

МАТЕРІАЛИ

**II Всеукраїнської науково-практичної
інтернет-конференції
«Вітчизняна наука: сучасний стан,
актуальні проблеми та перспективи розвитку»**

16-18 березня 2012 р.

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Переяслав-Хмельницький – 2012

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД

«Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»

молодіжна громадська організація
«НЕЗАЛЕЖНА АСОЦІАЦІЯ МОЛОДІ»

студентське наукове товариство історичного факультету
«КОМІТЕТ ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ ТА СУЧАСНОСТІ»

МАТЕРІАЛИ

II Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції
«Вітчизняна наука: сучасний стан, актуальні проблеми та перспективи розвитку»

16-18 березня 2012 р.

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції **«Вітчизняна наука: сучасний стан, актуальні проблеми та перспективи розвитку»** // Збірник наукових праць. – Переяслав-Хмельницький, 2012 р. – 176 с.

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

В.П. Коцур,

доктор історичних наук, професор, дійсний член НАПН України,
ректор ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

С.М. Рик к.ф.н., доцент;

Я.О. Потапенко к.і.н., доцент;

Т.М. Боголіб д.е.н., професор;

Г.Л. Токмань д.п.н., професор;

Н.В. Ігнатенко к.п.н., професор;

В.В. Куйбіда к.біол.н. доцент;

В.А. Вінс к.псих.н.;

Ю.В. Бобровнік к.і.н.;

С.М. Кикоть к.і.н.

Члени оргкомітету інтернет-конференції:

Ю.В. Бобровнік,

С.М. Кикоть.

Упорядники збірника:

Ю.В. Бобровнік,

А.М. Вовкодав,

Ю.С. Табачок.

СЕКЦІЯ: БІОЛОГІЧНІ НАУКИ

Тетяна Бойко
(Переяслав-Хмельницький)

СТАН ЗАРАЖЕНОСТІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Актуальність теми визначена патогенним впливом плоских червів на організм людини, та необхідністю проведення постійної профілактичної роботи серед учнівської та студентської молоді, у науковому описі класу плоских червів, як паразитів травної системи людини, знаходженні методів профілактики інфекційних хвороб у аспекті вивчення сучасних літературних джерел.

Проблеми забезпечення здоров'я населення країни є сферою міжгалузевого регулювання і одним з найважливіших аспектів соціальної політики в області охорони здоров'я населення [5, с. 162].

Сучасний рівень розвитку медицини вимагає розробляти нові методи лікування з наукової точки зору, тому вивчення та дослідження в біологічних науках мають велике значення [4, с. 87].

Медична гельмінтологія – наука, що вивчає гельмінтів – збудників хвороб людини і захворювання, які вони викликають, а також заходи профілактики і боротьби з ними.

Термін «гельмінтози» (від грецького. helmins – черв'як, гельмінт) введений Гіпократом, який детально описав клініку деяких з цих хвороб (аскаридозу, ентеробіозу, теніозу, ехінококозу, шистосомозу).

Гельмінтози – найбільш поширені і масові паразитарні захворювання людини, що виникають в результаті складних взаємин між найбільш високоорганізованими багатоклітинними паразитами – гельмінтами і організмом господаря. Більшість гельмінтозів характеризується тривалим протіканням і широким діапазоном клінічних проявів - від безсимптомних до важких форм.

Згідно з офіційною статистикою, на території України зареєстровано 400 тисяч хворих на гельмінти. Проте, судячи з обсягів продажу препаратів проти глистяних інвазій, кількість заражених паразитами може бути в кілька разів більша.

Враховуючи статистику продажу протигельмінтових препаратів, офіційно зареєстрованих хворих має бути 4 мільйони.

В Україні 80% людей, заражених на глисти - діти. Найпоширеніші стьожкові глисти та черви-смоктальники.

За даними Всесвітньої організації охорони (ВООЗ) здоров'я за останніх 10 років в світі паразитарними захворюваннями заразилося більше 4,5 млрд. людей. На Землі 95% людей заражено паразитами. І ця статистика включає не лише бідні і неблагополучні країни «третього світу». За даними ВООЗ в благополучній і далеко не бідній Європі паразити присутні у кожного третього жителя. За спостереженнями американського доктора Роса Андерсона 85-95% дорослого населення США має паразитів, але не знає про це [7].

За даними офіційної медичної статистики, сумарний показник захворюваності різними паразитарними захворюваннями в 10 разів вищий за захворюваність гострими кишковими інфекціями і по своїй частоті порівнянний із захворюваністю на грип. Паразитарних захворювань припадає на частку 14 млн. смертей в рік, що складає, приблизно, 25% від загальносвітового показника смертності.

Аналізуючи ці цифри можна сказати, що 95% людей носять в собі від 1 до 5 видів паразитів. А у кого є домашні тварини, ця цифра зростає до 99,9% [1, с. 11].

Гельмінти шкодять здоров'ю людини і тварин. Поселяючись в організмі господаря, вони харчуються за його рахунок. При цьому одні паразити харчуються кров'ю і тканинними соками, а інші, що живуть в кишечнику, частково поглинають поживні речовини, необхідні для живлення організму господаря. Але цим далеко не обмежується шкода від паразитичних червів.

Паразити вражають практично всі органи і тканини людини. Наприклад, в кишечнику паразитують аскариди, гострики, бичачий ціп'як, широкий стьожак, лямблії, амеби, трихомонади; у жовчних шляхах – печінковий і сибірський сисун, лямблії; у підшкірно-жировій клітковині – збудник ришти, в м'язах – личинки тріхинел, в кровоносних судинах – шистостоми, в ЦНС – токсоплазми, в легенях – аскариди, токсари, пневмоцисти тощо [2, с. 189].

В процесі життєдіяльності гельмінти виділяють отруйні речовини, які всмоктуються в кров хазяїна і негативно діють на його нервову систему, кровотворні й інші органи. Найчастіше гельмінти викликають порушення апетиту, нудоту, біль в животі, головний біль, запаморочення, загальну слабкість [3, с. 163; 6, с. 601].

Паразити викликають сенсibiliзацію організму з подальшим розвитком алергічних реакцій, механічне пошкодження органів і тканин господаря і порушення їх функцій, різні запальні процеси, анемію. Вони погіршують всмоктування харчових речовин і вітамінів, виснажують імунну систему знижують резистентність (опірність) організму. Отрують його продуктами своєї життєдіяльності, обтяжують перебіг інших захворювань, є основою для важких інфекцій і пухлинних процесів.

Сама людина може бути як остаточною, так і проміжним господарем гельмінтів. Тому з паразитичними червами ведеться велика боротьба, її успіхи стали можливі завдяки досягненням учених-паразитологів. Методи боротьби з паразитами повинні базуватися на сучасних наукових дослідженнях, які мають місце у біологічних науках.

У результаті наших досліджень виявлено, що паразитальні плоскі черви на організм людини впливають, як токсичні, механічні, алергічні реагенти. Як ми вже знаємо гельмінтозами вражена чверть людей на планеті.

Гельмінти дуже поширені на Землі. Понад 270 їх видів викликають захворювання людей у всіх частинах світу. Проте окремі види гельмінтів поширені нерівномірно. Це пов'язано з особливостями біології збудників, з яких одні можуть безпосередньо передаватися від людини до людини (гострики), другі потребують певних умов для дозрівання яєць та личинок у зовнішньому середовищі або ж в організмі іншої тварини. Таким чином, природні умови місцевості та наявність проміжних хазяїв визначають ареал гельмінтів. Гельмінти паразитують в усіх органах людини, оскільки шляхи й способи інвазії різноманітні: аліментарний (з їжею, водою), трансмісивний (зі слиною кровосисного переносника), перкутанний (активне проникнення крізь покриви тіла).

Найбільше потерпають діти. За деякими даними, кількість уражених гельмінтозом дітей може сягати 70-80%. Вони не сприймають правил особистої гігієни, а тому систематично ковтають забруднений ґрунт і воду.

Ефективними є засоби зміцнення імунітету. Якщо імунна система людини буде потужною, то є висока ймовірність, що яйце гельмінта не затримається в її організмі. Воно пройде всіма відділами травного тракту і вийде назовні. Але якщо зараження вже трапилось, то лікування можливе, як за допомогою медичних препаратів так і народними методами.

Дотримання правил особистої і загальної гігієни є позитивними профілактичними методами у боротьбі з паразитичними плоскими червами.

Література:

1. Українське незалежне інформаційне агентство новин (УНІАН) «Здоров'я» 2007 рік - Київ.
2. Астафьев Б.А. Эволюционно-генетическая теория паразитизма. Успехи совр. биологии. Т. 112. / Б.А. Астафьев, О.Е. Петров. Вып. 2. -1992. - С. 163-175.
3. Беклемишев В. Н. Основы сравнительной анатомии беспозвоночных. Т. 2. Органология / В. Н. Беклемишев - М.: Наука, 1964. – С. 447.
4. Брэм А.Э. Жизнь животных: в 3-х т.- М.: Терра, 1992.
5. Дольник В. Р. Биология: беспозвоночные животные / В. Р. Дольник // Атлас для учащ. - Изд-во: Просвещение, 2005. – С. 160.
6. Иванов А. В. Сисункові черви (Turbellaria), їх походження та еволюція / А. В. Иванов, Ю. В. Мамкаев, – Дніпропетровськ. АРТ-ПРЕС. - 2003. – 160 с.
7. Щорічна доповідь про стан здоров'я населення України та санітарно – епідемічну ситуацію. 2007 рік. – К., 2008. – С. 103.

Уляна Єфремова,
Наталія Личковська
(Львів)

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗКРИТТЯ ЛАТЕНТНОЇ АРГІНАЗНОЇ АКТИВНОСТІ ЛІМФОЦИТІВ ПЕРИФЕРИЧНОЇ КРОВІ ДОНОРІВ І ХВОРИХ НА РЕВМАТИЧНІ ЗАХВОРЮВАННЯ

Вивчення змін ензиматичної активності аргінази – одного з ключових ензимів метаболізму оксиду азоту (NO) дає інформативну оцінку про перебіг патологічних змін в організмі, зокрема, при ревматичних захворюваннях та викликає значний інтерес у дослідників в медико-біологічній практиці.

Аргіназа – ензим, який каталізує гідролітичне розщеплення L-аргініну до сечовини і L-орнітину. Відомо, що аргіназа модулює імунну відповідь. Вважають, що висока експресія аргінази свідчить про гуморальну відповідь зі сторони імунної системи на антиген.

Відомо, що під дією великої кількості зовнішніх і внутрішніх факторів процес активації імунокомпетентних клітин може закінчуватися реалізацією або “позитивною” (продукція цитокінів, проліферація), або “негативною” (апоптоз, анергія) відповіді [1, 2].

Так, розвиток хронічного запалення в синовіальній оболонці при артритах пов'язаний з активацією і проліферацією імунокомпетентних клітин, супроводжується виділенням клітинних медіаторів запалення, синтезом антицитрулінових й інших антитіл, формуванням імунних комплексів. Ці процеси ведуть до розростання сполучної тканини в синовіальній оболонці, виділення протеолітичних ензимів, активації циклооксигенази-2 з підвищенням синтезу простагландинів, що супроводжується розвитком запальної реакції, в результаті чого виникає деструкція кісткової тканини суглобів [3].

В результаті проведених нами попередніх досліджень по вивченню активності аргінази в лімфоцитах периферичної крові (ЛПК) показано [4], що у хворих на ревматоїдний артрит (РА) та анкілозівний спондилоартрит (АСА) аргіназна активність істотно відрізняється від групи здорових осіб. Після проведеного курсу лікування значення активності ензиму у хворих дещо наближається до її контрольних значень.

З огляду на те, що аргіназа – ензим мітохондріальної локалізації, для розкриття її латентної активності доцільною є пермеабілізація клітинних мембран. Тому для визначення активності даного ензиму у ЛПК ми використовували такий пермеабілізуючий агент як сапонін. Сапонін належить до групи речовин амфіфільної природи, що здатні зв'язуватися з мембранними білками гідрофобними зв'язками, одночасно взаємодіючи полярними групами з водою [5]. Це дає змогу молекулам детергенту розпушувати мембрану, водночас не порушуючи структури і функцій транспортувальних систем.

Метою даної роботи є підбір оптимальної концентрації сапоніну для дослідження аргіназної активності ЛПК донорів і хворих на РА та АСА.

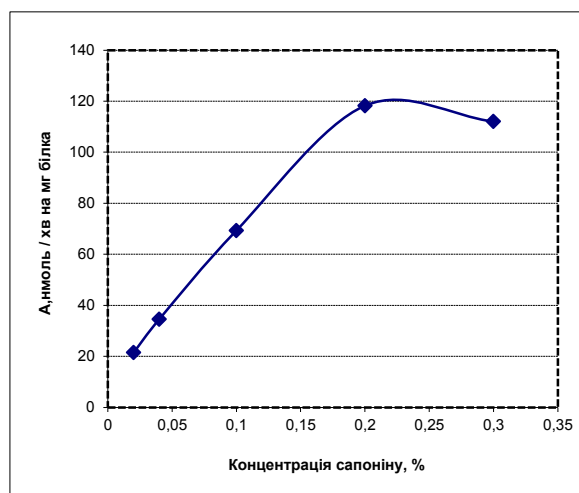
Дослідження проводили на ЛПК донорів та хворих, які перебували на стаціонарному лікуванні у ревматичному відділенні Львівської обласної клінічної лікарні. Групу контролю становили практично (клінічно) здорові донори, репрезентативні за віком та статтю.

Моноядерні ЛПК людини виділяли з гепаринізованої свіжоотриманої венозної крові хворих і донорів у градієнті густини фікол-тріумбасту [6]. Цілісність і життєздатність лімфоцитів, яка в усіх дослідках становила не менше 95%, оцінювали за забарвленням трипановим синім [7].

Для пермеабілізації мембран ЛПК та розкриття активності аргінази до суспензії лімфоцитів додавали сапонін в діапазоні концентрацій від 0,02 до 0,3 %. Дана методика ґрунтується на роботах, виконаних на лімфоцитах раніше [8]. Вміст білка у лімфоцитарній суміші визначали методом Лоурі [9]. Визначення ензиматичної активності аргінази ЛПК проводили за утворенням сечовини, вміст якої визначали за допомогою діагностичного набору відповідно до інструкції фірми-виробника (Simko, Україна).

Активність аргінази визначали спектрофотометрично при 520 нм, реєструючи процес утворення сечовини. Кількість продукту реакції, що утворився в процесі ензиматичної реакції, визначали згідно з інструкцією і виражали у нмоль сечовини/хв/мг загального протеїну у пробі [10].

Виявлено, що низькі концентрації сапоніну (0,02-0,04%) є недостатніми для розкриття латентної активності досліджуваного ензиму. Так як аргіназа є мітохондріальним ензимом, для її активації необхідна дещо більша кількість сапоніну.

Залежність аргіназної активності лімфоцитів ЛПК від концентрації сапоніну ($M = m$, $n = 4$)

З рисунка видно, що у широкому діапазоні концентрацій детергенту (0,02-0,3%) крива залежності ензиматичної активності від концентрації сапоніну куполоподібна: максимальне значення активності спостерігається за концентрації 0,2-0,3 %.

Таким чином, саме цей діапазон концентрацій детергенту слід вважати найоптимальнішим для практичного використання в експериментах з вивчення кінетичних та каталітичних властивостей реакції аргінази. В разі використання в експериментах 0,02-0,04 % сапоніну відбувається пригнічення аргіназної активності, що становить різницю в 4,2 рази порівняно з її максимальним значенням.

Дослідження залежності активності ензимів від концентрації сапоніну проводились іншими дослідниками, де було показано схожі концентрації сапоніну для розкриття латентної активності як мембранозв'язаних так і цитозольних ензимів [11].

Отже, нами було виявлено оптимальну концентрацію сапоніну для визначення аргіназної ензиматичної активності ЛПК. Досліджено, що залежність активності аргінази сапонін-перфорованих ЛПК донорів та хворих на РА та АСА носить однаковий характер.

Література:

1. Mueller D.L. Molecular mechanisms underlying functional T-cell unresponsiveness / D.L. Mueller, M.K. Jenkins // Curr. Opin. Immunol. – 1995. – Vol. 7. – P. 375-381.
2. Swain S.L. The activation and differentiation of T cells / S.L. Swain // Immunologist. - 1995. - V. 3, № 5/6. – P. 209-211.
3. Детская ревматология: Руководство для врачей / Под ред. А.А. Баранова, Л.К. Баженовой. – М.: Медицина, 2002. – С. 336
4. Личковська Н.Е. Активність аргінази в лімфоцитах периферичної крові у хворих на ревматоїдний артрит та анкілозивний спондилоартрит / Н.Е. Личковська, Р.В. Фафула, У.П. Єфремова, З.Д. Воробець // Світ біології та медицини. – 2010. – № 2. – С. 125-129.
5. Болдырев А.А. Введение в биомембранологию / А.А. Болдырев // М.: Изд.-во МГУ. 1990. – 208 с.
6. Boyum A. Isolation of mononuclear cells and granulocytes from human blood / A. Boyum // Scand. J. Clin. Lab. Invest. – 1968. – V. 21, N. 97. – P. 77-79.
7. Mishell B. B. Selected Methods in Cellular Immunology / B.B. Mishell, S.M. Shiigi, W. H. Freeman et al. // San Francisco. – 1980. – 486 p.
8. Кімакович О.В. Фармакологічна активність квамателу та функціонування іон-транспортуючих систем у лімфоцитах крові / О.В. Кімакович, Н.О. Підковка, З.Д. Воробець // Практична медицина. – 2004. – Т. 10, № 2. – С. 86-89.
9. Lowry O. H. Protein measurement with the Folin phenolreagent / O.H. Lowry, N.J. Rosebrough, A.L. Farr et al. // J. Biol. Chem. – 1951. – V. 193. – P. 265-275.

10. Шугалей В.С. Содержание мочевины и активность аргиназы в органах крыс при акклиматизации к холоду / В.С. Шугалей, А.С. Козина // Физиол. журн. СССР. – 1977. – № 8. – С. 1199-1202.
11. Підковка Н.О. Дослідження деяких властивостей АТФ-аз у лімфоцитах крові людини / Н.О. Підковка, З.Д. Воробець, А.Б. Зіменковський // Експ. та клін. фізіол. та біохімія. – 2002. – Т. 7, № 1. – С. 38-41.

Науковий керівник:

д.б.н., проф. Воробець Зіновій Дмитрович

Наталія Малашевська,

Аліна Захлівна

(Ірпінь)

СПАДКОВІ ХВОРОБИ ТА КИЇВЩИНА

Відомо, що здоров'я населення будь-якої держави є одним із значних чинників її розвитку [1]. Воно залишається єдиним критерієм доцільності і ефективності усіх без винятку сфер діяльності людини. З кінця вісімдесятих років минулого століття в Україні почала падати народжуваність [2]. З 2006 по 2008 рр. вона зменшилась майже в півтора рази (з 12,1 % до 7,8 %). Підвищення народжуваності у 2010 р. до 8,4% не відбулося на величині сумарного коефіцієнту фертильності жінок. За даними Державного комітету статистики України на 01.01.2008 р. особи у віці 60 р. і старші складали в Україні 20,8 % суспільства, що означає дуже високий рівень його демографічної старості. Значна частина дітей народжується жінками у віці, несприятливому для здоров'я дитини [3]. Впровадження стратегії зміцнення здоров'я вимагає участі широких верств суспільства, посилення роботи служб охорони здоров'я, координованої політики в цій сфері людської діяльності.

Проблема обтяженості популяції людини спадковою патологією залишається актуальною. Останнім часом її рішення має особливе значення для України [2, 4, 5]. Протягом останнього десятиліття в країні спостерігається найнижчий рівень народжуваності за всю її демографічну історію. [3] У зв'язку із цим, зростає необхідність проведення досліджень, що характеризують генетичну структуру популяцій, тому що від особливостей популяційної структури залежить поширеність спадкових захворювань у популяції. До теперішнього часу більша частина населення України із популяційної генетики залишається ще невивченою. Досліджень, що стосується зв'язку спадкових хвороб у популяціях з їхньою структурою, на Україні небагато. Актуальність проведення таких досліджень очевидна. По частоті спадкових хвороб різні регіони країни сильно відрізняються. Тому більш повна генетико-демографічна картина населення України дозволить виявити найбільш неблагополучні з погляду генетики популяції.

Об'єкти дослідження: випадки вродженої патології, неплідні шлюби, організація спеціалізованої медичної допомоги при репродуктивних втратах.

Визначена загальна поширеність вродженої і спадкової патології серед живонароджених в Україні за 2008-2010 рр.: 28,29%, 27,32% – вроджені вади розвитку, в т. ч. 0,97% – хромосомні хвороби. Встановлена поширеність вродженої і спадкової патології серед живо-, мертвонароджених та абортних плодів (самовільні викидні та аборти за медичними показаннями) у Київській області за 2008-2010 роки, яка дорівнює 27,6; 45,1 та 64,4 % відповідно, загальна розповсюдженість патології складає 30,6 на 1000 виходів вагітностей, у Києві – 37,2; 27,4; 27,8 % та 36,2 % відповідно.

Незважаючи на відсутність в законодавчо-нормативній базі окремої уваги до мутагенів, дотримання існуючих вимог законодавства до рівня забруднення довкілля в Україні, може забезпечити первинну профілактику генетично обумовлених репродуктивних втрат. Діагнози вродженої патології були верифіковані лікарями-генетиками. Верифікація здійснювалась:

- в Київській області на базі відділення медичної генетики та планування сім'ї Київського обласного центру охорони здоров'я матері та дитини;
- в Житомирській області на базі генетичного відділення обласного діагностичного центру;
- в Чернігівській області на базі медико-генетичного відділення обласного діагностичного центру;
- в м. Києві на базі медико-генетичного відділення Київської дитячої спеціалізованої лікарні "Охматдит".

Результати опитування співставлялися з цифрами, що вказані в обласних звітах за ф.49-здоров та ф. 13 «Звіт про аборти», що дозволило виявити процент охопту. Він склав в цілому 79,9 % вроджених аномалій та 64,6 % самовільних викидів.

Комп'ютерна база реєстрів генетичного моніторингу налічує 21041 записів. Кількісна характеристика отриманих карт реєстрації представлена у табл.1.

Людина - носій від чотирьох до восьми різних спадкових хвороб. Оскільки людина володіє «поганими» генами, у неї, можливо, вже розвилася, а можливо розвинеться в майбутньому якась спадкова хвороба. Але й тоді, коли на здорові «погані» гени впливають непомітно, вони робляться носіями, які мають можливість передавати ці гени дітям. Багато навіть не підозрюють своєї потенційної можливості передавати або проявляти спадкову хворобу і не уявляючи собі усього значення проблеми, пов'язаної з широкою розповсюдженістю спадкових хвороб, природжених аномалій чи розумової відсталості [1,4,5].

Приклади найпоширеніших спадкових хвороб в Київській області:

1. Синдром Дауна
2. Хвороба Реклінгаузена

3. Хвороба Едвардса
4. Синдром Патау

1. Синдром Дауна (мал.1)

характеризується зменшеним розміром черепа, плоскою потилицею, косим розташуванням очей, відсталістю у зростанні, невідповідністю розмірів тулуба з розміром кінцівок, недорозвиненням статевих ознак, не проявом вторинних статевих ознак, значною затримкою розумового розвитку. Захворювання виявляють на 8-10 тиждень внутрішньоутробного розвитку. Одним із факторів, які «провокують» це захворювання є вік матері: а) після 35 років в організмі жінки відбуваються зміни, які перешкоджають нормальному утворенню яйцеклітини; б) спадкові схильності, коли на розвиток хвороби впливають і гени, і фактори довкілля: ревматизм, епілепсія, вроджені дефекти серця, безпліддя. Особливо згубно на плід впливає алкоголь, який може пошкодити тканини головного мозку: народжується дитина з алкогольним синдромом.

2. Мутовісцидоз (мал.2)

Це дуже поширена хвороба, з якою неминуче мають справу педіатри. Вона зустрічається з частотою 1:2500 новонароджених. Розвивається вже у новонароджених або дітей раннього віку, проявляючись переважно легеневої

та кишковою патологією. Серед дітей з хронічною легеневою патологією муковісцидоз зустрічається в 20% випадків. Встановлено, що в основі патогенезу всіх форм муковісцидозу лежить вихідне спадкове поразка екзокринних залоз і залозистих клітин організму. Розрізняються кілька форм муковісцидозу [3]. У новонароджених може розвинути непрохідність кишечника, що позначається як меконіальний ілеус. Це прояв тяжкої форми муковісцидозу, що зустрічається у 10-20% хворих на муковісцидоз новонароджених. Патологічні зміни в легенях при муковісцидозі мають місце у 85-95% всіх хворих і виявляються або в переважно легеневої формі цієї хвороби, або у змішаній легенево-кишковій формі.

Муковісцидоз успадковується по аутосомно-рецесивним типом.

3. **Хвороба Едвардса** (трисомія по 18 хромосомі) (мал.3):

дизморфії; зміни скелету, дефекти внутрішніх органів, полідактилія, крипторхізм, маса при народженні знижена, підшкірна клітковина відсутня; череп (доліхоцефалія, вузьке чоло, виступає потилиця, мікрогнатія, розщеплене піднебіння); скелет (деформація пальців рук, укорочення їх стопа у вигляді гойдалки, коротка грудина); гіпоспадія, гіпертрофія клітора; рідко є вади ЦНС.

4. **Синдром Патау** (трисомія по 13-й хромосомі): (мал.4) аномалії черепа та обличчя (тригоноцефалія, мікроцефалія, гіпотелоризм, заяча губа, вовча паща, деформація вух). Дефекти мозку й внутрішніх органів, незавершений поворот кишківника. Полідактилія, флексорне положення костей. Фіброз легень.

Завдяки прогресу медичної генетики та розширенню уявлень про характер успадкування всіляких захворювань і впливів факторів зовнішнього середовища на прояв мутантних генів, стали набагато ясніше шляхи лікування, а найголовніше - профілактика спадкових захворювань.

Велике значення віддається фактору своєчасності терапії. Терапію слід починати до розвитку у хворого виражених порушень у тих випадках, коли хворий народжується ще фенотипічно нормальним. Деякі біохімічні дефекти можуть частково компенсуватися з віком або в результаті втручання [2, 4]. У перспективі великі надії покладаються на генну інженерію, під якою мається на увазі спрямоване втручання в структуру та функціонування генетичного апарату - видалення або виправлення мутантних генів, заміна їх нормальними.

Але самої найважливішим завданням медичної генетики залишається профілактика спадкових захворювань, своєчасне попередження появи на світ хворих дітей. Профілактики спадкових захворювань здійснюється в основному через медико-генетичні консультації та обласні діагностичні центри.

Література:

1. Гершензон С. М. Основы современной генетики. К.:— Наукова думка.— 1979.— 506 с.
2. Айала Ф. Введение в популяционную и эволюционную генетику.— М.: Мир.,1984.— 230 с.
3. Будаева К.Б. Генетические основы психофизиологии человека. М., 1991.—207с.
4. Брачно-миграционная структура и коэффициент инбридинга в адыгейской популяции. Кадошников М. Ю., Голубцов В. И., Ельчинова Г. И. и др. // Генетика.- 1991, т. 27, N 2.- С.327—333.
5. Бочков Н. П. Генетика человека: Наследственность и патология., М. Медицина, 1978.—382с.

Науковий керівник:

спеціаліст, викладач біології та хімії, Бідун Олена Володимирівна.

Роман Фафула,
Наталія Личковська
(Львів)

КІНЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ Na^+ , K^+ -АТФ-ази ЛІМФОЦИТІВ ПЕРИФЕРИЧНОЇ КРОВІ ХВОРИХ НА РЕВМАТОЇДНИЙ АРТРИТ ТА АНКІЛОЗИВНИЙ СПОНДИЛОАРТРИТ

На сьогодні проблема ревматичних захворювань надзвичайно актуальна. Ревматоїдний артрит (РА) – найбільш поширене запальне аутоімунне захворювання, яке має високі показники поширеності і призводить до ранньої втрати працездатності та зменшення тривалості життя. Анкілозивний спондилоартрит (АСА) – ревматичне захворювання невідомої етіології, в основі якого лежить системна дезорганізація сполучної тканини на фоні виражених аутоімунних змін в організмі.

Найбільшу увагу дослідників привертають лімфоцити, які є ключовими клітинами імунної системи, і в кооперації з іншими видами лейкоцитів, відіграють важливу роль у забезпеченні компенсаторно-приспосувальних реакцій організму [1]. Йонний гомеостаз є важливим показником функціональної активності лімфоцитів периферичної крові (ЛПК). Він забезпечується суперпозицією різних йон-транспортуючих систем клітини, серед яких важлива роль належить Na^+ , K^+ -АТФ-азі.

Na^+ , K^+ -АТФ-аза (ЕС 3.6.1.37) – маркерний ензим плазматичної мембрани і селективно інгібується оубаїном, є Ca^{2+} -незалежною, Na^+ , K^+ -активованою, Mg^{2+} , АТФ-залежною транспортуючою системою, що здійснює активне трансмембранне перенесення йонів Na^+ та K^+ , і тим самим підтримує їх електрохімічні градієнти, необхідні для нормального функціонування клітини. Багаточисленними дослідженнями показано, що активність Na^+ , K^+ -АТФ-ази, яка відіграє ключову роль у підтриманні внутрішньоклітинного йонного гомеостазу, осмотичного балансу клітини, трансмембранного потенціалу клітин, регуляції апоптозу, розмноження і диференціювання клітини і змінюється під впливом гормонів, факторів росту і стресу [2].

Метою представленої роботи є вивчення кінетичних властивостей Na^+ , K^+ -АТФ-ази сапонін-перфорованих ЛПК донорів та хворих на РА і АСА залежно концентрації йонів Mg^{2+} .

Дослідження проводили на ЛПК донорів та хворих на РА та АСА на момент поступлення у ревматичне відділення Львівської ОКЛ. Групу контролю становили практично (клінічно) здорові донори, репрезентативні за віком і статтю.

Моноядерні ЛПК людини виділяли з гепаринізованої свіжоотриманої крові донорів і хворих на РА та АСА у градієнті густини фікол-тріумбасту [3]. Цілісність і життєздатність ЛПК, яка в усіх дослідах становила не менше 95%, оцінювали за забарвленням трипановим синім [4]. Для пермеабілізації мембран ЛПК та розкриття латентної Na^+ , K^+ -АТФ-азної активності до суспензії лімфоцитів додавали 0,2 % сапонін.

Активність Na^+ , K^+ -АТФ-ази сапонін-перфорованих ЛПК визначали спектрофотометрично, реєструючи утворення P_i за методом W. Rathbun, V. Betlach [5] і визначали за різницею між величиною загальної і базальної АТФ-азної активності у присутності оубаїну.

Дослідження впливу концентрації йонів Mg^{2+} на Na^+ , K^+ -АТФ-азну активність сапонін-перфорованих ЛПК донорів та хворих на РА і АСА проводили в діапазоні концентрацій MgCl_2 від 0 до 7 мМ.

Уявні кінетичні параметри, які характеризують Na^+ , K^+ -активовану, Mg^{2+} -залежну АТФ-гідролазну реакцію – константу активації йонами Mg^{2+} та початкову максимальну швидкість реакції гідролізу АТФ за Mg^{2+} визначали за методом Лайнуівєра-Берка [6].

Відомо, що крім субстрату, яким виступає АТФ, для функціонування Na^+ , K^+ -АТФ-ази необхідними є йони магнію. Йони Mg^{2+} виступають кофактором і утворюють хелатний комплекс MgATP , який є субстратом ензиматичної реакції. Також, Mg^{2+} взаємодіє з фосфатними групами АТФ, поляризує їх, і таким чином полегшує нуклеофільну атаку на термінальний γ -фосфат.

Графік залежності оубаїнчутливої Na^+ , K^+ -АТФ-азної активності ЛПК донорів від вмісту йонів Mg^{2+} в інкубаційному середовищі має типовий куполоподібний вигляд. Як видно з рисунка, максимальне значення оубаїнчутливої Na^+ , K^+ -АТФ-ази спостерігається при 5 мМ MgCl_2 . Графіки залежності Na^+ , K^+ -АТФ-азної активності сапонін-перфорованих ЛПК хворих на РА та АСА мають схожий вигляд.

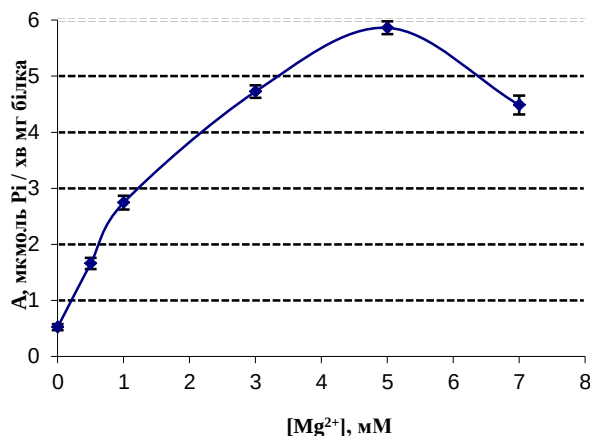

Рис. Концентраційна залежність впливу йонів Mg^{2+} на активність оуабаїнчутливої Na^+ , K^+ -АТФ-ази сапонін-перфорованих лімфоцитів периферичної крові практично здорових донорів, $M \rightleftharpoons m$ $n = 4$.

Шляхом лінеаризації цієї концентраційної залежності у координатах Лайнуївера-Берка встановлено, що початкова максимальна швидкість гідролізу АТФ сапонін-перфорованих ЛПК, визначена за йонами Mg^{2+} та уявна константа активації йонами Mg^{2+} у хворих на РА та АСА достовірно не відрізняються від практично здорових донорів.

Виявлено, що за умов розвитку ревматичної патології Mg^{2+} -зв'язувальна ділянка оуабаїнчутливої Na^+ , K^+ -АТФази ЛПК хворих на РА та АСА залишається нативною.

Література:

1. Гжегоцький М.Р. Система крові. Фізіологічні та клінічні основи / М.Р. Гжегоцький, О.С. Заячківська // Львів: Світ, 2001. – С. 173.
2. Кравцов А.В. Механизмы регуляции векторных ферментов биомембран / А. В. Кравцов, И. Р. Алексеенко // К.: Наук. думка, 1990. – С. 176.
3. Boyum A. Isolation of mononuclear cells and granulocytes from human blood / A. Boyum // Scand. J. Clin. Lab. Invest. – 1968. – V. 21 (Supp. 97). – P. 77–79.
4. Mishell B.B. Selected Methods in Cellular Immunology / B.B. Mishell, S.M. Shiigi // San Francisco: W. H. Freeman and Company. – 1980. – P. 486.
5. Rathbun W. Estimation of enzymically produced orthophosphate in the presence of cysteine and adenosine triphosphate / W. Rathbun, V. Betlach // Anal. Biochem. – 1969. – V. 28. – P. 436–447.
6. Келети Т. // Основы ферментативной кинетики: Пер. с англ. / Т. Келети // М: Мир, 1990. – 350 с.

Науковий керівник:

доктор біологічних наук, професор Воробець Зіновій Дмитрович

СЕКЦІЯ: ЕКОЛОГІЯ**Надія Другова****(Клавдієве)****ЕКОЛОГІЧНИЙ МОНІТОРИНГ**

Існування людського суспільства незмінно пов'язане з використанням навколишнього середовища як місця систематизованого проживання та створення засобів для забезпечення життя. Це – продукти харчування, без яких людина не може прожити ані дня; сировини та матеріали, які відіграють важливу роль у покращенні побутових потреб; забезпечення транспортом та засобами зв'язку, без яких сучасне суспільство не уявляє своє існування; задоволення рекреаційних потреб, які допомагають відновити сили, здоров'я, а також працездатність людини. Саме такий «людський» чинник як самозабезпечення дає змогу задовольнити себе у всіх цих проявах. Але дуже часто людина не замислюється про наслідки. Тому наразі існує ряд екологічних проблем, які потрібно вирішувати.

Оцінка глобального екологічного стану довкілля змінюється від оптимістичних до помірковано песимістичних і вкрай песимістичних. Вважається, що відповіді на ці формулювання має дати наукова концепція екологічної безпеки на базі екологічного моніторингу навколишнього середовища. Початковим етапом може бути лише система одержання (збору) інформації про стан навколишнього середовища. В кінці 60-х рр. XX ст. міжнародна спільнота усвідомила, що необхідна координація зусиль зі збору, зберігання та переробки інформації про стан навколишнього середовища. 16 червня 1972 р. в Стокгольмі пройшла конференція по охороні довкілля під егідою ООН, яка прийняла Програму ООН з навколишнього середовища, затверджену резолюцією від 15.12.72 р. № 2997, де вперше виникла необхідність домовитися про визначення поняття «моніторинг». Хоча перші пропозиції з приводу такої системи були розроблені експертами спеціальної комісії СКОПЕ (Науковий комітет з проблем навколишнього середовища, 1971 р.). Обговорення системи моніторингу активізувалося перед першою міжурядовою нарадою щодо моніторингу, скликаною в Найробі (Кенія, лютий 1974 р.) радою керуючих Програм ООН з проблем довкілля (ЮНЕП). На Стокгольмській конференції під моніторингом навколишнього середовища вирішено було розуміти комплексну систему спостережень, оцінки і прогнозу змін стану довкілля під впливом антропогенних факторів. Термін з'явився як доповнення до терміна «контроль стану навколишнього середовища». На даний момент термін «моніторинг» трактують як сукупність спостережень за визначеними компонентами біосфери, спеціальним чином організованими в просторі і в часі, а також адекватний комплекс методів екологічного прогнозування [2, с. 192].

Основними завданнями екологічного моніторингу вважається: спостереження за станом біосфери, оцінка і прогноз її стану, визначення ступеня антропогенного впливу на навколишнє середовище, виявлення факторів і джерел впливу. Під метою моніторингу навколишнього середовища розуміють оптимізацію відносин людини з природою, екологічну орієнтацію господарської діяльності [2, с. 194].

Екологічний моніторинг виник на межі екології, біології, географії, геофізики, геології та інших наук. Виділяють такі види моніторингу довкілля: біоекологічний (санітарно-гігієнічний); геоєкологічний (природно-господарський); біосферний (глобальний); геофізичний; кліматичний; біологічний; здоров'я населення та ін. Залежно від призначення за спеціальними програмами здійснюються загальний, кризовий та фоновий екологічний моніторинги навколишнього середовища [3, с. 203].

Наразі у Європі діє понад 50 міжнародних угод і директив Європейського Співтовариства, які безпосередньо стосуються питань щодо моніторингу навколишнього середовища. Міжнародна спільнота приділяє значну увагу питанням екологічного моніторингу. У відповідності з рішенням четвертої Конференції Міністрів «Довкілля для Європи» (Орхус, 1998 р.), і рекомендаціями Загальноєвропейської наради «Розвиток системи екологічного моніторингу в європейському регіоні» (Москва, 1999 р.) та п'ятої Конференції Міністрів екології «Довкілля для Європи» (Київ, 2003 р.) при ООН створено спеціальну робочу групу з питань моніторингу довкілля. Вищезазначена група на першому етапі має стати для держав (членів ООН) інструментом для розробки рекомендацій та планів дій з питань моніторингу довкілля. На другому етапі основним завданням згаданої групи має стати створення загальноєвропейської системи моніторингу навколишнього середовища [2, с. 195].

В Україні моніторинг довкілля здійснюється багатьма відомствами, у рамках діяльності яких існують відповідні задачі, рівні і складові підсистеми моніторингу. Тому у системі моніторингу, що здійснюється в Україні,

розрізняють три рівні екологічного моніторингу навколишнього природного середовища: глобальний, регіональний і локальний. Мета, методичні підходи і практика моніторингу на різних рівнях між собою відрізняються [4, с. 12].

Екологічний моніторинг виконується, згідно Постанови Кабінету Міністрів України №391 від 30.03.1998 р., Міністерством надзвичайних ситуацій, Міністерством охорони здоров'я, Міністерством аграрної політики, Міністерством економічних ресурсів, Державним комітетом лісового господарства, Державним водним господарством, Державним комітетом земельних ресурсів, Державним комітетом з будівництва та архітектури. Всі ці органи влади містять в собі спеціальну службу спостережень, що здійснює такі основні види, як спостереження за станом забруднення повітря в містах і промислових центрах, забруднення ґрунту, забруднення прісних і морських вод, трансграничним переносом речовин, що забруднюють атмосферу, хімічним і радіонуклідним складом, кислотністю атмосферних опадів і забрудненням сніжного покриву тощо [2, с. 196].

На даний момент питання відношення людини до природи є актуальним, тому що ми не замислюємося про наслідки. Це питання торкається кожного громадянина нашої держави. Адже ми живемо, перш за все, для себе. Ми маємо створювати найкращі умови проживання, тим самим не руйнуючи навколишнє довкілля, щоб кожного ранку, прокидаючись, ми бачили за вікном блакитне небо, яскраве сонце, квіти, дерева, а не купу сміття, забруднені річки, заводи та фабрики, що забруднюють атмосферу викидами «лисячого газу». Тому наше основне завдання – це замислитися над тим, чи хочемо ми жити у такому нищівному світі, чи бажаємо продовжувати своє існування у таких нестерпних умовах, чи воліємо змінити своє буття на планеті Земля на краще? Чи розуміємо ми це? Адже природа унікальна. І знищення її – це рівносильно знищенню себе. Бережіть природу і природа збереже нас!

Література:

1. Джигирей В.С. Екологія та охорона навколишнього природного середовища. Навчальний посібник. – К.: Знання, КОО, 2000. – 203 с.
2. Злобін Ю.А. Основи екології. – К.: Лібра, 1998. – 248 с.
3. Каленчук-Порханова Ж.А., Мовчан М.М., Поліщук В.М. Про актуальність моніторингу навколишнього середовища // Рідна природа. – 2002 – №2. – С. 12-14.
4. Національна доповідь про стан навколишнього середовища в Україні у 2000 р. // Міністерство екології та природних ресурсів України; Відп. за вип. О. Величко; Уклад. В. Романчук. – К., 2001. – 184 с.
5. <http://buklib.net>
6. <http://pidruchniki.ws>

Науковий керівник:

викладач хімії, біології та екології, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії Іоніна Світлана Анатоліївна

Андрій Косян (Бородянка),

Катерина Хомич (Ірпінь)

СТАН БІОСФЕРИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ

Сучасне людство займає непросту позицію в біосфері. З одного боку, людина завжди є частиною конкретної екосистеми і зв'язана багатьма біологічними каналами з природними середовищем, а з іншого — людство широко реалізує небіологічні функції: формується соціальне середовище зі своїми законами розвитку, виникає культура та етичні критерії діяльності людей, у результаті праці та використання знарядь праці виникає велика кількість технічних об'єктів, які безумовно чужі природній біосфері. [1, с.71]

У наш час є розвинутими такі галузі техносфери як: хімічна, енергетична, машинобудівна тощо. Усі галузі промисловості, негативно впливають на стан біосфери, а остання на здоров'я людей та інших живих організмів.

На сьогодні абсолютно точно доведено безпосередню залежність здоров'я населення від навколишнього середовища.

На стан біосфери впливає дуже багато різних чинників, які в результаті своєї дії можуть негативно діяти на організм людини чи навіть на цілі екосистеми. Забруднення середовища негативно відображається на здоров'ї

людей і на житті всього населення планети. При всіх безперечних успіхах у медицині та санітарному обслуговуванні збільшується кількість хворих на серцево-судинні, онкологічні захворювання, а також хвороби шлунку, печінки і нирок. Зростає чисельність вроджених паталогій. Від хвороб, спричинених забрудненням води, щорічно вмирає близько 5 млн. немовлят. У промислово розвинутих країнах зафіксовані нові захворювання, викликані різними забрудненнями.

За статистикою, серед джерел забруднення на першому місці — відпрацьовані гази автотранспорту (до 70% усіх хвороб у містах викликано ними), на другому — викиди теплових електростанцій, на третьому — хімічна промисловість. [2, с.89]

Теплове забруднення є наслідком теплових викидів переважної більшості промислових підприємств, устаткування і машин, що використовують процеси горіння, нагрівання, теплові агрегати тощо. Нині, вся розсіювана теплота значно менша, ніж та, що надходить з природних джерел, і не чинить істотного впливу на тепловий баланс планети. Крім того, різка зміна температурного балансу середовища внаслідок теплового забруднення починає помітно відбиватися на погоді і навіть на кліматі в цілому, що особливо помітно у великих містах і потужних промислових центрах.

Дослідження показують, що міське населення гостро реагує на шуми, які порушують, відпочинок, а також знижують продуктивність і якість праці. Отже, шум негативно впливає на здоров'я людей, знижує їх працездатність, призводить до захворювань серцево-судинної (гіпертонія), нервової та ендокринної систем і органів слуху. [2, с.120]

Вібрації — це тремтіння або струс усього тіла людини чи окремих його частин під час виконання різних робіт. Тривалі вібрації призводять до сильної втоми і значних порушень багатьох функцій організму: струсу мозку, деформації м'язів, розриву тканин, порушення діяльності нервової і серцево-судинної системи, кровообігу, чутливості шкіри тощо. [2, с.121]

До серйозних чинників забруднення середовища, крім зазначених, належить також підвищення фону електромагнітного випромінювання від численних електротехнічних пристроїв, підвищення звукового фону в середовищі (інфра- та ультразвуки, шуми), а також підвищення радіоактивного фону. [2, с.90]

Деякі види техніки створюють електромагнітні поля, які в окремих районах у сотні разів перевищують середній природний фон. Головними джерелами електромагнітного випромінювання є радіотелевізійні та радіолокаційні станції, засоби радіозв'язку, високовольтні лінії електропередачі, електростанції й трансформаторні підстанції, а також лінії електротранспорту. Ці поля негативно впливають на нервову систему. Поля, напруженість яких 1000 В/м, спричиняють головний біль і сильну втому, а за більших значень — неврози, безсоння, імпотенцію та інші тяжкі захворювання.

Особливо небезпечним забрудником природного середовища є іонізуюче випромінювання, зокрема радіація. Радіонукліди, потрапляючи з їжею, водою або повітрям в організм, руйнують його гени, клітини і тканини. У світі діють джерела штучної радіації — це медичні рентгенівські установи, атомні електростанції, відеотермінали, деякі будівельні матеріали, випробування ядерної зброї. [3, с.121]

Біологічний ефект радіації зумовлений взаємодією енергії з речовиною, наслідком чого є канцерогенез та розвиток раку. В процесі радіоактивного опромінення утворюються також вільні радикали, які руйнують живі клітини і тканини організму людини. Зміна структури може бути настільки значною, що її відновлення стає неможливим. Зміна генетичного коду клітини організму, яку називають мутацією, може призвести до розвитку раку. Таким чином, біологічні ефекти радіації скорочують тривалість життя, спричиняючи захворювання на рак, лейкемію, призводять до серцево-судинних захворювань, а також до зменшення опірності організму різними інфекціями. Особливо чутливі до дії радіації діти та люди зі слабким здоров'ям.

Отже, людям всього світу потрібно задуматися щодо використання ресурсів Землі, треба дбайливіше ставитися до природних багатств, тоді запанує гармонія, зменшиться кількість природних катаклізмів, які зараз мають досить великий вплив на людей. Екологічна ситуація, яка склалася на нашій планеті, складна, тому перш за все варто звернути увагу на взаємини людства і біосфери. Забруднення біосфери — перша причина хвороб і передчасних смертей. Основне завдання нашого часу — не допустити незворотних змін, пов'язаних із забрудненням навколишнього середовища. Суспільство постійно розвивається, але разом з прогресом росте кількісний і якісний характер забруднення біосфери. Людство в цілому, а не окремі країни, повинне подбати про створення системи охорони навколишнього середовища, а інакше доведеться жити в скафандрі.

Істотне природоохоронне значення має вдосконалення транспорту і дорожньої мережі, переведення автомобілів на використання скрапленого газу та газонейтралізаторів, пристроїв, що забезпечують роботу двигунів на суміші бензину з воднем, зниження вмісту шкідливих речовин у викидах та оздоровлення повітряного басейну. Актуальна розробка і вдосконалення технологій щодо знешкодження стічних вод з паралельним удосконаленням станцій очищення. Потрібно проводити заходи, спрямовані на запобігання забруднення середовища хімічними засобами. Необхідно організувати діяльність промислових підприємств згідно з регламентом у залежності від метеорологічних умов, розробляти комплекс заходів, спрямованих на знешкодження, знезараження та утилізацію відходів усіх категорій.

Література:

1. Злобін Ю.А., Кочубей Н.В. Загальна екологія. 2-ге вид. — Суми: «Університетська книга», 2005. — 416 с.
2. Заверуха Н.М., Серебряков В.В., Скиба Ю.А. Основи екології. 2-ге вид. — К.: Каравелла, 2011. — 304 с.
3. Запольський А.К., Салюк А. І. Основи екології. 2-ге вид. — К.: Вища шк., 2004. — 382 с.
4. <http://ru.wikipedia.org/wiki/>
5. <http://mgudt.com/articles/>

Науковий керівник:

викладач хімії, біології та екології, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії Іоніна Світлана Анатоліївна

**Ганна Осика,
Інна Гарбуз
(Ірпінь)**

РАДІАЦІЙНА БЕЗПЕКА ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ

Територія та населення є основою держави, а тому природні фактори і рівень здоров'я є підґрунтям економічного розвитку суспільства. Демографічні зміни та показники здоров'я населення відображають соціально-економічну ситуацію в суспільстві в Україні в цілому [1].

На жаль, ситуація щодо стану здоров'я населення України, нині не лише набагато гірша, ніж у переважній більшості європейських країн і країн світу, а, без перебільшення, є катастрофічною. Стан здоров'я населення України можна охарактеризувати високим рівнем захворюваності, зростанням смертності, низькою середньою тривалістю життя. Населення України потерпає від хронічних неінфекційних захворювань - таких, як серцево-судинні, рак, хронічні захворювання легенів, діабет тощо. Всі ці захворювання спричинені викидами в атмосферу радіації від хімічних підприємств, ртутними заводами і зокрема аварією на Чорнобильській атомній електростанції.

Аварія на Чорнобильській атомній станції мала значні соціальні, політичні й економічні наслідки, які позначилися на стані здоров'я населення і навколишнього середовища не тільки в країнах, що зазнали безпосереднього впливу аварії, але й за їхніми межами. Незважаючи на те, що минуло понад два десятиліття, з метою усунення наслідків аварії все ще задіяні значні ресурси, зокрема, для продовження здійснення контролю за населеними пунктами, розташованими на забрудненій території, їхнього соціально-економічного відновлення, а також забезпечення довготривалої безпеки зруйнованого реактора та Чорнобильської зони відчуження [2, с.149].

Таким чином, наслідки Чорнобильської аварії для здоров'я людей мають багатofакторну природу, вони обумовлені як дією радіації, так і різними чинниками нерадіаційної природи. Характер і масштаби дії наслідків аварії на здоров'ї людей залишаються темою дискусій наукового співтовариства, політиків, неурядових організацій і мас-медіа. Ці дискусії неминуче продовжуватимуться, але з часом прийде загальне розуміння наслідків аварії.

Радіаційна безпека — стан захищеності теперішнього і майбутнього поколінь людей від шкідливого для їх здоров'я впливу іонізуючого випромінювання.

Основні принципи забезпечення радіаційної безпеки:

1. Принцип виправданості передбачає заборону всіх видів діяльності з використанням джерел радіактивного випромінювання, за яких отримана для людини та суспільства користь не перевищує ризику можливої шкоди, яка може бути заподіяною випромінюванням.
2. Принцип оптимізації передбачає підтримання на максимально низькому рівні як індивідуальних (нижче лімітів, встановлених діючими нормами), так і колективних доз опромінення, з врахуванням соціальних та економічних факторів
3. Принцип неперевершення вимагає запобігання перевищення встановлених діючими нормами радіаційної безпеки індивідуальних лімітів доз та інших нормативів радіаційної безпеки. Даного принципу повинні дотримуватись всіма організаціями та особами, від яких залежить рівень опромінення людей [2, с. 124].

Шляхи забезпечення радіаційної безпеки населення:

- створенням умов життєдіяльності людей, які відповідають вимогам діючих норм і правил радіаційної безпеки;
- встановленням квот на опромінення від різних джерел випромінювання;
- організацією радіологічного контролю;
- ефективністю планування та проведення заходів з радіаційного захисту в нормальних умовах та у випадку радіаційної аварії;
- організацією системи інформації про радіаційний стан.

Що стосується соціально-екологічних проблем, то смертність населення від хвороб системи кровообігу в Україні в 3 рази вища, ніж у країнах Європейського союзу [3]. Крім того, помітно зросли травматизм, нервово-психічні, ендокринологічні, алергічні, генетичні та інші захворювання складної етіології, що свідчить про вплив умов життя населення на його здоров'я. Про пов'язаність соціально-економічних, екологічних і медичних проблем певною мірою свідчить також поширеність інфекційних і паразитарних хвороб, особливої уваги з боку суспільства і держави заслуговують такі соціально зумовлені захворювання як туберкульоз і СПІД.

Нажаль, за прогнозами фахівців, ця проблема не втратить своєї актуальності і в майбутньому [4, с.3-14]. Особливе занепокоєння викликає те, що вже зараз ряд захворювань, в тому числі і системи кровообігу, помітно помолодшали [3]. Цей тягар істотно впливає як на систему охорони здоров'я, так і на розвиток економіки України і суспільства взагалі та потребує пошуку більш ефективних стратегій для вирішення проблеми на національному та місцевому рівнях.

Проблеми здоров'я є міждисциплінарними, вони знаходяться в полі зору соціологів, медиків, економістів, психологів, екологів тощо. Це можна пояснити тим, що формування здоров'я населення залежить від соціальних умов (харчування, проживання, культури), природних (клімату, екології), економічних умов (охорони праці, виробничих ресурсів та інноваційних технологій) і стану охорони здоров'я (профілактика, рівень медичної допомоги, науки) однаковою мірою, відповідно резерви покращення рівня здоров'я населення повинні визначатися і впроваджуватися комплексно.

Встановлено [5, с.128-132], що здоров'я населення на 50% залежить від об'єктивних чинників (несприятлива екологічна обстановка - до 20%, стан генетичного фонду популяції, схильність до спадкових хвороб - до 20%, стан системи охорони здоров'я - до 10%) та на 50% - від суб'єктивних чинників (спосіб життя, наявність чи відсутність шкідливих звичок, режим і якість харчування, умови праці, моральне і психічне навантаження, рівень освіченості та культури тощо).

Нинішній кризовий стан здоров'я населення України зумовлений такими факторами: відсутнє суспільне усвідомлення здоров'я, суспільна байдужість до здоров'я нації; незадовільний рівень компетентності, знань та вмінь керівників державного управління та посадових осіб місцевого самоврядування щодо ефективності реалізації державної політики з охорони суспільного здоров'я в Україні; обмежена рухова активність. Гіподинамія характерна для більшості людей працездатного та літнього віку і є причиною виникнення багатьох, хвороб. У дітей гіподинамія може призвести до ожиріння внаслідок порушення обміну речовин та фізичного розвитку; шкідливі звички: тютюнопаління, вживання пльоголю, нераціональне та незбалансоване харчування [3].

Нині здоровий спосіб життя розглядається як основна профілактика всіх захворювань. Складовими здорового способу життя є різноманітні елементи, що стосуються усіх сфер здоров'я - фізичної, психічної, соціальної і духовної. Найважливіші з них - харчування, побут, умови праці, рухова активність. У 2000 р. ВООЗ розробила

Глобальну стратегію запобігання неінфекційних захворювань та боротьби з ними, яка базується на раціональному харчуванні, здоровому способі життя та фізичній активності.

Однак в Україні до цього часу на державному рівні не відбулося бажаної концентрації інтегральних зусиль щодо профілактики неінфекційних захворювань та отримання позитивних результатів відносно здоров'я населення. Тому поширеність хронічних неінфекційних захворювань, пов'язаних зі способом життя та нераціональним харчуванням, залишається актуальною проблемою охорони здоров'я України.

Для усвідомлення населенням актуальності здорового способу життя важливим є поінформованість і можливість доступу до спеціальних профілактичних процедур, що мають уповільнювати природний процес старіння, наявність належних екологічних умов, інших складових здорового способу життя, що стосуються переважно не тільки фізичного і психічного, а також соціального і духовного здоров'я.

Література:

1. Концепція Загальнодержавної цільової соціальної програми «Здорова нація» на 2009-2013 роки. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 травня 2008 р. N 731-р.
2. Іванов Є.А. Радіоекологічні дослідження: Монографія / Є.А. Іванов. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І.Франка, 2004. – 149 с.
3. Яковенко Т.В. Оцінка здоров'я населення України з позицій потенціальної демографії.
4. Платонов В.М. Сохранение и укрепление здоровья здоровых людей – приоритетное направление современного здравоохранения // Спортивная медицина. – 2006. - №2. –С.3-14.
5. Гуліч М.П. Раціональне харчування та здоровий спосіб життя – основні чинники збереження здоров'я населення / Проблеми старения и долголетия. – 2011. - №2. С.128-132.

Науковий керівник:

кандидат економічних наук, Городенко Світлана Володимирівна

**Тетяна Чижик,
Інна Кирилук
(Ірпінь)**

ПРОБЛЕМИ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ

Однією з найактуальніших проблем сучасності є взаємодія людини з природою. Важливим аспектом у вирішенні проблеми збереження природних ресурсів є освіта людей в області навколишнього середовища, екологічне виховання всього населення, а особливо підростаючого покоління. Екологічна проблема виростає в проблему перетворення стихійного впливу людей на природу, в свідомо, цілеспрямовано, планомірно розвиваючу взаємодію з нею. Така взаємодія може бути здійснена при наявності в кожній людині достатнього рівня екологічної культури, екологічної свідомості, формування яких починається з раннього дитинства і продовжується все життя.

Сучасна молодь вступає в епоху не лише бурхливого розвитку науки і техніки, а й негативних наслідків науково-технічної революції та демографічного вибуху. Дедалі більше забруднення атмосфери, гідросфери та літосфери, накопичення величезних об'ємів відходів людської діяльності при одночасному виснаженні майже всіх видів природних ресурсів призвели до розвитку екологічної кризи. Людству потрібна нова філософія життя, висока екологічна культура і свідомість. Сьогодні в усіх розвинених країнах світу екологічна культура стає невід'ємною частиною функціональної грамотності населення.

Метою даної роботи є уточнення сутності поняття «екологічне виховання», а також систему понять, що співвідносяться з цією категорією, довести важливість і необхідність екологічного виховання сучасної молоді.

Екологічне виховання — тривалий багатофакторний цілеспрямований процес формування екологічної свідомості й екологічної культури. Результатом екологічного виховання людини є формування мотивів, потреб, звичок цілеспрямованої екологічної поведінки та природоохоронної діяльності, здорового способу життя.

Проблемою підвищення екологічної культури молоді займаються такі вчені, як Абалкіна І.Л., Моткін І.О., Куркуленко С.С., Курняк Л.Д., Науменко Н.В., Процюк В.А. Вони вважають, що необхідність виховання екологічної культури в молоді пов'язана саме з реакцією на глобальну екологічну кризу. Негативні зміни в природному середовищі під тиском сукупної дії виробничих чинників істотно прискорились в останні десятиріччя. Тобто, збереження життя на землі залежить тепер безпосередньо від рівня і темпів виховання екологічної культури в молоді, суспільства в цілому [1, с.33].

Фундамент почуття невід'ємного зв'язку з природою необхідно прищеплювати ще з самого дитинства - дитячого садку, створюючи кутки живої природи, інформаційні джерела. Вже тоді дитина не повинна займати пасивну позицію, а приймати активну участь. Метою таких заходів є формування розуміння того, що рослини і тварини є живими істотами, які вимагають певних умов життя, поняття про природу як спільну домівку для рослин, тварин та людини, яку треба оберігати і охороняти.

Вирішальною умовою для здорового, багатогранного формування особистості є обстановка повної та постійної захищеності, коли негативні внутрішні емоційні стани зведені до мінімуму.

Якщо соціальне середовище створюють люди (батьки, учителі, однокласники, викладачі, одногрупники та ін.), то не можна розглядати проблему екології соціального середовища поза зв'язком з екологією внутрішнього світу людини.

Екологія внутрішнього світу людини пов'язана з вихованням високоморальної особистості, екологічної свідомості, екологічної культури, екологічного мислення. Екологічну свідомість можна визначити як сукупність знань, уявлень людини про його взаємини, взаємозв'язки, взаємозалежності, взаємодії зі світом природи. На цій основі формуються відповідне позитивне ставлення до природи, а також усвідомлення людиною себе як її частини. [2, с.87]

Занепокоєні ситуацією, що склалася на планеті в останні десятиліття, провідні вчені, мислителі й політичні діячі більшості країн світу докладають величезних зусиль у пошуках виходу з цього кризового стану. Все детальніше досліджуються особливості функціонування екосистем усіх рівнів, виявляються нові закономірності у взаємовідносинах людини й довкілля, приймаються нові міжнародні угоди щодо охорони природи. Безумовно, вирішальну роль у здійсненні переорієнтації напрямів та характеру майбутнього розвитку суспільства і гармонізації відносин між людиною і природою відіграватиме сучасна молодь. Тому таким необхідним є підвищення рівня її екологічної освіти, оволодіння нею знаннями про шляхи розвитку суспільства й природи у XXI столітті, про складні, але надзвичайно важливі екологічні закони, принципи функціонування екосистем і біосфери, про життєдайні зв'язки між людством і довкіллям.

До розвитку глобальної екологічної і тісно пов'язаної з нею соціально-економічної кризи, які сьогодні загрожують існуванню нашої цивілізації, призвели кілька «вибухів»: *демографічний*, тобто надзвичайно швидке, вибухоподібне зростання кількості населення Землі за останнє століття, *промислово-енергетичний* і викликаний першими двома *вибух насильства над природою*. [3, с.75]

Відомо, що наші предки шанували природу. У національних традиціях усіх народів було закладене шанобливе ставлення до природи. Краса рідної природи з великою любов'ю оспівана в багатьох українських піснях, думах, казках, легендах. Від своїх батьків і дідів діти дізнавалися про те, що гріхом є забруднити джерело, кинути сміття в річку, безцінно зламати дерево або зірвати квітку, катувати і вбивати беззахисних тварин. Чи виховують дітей у такому ж дусі тепер, у вік споживацького ставлення до природи? Виявляється, що основною небезпекою для навколишнього середовища стало невігластво людей, їхня черствість, байдужість, невміння співчувати іншим. Людина сьогодення втратила зв'язок зі своїм минулим, його культурою, мораллю, традиціями. Отже, існує досить серйозна причина екологічної кризи – це занепад духовності, надзвичайно низький рівень екологічної культури, загальний спад морального рівня протягом останніх десятиліть. Ясно, що стиль сучасного людського буття є хибним, і його неодмінно належить змінити. Якщо ми хочемо зберегти біосферу і самі зберегтись в ній, то необхідно виробити і керуватись у своїх діях новими моральними принципами і критеріями, новою філософією життя. [4, с.52]

Отже, можна зробити висновок, що необхідність посилення впливу на духовну сферу особистості, формування етичного компоненту екологічної культури є необхідною умовою екологічного виховання молоді. Подолання екологічної кризи залежить від морального вдосконалення людини, її культури і відносин із природою та іншими людьми. Якщо люди в найближчому майбутньому не навчаться дбайливо відноситися до природи, вони знищать себе. А для цього треба виховувати екологічну культуру і відповідальність.

Література:

1. Курняк Л.Д. Екологічна культура: поняття і реальність. // Вища освіта України. - 2006. - №3. - С. 32-37.
2. Морозова Л. Виховання екологічної культури особистості /Л.Морозова// Вища освіта України. - 2001. - №2. - с. 88-92.
3. Науменко Г.Г. Освітня складова екологічної культури. // Грані. – 2006. - №3. – С. 74 – 78.
4. Яцик А.В. Екологічна ситуація в Україні і шляхи її поліпшення. - К.: Оріяни, 2003.

Науковий керівник:

кандидат економічних наук, Городенко Світлана Володимирівна

СЕКЦІЯ: ЕКОНОМІКА

Владислав Авраменко
(Хмельницький)

ОЗНАКИ РІЗНИЦІ ОПТОВОЇ ТОРГІВЛІ ТА ПОСЕРЕДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Комерційні відносини торговельних підприємств з партнерами починаються із закупівельної діяльності. Тому щоб продати товар та одержати прибуток, необхідно мати в своєму розпорядженні товар.

За своєю економічною природою закупівлі є оптовим або дрібнооптовим товарообігом, що здійснюється торговельними підприємствами з метою подальшого перепродажу куплених товарів.

При плануванні та проведенні закупівель товарів необхідно: враховувати купівельний попит на товари, що купуються; враховувати пропозицію виробників і продавців на ці товари; орієнтуватися на ціну товару, що відповідає діючій ринковій кон'юктурі; впливати на виробників та оптових продавців товару у напрямку кращого обліку ними купівельного попиту; враховувати інтереси торговельного підприємства щодо організації прибуткової торгівлі; враховувати необхідність формування торгового асортименту товарів; діяти відповідно до розробленої стратегії підприємства.

Виходячи з перерахованих вимог, закупівельна діяльність має проводитися з дотриманням наступних обов'язкових умов: конкуренції постачальників; свободи вибору постачальника; свободи вибору ціни; рівноправності партнерів щодо операції купівлі-продажу незалежно від форм власності, державної приналежності, форми підприємств; матеріальної і моральної відповідальності партнерів по операції один перед одним.

У різних галузях і сферах діяльності України і зарубіжних країн незалежні посередники називаються по-різному: оптові підприємства; оптові фірми; комерційно-посередницькі фірми; комерційно-посередницькі компанії; торгові дома; оптові магазини; дистриб'ютори тощо.

Враховуючи той факт, що всі вони здійснюють торгівлю і займаються комерційною діяльністю, а за своєю роллю та статусом виконують функції сполучної ланки між виробництвом і численними споживачами, найбільш прийнятною назвою для цих фірм-підприємств є «комерційно-посередницька фірма».

Комерційно-посередницькі фірми (КПФ) є найбільш поширеною ланкою в інфраструктурі товарного ринку. КПФ знаходяться в усіх обласних центрах і великих містах обласного підпорядкування України і є оптовими підприємствами різних форм власності (в основному, колективної та приватної), які забезпечують на договірній основі постачання товарів і продукції виробничо-технічного призначення будь-яким споживачам у регіоні і за його межами. Вони можуть бути спеціалізованими за окремими товарними групами або конкретними галузями промисловості. За товарними групами спеціалізуються більшість КПФ оптової торгівлі споживчими товарами. Основними завданнями регіональних КПФ є:

- комплексне і своєчасне надання споживачам товарів відповідно до укладених договорів;
- збільшення обсягів і розширення асортименту товару без яких-небудь лімітів та обмежень;
- зміцнення матеріально-технічної бази на основі досягнень науки і техніки;
- здійснення маркетингових досліджень у сфері діяльності підприємства;
- підвищення якості послуг, що надаються постачальникам і покупцям товарів;
- раціоналізація і підвищення ефективності комерційно-господарських зв'язків.

Основні завдання комерційно-посередницьких фірм визначають ряд виконуваних ними функцій:

- *організаційні функції*: вивчення та визначення поточної і перспективної потреби в товарній продукції підприємств, організацій регіону, району, міста, галузі; маркетингові дослідження; виявлення та реєстрація потенційних постачальників товарів; визначення за участю споживачів оптимальних форм і методів їх товарного забезпечення; створення достатніх і комплектних товарних запасів; участь в оптових ярмарках, виставках, аукціонах.

- *реалізаційні функції*: укладення з постачальниками, покупцями договорів на постачання товарної продукції й надання послуг; виконання умов договорів; забезпечення приймання, збереження і складської переробки товарної продукції; реалізація товарної продукції з використанням сучасних форм і методів; ведення розрахунків з постачальниками, покупцями, транспортними організаціями за товарну продукцію, що поставляється і реалізується;

суворе дотримання складського технологічного процесу; ведення кількісного, асортиментного, номенклатурного обліку товарів на складах.

- торгово-посередницькі функції: оформлення й організація комерційно-господарських зв'язків; придбання і реалізація товарної продукції; посередництво в збуті товарної продукції; сприяння кооперації підприємств і завантаженню їх вільних потужностей; виявлення, обмін, реалізація невживаної продукції, відходів виробництва і споживання, некондиційних матеріалів.

КПФ, крім діяльності з купівлі-продажу товарної продукції, надають суб'єктам товарного ринку супутні (додаткові) послуги, що сприяють успішній діловій співпраці:

- комерційні (посередницькі) послуги: пошук потрібних товарів, постачальників, оптових покупців; вивчення попиту; допомога в рекламуванні товарів; маркетингові дослідження за замовленням клієнтів та ін.;

- технологічні (виробничі) послуги: розфасовка, упаковка, сортування, обмір, нарізка, розкрій, згинання матеріалів; виготовлення тари, нестандартних виробів; збірка складної техніки; установка, монтаж устаткування; наладка, обкатка, регулювання машин, механізмів, устаткування;

- інформаційно-консультаційні послуги: забезпечення виробників та покупців науково-технічною, економічною, правовою та рекламною інформацією; науково-технічне і організаційно-правове консультування;

- фінансово-розрахункові і кредитні послуги: участь у розрахунках; видача комерційних грошових позик виробникам і покупцям товарної продукції; інвестування виробництва найбільш дефіцитних і перспективних видів товарної продукції;

- транспортно-експедиційні послуги: централізована доставка товарів споживачам; організація доставки окремих матеріалів, виробів, продуктів спеціальними транспортними засобами; отримання вантажів з пунктів відправлення або призначення за дорученням покупців; посилочна відправка штучних і дрібних партій товарної продукції тощо;

- лізингові і прокатні послуги: надання в оренду складської, виробничої, службової та іншої площі, машин, устаткування; видача напрокат устаткування, приладів, інструментів, тари, контейнерів, підйомно-транспортних машин, механізмів, транспортних засобів та ін.

Отже, проведені дослідження виявили, що в сучасній економічній літературі відсутні ознаки розпізнавання оптової торгівлі та посередницької діяльності і більшість авторів ототожнюють ці поняття, хоча повний цикл функцій їх різний. Таким чином це питання потребує подальших досліджень та конкретизації.

Науковий керівник:

кандидат економічних наук, Трішкіна Ніна Іванівна

**Ольга Антіш,
Марія Бордян,
Інна Настащук
(Чернівці)**

ОСНОВНІ ЗАСАДИ ПОКРАЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ МАЙНОМ ПІДПРИЄМСТВА

Постановка проблеми. Сучасний стан розвитку економіки України вимагає від підприємств підвищення ефективності виробництва, конкурентоспроможності продукції і послуг на основі впровадження досягнень науково-технічного прогресу, ефективних форм господарювання і управління виробництвом, ініціативи і виконавчої дисципліни на кожному робочому місці. Від раціонального використання майна підприємства залежать усі техніко-економічні показники: випуск продукції, її собівартість, продуктивність праці, прибуток, рентабельність, фінансовий стан тощо.

Сьогодні одним з найбільш актуальних завдань, що стоять перед сучасним підприємством, яке має в своєму розпорядженні складне дороге в обслуговуванні обладнання, є необхідність забезпечення його безпеки та одночасно економічної ефективної роботи. Важливим моментом при вирішенні цього завдання стає впровадження систем управління виробничими фондами та активами підприємства, що складають невід'ємну частину виробничого

процесу та дозволяють збільшувати виробничу потужність підприємства за рахунок використання сучасних інформаційних технологій, не вдаючись до закупівель нового обладнання.

Аналіз наукових досліджень. Аналіз останніх досліджень та публікацій свідчить про значний інтерес науковців до формування та ефективного функціонування фондового ринку України. Дану тему досліджували такі економісти, як: Попович П.А., Ізмайлова К.В., Криштопа І., Азаренко Г.М., Журавель Т.М., Головка І.В., Михайленко Р.М., Шморгун Н.П., Біла О.Г. [3], Артеменко В.Г., Беллендир М.В., Бланк І.А., Бланк І.А., Гриньова В.М., Заруба О.Д., Мізіна О. В. [5], Панібратченко К. В.

Виклад основного матеріалу. У своїй діяльності кожне підприємство зустрічається із такою проблемою, як неефективність виробництва. Це пов'язане з тим, що будь-яке підприємство не може бути досконалим через недосконалість як внутрішньої системи управління, так і національної економіки в цілому.

Сьогодні одним з найбільш актуальних завдань, що стоять перед сучасним підприємством, яке має в своєму розпорядженні складне дороге в обслуговуванні обладнання, є необхідність забезпечення його безпеки та одночасно економічної ефективної роботи. Важливим моментом при вирішенні цього завдання стає впровадження систем управління виробничими фондами та активами підприємства, що складають невід'ємну частину виробничого процесу та дозволяють збільшувати виробничу потужність підприємства за рахунок використання сучасних інформаційних технологій, не вдаючись до закупівель нового обладнання.

Фінансовий стан підприємства безпосередньо залежить від стану та ефективності використання його оборотних коштів. Вони необхідні для здійснення всіх видів діяльності підприємства [3, с. 57]. Важливим завданням фінансових служб є обґрунтування розміру (нормативу) та визначення оптимального співвідношення між складовими обігових коштів підприємства. Особливу увагу слід приділяти оптимізації структури обігових коштів, дослідженню резервів прискорення їх обертання. Оцінка ефективності використання обігових коштів здійснюють за системою показників, яка дозволяє визначити основні напрямки поліпшення фінансового стану підприємства та підвищення його конкурентоспроможності на ринку.

Оптимізація загального обсягу та складу необоротних активів підприємства здійснюється з урахуванням знайдених в процесі аналізу можливих резервів зростання використання необоротних активів в наступному періоді. До числа основних резервів відносяться: підвищення ефективності використання необоротних активів в часі (за рахунок збільшення коефіцієнта змінності і безперервної їх роботи), за потужністю (за рахунок підвищення ефективності використання окремих їх видів відповідно до технічної потужності [5, с. 68-69].

На сьогоднішній день можна розробити такі напрями оптимізації активів:

- 1) оптимізація складу основних засобів підприємства;
- 2) оптимізація розміру основних груп поточних запасів та оптимізація загальної суми запасів товарно-матеріальних цінностей, які включаються до складу оборотних активів;
- 3) оптимізація середнього залишку грошових активів підприємства;
- 4) оптимізація загального розміру дебіторської заборгованості;
- 5) оптимізація структури джерел фінансування оборотних активів з метою забезпечення необхідної в них потреби відповідними фінансовими ресурсами.

Аналіз та узагальнення методів роботи будь-якого підприємства дозволяє встановлювати наступні шляхи використання основних засобів та підвищення фондовіддачі – технічне і технологічне вдосконалення та модернізація обладнання:

- збільшення потужності агрегатів;
- заміна застарілого обладнання, що сприяє підвищенню продуктивності всього діючого парку обладнання на нове, технічно і технологічно більш досконале, потужне і з меншими затратами енергії на виготовлення продукції;
- своєчасне та якісне обслуговування та ремонт обладнання в міжремонтний період;
- правильне ведення технологічного процесу, що дозволяє уникнути простою в роботі обладнання.
- дотримання підприємством власної стратегії технічного, організованого та економічного розвитку;
- перехід від практики заміни спрацьованих знарядь праці до систематичного комплексного оновлення техніко-технологічної бази взаємозв'язаних виробничих ланок підприємства;
- проведення заходів по розширенню виробничого інструменту
- підвищення інтенсивної роботи обладнання;

- вдосконалення техніки і технології виробництва;
- найбільше використання парку обладнання;

Покращення інтенсивності використання обладнання можна досягнути також встановленням більш потужного обладнання, яке б мало високу продуктивність та порівняно невеликі витрати електроенергії [4, м с. 27-29].

Покращення екстенсивного використання обладнання сприяє зменшенню простоїв, часу на підготовчі та допоміжні операції, збільшення часу роботи обладнання, що досягається шляхом покращення організації виробництва через проведення заходів по розширенню виробничого інструменту. В результаті освоєння раціональних методів, і прийомів праці робітником по виготовленні деталі на токарних верстатах зменшується витрата часу на виконання цього комплексу прийомів.

Щодо стратегії визначення обсягу та структури оборотних активів, то вона має важливе значення для формування джерел власних ресурсів підприємства. Оскільки оптимальні суми оборотних коштів дають можливість підприємству сформувати власні джерела ресурсів, які підприємство може використати для покращення своєї фінансово-господарської діяльності.

Забезпечення ефективності використання оборотних засобів підприємств пропонується проводити за такими шляхами:

- 1) якнайбільш ефективно розподіляти оборотні засоби у різних сферах діяльності ;
- 2) більшу частину прибутку та амортизаційного фонду авансувати на придбання нового обладнання, яке могло б зменшувати кількість використаних оборотних засобів;
- 3) створення та постійне збільшення інноваційного фонду підприємства, кошти з якого направлялися б на закупку нових технологій та методів виробництва;
- 4) постійна взаємодія з аналогічними підприємствами за кордоном, проведення семінарів з ними, обмін досвідом, взаємодія окремих працівників цих підприємств.

При переході до ринкової економіки, коли українські підприємства зіштовхнулися з необхідністю самостійно визначати потребу в усіх оборотних активах та управляти ними, практика показала, що існуючі розробки не відповідають вимогам часу. Відсутність відлагоджених механізмів управління фондами обігу стала однією з причин зростання заборгованості та відсутності грошових коштів у підприємств. Першочерговими проблемами стали: управління запасами, дебіторською заборгованістю, грошовими коштами, визначення джерел фінансування.

Значних успіхів в зниженні загальної потреби в оборотних активах можна досягти напрацювавши ефективну політику управління дебіторською заборгованістю.

Невиправдана дебіторська заборгованість є іммобілізацією власного капіталу, а перевищення її певного рівня може призвести до втрати ліквідності і навіть зупинки виробництва.

Для ефективного управління станом дебіторської заборгованості потрібно:

- розширювати кількість клієнтів з метою зменшення ризику неплатежів;
- контролювати стан рахунків з клієнтами за відтермінованою (простроченою) заборгованістю;
- контролювати співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованостей;
- робити знижки на товар за умови швидкої оплати рахунка.

Найбільш відомим інструментом інкасації дебіторської заборгованості є надання знижок за швидку оплату продукції. Багато підприємств використовують цей інструмент для прискорення повернення дебіторської заборгованості, однак роблять це інтуїтивно, без серйозних розрахунків, допускаючи при цьому помилки. Застосування механізму знижок за швидку оплату доцільне лише постійним клієнтам при суворому дотриманні ними платіжної дисципліни за термінами та сумами [4, с. 33].

Нетрадиційним для національних підприємств, хоча і достатньо перспективним є такий інструмент повернення дебіторської заборгованості як факторинг – продаж дебіторської заборгованості. Це пояснюється високим ризиком неповернення дебіторської заборгованості в наших умовах, досить високими цінами на факторингові послуги, хоча і за кордоном ціни на подібні послуги вищі.

Висновок. Таким чином, слід забезпечити необхідну структуру джерел фінансування з метою забезпечення необхідної в них потреби відповідними фінансовими ресурсами. Саме тому для будь-якого підприємства необхідно збалансувати свою діяльність між збитковою та прибутковою діяльністю, що можливо досягти за чітко-розробленої стратегії розвитку, та планів уникнення негативних явищ, таких як банкрутство, збитки, застої, знос та ін. А досягти

це можна за умови контролю та підтримання фінансово-майнового стану, що сприяє визначенню рівня фінансової стійкості підприємства.

Література:

1. Господарський кодекс України: чинне законодавство зі змінами і допов. станом на 1 лютого 2011 р: (офіц. текст). – К.: Паливода А.В., 2011.
2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 “Баланс”: Затверджено наказом Міністерства фінансів України 31.03.1999 № 87 // Все про бухгалтерський облік. – 2011.– №10.
3. Біла О.Г. Робочий капітал – передумова поточної ліквідності підприємств / О.Г. Біла // Фінанси України. – 2010. - №10. – С. 56-61.
4. Лукіна Ю.В. Формування та реалізація стратегії управління фінансами підприємства/ Лукіна Ю.В. // Фінанси України. - 2009. - № 3. – С. 25-33.
5. Мізіна О. В., Панібратченко К. В. Удосконалення підходів до оцінки ефективності використання майна підприємства / О.В. Мізіна, К.В. Панібратченко // Економіка і організація управління. – 2010. - №2. – С. 66-72.

Науковий керівник:

Гаватюк Людмила Станіславівна

Ганна Біла

(Вінниця)

СТВОРЕННЯ СЛУЖБИ ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Актуальність теми дослідження. Останнім часом почала набувати популярності така форма організації роботи як створення служби внутрішнього аудиту на сільськогосподарських підприємствах. Внутрішній аудит для української практики – поняття нове, хоч за кордоном він активно використовується на великих підприємствах. Внутрішній аудит дає інформацію менеджеру про стан фінансово-господарської діяльності, підвищує ефективність системи внутрішнього контролю, яка не допускає порушень, підтверджує звітність.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вагомий внесок у розвиток теоретичних і практичних аспектів внутрішнього аудиту здійснили провідні українські та зарубіжні науковці Ф.Ф. Бутинець, В.С. Рудницький, Л.В. Сухарева, Б.Ф. Усач, Д. Хан, Дж. К. Лоббек, Т. Д. Попова, М. І. Протасов, Дж. К. Робертсон, В. П. Суйц.

Внутрішній контроль охоплює усі види діяльності суб'єкта господарювання: операційну, фінансову, інвестиційну та створює передумови для спостереження і перевірки процесу функціонування та фактичного стану управлінського об'єкта. Таким чином, в черговий раз підкреслюється, що система внутрішнього контролю – це розгалужена організаційна структура підприємства, з певною сукупністю підрозділів, укомплектованих персоналом відповідної кваліфікації з визначеними їм повноваженнями.

На наш погляд питання організації і методики внутрішнього контролю є особливо актуальними для більшості сільськогосподарських підприємств, за якими орієнтуючись на Закон України «Про аудиторську діяльність» вимога щодо обов'язкового проведення аудиту не закріплена, а зовнішній контроль здійснюється періодично з боку ДПС та дирекції різних соціальних фондів в межах визначених їм повноважень. Окрім того, діяльність сільськогосподарського підприємства, на відміну від інших, підлягає впливу не тільки економічних ризиків, але і цілого ряду додаткових специфічних[3].

Створення відділів внутрішнього аудиту на підприємстві свідчить про розширення повноважень і набуттям досвіду господарювання власника, керівника підприємства. Склад досвідчених бухгалтерів, котрі згідно із затвердженням керівником планом за погодженням із головним бухгалтером здійснюють наступний бухгалтерський контроль – внутрішній аудит, тобто здійснюють перевірку достовірності обліку та звітності, їх повноти і відповідності чинному законодавству, встановленим нормативам та стандартам.

Служба внутрішнього аудиту призначена для того щоб керівник міг знати реальний стан справ на підприємстві, адже інколи, працівники підприємства не виконують завдання керівників, або не завжди розуміють їх з

різних причин. У повсякденній діяльності структурних підрозділів підприємства вища ланка управління не займається безпосередньо контролем, тому вона користується інформацією, яка формується на нижчих ланках. Коли менеджери вчасно не виявили прихованих недоліків на підприємстві, за браком часу або не володіють достатньою інформацією, тоді вони користуються послугами внутрішніх аудиторів. При зростанні обсягів діяльності сільськогосподарських підприємств виникають найбільш типові порушення табл. 1.

Таблиця 1.

Типові порушення в діяльності сільськогосподарських підприємствах

№ п/п	Зміст типового порушення	Наслідки порушення
1	Накази кадрових переміщень та відпусток складаються за довільними формами	Викривлення звітних даних
2	Використання нетипових форм та умовних позначень при веденні табелів обліку робочого часу	Ускладнення підрахунків фонду робочого часу, що призводить до помилок при здійсненні нарахувань заробітної плати
3	Відсутності підписів відповідальних осіб у первинних документах	Не налагоджений належним чином первинний облік
4	Неправильний розрахунок облікової та середньооблікової кількості працівників	Викривлення статистичних звітних даних
5	При визначенні показника фонду оплати праці неправильне включення суми нарахованої допомоги з тимчасової непрацездатності, які не належать до фонду оплати праці	Викривлення статистичних звітних даних, помилки при розрахунку показника середньомісячної заробітної плати як усіх, так і штатних працівників

Система контролю повинна бути ефективною, щоб зиск контролю не перевищував витрати на його здійснення. Забезпечуючи зворотний зв'язок, контроль у сільськогосподарських підприємствах повинен сприяти наявності прямого зв'язку між управлінськими рішеннями і досягненням бажаних економічних результатів.

Проведення внутрішнього аудиту допомагає встановити достовірність інформації, відображеної у звітності, виявити наявні відхилення облікових даних від фактичних, що сприяє покращенню ефективності процесів аналізу, прогнозування і планування, а, отже, й роботи підприємства в цілому [4]. Проте головним призначенням служби внутрішнього аудиту виступає контроль діяльності усіх структурних підрозділів підприємства. На рис. 1 відображено взаємозв'язок основних складових системи управління підприємством, в тому числі і місце служби внутрішнього контролю [1].

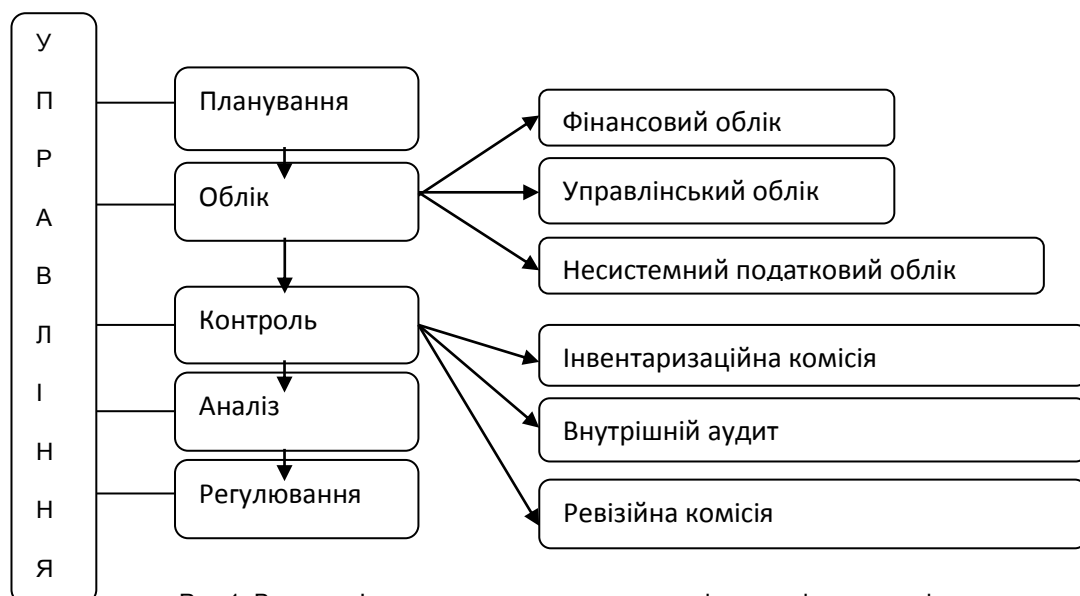

Рис.1. Взаємозв'язок складових систем управління на підприємстві

Крім суто контролюючих функцій служба внутрішнього аудиту також може надавати допомогу у вирішенні проблемних питань структурним підрозділам підприємства, сприяти покращенню якості зовнішніх аудиторських послуг, на основі аудиторських висновків цієї структури часто будуються стратегічні, поточні та оперативні плани організації [5].

Керівнику підприємства звітує начальник, який керує службою внутрішнього аудиту. Всі працівники служби внутрішнього аудиту повинні мати вищу освіту, також щоб володіли знаннями, не тільки з обліку і аудиту, а й фінансів, банківської справи, страхування, права, менеджменту, маркетингу тощо. Керівник служби внутрішнього аудиту несе відповідальність за своєчасне виконання плану роботи підрозділу, подання на розгляд керівництву підприємства достовірної інформації внутрішнього аудиту та пропозицій щодо прийняття управлінських рішень. Керівник служби внутрішнього аудиту має певні функції див. рис 1.

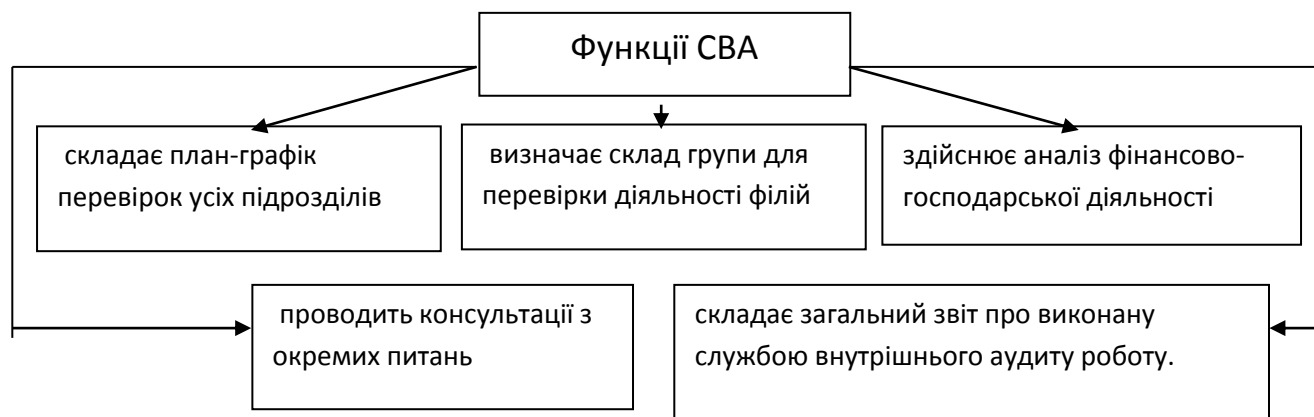

Рис.1. Функції служби внутрішнього аудиту

Сьогодні в Україні лише невелика кількість підприємств має можливість організувати СВА на підприємстві. Причинами цього є незначний строк здійснення діяльності внутрішнього аудиту зумовлює невелику поки що кількість кваліфікованих аудиторів, утримання у штаті фахівців-аудиторів з високою оплатою збільшує витрати підприємства, до підприємств не застосовуються фінансові санкції за відсутність внутрішнього аудиту[2]

Висновок: Служба внутрішнього аудиту на сільськогосподарському підприємстві є одним із найважливіших факторів управління. Для розвитку підприємства і ефективного його функціонування, керівники підприємства повинні користуватись послугами служби внутрішнього аудиту, працівники служби повинні мати відповідні знання, підготовку, сертифікат для їх подальшої роботи. Тому що внутрішній аудит дає найкращу оцінку діяльності підприємства, вчасно знаходить помилки, неспівпадання.

Література:

1. Гуцаленко У.О. Внутрішній аудит як складова система ефективного управління підприємством // У.О. Гуцаленко // Інноваційна економіка – 2011. - №3. – С. 89-91
2. Коблянська Г.Ю., Борошко В.С. Організація внутрішнього аудиту на підприємстві// Г. Ю. Коблянська// Облік і фінанси АПК.-2011.-№1-С.95-99.
3. Кузик Н.П., Боярова О.А. Внутрішній контроль як основа ефективної діяльності сільськогосподарських підприємств // Н.П. Кузик// Економічний аналіз – 2010. – С 1-5.
4. Сподарик В. Внутрішній аудит: проблеми, методика та організація / В. Сподарик // Економічний аналіз. – 2010. – №6. – С. 503-505.
5. Подолянчук О. А. Значення внутрішнього аудиту в системі контролю сільськогосподарського підприємства / О. А. Подолянчук // Економічний аналіз. – 2010. – №6. – С. 479-481.

Науковий керівник:

асистент кафедри аудиту та державного контролю Вінницького національного аграрного університету Надія Войчук

Олександр Бойчук
(Хмельницький)

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Перехід України до ринку супроводжується становленням і розвитком малих підприємств, завданням яких є формування й насичення ринку товарами і послугами, сприяння розвитку конкуренції та послабленню монополізму, розширенню робочих місць.

Аналіз фактичного стану діяльності малих підприємств свідчить про те, що вони нині не виконують цих завдань.

Політика державної підтримки малих підприємств реалізується в рамках комплексної програми розвитку підприємництва в Україні.

Проте, реальну допомогу малим підприємствам можна надати не в межах універсальної програми для України, а в рамках визначених територій – з урахуванням "вузьких місць", специфіки потреб місцевого населення і т. ін. Частково ці завдання виконувалися через регіональні структури Фонду підтримки фермерських господарств. Однак повне врахування інтересів місцевого населення можливе тільки при підтримці малого підприємництва як на рівні місцевих рад, так і на рівні конкретної галузі народного господарства.

Для підтримки малих підприємств на рівні галузі необхідно створити нові структури з прив'язкою до галузі: спілки малих підприємств при відповідних міністерствах, фонди підтримки на рівні галузі, субпідрядні форми організації відносин малих підприємств із великими.

Головним напрямком підтримки малого бізнесу повинна стати система податкових пільг. Законодавством України не передбачено додаткових пільг для малого бізнесу. Пільги при сплаті податків є єдиною перевагою для підприємств незалежно від організаційно-правових форм.

Місцевим радам доцільно було б надати законодавством право встановлювати податкові пільги з урахуванням специфіки регіону:

- застосування знижених податкових ставок на старті для малих підприємств, які займаються виробництвом;
- встановлення диференційованих ставок податку на прибуток залежно від виду послуг, наданих населенню;
- зниження ставки податку на прибуток для тих виробництв, у яких економічний ефект досягається переважно за рахунок живої праці;
- встановлення постійних пільг при оподаткуванні осіб, колективів, які займаються підприємницькою діяльністю в сільському господарстві;
- використання пільг і компенсацій для стимулювання зростання зайнятості (особливо в районах, де зайва робоча сила чи висока частка непрацюючих унаслідок звільнення трудових ресурсів із діючих підприємств), створення нових робочих місць, поліпшення умов праці й таке інше;
- застосування пільгового оподаткування підприємств, діяльність яких на території допомагає вирішенню конкретних завдань, які стоять перед місцевими радами;
- повне скасування податків тощо.

Важливим напрямком непрямої підтримки має стати надання малим підприємствам на пільгових умовах кредитів. Нині кредити на пільгових умовах надає лише Фонд підтримки малого бізнесу без встановлених вимог щодо ефективного їх використання і наявності ризику їх повернення. Тому доцільним було б надавати пільгові кредити за умови, що обсяг виробництва по головному напрямку діяльності становить не менш як 70% його загального обсягу.

Кредитування малого підприємства висуває на перший план проблеми гарантій. Нині поручатися за мале підприємство може передусім засновник, страхова організація чи зацікавлений великий замовник (покупець), інших гарантів в особі регіональних органів, спеціальних компаній, Антимонопольного комітету, його відділень немає.

Система гарантів і страхувань малих підприємств може створюватися галузевими організаціями, державними органами. В цій системі першочергову роль мають відігравати різні асоціації кредитних гарантів, комерційні банки, громадські організації, що функціонують на комерційній основі.

Важливим напрямком розвитку матеріально-технічної бази малого бізнесу як основи зростання виробництва може стати відповідна державна політика прискореної амортизації.

З метою посилення конкурентоздатності малих підприємств необхідно законом надати їм право додатково списувати вартість основного капіталу залежно від обсягу реалізації продукції (робіт, послуг). При цьому має бути встановлена базова ставка амортизації, а на доповнення до неї треба встановити визначений процент від суми реалізації.

Вибір розглянутих форм підтримки малого бізнесу буде визначений їх ефективністю у конкретних умовах.

Таким чином, існує нагальна потреба кардинальних змін у підходах до розв'язання накопичених проблем у малому підприємстві, що потребує пошуку нових шляхів його реформування й здійснення таких заходів:

1. Визначення фінансування пріоритетних напрямів розвитку малого підприємництва та оптимізації використання ресурсів за галузями, сферами господарської діяльності й територіями з урахуванням сучасного високотехнологічного товаровиробничого сектору. При цьому слід виходити з результатів аналізу статистичних даних, що свідчать про найширший розвиток малого бізнесу у цих сферах, як в Україні, так і в усьому світі. На першому місці, безперечно, має бути агропромисловий комплекс і сільгосппереробка.

2. Визначення економічних і соціальних проблем в аспекті підтримки і розвитку малого підприємництва на районному та регіональному рівнях, з урахуванням того, що діяльність малих підприємств орієнтована, головним чином, на місцевий ринок. Заходи щодо їх розв'язання мають здійснюватися за рахунок обсягів регіональних джерел фінансових і матеріально-технічних ресурсів. Це вписується в загальну концепцію розвитку господарської і фінансової самостійності територіальних утворень.

3. Розробки державної системи підтримки малого підприємництва на умовах широкого залучення позабюджетних ресурсів, нових позабюджетних схем відтворення капіталу, самофінансування малого бізнесу (наприклад, через кредитні спілки, товариства взаємного страхування). Централізовані кошти на пріоритетні напрями розвитку регіону надавати тільки під конкретний проект на умовах співфінансування. Це знизить навантаження на бюджети різних рівнів.

4. Формування ринку продукції малих підприємств шляхом розміщення на них установленої законом на конкурсній основі частки державного замовлення щодо поставок продукції для регіональних потреб.

5. Сприяння розширенню виробничо-технологічної та інноваційної кооперації малих підприємств із великим виробництвом і використанню потенціалу малого підприємництва при здійсненні заходів щодо підприємств-банкрутів.

6. Інтеграції прогресивних фінансових механізмів малого підприємництва в загальну кредитно-фінансову систему України; реалізації схеми пайової участі бюджетних і позабюджетних коштів для підтримки пріоритетних напрямів розвитку цієї сфери.

7. Систематизації через інформаційну мережу й створення бази даних із використання коштів, спрямованих на підтримку малого і середнього бізнесу в Україні, з подальшим аналізом ефективності їх використання.

Виконання зазначених заходів дасть можливість не лише залучити нові фінансові ресурси, а й забезпечити їх прибутковість, і в результаті капіталізувати малий бізнес. Головне, буде сформовано платоспроможний попит населення, який є суттєвим чинником накопичення фінансових ресурсів на місцевому, регіональному і державному рівнях. Їх невиконання зробить підтримку малого підприємництва неефективною, а фінансову стабільність в Україні неможливою.

Науковий керівник:

кандидат економічних наук, Трішкіна Ніна Іванівна

Аліна Бречко

(Переяслав-Хмельницький)

АНТИМОНОПОЛЬНА ПОЛІТИКА В УМОВАХ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Історія розвитку монополій є одночасно й історією боротьби з ними. Негативні результати монополізації виявляються відразу, і це особливо відчують широкі прошарки населення. Навколо монополій формується

негативна суспільна думка, що потребує державного захисту споживачів від діяльності монополістів, обмеження діяльності інших.

Накопичений досвід і наукові узагальнення допомогли товариству зрозуміти все - "плюси" і "мінуси" монополій, виробити стосовно них визначену політику, що одержала назву монополюної. Першим її результатом в Україні виявилось антимонопольне законодавство. Воно закладено антимонопольними законами: Законом України "Про обмеження монополізму і недопущення несумлінної конкуренції в підприємницькій діяльності" і Законом України "Про антимонопольний комітет".

Антимонопольна політика й антимонопольне законодавство не мають на меті заборону або ліквідацію монопольних утворень. У товаристві склалося розуміння того, що монополія як чинник зростання прибутку не може бути знищена. Тому реальне завдання антимонопольної політики полягає в тому, щоб поставити діяльність монополії на державний контроль, виключити можливість зловживання монопольним положенням. К. Маркс ще в середині минулого сторіччя приходив до висновку, що поява монополій потребує державного втручання.

Головна ціль цього втручання полягає в захисті і збереженні вільної конкуренції, якій загрожують монопольні тенденції. Конкретно можна сформулювати такі цілі: обмеження монополій, підтримка і сприяння малому бізнесу, захист прав споживача.

Існують дві основні форми боротьби з монополіями:

- 1) попередження створення монополій;
- 2) обмеження використання монополюної влади.

Для проведення антимонопольної політики держава створює антимонопольні служби, основною задачею яких є контроль монополістичних тенденцій у країні. Антимонопольні служби не є частиною законодавчої влади, але їхня компетенція дозволяє їм виконувати дорадчу функцію. Подібні організації не мають права діяти авторитарними методами, наприклад, закривати підприємства. Але вони можуть змусити підприємство, що домінує на ринку, відновити постачання продукції тому одержувачу, якому в цих постачаннях було протизаконно відмовлено. Усі їхні рішення обов'язкові до виконання. У іншому випадку накладаються грошові штрафи, передбачені законодавством за порушення антимонопольного закону. При цьому необхідно відзначити, що всі рішення антимонопольної служби повинні підлягати перевірці державними судами.

Крім здійснення процесу демонаполізації антимонопольна служба покликана боротися зі зловживаннями. Така боротьба може бути ефективною тільки за активної участі споживачів. Тому широкі маси населення повинні розуміти практичне значення антимонопольної політики в повсякденному житті. Допомогти в цьому має насамперед преса та інші засоби масової інформації. Пресі повинно надаватися право на відповідне повідомлення, але лише в об'єктивній і чесній формі, без будь-якої дискредитації. Кожна антимонопольна служба повинна мати співробітника для зв'язку з пресою, що повідомляє про діяльність служби і коментує.

На Україні єдиною монополюною службою держави, крім самої держави, є Антимонопольний комітет України.

Безумовно, від проведення антимонопольної політики в теперішніх важких економічних умовах України чудес очікувати не припадає. Але дуже важливо, щоб проведення антимонопольної політики завоювало довіру і підтримку населення, щоб люди знали, що вони можуть звернутися в антимонопольні служби зі своїми проблемами. Необхідно переконати людей, що вільна конкуренція є добром для всіх.

Аналіз використання антимонопольної політики й антимонопольне законодавство США і країн Західної Європи і можливість їхнього використання в Україні.

Аналіз антимонопольного законодавства закордонних країн дозволяє виділити такі антиконкурентні дії:

- горизонтальні обмеження конкуренції;
- вертикальні обмеження конкуренції;
- зловживання домінуючим положенням на ринку та ін.

Горизонтальні обмеження конкуренції визначаються як договори між сторонами, що ведуть справи на тому самому рівні виробництва або розподілу товарів (послуг). Вони можуть варіюватися від простих двосторонніх угод до багатосторонніх угод. До типових горизонтальних обмежень можна віднести картельні договори, що зокрема, регламентують ціни, розділяють ринки збуту, установлюють своєрідні умови торгівлі, включаючи дисциплінарні санкції за порушення договору його учасниками. Горизонтальні обмеження конкуренції відносяться до найбільш серйозних порушень антимонопольного законодавства.

При вертикальному обмеженні конкуренції, як правило, обмежувальні умови приймаються в односторонньому порядку, оскільки пануючий на ринку підприємець у стані нав'язати свої умови більш слабкому контрагенту. До категорії вертикальних обмежень конкуренції можна віднести насамперед договори про виняткові торгові операції (мова йде про договори продажу лише визначеним покупцям або про придбання товарів тільки у визначених постачальників), що зв'язують договори (продаж із примусовим асортиментом, коли продавець обумовлює продаж основного товару придбанням другорядного, пов'язаного з основним), встановлення або підтримка перепродавальних цін, обмежувальні умови в договорах про передачу прав на об'єкти промислової власності (договори поступки і ліцензійні договори). Але незважаючи на вищесказане, не завжди буває легко відрізнити горизонтальні обмеження конкуренції від вертикальних, наприклад, у випадку перехресного ліцензування у відношенні прав на промислову власність або коли конкуруючі підприємці призначають один одного винятковими дистриб'юторами своїх товарів.

Монополізація ринку в закордонних країнах проходить в основному двома шляхами: придбанням підприємств конкурентів (горизонтальна інтеграція) або налагодженням своєї власної системи постачання і збуту товарів (вертикальна інтеграція).

Антиконкурентним можна також вважати придбання конкуруючих компаній: ніяка корпорація, що займається торгівлею, не має права одержувати, прямо або побічно, весь або частину акціонерного капіталу (або майна іншої корпорації).

В підсумок, можна сказати, що в західних країнах проведення антимонопольної політики й антимонопольне законодавство одержали широкий розвиток, а головне, що цей механізм контролю за монополіями і її негативними наслідками успішно діє протягом багатьох років. Тут теж є свої негативні чинники, наприклад, порушення непорушності загальної заборони монополій шляхом винятки з цієї заборони, що поширюється як на окремі компанії, так і на цілі галузі. Але в цілому можна сказати, що антимонопольні законодавства США і країн Західної Європи, хоч і принципово відрізняються один від одного в багатьох відношеннях, є продуманими й економічно обґрунтованими, що обумовлює можливість їхнього часткового використання в антимонопольній політиці України.

Антимонопольне законодавство України відповідає вимогам світових стандартів. Але при цьому було б бажаним і введення на прикладі антимонопольної практики закордонних країн жорсткого контролю за виконанням даного законодавства. Це одне із самих "болючих" місць у державно-правовій структурі України: приймаються загалом непогані закони, але введення їх у життя або постійно одержує відстрочку, або взагалі не відбувається. Тому для нормального функціонування антимонопольного законодавства необхідно створити ще один ланцюжок - комісію з контролю за виконанням розпоряджень антимонопольних органів, надавши їй усі повноваження по застосуванню санкцій стосовно порушників антимонопольного законодавства.

Таким чином, у процесі удосконалення українського антимонопольного законодавства можуть бути використані антимонопольне законодавство промислово розвинутих країн і практика його застосування, але з урахуванням особливостей нашого перехідного періоду.

Науковий керівник:

кандидат економічних наук, доцент Чабан Г.В.

**Дмитро Коцур
(Київ)**

БАНКІВСЬКА СИСТЕМА УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН, ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ (МАТЕМАТИКО-СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ)

Банківська система - одна з найважливіших і невід'ємних структур ринкової економіки. Розвиток банків, товарного виробництва і обороту історично йшов паралельно і тісно переплітався. При цьому банки, проводячи грошові розрахунки і кредитуючи господарство, виступаючи посередниками у перерозподілі капіталів, істотно підвищують загальну ефективність виробництва, сприяють зростанню продуктивності суспільної праці.

Сьогодні, в умовах розвинутих фінансових, товарних ринків, структура банківської системи різко ускладнюється. З'явилися нові види фінансових установ, нові кредитні інструменти і методи обслуговування клієнтів.

Українські банки змушені працювати в умовах підвищеного ризику, тому вони частіше, ніж їх закордонні колеги, бувають в кризових ситуаціях, приклади яких не зникають зі сторінок періодики. Причому більшість таких випадків пов'язана з неадекватною оцінкою банками власного фінансового стану, а також надійності і стійкості їх основних клієнтів і партнерів по бізнесу.

Банківська система є динамічною системою, що має тенденцію постійно змінюватися. Тому вивчення та аналіз сучасного стану банківської системи України є важливою проблемою, що потребує постійного детального вивчення.

У даній статті досліджується сучасний стан банківської системи України, як складової національної економіки, її структури, функціонування та розвитку.

Банківська система України започаткована після прийняття Верховною Радою України у березні 1991 року Закону України "Про банки і банківську діяльність". Вона є *дворівневою* і складається з Національного банку України та банків різних видів і форм власності.

Національний банк України є центральним банком, який проводить єдину державну грошово-кредитну політику з метою забезпечення стабільності національної грошової одиниці.

Банки створюються на акціонерних або пайових засадах юридичними та фізичними особами. Свої функції банки реалізують через виконання таких операцій, як залучення коштів підприємств, установ, організацій, населення на депозитні, вкладні рахунки та не депозитне залучення коштів; кредитування суб'єктів господарської діяльності та громадян, вкладання у цінні папери, формування касових залишків та резервів, формування інших активів; касове та розрахункове обслуговування народного господарства, виконання валютних та інших банківських операцій.

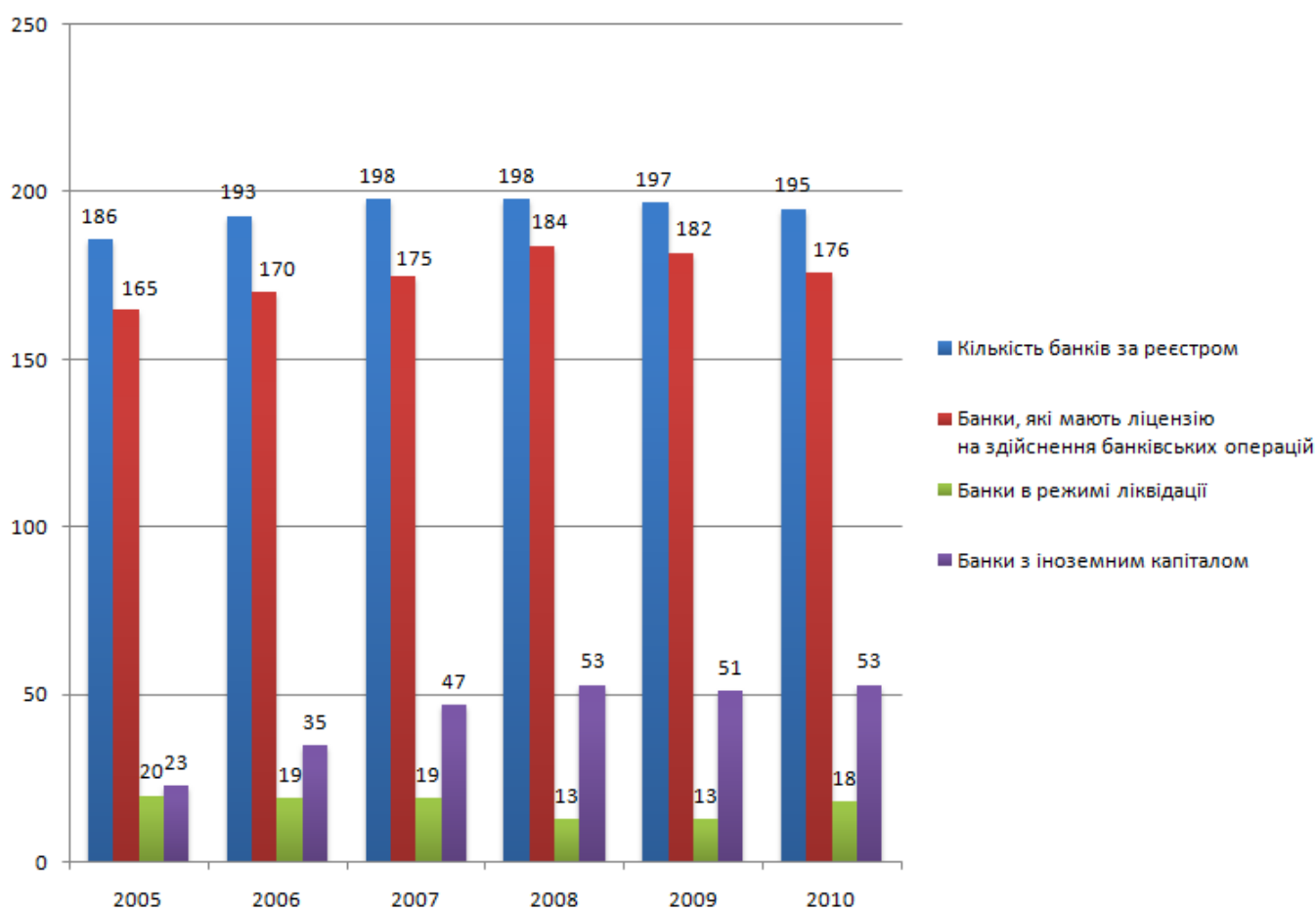
Банки у своїй діяльності керуються Конституцією України, Законами України "Про Національний банк України", "Про банки і банківську діяльність", законодавством України про акціонерні товариства та інші види господарських товариств, іншими законодавчими актами України, нормативними актами Національного банку України і своїми статутами [3].

Згідно зі статтею 99 Конституції України, прийнятою в 1996 році, основною функцією центрального банку держави - Національного банку України - є забезпечення стабільності грошової одиниці - гривні. На виконання своєї основної функції Національний банк сприяє дотриманню стабільності банківської системи, а також, у межах своїх повноважень, - цінової стабільності[2].

Національний банк виконує такі функції [4]:

- відповідно до розроблених Радою Національного банку України Основних засад грошово-кредитної політики визначає та проводить грошово-кредитну політику;
- монопольно здійснює емісію національної валюти України та організує її обіг;
- виступає кредитором останньої інстанції для банків і організує систему рефінансування;
- встановлює для банків правила проведення банківських операцій, бухгалтерського обліку і звітності, захисту інформації, коштів та майна;
- організовує створення та методологічно забезпечує систему грошово-кредитної і банківської статистичної інформації та статистики платіжного балансу;
- визначає систему, порядок і форми платежів, у тому числі між банками;
- визначає напрями розвитку сучасних електронних банківських технологій, створює, координує та контролює створення електронних платіжних засобів, платіжних систем, автоматизації банківської діяльності та засобів захисту банківської інформації;
- здійснює банківське регулювання та нагляд;
- веде Державний реєстр банків, здійснює ліцензування банківської діяльності та операцій у передбачених законами випадках;
- веде офіційний реєстр ідентифікаційних номерів емітентів платіжних карток внутрішньодержавних платіжних систем;
- здійснює сертифікацію аудиторів, які проводитимуть аудиторську перевірку банків, тимчасових адміністраторів та ліквідаторів банку;
- складає платіжний баланс, здійснює його аналіз та прогнозування;

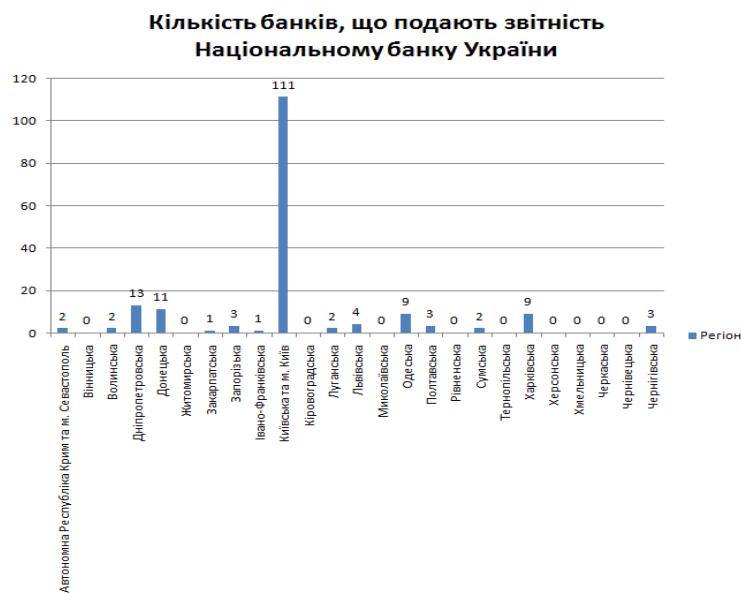
- представляє інтереси України в центральних банках інших держав, міжнародних банках та інших кредитних установах, де співробітництво здійснюється на рівні центральних банків;
- здійснює відповідно до визначених спеціальним законом повноважень валютне регулювання, визначає порядок здійснення операцій в іноземній валюті, організовує і здійснює валютний контроль за банками та іншими фінансовими установами, які отримали ліцензію Національного банку на здійснення валютних операцій;
- забезпечує накопичення та зберігання золотовалютних резервів та здійснення операцій з ними та банківськими металами;
- аналізує стан грошово-кредитних, фінансових, цінних та валютних відносин;
- організує інкасацію та перевезення банкнот і монет та інших цінностей, видає ліцензії на право інкасації та перевезення банкнот і монет та інших цінностей;
- реалізує державну політику з питань захисту державних секретів у системі Національного банку;

Мал. 1. Динаміка банківського сектору України за період 2005-2010 років, од.[5]

Станом на 1 жовтня 2010 року зареєстрована кількість банків в державному реєстрі банків становить 195 банки. З них, тільки 176 ліцензію НБУ на здійснення банківських операцій, 53 банків з іноземним капіталом, в які входять 20 банків із 100% іноземним капіталом. Станом на III квартал 2010 року на території України функціонує 845 філій банків.

Аналізуючи дані з діаграми на мал. 1 можна зробити висновок, що на даний момент відбулося скорочення загальної кількості зареєстрованих банків та їх філій. Причому найбільша кількість зареєстрованих банків, а саме 198 припадає на 2007-2008 рр. Причому на 2007 зареєстровано 1 362 філій, а на 2008 - 1308. Причиною такого скорочення кількості фінансових установ може бути світова фінансова криза яка розпочалася у 2008 році, і наслідки якої економіка України, як бачимо, відчуває і до сьогодні.

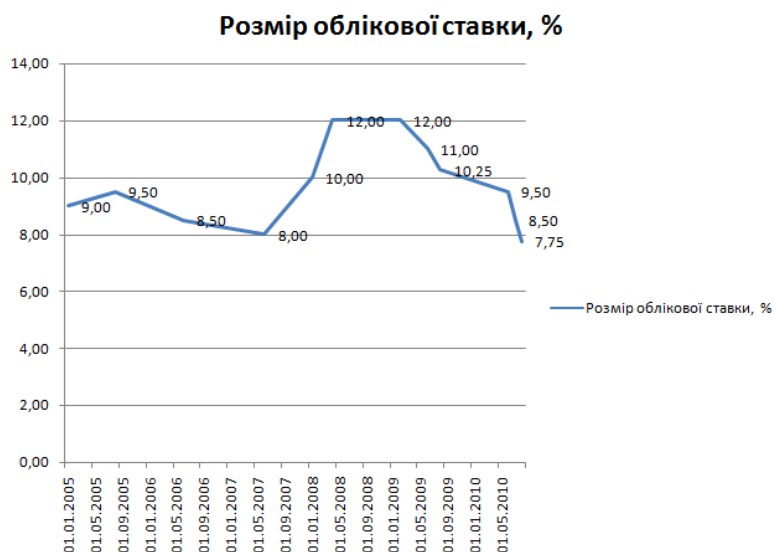
Мал. 2. Динаміка банківського сектору України у 2010 р. в од. (по регіонах). [5]

Аналізуючи динаміку банківського сектору по регіонах можна зробити висновок, що найбільша сконцентрованість банків припадає саме на м. Київ та Київську область. Причому з мал.2 видно, що на території України існують регіони, в котрих взагалі відсутні банки, що подають фінансову звітність до НБУ. Проте слід зазначити, що в даних регіонах наявні філії інших банків.

Далі проаналізуємо механізми, за допомогою яких Національний банк України здійснює грошово-кредитну політику, а саме політику облікової ставки.

Облікова ставка Національного банку України — виражена у відсотках плата, що береться Національним банком України за рефінансування комерційних банків шляхом купівлі векселів до настання строку платежу за ними й утримується з номінальної суми векселя. Облікова ставка є найнижчою серед ставок рефінансування і є орієнтиром ціни на гроші [4].

Облікова ставка Національного банку — один з монетарних інструментів, за допомогою якого Національний банк установлює для суб'єктів грошово-кредитного ринку орієнтир щодо вартості залучених та розміщених грошових коштів на відповідний період і є основною процентною ставкою, яка залежить від процесів, що відбуваються в макроекономічній, бюджетній сферах та на грошово-кредитному ринку [1].

Мал. 3. Розмір облікової ставки НБУ у % за 2005-2010 рр.

Аналізуючи дані з мал. 3 та табл.1 можна зробити висновок, що Національний банк України, починаючи з 2009 року взяв курс на зниження облікової ставки. Тобто почав проводити політику "дешевих грошей", що полегшує доступ до рефінансування банків, що у свою чергу стимулює розширення кредитних операцій банків, що сприяє

прискоренню темпів економічного росту. Причиною вибору саме такої грошово-кредитної політики можна пояснити необхідністю у пожевланні економіки України після кризи.

Д ата	Розмір облікової ставки, %	Джерело інформації
1 3.01.2005	9,00	Постанова НБУ від 13.01.2005 р. № 7
1 0.08.2005	9,50	Лист НБУ від 09.08.2005 р. № 14-011/2644-7872
1 0.06.2006	8,50	Лист НБУ від 06.06.2006 р. № 14-011/1373-6039
0 1.06.2007	8,00	Лист НБУ від 17.05.2007 р. № 14-011/1150-5118
0 1.01.2008	10,00	Постанова НБУ від 29.12.2007 р. № 492
3 0.04.2008	12,00	Постанова НБУ від 21.04.2008 р. № 107
1 6.02.2009	12,00	Лист НБУ від 16.02.2009 р. № 14-011/778-2395
1 5.06.2009	11,00	Постанова НБУ від 12.06.2009 р. № 343
1 2.08.2009	10,25	Постанова НБУ від 10.08.2009 р. № 468
0 8.06.2010	9,50	Постанова НБУ від 07.06.2010 р. № 259
0 8.07.2010	8,50	Постанова НБУ від 07.07.2010 р. № 320
1 0.08.2010	7,75	Постанова НБУ від 09.08.2010 р. № 377

Табл. 1. Розмір облікової ставки НБУ у % та джерела інформації за 2005-2010 рр. [5]

Отже, становлення банківської системи тісно пов'язане зі створенням ефективного механізму управління банківською діяльністю, дійової системи регулювання і контролю банківських операцій. Це, у свою чергу, потребує глибокого вивчення основ сучасної банківської справи, дослідження сутності й особливостей надання різноманітних банківських послуг, відстежування та врахування міжнародного досвіду, а також перспективних можливостей розвитку фінансово-кредитної системи України в цілому.

Аналізуючи статистичні дані можна зробити висновок, що на даний момент спостерігається тенденція зниження кількості як самих банків, так і їхніх філій та спеціалізованих банківських установ. На кінець 2008 року в Україні зареєстровано 198 банків та 1308 філій, а на третій квартал 2010 року маємо: 195 банків та 845 філій. Це можна пояснити виникненням кризових явищ у світовій економіці 2008 році та економіці України як її складової. Щоб стимулювати економіку України Національний банк має приводити відповідно грошово-кредитну політику за допомогою механізмів та важелів регулювання економіки. Одним із таких механізмів є проведення політики облікової ставки. Починаючи з 2008 року і до сьогодні спостерігається тенденція зменшення % облікової ставки. А це у свою чергу стимулює розширення кредитних операцій банків, що сприяє прискоренню темпів економічного росту.

Також потрібно відмітити, що позитивним є входження у банківський сектор України іноземного капіталу та власне іноземних банків, які мають змогу акумулювати вільні активи за ціною нижчою ринкової в Україні та видавати кредити на розвиток реального сектору економіки та поточне споживання. Дана тенденція зростання іноземного капіталу на національному фінансовому ринку є поштовхом до розвитку конкуренції на ринку капіталів, покращення рівня обслуговування, здешевлення кредитних ресурсів та підвищення ставок по депозитним операціям.

Таким чином, в ході проведених досліджень можна визначити банківську систему України як сукупність Національного банку і комерційних банків під об'єднуючим управлінням Національного банку, яка знаходиться в постійному розвитку і взаємодії між собою, зовнішнім середовищем, і разом утворюючих єдине ціле. Банківська система України - дворівнева, і відноситься до складних систем, що потребує подальшого детального та глибокого вивчення та осмислення.

Література:

1. Центральний банк та грошово-кредитна політика: Підручник / Кол. авт.: А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна, М. І. Савлук та ін.; За ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Мороза і канд. екон. наук, доц. М. Ф. Пуховкіної. — К.: КНЕУ, 2005. — 556 с.
2. Сайт. Національний банк України: Правовий статус і функції. <http://www.bank.gov.ua/NBU/index.htm>
3. Сайт. Національний банк України: Побудова банківської системи України. http://www.bank.gov.ua/B_syst/index.htm
4. Закон України „Про національний банк України” № 679-XIV від 20.05.1999 // Законодавчі і нормативні акти банківської діяльності. - 1999. - Вип. 7. - С. 3-23.
5. Сайт. Національний банк України: Статистичний бюлетень (електронне видання) - <http://bank.gov.ua/Statist/Electronic%20bulletin/data/stat.pdf>

Дмитро Діденчук
(Переяслав-Хмельницький)

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ВИЗНАЧАЛЬНА СКЛАДОВА ЙОГО УСПІХУ

У сучасних умовах функціонування ринкової економіки особливої актуальності набуває проблема забезпечення конкурентоспроможності промислового підприємства, для якого характерним є великий діапазон особливостей напрямів діяльності, значне ресурсне забезпечення тощо.

До найдієвіших засобів забезпечення конкурентоспроможності відносять систему управління конкурентоспроможністю.

Система управління конкурентоспроможністю – це засіб, за допомогою якого організація спрямовує та контролює ті види діяльності, які впливають на конкурентоспроможність [1].

Інструментом визначення власних конкурентних переваг, як одного із завдань системи управління конкурентоспроможністю підприємства, а також переваг конкурентів, тобто вад і недоліків певного підприємства стосовно його конкурентів, виступає концепція ланцюга формування вартості, яку запропонував М. Портером. Вартість, яка створюється на підприємстві, є результатом послідовного здійснення різних видів діяльності, які розділяють на певну кількість функціональних підсистем (основних і допоміжних видів діяльності), після чого з'являється можливість оцінити внесок кожного виду діяльності в досягнення кінцевого результату та взаємодію між ними.

Формування конкурентної переваги, зважаючи на основні положення концепції ланцюга вартості, повинно передбачати вирішення триєдиного завдання, а саме:

- оптимізацію рівня виконання базисних функцій;
- ефективну міжфункціональну координацію;
- погодження з впливом зовнішніх чинників [2].

Конкурентоспроможність підприємства не є постійною характеристикою, оскільки означає здатність вести успішну конкурентну боротьбу, протистояти у певний період основним конкурентам, і не може бути абсолютною, оскільки конкурентоспроможність на національному ринку не гарантує конкурентоспроможності на міжнародних ринках.

Визначення конкурентоспроможності підприємства на національному ринку можливе шляхом порівняння його з аналогічним, подібним підприємством – конкурентом.

Таку оцінку доцільно здійснювати за такими параметрами: цінності організації, фінансові цілі, організаційна структура, системи контролю, бухгалтерського обліку, стиль управління керівників, відношення до ризику, зобов'язання фірми, шляхи розвитку фірми.

Забезпечення стійкої конкурентоспроможності підприємства потребує сприятливих макроекономічних та мікроекономічних чинників. До таких макроекономічних чинників відносяться: кількість та якість факторів виробництва, обсяг поточних інвестицій, процентні ставки, вартість капіталу, валютний курс, особливості механізмів державного регулювання, умови конкуренції, рівень соціальної стабільності. Мікроекономічні чинники можна поділити на дві групи: 1) ті, що впливають на витрати виробництва (ціна та продуктивність факторів виробництва,

технологія, ефективність маркетингових заходів, менеджменту) і 2) ті, що визначають властивості продукції (дизайн та надійність продукції, рівень сервісного обслуговування, використання інновацій) [3].

Загалом, конкурентоспроможними можна вважати ті підприємства, які завдяки ефективно організованій виробничій, збутовій, маркетинговій та управлінській діяльності, можуть здобувати переваги над іншими виробниками, виготовляти потрібну споживачам продукцію з використанням найновіших досягнень науки та техніки, оперативно пристосовуватися до змін кон'юнктури ринку, оптимізувати свої розміри й обсяги виробництва задля досягнення поставлених цілей.

Підтримка високої конкурентоспроможності означає, що всі ресурси підприємства використовуються настільки продуктивно, що воно стає більш прибутковим, ніж його головні конкуренти. Це одночасно передбачає, що підприємство займає стабільне місце на ринку товарів і послуг, та його продукція користується постійним попитом. Однак рівень конкурентоспроможності – це величина динамічна, яка змінюється під впливом багатьох факторів, що формуються у сферах виробництва і обігу товару.

Отже, основними ознаками конкурентоспроможності як одного з критеріїв ефективності економічного суб'єкта є її відносний (порівняльний), релевантний характер та часовий характер.

Механізм управління конкурентоспроможністю підприємства базується на технічних, економічних, соціальних, психологічних, правових, комерційних, організаційних аспектах. Вони, хоч і є складовими однієї ланки забезпечення конкурентоспроможності продукції та підприємства в цілому, але функціонують у певній послідовності відповідно до їх важливості. Необхідно також врахувати державу, яка має сприяти створенню та підтримці умов досконалої конкуренції.

Література:

1. Лісовська Л.С., Іванець Л.В. Сучасна парадигма конкурентоспроможності підприємства // Вісник НУЛП. - 2009. - № 640. - С.143-149.
2. Пасічник В. Г. Конкурентоспроможність фірми : Навч. посібник / В. Г. Пасічник, О. В. Акіліна. — К. : Центр навч. л-ри, 2005. — 112 с.
3. Герчикова И. Н. Менеджмент. – М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1997. – 501 с.
1. 4.- Мних Є. В. Економічний аналіз у системі антикризового управління підприємством // Бухгалтерський облік і аудит. - № 6. – 2007.- С. 33- 37

Олена Карбан
(Кременчуцьк)

АНАЛІЗ КРЕДИТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ БАНКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

Внаслідок світової економічної кризи у 2009 році стабільність банківської системи України була поставлена під великий сумнів. Національний банк з початку року у рамках підтримки ліквідності банківської системи надав понад 34,4 мільярда гривень рефінансування, 11 банків отримали тимчасового адміністратора від НБУ, Кабінет міністрів підготував список з семи банків для рекапіталізації з боку держави.

Питанням кредитної політики комерційних банків присвячені праці багатьох вітчизняних економістів, таких як І.С. Гуцал [1], О.В. Дзюблук [2], В.Т.Сусіденко [3] та ін. У працях цих науковців досліджуються проблеми формування кредитної політики та кредитного портфеля без врахування впливу світової економічної кризи, на що нами зроблено акцент у даній статті.

Метою дослідження є аналіз кредитного потенціалу банку України. Серед позитивних факторів - нерозвиненість ринку: банки не були активними гравцями фондових майданчиків, тому їх втрати звелися в основному до погіршення якості кредитного портфелю та падіння рівня довіри з боку юридичних та фізичних осіб і, як результат, відпливу депозитних внесків.

Світова економічна криза нанесла відчутний удар по всіх сферах життя людей, особливо по банківській системі.

Діяльність банків залежить від ефективності кредитної політики.

Кредитна політика – це визначення напрямів діяльності банку в галузі кредитно-інвестиційних операцій і розроблення процедур кредитування, що забезпечують певний рівень прибутку та дають змогу знизити ризики. Включає комплекс вищезазначених та органічно поєднаних складових: забезпечення безпеки, надійності і прибутковості кредитних операцій [4].

Кожен банк має чітко формулювати політику надання позичок, за якою визначають напрями використання грошових коштів акціонерів і вкладників, регулюють структуру та обсяг кредитного портфеля, а також виявляють обставини, за яких доцільно надавати кредит. Відповідальність за здійснення кредитної політики покладена на раду директорів банку, що делегує функції з практичного надання кредитів до нижчих рівнів і формує загальні принципи й обмеження кредитної політики.

При формуванні кредитної політики враховується низка факторів: наявність власного капіталу (чим більший капітал, тим більш тривалі й ризиковані кредити може надати банк), імовірність точної оцінки ступеня ризикованості і прибутковості різних видів кредитів, стабільність депозитів, стан економіки країни в цілому, грошово-кредитну і фінансову політику уряду, кваліфікацію і досвід банківського персоналу.

За словами аналітиків, в результаті скорочення доходів, фізичні особи та корпоративні позичальники не завжди мали змогу своєчасно обслуговувати власні зобов'язання, що відобразилось на якості кредитних портфелів банків.

Кредитний портфель – набір позичок, диференційованих з урахуванням ризику і рівня прибутковості.

Головна вимога до формування кредитного портфеля полягає в тому, що портфель має бути збалансованим, тобто підвищений ризик за одними позичками має компенсуватися надійністю і прибутковістю інших позичок. Розподіл кредитних ресурсів усередині портфеля визначає його структуру.

Розглянемо кредитну політику на прикладі АТ «Укрінбанк».

Джерелами формування банківських кредитних ресурсів є власні кошти АТ «Укрінбанк», залучені кошти (залишки коштів на кореспондентських рахунках в національній та іноземній валюті, залучені кошти юридичних і фізичних осіб на строкові депозитні рахунки та кошти на вимогу) та запозичені кошти (міжбанківські кредити). Кредитні операції здійснюються Банком в межах наявних кредитних ресурсів.

Як свідчать дані таблиці, кредити, надані органам державної влади та місцевого самоврядування, а також за операціями репо в аналізованому періоді не надавалися. Найбільшою є частка кредитів, виданих недержавним юридичним особам - 70,17% (у попередньому періоді - 69,37%). Їх частка з 2007 року постійно зростає - на 2,77%, що свідчить про те, що банк протягом аналізованого періоду провів не досить виважену політику щодо реструктуризації кредитного портфеля. Майже не змінилась частка кредитів, наданих фізичним особам-підприємцям, з 4,00% станом на 31.12.2007 року до 3,97% станом на 31.12.2009 року.

Розглянемо структуру кредитного портфеля банку за групами ризику за останні три роки (табл.1).

Таблиця 1

Структура кредитного портфеля АТ «Укрінбанк» за 2007 – 2009 рр.

Групи кредитів	2007		2008		2009	
	сума, тис.грн.	структура, %	сума, тис.грн.	структура, %	сума, тис.грн.	структура, %
„Стандартна”	330746,53	31,05	356407,43	29,74	198127,15	20,03
„Під контролем”	429702,89	40,34	537966,70	44,89	399617,41	40,4
„Субстандартна”	225609,00	21,18	225900,47	18,85	328695,21	33,23
„Сумнівна”	55071,00	5,17	50572,94	4,22	34818,15	3,52
„Безнадійна”	24073,59	2,26	27563,45	2,30	27894,09	2,82
Усього	1065203	100	1198411	100	989152	100

З таблиці видно, що за аналізований період структура кредитного портфеля дещо погіршилася. Так, питома вага ризикованих та високо ризикованих кредитів збільшилася на 10,96 процентних пункти (з 28,61% у 2007р. до 39,57% у 2009 р.). При цьому дещо знизилася частка сумнівних кредитів (на 1,65%, або на 20252,85 тис. грн.). Частка безнадійних кредитів збільшилася на 0,55%, а в абсолютному відношенні сума безнадійних кредитів зросла

на 3820,50 тис. грн. Це свідчить про те, що на клієнтів АТ „Укрінбанк” також вплинула світова фінансова криза, багато клієнтів стали неспроможними сплачувати свої кредити вчасно, особливо це стосується клієнтів, кредити яким надавалися у іноземній валюті.

Основні показники, що характеризують якість кредитного портфеля з погляду ризику, зведені у табл. 2.

Таблиця 2

Аналіз якості кредитного портфеля АТ „Укрінбанк”, тис. грн.

Показники	2007	2008	2009	Відхилення		
				2008 від 2007	2009 від 2008	2009 від 2007
Кредитний портфель, тис. грн.	1065203	1198411	989152	133208	-209259	-76051
Зважені класифіко-вані кредитів, тис. грн.	121523,5	128492,41	133004,35	6968,91	4511,94	11480,85
Питома вага зважених класифіков. кредитів	0,11	0,11	0,13	0,00	0,02	0,02
Коефіцієнт покриття зважених класифіко-ваних кредитів	0,28	0,30	0,34	0,02	0,04	0,06
Кредити з простроче-ною виплатою, тис. грн	280680	276473	363513	-4207	87040	82833
Коефіцієнт проблемних кредитів	0,4	0,46	0,37	0,06	-0,09	-0,03
Збитки за кредитами, тис. грн.	24073,59	27563,45	27894,09	3489,86	330,64	3820,5
Коефіцієнт збитковості кредитів	0,02	0,02	0,03	0	0,01	0,01

Коефіцієнт покриття зважених класифікованих кредитів комплексно характеризує якість кредитного портфеля з погляду ризику в сукупності з його захищеністю власним капіталом. Даний показник протягом аналізованого періоду збільшувався і становив 0,34 станом на 31.12.2009 року, що вважається негативним явищем і свідчить про збільшення ймовірності збитків у майбутньому.

Отже, можна зробити висновок, що під час світової економічної кризи структура кредитного портфеля банків України погіршилась, частка безнадійних кредитів збільшилась, багато клієнтів стали неспроможними сплачувати свої кредити вчасно, що негативно відобразилось на роботі банків. Банкам необхідно проводити обережнішу кредитну політику, ретельніше підходити до оцінювання платоспроможності позичальників на стадії надання кредитів, приділяти увагу цільовому використанню наданих позик та контролю за діяльністю позичальника з метою своєчасного виявлення негараздів та запобігання можливих втрат за позиками.

Література:

1. Гуцал, І. Правові основи формування кредитної політики комерційних банків / І. Гуцал // Вісник Тернопільської академії народного господарства. – Тернопіль, 2003. – Вип. 2. – С. 13-17.
2. Дзюблук О. Грошово-кредитна політика в період кризових явищ на світових фінансових ринках / О. Дзюблук // Вісник НБУ. - 2009. - №5. - С. 20-30.
3. Сусіденко В.Т. Стратегія управління кредитною діяльністю комерційних банків. –К.: КЮТЕУ, 1998 – 384.
4. Романова М.І., Устюгова Ж.В. Основи банківської справи. Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 168 с.
5. Щибивалок З.І. Аналіз банківської діяльності: навч. посіб. – 2-ге вид., стер. – К.: Знання, 2007. – 311 с.

6. Кириченко Олександр та ін. Банківський менеджмент Навч. посіб. Для вищ. Навч. закл. / О.Кириченко, І.Гіленко, А.Ятченко – К.: Основи, 1999 – 671 с.

Науковий керівник:

ст. викладач Черевик Надія Володимирівна

**Богдан Карван
(Хмельницький)**

АНАЛІЗ КОМУНІКАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ СУПЕРМАРКЕТУ

Маркетинг має на меті забезпечити підприємство інформацією про доцільні напрями діяльності з погляду сьогоdnішніх та майбутніх потреб ринку. Одним із інструментів, який дає змогу застосувати в єдності та взаємозв'язку стратегію і тактику активного просування до потреб потенційних покупців, є маркетингова політика комунікацій.

Маркетингова політика комунікацій – це діяльність, яка розглядає систему загальних настанов, критеріїв та орієнтирів сфери взаємовідносин між підприємствами та організаціями, з одного боку, та їхніми клієнтами, з іншого, з метою досягнення маркетингових цілей.

Поняття «маркетингова політика комунікацій» складається з таких термінів:

- маркетинг, що походить від англ. «market» і означає ринок, торгівля, продаж;
- політика – у перекладі з гр. означає діяльність, спосіб дій, спрямованих на досягнення чогось;
- комунікації – що означає: узагальнюю, поєдную. Система маркетингових комунікацій є інструментом виробника в його взаємозв'язках зі споживачем.

Комплекс маркетингових комунікацій включає такі основні складові: рекламування, стимулювання продажу, роботу з громадськістю (паблік рилейшнз) та персональний продаж. Деякі фахівці з маркетингових комунікацій за кордоном додають до цих чотирьох іще такі: прямий маркетинг, виставки та ярмарки, рекламу на місці продажу, упаковку товару.

Рекламування – це будь-яка форма неособистого платного пред'явлення й просування продуктів, послуг та ідей від імені їхнього виробника або власника (посередника тощо).

Стимулювання продажу товарів – короткотермінові заходи для заохочення учасників маркетингових комунікацій до купівлі або дальшого перепродажу цих товарів.

Робота з громадськістю – це стимулювання попиту на політичну, державну або бізнесову фізичну чи організаційну одиницю (політичну особистість, партію, державну установу, підприємство) через поширення про неї важливих відомостей, які мають престижний характер, у засобах масової інформації або зі сцени (арени, подіуму).

Особистий (персональний) продаж – це усне пред'явлення товару в процесі бесіди з одним або кількома покупцями (фактичними чи потенційними) з метою укладання угоди (контракту) щодо купівлі товару.

Реклама на місці продажу – це рекламування продуктів, послуг та ідей від імені виробника або посередника в місцях продажу цих товарів (магазинах, супермаркетах та інших торговельних закладах)

Прямий маркетинг – форма створення та використання прямих особистих зв'язків між тими, хто пропонує товар, та споживачами (покупцями) цих товарів, фактичними або потенційними.

Виставки та ярмарки – це форма організації взаємозв'язків між виробниками та споживачами (покупцями) в місцях показу їхніх товарів на спеціально організованих для цього демонстраціях. Ці покази, як правило, не є постійними. Вони влаштовуються на певний час у певному місці.

Упаковка – це «німий» продавець товару, засіб відображення його у свідомості покупця, носій іміджу товару та його виробника. У системі маркетингу використовується як носій інформації про товар, його застосування, склад, час виготовлення, фірму-виробника тощо. Нині упаковка, на думку спеціалістів з маркетингу, змінюється зі зміною способу життя, а спосіб життя змінюється зі зміною упаковки товарів.

Початок ХХІ ст. ознаменувався тим, що відбулась дальша диференціація інструментів маркетингової політики комунікацій. Так, з паблік рилейшнз виокремилися такі інструменти, як брендинг, спонсорування та

престижна реклама. Вони мають чи не найбільше значення в сучасному маркетингу, особливо брендинг (розробка марки товару) та престижна реклама (рекламування діяльності підприємства в цілому або якихось особливо «престижних», «знакових» товарів неперевершеної якості).

Усі складові маркетингової політики комунікацій у супермаркеті тісно зв'язані між собою і мають спільну мету – прискорити просування послуг на цільових ринках, спонукати покупців до активних дій.

Крім того, вони відіграють неоднакову роль у здійсненні завдань маркетингу. Так, за даними зарубіжних фахівців, щодо товарів повсякденного попиту їхню значущість можна розподілити так: на першому місці – рекламування товарів, на другому – стимулювання продажу, на третьому – особистий (персональний) продаж цих товарів і тільки на четвертому – робота з громадськістю (паблік рилейшнз). Для товарів промислового призначення ця картина є іншою: на першому місці – особистий продаж та прямий маркетинг, на другому – стимулювання продажу, на третьому – рекламування товарів і на четвертому – також робота з громадськістю.

Але останнє десятиліття ХХ ст. внесло певні корективи у це ранжирування. Так, у соціально-етичному маркетингу на одне з чільних місць поступово виходить робота з громадськістю. Адже прихильне ставлення громадськості до комерційних структур є так званим нематеріальним активом, котрий навіть відображається в балансі цих підприємств. Відтак перед паблік рилейшнз і постає завдання просування великих груп людей від стадії формування певних нових бажань до свідомої та активної купівлі товарів (послуг), що задовольнятимуть ці бажання.

Усе більшу роль починає відігравати прямий маркетинг, коли продаж товару відбувається без посередників, тобто клієнт замовляє вибраний в каталозі виріб телефоном або за допомогою інших засобів масової інформації (наприклад через Інтернет) та отримує її поштою.

Розглядаючи елементи маркетингових комунікацій в їхній єдності, варто спинитися і на сучасних змінах у класифікації цих елементів відповідно до їхньої ролі як могутньої зброї для завоювання прихильності споживачів.

Маркетингові комунікації коштують недешево, їхню ефективність необхідно розрахувати дуже ретельно, перш ніж починати планувати ту чи ту акцію. Фахівці вважають, що для продовольчих товарів з високою швидкістю руху на стадії виходу на ринок необхідно мати таку структуру витрат на маркетингові комунікації: рекламування – 30%, персональний продаж – 30%, стимулювання продажу – 30%, паблік рилейшнз – 10%. Для інших продовольчих товарів, які перебувають у фазі розвитку, витрати можуть мати таку структуру: рекламування та паблік рилейшнз – до 70%, стимулювання продажу – 20%, персональний продаж – 10%. Але можуть бути й зовсім інші пропорції, що залежить від конкретних умов конкретного ринку.

Опрацьовуючи рішення щодо маркетингової політики комунікації у супермаркеті, треба пам'ятати про сучасні вимоги ринку до послуг. До таких вимог належить використання етапів життєвого циклу товару як індикатора дій. Відтак найпростішим підходом до зміни поведінки підприємства на ринках продажу є використання етапів розвитку товарів цього підприємства від моменту виникнення ідеї аж до припинення продажу через брак попиту на них.

Література:

1. Корж М.В. Маркетинг: Навч. пос. / М.В. Корж. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 344 с.
2. Ромат Е.В. Реклама: Учебник для вузов. 7-е изд. / Е.В. Ромат. – СПб.: Питер, 2008. – 512 с.

Науковий керівник:

кандидат економічних наук, Трішкіна Ніна Іванівна

Тетяна Мазняк

(Переяслав-Хмельницький)

ЕКОНОМІЧНА СУТЬ УПРАВЛІННЯ ПРИБУТКОМ ПІДПРИЄМСТВА

Прибуток підприємства є джерелом власних фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення фінансово-господарської діяльності. Їх нестача спричиняє виникнення боргів, що у кінцевому підсумку може призвести до фінансової кризи і банкрутства. Зростання прибутку значною мірою визначає темпи економічного розвитку країни,

окремих регіонів, збільшення суспільного багатства і підвищення життєвого рівня населення. Чинниками, що впливають на фінансові результати у різних галузях економіки, можуть бути: діючий порядок формування та використання прибутку підприємств, зміни обсягів виробництва в галузі, ефективність фінансового менеджменту підприємств, тощо.

Теоретичні та практичні аспекти управління прибутком підприємств розглянуті в працях науковців: І.О. Бланка, Л.Д. Буряка, Ф.Ф. Бутинця, О.Р. Квасовського, А.М. Поддєрьогіна, В.В. Сопко, Н.М. Цал-Цалко, В.П. Привалова, Р.С. Сайфуліна, Г.В. Савицької, А.Д. Шеремета та ін. Серед західних економістів дослідження прибутку знайшло відображення у роботах А. Бабо, Л. Р. Брейлі, Є. Брігхема, А. Гропеллі, К. Друрі, Б. Коласса, С. Майєрса, С. Росса, Р. Холта.

Проблема грамотного і ефективного управління прибутком є найактуальнішою на сучасному етапі розвитку економіки України. Багато підприємств прагнуть максимізувати прибуток в короткостроковому періоді і не здійснюють фінансових вкладень в розвиток виробництва. Це відбувається частково через нестачу економічних знань керівництва підприємств, частково через нестабільність економічної ситуації в країні. Механізм ефективного управління прибутком повинен сприяти підвищенню ефективності виробництва і стимулювати його розвиток. На більшості українських підприємств даному і найважливішому аспекту надається недостатня увага [1, с. 256].

У групі функцій керування прибутком як спеціальної області керування підприємством основними з них є:

1. Керування формуванням прибутку. Функціями цього керування є обґрунтування цільової потреби в загальній сумі прибутку, необхідної для ефективного розвитку підприємства; прогнозування можливостей одержання прибутку в розрізі окремих видів його діяльності; формування цільових критеріїв норми прибутку по підприємству й забезпечення їх досягнення.
2. Керування розподілом і використанням прибутку. У процесі реалізації цієї функції забезпечується своєчасна сплата податків за рахунок прибутку; формується система пропорцій розподілу прибутку на частини, що капіталізується та споживається; забезпечується формування фінансових ресурсів за рахунок прибутку для розвитку окремих видів діяльності, а усередині них — по окремих напрямках використання.

На підприємстві розподілу підлягає чистий прибуток, тобто прибуток, що залишився в розпорядженні підприємства після сплати податків і інших обов'язкових платежів. З прибутку стягуються санкції, що сплачуються в бюджет і деякі позабюджетні фонди [3, с. 318].

Кошти на розвиток і вдосконалення виробництва витрачаються на задоволення потреб, які пов'язані із зростанням обсягів виробництва, технічним переозброєнням, вдосконаленням технології виробництва та інших потреб, що забезпечують зростання і вдосконалення матеріально-технічної бази підприємства. Конкретно ці витрати представляють собою капітальні вкладення в будівництво нових виробничих площ, реконструкцію підприємств, придбання і монтаж нового устаткування, інші витрати капітального характеру, включаючи природоохоронні і такі, що спрямовані на поліпшення умов праці і техніки безпеки. Це також витрата на проведення науково-дослідницьких і дослідно-конструкторських робіт, підготовку та освоєння нових прогресивних технологій та видів продукції [4, с. 182].

Однією з потреб виробництва, яка пов'язана з його розширенням відтворенням, є збільшення власних фінансових ресурсів, які вкладаються в запаси сировини, матеріалів, перехідні запаси незавершеного виробництва, готової продукції, товарів, тобто збільшення фонду власних оборотних коштів.

Фонд коштів, які спрямовуються на соціальні потреби, використовуються в основному на такі витрати, що сприяють соціальному розвитку колективу підприємства:

- будівництво, реконструкцію і капітальний ремонт житлових будинків і об'єктів соціально-культурної сфери;
- утримання об'єктів соціально-культурної сфери (дитячих дошкільних закладів, лікарень, будинків і баз відпочинку, клубів і палаців культури тощо);
- проведення оздоровчих, культурно-масових заходів, у тому числі придбання путівок на відпочинок і лікування;
- інші подібні витрати (на здешевлення харчування робітників і службовців в заводських їдальнях, оснащення клубів, кімнат відпочинку, гуртожитків теле- і радіоапаратурою, іншим обладнанням тощо).

Фонд коштів для матеріального заохочення використовується з метою стимулювання зацікавленості трудящих підприємства в досягненні високих кінцевих результатів роботи. В даному напрямку прибуток використовується на виплату винагороди за загальні результати роботи за підсумком року, на одноразове

преміювання окремих працівників за виконання особливо важливих виробничих завдань, виплату премій за інші досягнення в роботі, а також надання одноразової матеріальної допомоги робітникам і службовцям.

Резервні фонди можуть створюватися за рахунок прибутку підприємствами всіх форм власності для використання на випадок різкого погіршення фінансового становища в результаті тимчасової зміни ринкової кон'юнктури, стихійних лих тощо. Що стосується акціонерних товариств, товариств з обмеженою відповідальністю та інших господарських товариств, створення ними резервних фондів за рахунок прибутку є обов'язковим у порядку і розмірах, що визначаються установчими документами [5, с.13-16].

Проблема грамотного і ефективного управління прибутком є найбільш актуальною на сучасному етапі розвитку економіки України. Механізм ефективного управління прибутком повинен сприяти підвищенню ефективності виробництва і стимулювати його розвиток. На більшості українських підприємств даному і найважливішому аспекту надається недостатня увага. Для підвищення ефективності управління прибутком, а також його максимізації підприємства мають змогу використовувати різні економіко–математичні моделі. Саме вони дають підприємству більш конкретну інформацію щодо оптимальних обсягів випуску продукції, витрат для ефективної діяльності та інше.

Література:

1. Афанасьєв М.В., Гончаров А.Б. Економіка підприємства: Навчально-методичний посібник для самост. вивчення дисципліни / За редакцією проф. М.В. Афанасьєва. Х.: ВД "ІНЖЕК", 2005. – 410 с. Укр. мов.
2. Бланк И.А. Управление прибылью, 2-е изд., расм. и доп. – К.: Ника – Центр, Эльга, 2008. – 752 с. – (Серия «Библиотека фин. Менеджера»; Вып. 2)
3. Бондар Н.М. Економіка підприємства: Навч. посіб. – К.: Видавництво А.С.К., 2006. – 400 с.: іл. – (Унів. Б-ка).
4. Економіка підприємств. Підручник/ За ред. К.Ф. Полякова. – К.: Епіцентр, 2007, 301 с.
5. Амоша О. І. Організаційно-економічні проблеми детінізації економіки // Вісник Тернопільської академії народного господарства. – 2005. – № 15–2. – С. 12–19.

Олег Пархоменко
(Переяслав-Хмельницький)

РОЛЬ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ У ПІДВИЩЕННІ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Питання економічного аналізу відіграють важливу роль при оцінці ефективності господарської діяльності та пошуку шляхів її підвищення. Будь-яка підприємницька діяльність потребує постійного контролю за своїм розвитком, аналізу процесів під дію яких потрапляє підприємство в сучасних умовах господарювання. Це, передусім, пов'язано із зміною економічних умов, в яких працює підприємство, кон'юнктури ринку, податкового законодавства тощо. Суть проблеми полягає в тому, що більшість підприємців, які зіткнулися з перешкодами, не задумуються над необхідністю та важливістю саме економічного аналізу своєї діяльності, а тому взагалі його не здійснюють. На підприємствах відсутні кваліфіковані економісти, які могли б ефективно здійснювати аналіз основних показників діяльності підприємства і своєчасно розробляти можливі шляхи виходу з кризових ситуацій.

Насьогодні проблемами ролі економічного аналізу займається велика кількість економістів та науковців: В.М. Івахненко, В.О. Мец, А.Ф. Павленко, Є.В. Мних, В.І. Захарченко та інші. Всі вони приділяють значну увагу теоретичному підходу до вирішення проблем, з якими може зіткнутися підприємство, здійснюють розробку методології економічного аналізу та її практичне втілення.

Метою статті є визначення ролі економічного аналізу в сучасних умовах господарювання, що склалися в Україні, визначення способів і шляхів протидії кризовим явищам на підприємстві.

Трансформаційні процеси найбільшою мірою торкнулися економічних перетворень. Проте ринкова трансформація національної економіки відбувається непослідовно, суперечливо, часто деформовано з низки об'єктивних і суб'єктивних причин. Основною з них є, з одного боку, відсутність аналогів досвіду переходу до ринку за таких стартових умов, що були в Україні, а з іншого - особливий менталітет, який визначає суспільний розвиток

країни. Це призвело до того, що жодна з моделей ринкового реформування за світовим досвідом, жодна урядова програма прискореного переходу до ринку в Україні повною мірою не реалізовані [3, с.187].

Економічний аналіз необхідний на всіх етапах підприємницької діяльності: від задумів і формування підприємства до реалізації кожного етапу його функціонування, дотримуючись принципів етапності самого аналізу. А множина альтернатив для прийняття стратегічних рішень, що формується у процесі аналізу, покликана забезпечити конкурентні переваги досліджуваного об'єкта і його прибутковість в довгостроковій перспективі. Як бачимо, економічний аналіз торкається усіх напрямів в роботі підприємства.

З огляду на потребу постійного вдосконалення управління на основі впровадження наукових новацій першочерговим стає досягнення відповідного рівня організації економічного аналізу як важливої функції управління. Однак наразі в більшості випадків керівництво віддає перевагу вже існуючій та перевірній техніці і при цьому вважає недоцільним застосовувати нову, більш прогресивну, щоб не допустити негативних фінансових результатів своєї діяльності.

Мета виробництва, підприємницької діяльності, управління полягає у дотриманні і забезпеченні якості життя працівників та їхніх сімей за рахунок встановлення попиту та задоволення потреб ринку, збільшення обсягів виробництва і підвищення ефективності [4, с. 91].

Об'єктом економічного аналізу господарської діяльності є підприємство, об'єднання, окрема галузь, регіон, національна економіка в цілому. На діяльність підприємства впливає ряд факторів як зовнішнього, так і внутрішнього характеру, основними з яких є:

Зовнішні чинники - це забезпеченість виробничими ресурсами (матеріальними, трудовими, технологічними системами), політична стабільність, ефективність системи державного регулювання економічних процесів, наявність та ефективна реалізація відповідної національної програми тощо. Саме ці чинники на сьогодні гальмують економічний прогрес в Україні, стримують ділову активність підприємств.

Внутрішні чинники - це раціональність організаційно-управлінської структури підприємства, висока конкурентоспроможність технологій виробництва, високий рівень організації та культури виробництва, раціональна виробничо-збутова політика, ефективність виробничо-фінансового менеджменту та ін. [3, с.59].

Вплив цих та інших факторів, а також оцінка тієї кризової ситуації в економіці України, потребують розробки ефективних антикризових заходів, що забезпечать не просто виживання підприємства, а його стійкий фінансово-економічний розвиток. Цей процес потребує проведення комплексного аналізу як економічних показників, так і окремих сфер і напрямів діяльності підприємства:

1. маркетинговий аналіз;
2. аналіз стратегії господарюючого суб'єкта;
3. аналіз і оцінка еластичності змін економічних показників в обґрунтуванні стратегії й тактики бізнесу;
4. альтернативна основа аналітичного пошуку;
5. визначення й оцінка ризику підприємництва [3, с. 180].

Під час проведення економічного аналізу основну увагу необхідно приділяти пошуку резервів підвищення ефективності діяльності підприємства шляхом більш детального аналізу основних показників виробничої діяльності.

В ситуації, що склалася сьогодні в Україні, роль економічного аналізу значно зростає, особливо в умовах виникнення кризових явищ на підприємстві, коли саме завдяки проведенню комплексного економічного аналізу вдається визначити причини кризи та розробити і обґрунтувати можливі шляхи виходу з криз. Сучасний економічний аналіз дає можливість запроваджувати на підприємстві системи комп'ютерного аналізу основних показників діяльності підприємства, але недоліком є те, що в Україні така практика проведення економічного аналізу не знайшла широкого розповсюдження.

Як завершальний етап економічної роботи на підприємстві, економічний аналіз комплексно охоплює всі інші елементи цієї роботи і є надійним інструментом для економічного обґрунтування управлінських рішень. Зважаючи на це, сфера економічного аналізу потребує подальшого розгляду і вдосконалення.

Література:

1. Агапова А. Економічний аналіз в управлінні діяльністю суб'єктів господарювання // Економічний аналіз. - №5. - 2010. - С. 44-47.

2. Бажовська Г., Попович П. Роль економічного аналізу у підвищенні ефективності діяльності підприємства в ринкових умовах // Економічний аналіз. - №4. – 2009. – С. 158-161.
3. Мискін Ю. Основи поділу економічного аналізу на фінансовий та управлінський // Наука молода. - №11. – 2009. – С. 186-190.
4. Мних Є. В. Економічний аналіз у системі антикризового управління підприємством // Бухгалтерський облік і аудит. - № 6. – 2007.- С. 33- 37
5. Шкарабан С., Лазаришина І. Теоретичні засади економічного аналізу в умовах становлення ринкових відносин в Україні // Економічний аналіз. - №3. – 2008. – С. 9-13.
6. Шурпенкова Р. К. Організація економічного аналізу на підприємстві // Вісник НБУ. - №6. – 2009. – С. 38-45.

Мирослава Рибай
(Львів)

ДІЯЛЬНІСТЬ НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ В УКРАЇНІ

Система пенсійного забезпечення відіграє величезну роль в економічному та суспільно-політичному житті країни. Вона органічно пов'язана з системою оплати праці, податковою системою, станом ринку праці, становищем на фінансовому ринку, а також з демографічною ситуацією. Проте, жодна державна солідарна пенсійна система не спроможна забезпечити високий рівень пенсій при низьких розмірах обов'язкових пенсійних відрахувань у несприятливих демографічних умовах. Ця ситуація є особливо актуальною для нашої країни. Адже демографічна криза і старіння населення спричиняють зростання соціального навантаження на ринок праці, створюючи проблеми з наповненням Пенсійного фонду, а отже рівень пенсійних виплат не може бути високим. Тому, щоб забезпечити людині достатній рівень життя після закінчення активної трудової діяльності, в Україні запроваджено сучасну пенсійну систему, яка складається з трьох рівнів (рис.1).

На її першому рівні знаходиться реформована солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, другий рівень – накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування – ще не запроваджений, а третій рівень представлений системою недержавного пенсійного забезпечення, загальною метою якої є формування пенсійних заощаджень в недержавних пенсійних фондах (НПФ) задля отримання громадянами додаткових до загальнообов'язкового страхування пенсійних виплат за рахунок внесків та інвестиційного прибутку. Зрозуміло, що система недержавного пенсійного забезпечення спрямована в майбутнє і запрацює через декілька десятиків років. Але вона корисна і для нинішнього

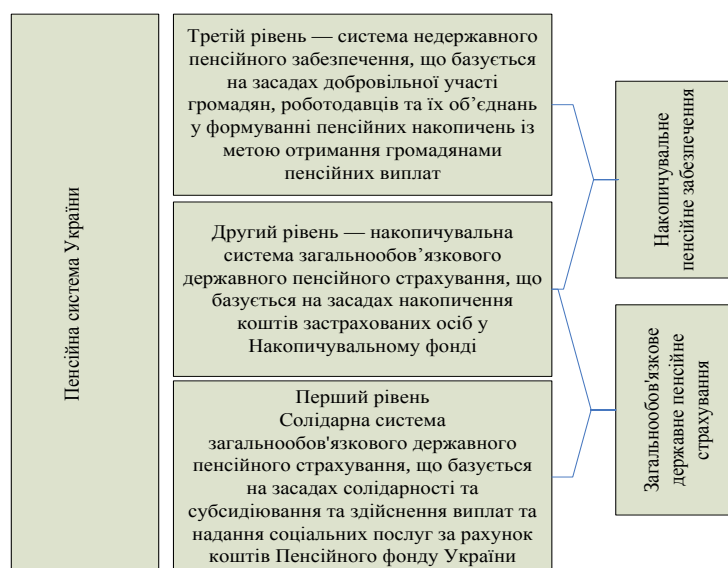

Рис. 1. Структура системи пенсійного забезпечення в Україні [1]

покоління пенсіонерів. По-перше, накопичувальна система створить потужний інвестиційний ресурс, який буде направлено на розвиток національної економіки, що сприятиме покращенню всіх сторін соціально-економічного

життя. По-друге, значна частина коштів буде залучатися на фінансування соціальних програм, а отже, життєвий рівень нинішнього покоління пенсіонерів буде вищим.

Найважливішою ланкою системи недержавного пенсійного страхування є НПФ, діяльність якого регламентується Законом України „Про недержавне пенсійне забезпечення” [2]. Тому визначимо переваги та недоліки участі громадян, роботодавців та їх об'єднань у НПФ, а також проаналізуємо їхню діяльність в Україні.

Перевагами участі громадян роботодавців та їх об'єднань у НПФ, в порівнянні з іншими інструментами довгострокового накопичення, зокрема, є:

- НПФ розподіляє прибуток не між акціонерами, яких у нього немає (бо він – непідприємницьке товариство), а між своїми учасниками – майбутніми пенсіонерами. Отже, немає нікого, хто б „висмоктував” прибуток з НПФ;

- НПФ розподіляє не заздалегідь обіцяний прибуток (закон забороняє обіцяти прибуток наперед), а все, що заробить, скільки б це не становило;

- до НПФ не треба нести великих коштів, а можна відбутися регулярними внесками у сотню або кілька десятків гривень;

- учасник НПФ самостійно визначає вік, коли зможе отримати пенсію зі свого рахунку.

У свою чергу, недоліками участі громадян, роботодавців та їх об'єднань у НПФ, зокрема, є:

- учаснику НПФ складно отримати накопичену суму до настання обумовленого в контракті пенсійного віку;

- учасник НПФ може відкрити накопичувальний рахунок лише в гривнях, що робить накопичену суму інфляційно вразливою;

- необхідно сплачувати податки з накопиченої суми, але з настанням обумовленого в контракті пенсійного віку.

Що ж стосується діяльності НПФ в Україні, то станом на 30.09.2011 р. в Державному реєстрі фінансових установ зареєстровано 97 НПФ та 40 адміністраторів НПФ. Останніми було укладено 72 153 пенсійних контрактів з 59 948 вкладниками, з яких 2 403 вкладник, або 4,0%, – юридичні особи, на яких припадає 1 012,3 млн. грн пенсійних внесків (95,5% від загального обсягу пенсійних внесків за системою недержавного пенсійного забезпечення), а 57 545 вкладників, або 96,0%, – фізичні особи. При цьому порівняно з кінцем першого кварталу 2011 р. кількість контрактів з юридичними особами зменшилась на 12,8%, а з фізичними особами зросла на 1,9% [3].

Кількість учасників НПФ відповідно до укладених контрактів станом на 30.09.2011 р. становила 558 339 осіб. Серед учасників НПФ переважну більшість становили особи віком від 25 до 40 років, а саме 39,8% (у 2010 р. – 39,2%, у 2009 р. – 35,8%, у 2008 р. – 35,5%) та особи вікової групи від 40 до 55 років, що становила 39,4% (у 2010 р. – 40,2%, у 2009 р. – 41,1%, у 2008 р. – 42,5%). Частка учасників НПФ вікової групи старше 55 років становила 14,5% (у 2010 р. – 13,5%, у 2009 р. – 14,2%, у 2008 р. – 12,2%), вікової групи до 25 років – 6,3% (у 2010 р. – 7,0%, у 2009 р. – 8,6%, у 2008 р. – 9,9%). Серед учасників НПФ у розрізі вікових груп більшість становлять чоловіки. Причому у віковій групі старше 55 років їхня кількість перевищує кількість жінок більш ніж удвічі [3].

Що ж стосується пенсійних виплат (одноразових та на визначений строк), то станом на 30.06.2011 р. НПФ виплатили їх на суму 187,3 млн. грн. 56 926 учасникам, тобто 10,2% учасників від їхньої загальної кількості.

Одним із основних якісних показників, які характеризують діяльність НПФ, є сплачені пенсійні внески. Станом на 30.06.2011 р. сума пенсійних внесків становила 1 010,3 млн. грн, що на 43,1 млн. грн, або на 4,5% більше, ніж на кінець першого кварталу 2011 р. Загальний обсяг активів, сформованих НПФ, станом на 30.06.2011 р. становила 1 265,9 млн. грн [3].

Загальна вартість доходу, отриманого від інвестування пенсійних активів, станом на 30.06.2011 р. становила 511 млн. грн, або 50,6% від суми залучених внесків, збільшившись протягом другого кварталу 2011 р. на 22,1 млн. грн, або на 4,5% [3]. Зазначимо, що суттєвим фактором, який стримує зростання інвестиційного доходу НПФ, є незначний обсяг залучених пенсійних внесків для забезпечення можливості здійснення диверсифікації пенсійних активів у дохідні фінансові інструменти.

Отже, основні показники діяльності НПФ свідчать про стабільну роботу нових для суспільства фінансових інститутів, відсутність вагомих порушень з їх боку, що, в свою чергу, забезпечує поступове збільшення уваги до них з боку роботодавців та населення, подальший розвиток накопичувальної системи пенсійного забезпечення в Україні. Проте, стан розвитку НПФ на даному етапі розвитку економіки України є недостатньо високим. Це пов'язано насамперед з недовірою населення, його недостатньою обізнаністю в сфері недержавного пенсійного забезпечення, а також відсутністю мотивації в участі. Адже працівнику сьогодні вигідніше отримати підвищення до зарплати, аніж

через 25-40 років – підвищену пенсію. З огляду на це, необхідно активно зацікавлювати громадян в індивідуальній участі в НПФ. Крім того, треба забезпечити надійність отримання учасниками пенсійних фондів додаткових виплат при досягненні ними пенсійного віку. Це сприятиме формуванню у населення відповідальності за забезпечення власних грошових надходжень після завершення трудової діяльності.

Література:

1. Закон України „Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування” від 09.07.2003р. №1058-IV: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
2. Закон України „Про недержавне пенсійне забезпечення” від 09.07.2003р. №1057-IV: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
3. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення за 9 місяців 2011 року: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dpn/npf_1kv_2011.pdf

Науковий керівник:

кандидат економічних наук, доцент Кривень Олександра Василівна

Ольга Савченко

(Кременчук)

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ РИНКОВИХ ВІДНОСИН

Кризова ситуація в економіці України, що склалася на сьогодні, викликана багатьма факторами макроекономічного характеру і формує те економічне середовище, в якому доводиться функціонувати банківській системі України. Міжнародна фінансова криза миттєво залишила свій відбиток на стабільності та конкурентоспроможності банків нашої країни. В першу чергу іноземні інвестори досить швидко і оперативного вилучили свої активи з банків України і повернули їх на батьківщину. А потім громадяни нашої держави власноруч стимулювали відтік вітчизняних капіталів за кордон. В результаті діяльність вітчизняних банків відчула на собі негативний вплив світової фінансової кризи. Це проявилось у скороченні ресурсної бази банків та погіршення їх ліквідності.

Тобто, в сучасних умовах ведення банківської діяльності особливу увагу необхідно звернути на підвищення конкурентоспроможності вітчизняних банків, які через специфіку своєї діяльності найбільш сильно відчули на собі негативні наслідки фінансової кризи. Дестабілізуючі фактори зовнішнього середовища та жорсткі умови конкуренції вимагають від кожної банківської установи швидкого реагування на всі зовнішні та внутрішні фактори і формування відповідного портфеля конкурентних переваг.

Аналізу проблем, які склалися у сфері банківської діяльності приділяється увага таких вітчизняних вчених як В. Вовк, А. Махота [1], О.В. Галиць [2], Т.Д. Гірченко [3], О.А. Кириченко, С.В. Мелесик [4] та інші.

Метою дослідження є визначити особливості конкуренції в банківській сфері, оцінити конкурентні переваги банків, визначити основні конкурентні орієнтири в діяльності банківських установ. Завданням є дослідити ситуацію на ринку банківських послуг за останнє десятиріччя та зробити відповідні висновки.

Конкурентоспроможність – це здатність і можливості об’єкта, які характеризується ступенем реального або потенційного задоволення ним конкретної потреби у порівнянні з аналогічними об’єктами, що представлені на даному ринку. Конкурентоспроможність визначає здатність витримувати конкуренцію у порівнянні з аналогічними об’єктами на даному ринку. Банківська конкуренція є одним з різновидів ринкової конкуренції. Її специфіка визначається багатьма моментами, але основних — два: по-перше, суб’єктами виступають банки, що беруть участь у здійсненні банківської діяльності; по-друге, середовище, у якому здійснюється банківська конкуренція є специфічним і відрізняється від середовища інших суб’єктів господарювання.

Виходячи з того, що банк працює в умовах постійно змінюваного середовища, його керівництво для забезпечення стабільної конкурентної позиції у сфері банківської діяльності повинно постійно пристосовуватися до

вимог та побажань клієнтів, підтримувати адекватну цінову політику, швидко реагувати на появу нових банківських продуктів та послуг та забезпечувати їх впровадження в практичну діяльність банку, враховувати та швидко реагувати на зміни економічної та політичної ситуації в країні [1; с. 37]. Адже стан економіки та політичні зміни призводять до змін в усіх сферах життя суспільства, які в свою чергу можуть спровокувати як покращення, так і погіршення роботи банківської системи країни.

Саме поняття конкурентоспроможності досить багатогранне і багатоаспектне. Так, з одного боку, конкуренція призводить до загострення ринкових умов, і, щоб вижити на даному ринку, потрібно відповідати всім жорстким вимогам цього ринку. Але з іншого боку, конкуренція стимулює розвиток кожної окремої банківської установи, дає їм поштовх для кращого обслуговування населення, підвищення ефективності роботи банку, впровадження нових технологій у банківську сферу тощо. Тобто, щоб гідно функціонувати в банківській сфері банки повинні мати певні конкурентні переваги.

Конкурентна перевага – виняткова, особлива цінність, якою володіє суб'єкт господарювання та використання якої надає цьому суб'єкту перевагу в конкурентній боротьбі [1; с. 37]. Є дві групи факторів, які забезпечують конкурентні переваги суб'єкта господарювання – це переваги в умінні та переваги в ресурсах. Банківські установи володіють обмеженою кількістю фінансових, матеріальних, інформаційних, трудових та інших ресурсів. Але кожний з цих видів ресурсів створює необхідні умови для стабільного функціонування банку, але при ефективному їх використанні можна створити й конкурентну перевагу банку [3; с. 153]. Перевага над конкурентами суттєво змінює ринкові позиції даної установи, дозволяє підвищувати прибутковість банку, позитивно впливає на інші фактори, що зумовлюють діяльність банку.

В сучасних умовах ринкових відносин конкурентні переваги в банківському секторі напряму залежать від довіри з боку клієнтів. Якщо певний банк має високий рівень довіри з боку клієнтів, то це означає, що банк займає досить стабільну позицію відносно своїх конкурентів.

Щоб заохотити клієнтів до співпраці з банківською установою, банки намагаються створити вигідні умови для потенційних та наявних клієнтів – фізичних і юридичних осіб. Так в умовах стрімкого розвитку національної економіки з 2000 до 2007 року банки могли дозволити собі тримати досить високі рівні процентних ставок за кредитами та достатньо низькі рівні процентних ставок за депозитними операціями. Але все ж таки спостерігалася досить відчутна тенденція до зниження ставок за кредитними операціями та підвищення – за депозитами. Рівень відсоткових ставок за кредитними операціями за даними Національного банку України знизився від 40,3 до 14,4 % за цей період, тобто фізичні та юридичні особи мали змогу брати кошти у кредит на досить вигідних умовах і банки, таким чином, з легкістю залучали клієнтів до співпраці.

Так протягом 2006 - 2007 рр. банківський ринок України переживав бурхливе зростання. Відсутність значного досвіду у фінансовому плануванні призвели до безконтрольного та дуже інтенсивного кредитування резидентів української економіки. Але вже у 2008 році рівень відсоткової ставки за кредитними операціями склав 17,8 %, а в 2009 році ще підвищився і становив 18,3 %. У 2010 року інтегральний показник відсоткової ставки за кредитними операціями склав 14,1%, а в 2011 році даний показник підвищився на 0,1 % і склав 14,2 % [5].

З рівнем відсоткових ставок по депозитним операціям спостерігається протилежна тенденція. Так з 2000 по 2006 рік даний показник знизився з 13,5 до 7,6 %. Тобто, в цей період банки відчували на собі достатній рівень довіри з боку клієнтів, залучали на депозитні рахунки достатньо коштів і могли дозволити собі відчутно знижувати відсоток за такими операціями. Але в 2007 році ситуація змінилася і банківські установи були змушені підвищувати цей показник для того, щоб фізичні та юридичні особи знову почали довіряти банкам свої кошти. Так у 2007 році рівень відсоткової ставки за депозитами становив 8,2 %, у 2008 році - 9,9 %, а у 2009 році склав більше 10 % [5]. На сьогодні сума наданих банками кредитів перевищує 700 млрд. грн., в той час як депозитні вкладення є трохи вищими 300 млрд. грн. [2; с. 229]. У 2010 році середньозважена ставка по депозитним операціям склала 11,2%. А в 2011 році середня ставка по депозитам зросла ще на 2,6 % і становить 13,8 % [5].

На конкурентоспроможність банків прямим чином впливає їх стабільність. Виходячи з цього, фінансові аналітики умовно поділили банки на декілька груп за такими рівнями: ідеальний; хороший; стабільний; середній; поганий; безнадійний. Цікавим є те, що до перших двох груп не потрапив жоден з українських банків. До групи «стабільних» увійшли 8 банків, серед яких сім перебувають в іноземній власності і один державний: Райффайзен банк Аваль, Укрсиббанк, Укрсоцбанк та ін. Незважаючи на істотні проблеми в певних банках, до найнижчої категорії не потрапив жоден з 27 найбільших українських банків. Поганим стан визнано у п'яти установах: Надра банк, банку

«Фінанси та кредит», Укрпромбанк, Укргазбанк та Родовід банк. Ще 13 установ потрапили до групи банків з середнім рівнем, тобто таких, які мають певні проблеми та труднощі, але існує можливість для подальшого розвитку та виходу з кризи [4; с. 229].

Таким чином, проаналізувавши ситуацію на ринку банківських послуг за останнє десятиріччя, можна дійти висновків, що конкурентоспроможність банків багато в чому залежить від циклічності розвитку вітчизняної економіки. Тому в процесі свого функціонування банківські установи для досягнення високого рівня конкурентоспроможності повинні використовувати всі наявні конкурентні переваги та намагатися здобути нові, а саме: швидко реагувати на зміни зовнішнього середовища, постійно завойовувати довіру своїх клієнтів та створювати вигідні умови для співпраці з ними (в першу чергу надавати високі ставки за депозитними операціями та низькі відсоткові ставки за кредитними операціями в порівнянні з відповідними ставками конкурентів), забезпечувати стабільність своєї діяльності.

Література:

1. Вовк В., Махота А. Про оцінку динамічних конкурентних переваг банку / В. Вовк, А. Махота // Економіка України. – 2010. – №6. – с.35.
2. Галиць О.В. Визначення конкурентоспроможності банку та стратегії її підвищення / О.В. Галиць // Регіональна економіка. – 2007. - №2. – с.216.
3. Гірченко Т.Д. Сучасні тенденції розвитку банківської конкуренції та реалізація банками конкурентних переваг / Т.Д. Гірченко // Регіональна економіка. – 2007. – №3. – с.149.
4. Кириченко О.А., Мелесик С.В. Економічна безпека банківської системи України в умовах глобальної фінансової кризи / О.А. Кириченко, С.В. Мелесик //Актуальні проблеми економіки. - 2009. - №8. – с.223.
5. Національний банк України <http://www.bank.gov.ua>

Науковий керівник:

старший викладач кафедри «Облік, аналіз і аудит» Черевик Надія Володимирівна

Ірина Серединська
(Тернопіль)

ОСНОВНІ КОРИГУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ ДЛЯ РОЗРАХУНКУ ПОКАЗНИКА EVA

Однією з із проблем вартісного управління є правильний підбір показника, який відображатиме стратегічну ефективність підприємства. Такий показник повинен тісно корелювати з ринковою вартістю підприємства і бути придатним для оперативного управління. Таким показником нами визнана економічна додана вартість (EVA-Economic Value Added). Він є простим в розрахунку і зрозумілим для зарубіжних інвесторів, дає правильну оцінку досягнутому і відображає основні фінансові показники і потенціал створення вартості.

Особливістю показника EVA є проведення спеціальних корегувань фінансової звітності для того, щоб капіталізувати витрати, які принесуть дохід в майбутньому. Зразу відмітимо, що саме це питання є дискусійним. Одні науковці описують 154 коригування, проте з них реально пропонується використовувати не більше 10-12 [7], інші - обґрунтовують необхідність здійснення до 20 коригувань [5], а деякі - взагалі проти проведення будь-яких корегувань [6], чим досягається максимальна простота і зрозумілість розрахунку.

Враховуючи полярність позицій науковців з даного питання, спробуємо викласти свій погляд на цю проблему. Зауважимо, що основна мета впровадження вартісно-орієнтованого управління і використання показника EVA полягає не в абсолютно точному його розрахунку, а формуванні ефективної системи управління підприємством, яке б стимулювало менеджерів збільшувати вартість підприємства. Вважаємо, що корегування збільшують трудомісткість розрахунків, ускладнюють використання даного показника в управлінні бізнесом, тому, реалізуючи даний підхід до вітчизняних машинобудівних підприємств, доцільно обмежитися кількома основними. Розглянемо їх.

Концепція EVA передбачає капіталізацію витрат на науково-дослідні і дослідно-конструкторські роботи, реструктуризацію, резерви. Така практика лише частково присутня у вітчизняному фінансовому обліку. Перераховані витрати погіршують поточні фінансові результати, однак ведуть до їх росту у майбутньому. З позицій стратегічного управління на обсяг таких витрат необхідно скоригувати інвестований капітал і сформований ним чистий прибуток.

Капіталізовані витрати на дослідження і розробку, які фактично є інвестиціями в розвиток бізнесу варто списувати прямолінійним методом протягом певного періоду, який визначається підприємством. Він може дорівнювати строку дії патенту на винаходи, часу протягом якого здійснюються такі розробки або корисному використанню продукції, отриманої в результаті наукових досліджень. У вітчизняній обліковій практиці витрати на дослідження і розробки не капіталізуються, а визнаються витратами періоду і зменшують прибуток підприємства. Враховуючи сучасний стан підприємств машинобудівної галузі, низький рівень конкурентоспроможності її продукції дане коригування є важливим для вітчизняних підприємств. Зважаючи на цей факт, вважаємо за необхідне капіталізувати навіть витрати пов'язані з придбанням вже готових інноваційних продуктів.

Однією із умов успішного розвитку підприємства називають проведення реструктуризації, під якою розуміють цілеспрямовану зміну структури підприємства і його бізнесу під дією внутрішніх і зовнішніх факторів. Реструктуризації може бути спрямована на вдосконалення процесів управління персоналом, підприємством в цілому, підвищення ефективності операційної, маркетингової, збутової діяльності. Такі дії, безумовно, можна розглядати як інвестиції, бо вони сприяють росту інвестиційної привабливості, зовнішнього фінансування, а отже, ведуть до підвищення вартості підприємства. Витрати на реструктуризації на вітчизняних підприємствах, згідно існуючої моделі фінансового обліку, капіталізуються у складі власного капіталу у вигляді наступних витрат і платежів. Оскільки процес реструктуризації необхідний значній частині вітчизняних машинобудівних підприємств, то їх врахування є слушними при визначенні EVA.

Якщо підприємство здійснює інші види інвестицій, то експерти, що займаються проблемами вартісного управління, радять капіталізуватися лише ті з них, які можна зіставити з майбутніми економічними вигодами. Зокрема, витрати на створення і просування торгової марки, гудвіл, придбання патентів, ліцензій можна трактувати, як інвестиції в активи. Однак, вони не повинні амортизуватися, адже при ефективному управлінні не втрачають своєї вартості, а от корисність їх може зменшуватися. Втрата економічної вигоди в сумі перевищення залишкової вартості активу над сумою очікуваного відшкодування, що трактується як зменшення його корисності згідно П(С)БО 28 „Зменшення корисності активів“ обліковується на рахунках бухгалтерського обліку. Тому вважаємо таку позицію цілком прийнятною для вітчизняних підприємств.

Серед принципів формування фінансової звітності є принцип обачності згідно з яким методи оцінки, що застосовуються у фінансовому обліку, повинні запобігати заниженню оцінки зобов'язань та витрат і завищенню оцінки активів і доходів підприємства. Це означає, що оцінюючи активи і зобов'язання, доходи і витрати в умовах невизначеності необхідно дотримуватися деякої обмеженості, створюючи певні резерви: резерв сумнівних боргів, гарантійний резерв, резерв на оплату відпусток тощо. Створені резерви збільшують розмір капіталу підприємства. У зв'язку з цим концепція EVA пропонує величину чистого прибутку збільшувати/ зменшувати на будь-яке збільшення/зменшення створюваних резервів. Крім того, обсяг створених резервів слід додавати до обсягу інвестованого капіталу. Поряд з резервами, вважаємо за доцільне, коригуючи складові EVA, враховувати на вітчизняних машинобудівних підприємств такі еквіваленти власного капіталу як цільове фінансування і цільові надходження, а саме: гуманітарну допомогу, субсидії, асигнування з бюджету та позабюджетних фондів, цільові внески фізичних і юридичних осіб тощо, тобто всі види допомоги, які можуть трактуватися як безповоротно надані підприємству джерела фінансування.

Одне із коригувань фінансової звітності при розрахунку EVA пов'язане з використанням методу LIFO для обліку запасів. Дане коригування є не актуальним для вітчизняних підприємств, бо LIFO вилучено із переліку методів оцінки запасів рекомендованих П(С)БО 9 „Запаси“.

Використання операційної оренди веде до недооцінки величини реально інвестованого капіталу, бо таке майно відображається у орендаря на позабалансовому рахунку. Обсяг чистого прибутку також недооцінюється, бо орендні платежі, по суті, є процентним платежами, які не повинні враховуватися при його обчисленні. Тому згідно концепції EVA інвестований капітал та чистий прибуток необхідно збільшувати на дисконтовану вартість майбутніх орендних платежів. Варто зауважити, що дисконтування здійснюють за ставкою залучення позиченого капіталу, а

при коригуванні чистого прибутку враховують податковий щит. Дане коригування буде доречним для тих вітчизняних машинобудівних підприємств, що використовують орендне майно.

Залежно від порядку визначення розрізняють оподатковуваний прибуток, обсяг якого визначається в Україні Податковим Кодексом, і обліковий, розрахунок якого регламентується Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 17 "Податок на прибуток". Сума прибутку визначена згідно з податковим законодавством відрізняється від суми прибутку, який відображається у Звіті про фінансові результати. Позитивна різниця між даними обчисленими згідно з податковим законодавством, та даними бухгалтерського обліку визнається податковим активом (підприємство має право в майбутньому на їхнє відшкодування), негативна (у підприємствах виникають зобов'язання сплатити податок на прибуток у наступних податкових періодах) визнається податковим зобов'язанням. Розробники концепції EVA пропонують коригувати величину чистого прибутку шляхом збільшення/зменшення приросту/скорочення за звітний період на розмір податкової різниці (різниці між податковими зобов'язаннями і податковими активами). На практиці ця сума є незначною, тому таке коригування навряд чи суттєво впливатиме на вартість підприємства.

Узагальнюючи вищевикладене, можна зробити такі висновки:

- розрахунок показник EVA здійснений на основі скорегованої фінансової звітності дозволяє уникнути неточностей при визначенні величини прибутку і авансового капіталу;
- визначаючи EVA для певного підприємства, доцільно використовувати лише ті коригування, які суттєво впливають на його величину.

Література:

1. De Villiers J. The Distortions in Economic Value Added / J. De Villiers // Journal of Economics and Business.- 1997.- № 3 – P. 285-300.
2. Ehrbar A. Using EVA to Measure Performance and Assess Strategy / A. Ehrbar // Strategy & Leadership.- 1999. – vol. 27 (3). - PP. 20-24.
3. Ottoson E. Cash Value Added – a New Method for Measuring Financial Performance / E. Ottoson, F. Weissenrieder // Gothenburg Studies in Financial Economics. -1996.- Study 1996: 1, P.10.
4. Russ R.Economic Value Added: Theory, Evidence, A Missing Link/ R. Russ // Review of Business.– 2001. -Vol.22 . - № 1.- PP. 66-71.
5. Stewart S. The Quest for Value. The EVA Management Guide/ S. Stewart, G. Bennet // Harper Business. - 1999.- New York, P.489.

Науковий керівник:

кандидат економічних наук, професор Федорович Роман Володимирович

Валерія Стащенко

(Переяслав-Хмельницький)

ХАРАКТЕРИСТИКА ДІЙ МВФ СПРЯМОВАНИХ НА БОРІТЬБУ З ФІНАНСОВО – ЕКОНОМІЧНОЮ КРИЗОЮ 2008-2009 рр.

МВФ - це важливий інститут-регулятор світової фінансової системи, який має на меті першочергові завдання в боротьбі з нестабільністю в цій сфері, але як відомо, економіці притаманна циклічність і «тривалість хвилі» має різні тривалості і важко прогнозується.(короткострокові цикли Кітчина (характерний період - 3-4 роки);середньострокові цикли Жюгляра (характерний період - 7-11 років);ритми Кузнєца (характерний період - 15-20 років);довгі хвилі Кондратьєва (характерний період - 45-60 років).)Окрім «природних» криз фінансової системи, існують ще проблеми викликані збройними конфліктами, революціями, стихійними лихами і т.д. Шляхи запобігання і пом'якшення самих криз ти їх наслідків на національні та світову економіку є найактуальнішим завданням Міжнародного Валютного Фонду.

Звичайно, що попереджувальними методами є в першу чергу технічна допомога і консультації, що надаються регулярно в рамках співпраці МВФ та країн-членів, але коли це не є результативно, або така реакція є запізнілою, тоді МВФ задіює механізми фінансової допомоги. Основними напрямками діяльності, що декларує МВФ є:

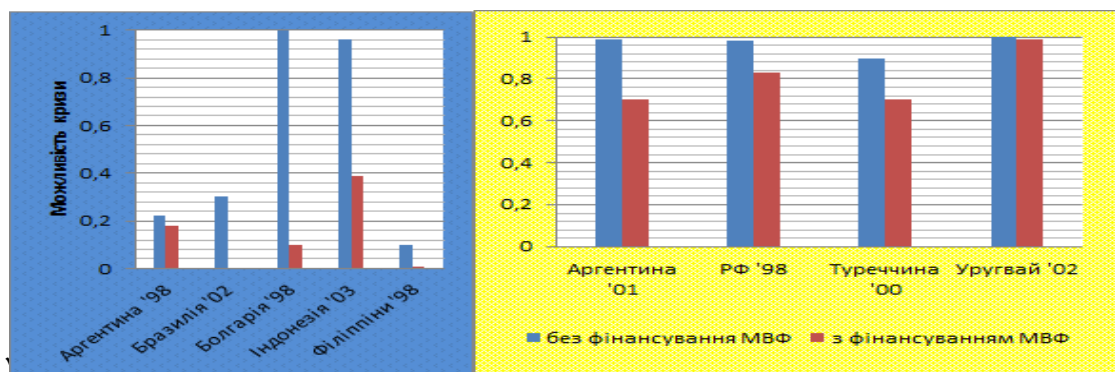
1. Консультування держав-членів щодо впровадження заходів політики, які можуть допомогти їм запобігти або врегулювати фінансову кризу, домогтися макроекономічної стабільності, прискорити економічне зростання і знизити рівень бідності;
2. Тимчасове надання фінансування державам-членам з метою допомоги їм у врегулюванні проблем платіжного балансу, тобто ситуації нестачі іноземної валюти внаслідок того, що їхні платежі іншим країнам перевищують їх власні валютні доходи;
3. Надання країнам, на їх прохання, технічної допомоги та сприяння у підготовці кадрів з метою допомогти їм сформувати базу знань і інститути, необхідні для проведення обґрунтованої економічної політики.

Аналітики МВФ стверджують ефективність своєї політики наводячи такі розрахунки з приводу можливостей дефолту, з фінансовою допомогою Міжнародного Валютного Фонду і без неї, в випадках:

- Аргентина 1998 року
- Бразилія 2002 року
- Болгарія 1998 року
- Індонезія 2003 року
- Філіппіни 1998 року
- Аргентина 2001 року
- РФ 1998 року
- Туреччина 2000 року
- Уругвай 2002 року

рис. 2.6.

«Ймовірність кризи з/без фінансування МВФ»[1, стор. 24]

- ✓ жовтим кольором позначено випадки кризи рахунку капіталу (частина платіжного балансу(класифікація МВФ))

В цих випадках відзначається висока ефективність надаваної фінансової допомоги і успішність «запропонованих умов»(ті вимоги, які ставить перед позичальником МВФ в рамках 2ох сторонньої співпраці). Але варто відзначити, що більшу роль грає не просто отримання кредиту від Фонду, а саме якісне його спрямування, адже в іншому випадку кредит МВФ лише пролонгує агонію економіки країни.

Схеми надання кредитів варіюються залежно від потреб позичальника, терміновості і зовнішньоекономічних чинників. Після отримання прохання держави-члена кредит МВФ зазвичай надається в рамках «домовленості», яка у відповідних випадках може передбачати конкретні заходи політики і дії, які країна погоджується зробити для розв'язання своєї проблеми з платіжним балансом. Економічна програма, що лежить в основі домовленості, розробляється країною на основі консультацій з МВФ і представляється Виконавчій раді Фонду в «Листі про наміри». Як тільки Рада затверджує домовленість, кредит зазвичай виділяється частками поетапно(траншами) в міру реалізації програми.

Країни з низькими доходами можуть запозичувати кошти по пільговим відсотковим ставкам через розширений кредитний механізм (ЄСФ), кредитний механізм «stand-by» (ССФ) та механізм прискореного

кредитування (РСФ).Непільгові кредити надаються в основному через домовленості про кредит «stand-by» (СМА), гнучку кредитну лінію (ГКЛ) і механізм розширеного кредитування (який використовується в основному для більш довгострокових потреб).МВФ також надає екстрену допомогу для сприяння відновленню після стихійних лих та конфліктів. У випадку всіх непільгових механізмів діє процентна ставка МВФ, пов'язана з ринковою. Вона іменується «ставкою зборів», і по великих позиках (понад визначені ліміти) стягується додатковий збір [2].

Найгостріше на даному етапі стоїть подолання наслідків фінансово-економічної кризи 2008-2009 рр., яка беззаперечно є однією з найбільш руйнівних з часів «Великої депресії». За цей період МВФ затвердив такі домовленості по основним механізмам кредитування:

табл.2.3.

Домовленості по основним механізмам кредитування затвердженні в 2009 ф.р.[3, стор. 32]

Країна-член	Вид домовленості	Набуття сили	Затверджена сума, млн. СПЗ
Вірменія*	28-міс. "Standby"	6 березня 2009 р.	368,0
Білорусь	15-міс. "Standby"	12 січня 2009 р.	1618,1
Коста-Ріка	15-міс. "Standby"	11 квітня 2009 р.	492,3
Сальвадор	15-міс. "Standby"	16 січня 2009 р.	513,9
Грузія*	18-міс. "Standby"	15 вересня 2008	477,1
Гватемала	18-міс. "Standby"	22 квітня 2009	630,6
Угорщина*	17-міс. "Standby"	6 листопада 2008	10537,5
Ісландія*	24-міс. "Standby"	19 листопада 2008	1400,0
Латвія*	27-міс. "Standby"	23 грудня 2008	1521,6
Мексика	12-Гнучка кредитна лінія	17 квітня 2009	31528,0
Монголія	18-міс. "Standby"	1 квітня 2009	153,3
Пакистан*	23-міс. "Standby"	24 листопада 2008	5168,5
Сербія	15-міс. "Standby"	16 січня 2009	350,8
Сейшельські о-ви	24-міс. "Standby"	14 листопада 2008	17,6
Україна*	24-міс. "Standby"	5 листопада 2008	11000,0
Всього			65777,3

*- затверджені згідно з процедурами Механізму екстреного фінансування

Впродовж 2008-2009 років МВФ спрямовував всі свої зусилля і фінансові можливості на задоволення невідкладних потреб країн-членів в фінансуванні і рекомендаціях в сфері економічної політики. Багато країн опинилися в складних фінансово-економічних положеннях внаслідок різкого підвищення світових цін на енергоносії та продовольство в 2007-2008 рр., що завдало тяжкого удару по країнам з низьким і середнім рівнем доходів. В момент апогею кризи, коли знизилися обсяги торгівлі, виробництва, зросло безробіття і відбулися інші негативні зміни в реальному секторі економіки, МВФ сформував наступні пріоритети економічної політики на глобальному рівні і рівні держав:

- Оздоровлення балансів фінансового сектору(рекапіталізація банків і очистка їхніх балансів, задля забезпечення функціонування кредитних ринків)
- Визнання важливості підтримки грошово-кредитної політики в залежності від внутрішніх умов країни.
- Бюджетне стимулювання в глобальному масштабі(для підтримання рівня попиту).
- Значне збільшення офіційного міжнародного фінансування (регулярний кредитний потенціал МВФ був збільшений втричі і сягнув 750 млрд. USD)

Джерела:

1. IMF WP "The Role of IMF Support in Crisis Prevention"
2. IMF Factsheet, "Кредитование МВФ", вересень 2010
3. IMF ANNUAL REPORT 2009

Науковий керівник:

кандидат економічних наук, доцент Чабан Г.В.

Юрій Табачок**(Переяслав-Хмельницький)****УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ, ЯК ОДНА З ФУНКЦІЙ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ**

Щоб зрозуміти, що таке управління персоналом, необхідно спочатку дізнатися, в чому полягає робота менеджера. Є думка, що існує п'ять основних функцій, які виконують менеджери: планування, організація, підбір персоналу, керівництво, контроль. Разом ці функції є те, що зазвичай ми називаємо процесом управління. Кожна з перерахованих вище функцій включає в себе:

- планування: постановка цілей і стандартів, розробка правил і послідовності дій, розробка планів і прогнозування деяких можливостей у майбутньому;
- організація: постановка певних завдань перед кожним підлеглим, поділ на відділи, делегування частини повноважень підлеглим, розробка каналів управління та передачі інформації, координація роботи підлеглих;
- управління персоналом: вирішення питання про визначення стандарту для підходящих кандидатів, підбір відповідних працівників, відбір працівників, установка стандартів роботи, компенсації працівникам, оцінка виконання робіт, консультування працівників, навчання і розвиток працівників;
- керівництво: рішення питання, як змусити працівників виконувати свою роботу, надання моральної підтримки, мотивація підлеглих;
- контроль: встановлення таких стандартів, як квота продажів, якість, рівень продуктивності; перевірка відповідності виконання робіт цим стандартам; їх коригування при необхідності.

Управління персоналом або інакше кажучи управління людськими ресурсами відповідає концепції і методів, які керуючому необхідно використовувати при роботі з персоналом. Перелічимо ці методи:

- аналіз роботи (визначення характеру роботи кожного співробітника),
- планування потреби в персоналі і найм кандидатів на роботу,
- відбір кандидатів,
- орієнтація і навчання нових працівників,
- управління оплатою праці,
- забезпечення мотивації і пільг,
- оцінка виконання,
- спілкування,
- навчання і розвиток,
- створення у працівників почуття відповідальності,
- здоров'я та безпека працівників,
- робота зі скаргами та трудові відношення.

Менеджер може зробити все правильно - створити блискучі плани, намалювати чітку організаційну схем; встановити сучасні потокові лінії, використовувати передовий бухгалтерський облік - і все одно потерпіти невдачу як менеджер (з-за найму не тих людей, які необхідні, чи за неправильної мотивації підлеглих). З іншого боку, багато менеджерів, домагаються успіху тільки при використанні нетрадиційних планів організації або управління. Вони домагаються успіху тому, що вміють наймати потрібних людей на відповідну роботу і мотивувати, оцінювати і розвивати їх.

Глобалізація економіки, підвищення конкуренції, технічний прогрес викликали лавину змін, в умовах яких деякі фірми не виживають. У цій ситуації майбутнє належить тим менеджерам, які краще можуть управляти в умовах змін, і при цьому вони повинні вміти добиватися відданості службовців, які роблять свою роботу так, як ніби це їх власна компанія.

Всі менеджери в певному сенсі менеджери по персоналу, адже всі вони так чи інакше залучені в такі процеси, як вербування, інтерв'ювання, добір і навчання. Багато фірми мають відділ кадрів з його власними менеджерами з персоналу. Які обов'язки цих менеджерів і як ці обов'язки узгоджуються з обов'язками лінійних менеджерів у відношенні персоналу? Для цього необхідно зрозуміти, що включають у себе "лінійні" і "кадрові" аспекти керування

Наведемо перелік обов'язків лінійних менеджерів, використовуваний у відповідності з основною інструкцією в одній великій компанії, для ефективного управління людськими ресурсами:

1. Розміщення необхідних людей на відповідних робочих місцях;
2. Залучення в організацію нових працівників;
3. Навчання працівників нової для них роботи;
4. Поліпшення якості роботи кожного працівника;
5. Створення обстановки творчого співробітництва та розвиток добрих взаємовідносин між працівниками;
6. Інтерпретування політики і послідовності дій компанії;
7. Контроль трудових витрат;
8. Розвиток здібностей кожної людини;
9. Створення і підтримка морального клімату відділу;
10. Турбота про здоров'я і фізичному стані працівників.

У малих організаціях лінійні менеджери можуть виконувати всі обов'язки, пов'язані з персоналом, без будь-якої допомоги. Але з укрупненням компанії з'являється необхідність допомоги, спеціальних знань і рад менеджера з персоналу, які займаються людськими ресурсами.

Менеджер по персоналу виконує три наступні функції:

1. Лінійна - напрямок дії людей відділу і працівників сфери обслуговування (типу заводського кафетерію). Іншими словами, вони мають лінійні повноваження всередині відділу персоналу. Лінійні менеджери знають, що директор з персоналу має доступ до вищого керівництва з усіх питань, пов'язаних з персоналом. В результаті "пропозиція" директора по персоналу дуже часто розглядається як наказ зверху. Ці повноваження часто мають велику вагу при подоланні труднощів, з якими начальники стикаються при вирішенні проблем, пов'язаних з персоналом.

2. Координаційна функція - координація дій персоналу, яке часто називається функціональним контролем.

3. Кадрові (сервісні функції - обслуговування лінійних менеджерів. Ці функції є "хлібом насущним" менеджер по персоналу і полягають, наприклад, в допомогі при наймі, навчанні, оцінкою, винагороду, обговоренні просуванні і звільненні працівників.

Інститутом кадрового менеджменту було дано таке визначення кадрового менеджменту, сформульована як «кадровий менеджмент» - це сфера відповідальності всіх тих, хто має відношення до керівництва людьми, а також професійних фахівців з кадрів. Це частина менеджменту, що займається людьми в трудовій діяльності і взаєминами людей на підприємстві. Управління кадрами спрямовано на забезпечення ефективності роботи і справедливості, і жодна з цих цілей не може бути успішно досягнута без урахування іншої. Управління кадрами намагається об'єднати і чоловіків і жінок, складових колектив підприємства, в ефективно працюючу організацію. Забезпечуючи кожному найкращі можливості для успішної роботи, як персонально. Так і в якості члена робочого колективу. Воно прагне забезпечити справедливі правила і умови для співробітників та їх задоволення роботою» [6, с. 60-61].

Завдання менеджера при роботі з людьми зосереджені на питаннях управління групою (відділом, підрозділом). Менеджер повинен розуміти кадрову політику всієї організації, а головною турботою є управління колективом.

Не правильне уявлення про діяльність фахівців по кадрах, як людей, відповідальних за всі проблеми управління персоналом організації, призвело до поширеної ситуації, коли на них стали розраховувати і при вирішенні дрібних, локальних питань, які насправді входять в обов'язки менеджерів. Зараз ситуація змінюється.

Організації розуміють, що лінійні менеджери повинні брати участь у кадровому комплектуванні колективу, що вони відповідальні за дисципліну і рішення проблем. З якими стикаються їх співробітники.

На думку Алан Фаулера "гарним" відділом кадрів є відділ, який:

- служить "коморі знань" організації за внутрішнім і зовнішнім питань. Що стосується кадрів (законодавство про працю, колективні угоди, місцевий ринок праці та зарплати), не рахуючи даних про плинність кадрів, розподіл співробітників за віковими категоріями, передбачуваної природного убутку, укомплектування кадрами і надурочних роботах в організації;
- відіграє позитивну, стимулюючу - консультативну роль і є, таким чином, ініціатором у забезпеченні новою інформацією і проведення обговорень цікавих ідей та методів управління, здатних змінити кадрову політику та засоби її реалізації;
- розуміє і підтримує спільні стратегічні та тактичні цілі організації;
- постійно контролює всі питання кадрової політики з допомогою періодичних перевірок і регулярного збору інформації про робочій силі з метою виявлення тенденцій, запобігання криз і аналізу разом, чи адекватна кадрова політика ситуації або її слід переглянути;
- направляє масу конкретних подробиць про питань кадрів керівникам підрозділів, стимулюючи їх до виконання своїх завдань шляхом прийняття рішень, що відповідають цій (в цілому узгодженої) кадровій політиці [3, с. 111-120].

В ідеалі розподіл обов'язків, яке сформулює менеджер, має відображати різні рівні зосередження уваги. Якщо розглядати питання, важливі для організації в цілому (встановлення рівнів оплати або впровадження методів підтримання дисципліни), або питання, що вимагають великого досвіду (облік тонких моментів законів про працю або інтерпретація результатів тестування), фахівець зможе зробити більш істотний внесок.

Управління персоналом - невід'ємна частина роботи кожного менеджера. Чи Ви є генеральним керівником, менеджером середньої ланки або президентом, чи є Ви начальником виробництва, комерційним менеджером, офіс-менеджер, адміністратор лікарні або начальником відділу кадрів, отримувати результати від людей - ось головна мета.

Отже, ефективне управління персоналом - ключ до успішної роботи підприємства.

Література:

1. Законодавство України про працю. – К.: А.С.К., 2002. – 304 с.
2. Завіновська Г.Т. Економіка праці: [навч. посіб.] / Г.Т. Завіновська. – К.: КНЕУ, 2000. – 200 с.
3. Фаулера А. Доказ того, що відділів кадрів заробляють свій хліб: [монографія] / А. Фаулера – К.: МАУП, 2001. – 206 с.
4. Щекин Г.В. Теорія кадрової політики: [монографія] / Г.В. Щекин – К.: МАУП, 2007. – 176 с.
5. Палеха Ю.І. Документальне забезпечення управління: [підручник] / Ю.І. Палеха - К.: МАУП, 2004. – 344 с.

Науковий керівник:

кандидат історичних наук Зленко Алла Миколаївна

Богдан Швець
(Хмельницький)

ФОРМУВАННЯ МАРКЕТИНГОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ СТРУКТУРИ ОПТОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

Організаційна структура оптової торгівлі у ринкових умовах постійно змінюється і модифікується. Сьогодні її утворює значна кількість господарських формувань різних форм власності, відмінних за правовим статусом, організаційною побудовою, масштабами діяльності, провідною спеціалізацією тощо. Суб'єкти оптової торгівлі поділяються на оптові підприємства, оптові організації та окремих підприємств, зайнятих оптовою торговельною діяльністю.

Первинними і домінуючими на сьогодні ланками оптової торгівлі є оптові підприємства – торговельні підприємства, що спеціалізуються на здійсненні оптових закупівель великих партій товарів, проведенні складських торговельно-технологічних операцій і подальшій реалізації (збуті) цих товарів у кількостях, адаптованих відповідно до замовлень їх оптових покупців. Традиційні типи оптових підприємств – склади і бази, їх сукупність формує матеріально-технічну базу оптової торгівлі – складське господарство.

Іншим, менш поширеним, видом традиційних оптових господарських формувань є оптові організації – господарські формування, що охоплюють кілька організаційно, структурно або функціонально взаємопов'язаних за спорідненою товарною спеціалізацією.

У сучасних умовах оптові організації, за винятком сфер державної монополії, не створюються централізовано, вони формуються на асоціативних або корпоративних засадах з ініціативи низових торговельних підприємств. Утворені на економічній основі, діючі організації реально здійснюють оптові операції; вони прийшли на зміну численним оптовим об'єднанням, конторам, фірмам, посередницьким торгам радянського типу, які по суті займалися розподілом товарних ресурсів.

З огляду на основну місію і ресурсний потенціал оптові торговельні формування (оптові торговці) – підприємства, організації, підприємці – об'єднуються у три великі групи:

1) незалежні оптові торговці діють від власного імені і за власні кошти, повністю беручи на себе право власності на матеріальні блага. Як правило, це великі оптові формування дилерсько-дистриб'юторського типу з розгалуженою складською мережею і відпрацьованою асортиментно-збутовою стратегією;

2) оптові торговельні посередники діють від власного імені, але за кошти клієнта. Такі формування брокерського тину спеціалізуються на обслуговуванні потреб у закупівлі або реалізації конкретних товарів, використовуючи з цієї метою власні або орендовані ресурси;

3) оптові торговельні агенти – найдрібніші за потенціалом і функціями формування, що діють від імені і за кошти клієнта. Типовими різновидами оптових агентів є консигнатори і комісіонери як у внутрішній, так і зовнішній торгівлі.

Структура вітчизняної оптової торгівлі є доволі складною та різноманітною і містить як нові (центри, гуртовні, ринки, мережі, торгові дома, брокерські контори, підприємці-комерсанти), так і традиційно складеш (бази, склади, об'єднання, фірми, контори) господарські формування.

Організаційно-структурна побудова оптового торговельного підприємства завжди модифікується, змінюється залежно від його типорозміру, ґрунтується на реальних потребах і постійно коригується відповідно до змін у обсягах і напрямках діяльності. Вона також безпосередньо залежить від характеру перейняття ним права власності на товари, а отже, віднесення до числа незалежних оптовиків, оптовиків-брокерів чи агентських оптових посередників.

Розміщення оптових підприємств у ринкових умовах здійснюється їх власниками на основі принципів економічної доцільності, концентрації і конкурентоспроможності.

Організація маркетингу – це структура управління маркетинговими функціями, яка встановлює підпорядкованість і відповідальність за реалізацію поставлених цілей і виконання завдань.

Організація маркетингу передбачає:

- побудову та вдосконалення структури управління маркетингом;
- добір фахівців з маркетингу належної кваліфікації;
- розподіл завдань, прав і відповідальності серед працівників маркетингових служб;
- створення належних умов для ефективної роботи маркетингового персоналу;
- забезпечення ефективної взаємодії маркетингової служби з іншими службами фірми.

Організаційна структура маркетингової служби товарної орієнтації полягає в тому, що для кожного товару або групи схожих товарів призначається спеціальний маркетинг-менеджер, якому підпорядковуються менеджери з реклами і стимулювання збуту, з руху товарів і продажу, із сервісного забезпечення. Крім того, менеджер з реклами та стимулювання збуту підпорядковується (у межах загальної політики фірми) головному менеджеру з реклами і стимулювання збуту. Відповідно для кожного товару (групи товарів) призначається менеджер з дослідження ринку, який надає інформацію головному менеджеру з дослідження ринку. Останній підпорядкований маркетинг-директору. Через головного менеджера з дослідження ринку вихідна інформація надходить до маркетинг-менеджерів з окремих товарів (груп товарів).

Маркетингова служба підприємств потребує різних видів організації, але для маркетингової орієнтації характерно, що керівництво маркетинг-директора поширюється на всі напрями роботи: висування пропозицій щодо випуску нових товарів, доведення цих товарів до покупців, вплив на покупців з метою привертання їхньої уваги до товару.

Менеджери з ринків відповідають за розвиток прибуткових ринків для існуючих і потенційних товарів. Така організаційна структура маркетингу застосовується на підприємствах, що випускають різноманітну продукцію та реалізують її на багатьох ринках, які суттєво різняться. Перевагою такої організації є можливість приділити увагу кожному товару та кожному ринку. Проте існують і недоліки: значні управлінські витрати; відсутність достатньої організаційної гнучкості; конфлікти серед персоналу маркетингових служб. Обираючи організаційну структуру маркетингу, доцільно дотримуватись основних принципів: наявність чітко сформульованих цілей і завдань підприємства; забезпечення оперативного обміну інформацією між службами маркетингу; відсутність подвійного підпорядкування; обмеження кількості персоналу; обмеження кількості ланок управління; чітке визначення та координація завдань лінійного керівництва і функціональних служб;

В окремих оптових підприємствах маркетингові підрозділи перетворились на торговельні структури, за допомогою яких отримують "додаткові" прибутки для вищої ланки управління. Багато новостворених маркетингових служб працюють недостатньо ефективно, виконують не маркетингові функції, а дублюють діяльність інших відділів.

Можна стверджувати, що саме відділ маркетингу задає координати для дій всіх інших підрозділів, наприклад, на яку ціну має вийти підприємство. Тобто спочатку вивчення ринку, визначення платоспроможного попиту, переваг споживачів, прийнятного рівня цін. А вже на основі цього – пошук постачальників матеріалів (завдання для відділу матеріально-технічного забезпечення) і розробка нових товарів; (завдання для служби, що займається науково-дослідними розробками, та конструкторського відділу).

Література:

1. Голошубова Н.О., Торопков В.М. Оптова торгівля: організація та технологія: Навч. посібник. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2005. – 265 с.

Науковий керівник:

кандидат економічних наук, Трішкіна Ніна Іванівна

Сергій Ярошенко

(Київ)

РОЗВИТОК ТОРГОВОГО ФІНАНСУВАННЯ: НЕОБХІДНІСТЬ СТВОРЕННЯ ЕКСПОРТНОГО КРЕДИТНОГО АГЕНСТВА В УКРАЇНІ

Сучасний стан банківського сектору України, який супроводжується негативним впливом світової економічної кризи не дозволяє комерційним банкам активно задовольняти фінансові потреби експортерів (у формі кредитування) через високі комерційні та політичні ризики, а також через надвисокі процентні ставки.

Інструменти торгового фінансування (гарантії, документарні та резервні акредитиви та ін.) використовуються банківськими установами в основному для фінансування імпортних операцій. І, оскільки, значні фінансові ресурси зосереджені на Заході, такі умови фінансування зовнішньої торгівлі завжди будуть означати для України переважання імпорту над експортом. Іншими словами, за сьогоднішніх умов, розвиваючи торговельне фінансування, українські банки сприяють збільшенню торговельного дефіциту, тому застосування його інструментарію зустрічається жорсткими обмеженнями з боку керівних органів. Тому вітчизняні фінансові установи не мають можливості запропонувати довгострокові кредити чи гарантії експортерам. Українські компанії частіше не можуть запропонувати конкурентні умови постачань за рубіж.

Враховуючи особливості сучасного стану економіки України, де внаслідок обмеженого платоспроможного попиту на внутрішньому ринку, поставки товарів та послуг на експорт стали чи не єдиним засобом розвитку

українських підприємств, необхідність створення відповідної інституціональної і фінансової державної підтримки для ефективної реалізації експортного потенціалу України набуває все більшої актуальності.

Ефективність міжнародної торгівлі у більш, ніж 70 країнах світу, забезпечена державною підтримкою фінансування та страхування експортних операцій, яка здійснюється через Експортні Кредитні Агентства (ЕКА). ЕКА – це окремі страхові агентства, банки або департаменти міністерств, які реалізують державну політику підтримки експорту шляхом здійснення страхування експортних політичних і комерційних ризиків та надання гарантій з метою забезпечення конкурентоспроможних умов просування продукції/послуг своїх підприємств на міжнародні ринки та стимулюють і забезпечують гарантії інвестицій за кордон [4].

Усі ЕКА керуються у своїй діяльності міжнародними правилами і принципами, головні з яких закріплені Консенсусом (рекомендації щодо надання та страхування експортних кредитів, що офіційно підтримуються державою) країн-членів Організації Економічного Співробітництва та Розвитку (ОЕСР), а також договорами порозуміння Бернського Союзу. Ці правила є офіційно визнаними Світовою Організацією Торгівлі (СОТ) правилами державної підтримки кредитування і страхування експорту на основі залучення бюджетних коштів.

Кредитування під гарантії Експортних кредитних агентств можуть здійснюватися за двома схемами [1]:

1. Кредит надається вітчизняному банку для фінансування цільового контракту вітчизняного експортера;
2. Зарубіжний банк-кредитор надає прямий кредит вітчизняному експортеру під гарантії вітчизняного банку. Вибір конкретної схеми залежить від того, хто саме – банк або підприємство-експортер користується більшою довірою у банку і ЕКА.

Головними перевагами експортерів від фінансування та страхування їхньої діяльності банківськими установами за наявності гарантій ЕКА: можливість запропонувати своїм покупцям конкурентоспроможні умови оплати; отримати захист від майнового та фінансового ризиків; врегулювання питань щодо застави шляхом можливого страхування заставного майна; підвищення вимог до фінансового стану імпортера [5].

Система страхування насамперед базується на побудові взаємовигідної співпраці банків і страховиків. Переваги експортного страхування для банків полягає у збільшенні числа споживачів банківських продуктів та їх розвиток завдяки можливості надання клієнтам взаємопов'язаних послуг з ЕКА (тобто відбувається розширення клієнтських баз за рахунок їх власного переплітання).

Сьогодні, для створення ЕКА в Україні потрібно вирішити ряд проблем та завдань до яких, в першу чергу, слід віднести проблеми законодавчого характеру, відсутність сертифікованої відповідно до міжнародних стандартів методології оцінки ризиків, рейтингів, груп, термінів, лімітів та недостатній рівень довіри учасників ринку, відсутність державних гарантій на відповідні терміни і суми ризикових лімітів, а також робочого механізму для обробки запитів з країн імпортерів для надання українськими банками довгострокового фінансування, і, звичайно ж, інфляцію гривні і валютні коливання [3].

Тому вирішення на державному рівні вищеперелічених проблем є першо-черговим завданням та основою для створення ЕКА. Основними цілями і завданнями діяльності ЕКА повинні стати [1]:

1. Забезпечення стабільності експорту у формі товарного кредитування, перш за все високотехнологічних товарів, українських виробників на основі захисту українських експортерів від ризику неплатежів, а також покращення доступу до обігового капіталу та здешевлення кредитних ресурсів;
2. Забезпечення стабільності банківської системи України шляхом захисту українських банків від ризику фінансових втрат;
3. Підвищення конкурентоспроможності українських товарів на світових ринках і, зокрема, у міжнародних тендерах;
4. Використання механізму, який забезпечує державну підтримку експорту при одночасному захисті гарантійних коштів держбюджету;
5. Впровадження сучасних, визнаних СОТ і ОЕСР фінансово-кредитних технологій у зовнішній торгівлі та механізмів державної підтримки експорту.

Створення в Україні Експортного кредитного агентства вплине не лише на фінансування і страхування експорту, що в свою чергу допоможе підприємствам-експортерам нарощувати експорт, але це призведе до

покращення соціально-економічного становища країни в цілому та розвитку торгового фінансування в банківському секторі.

Створення національного ЕКА можливо тільки з впровадженням зрозумілої і прийнятної для всіх гравців ринку нормативно-правової бази. Наприкінці 2011 року був зроблений перший вагомий крок у цьому напрямі. Верховна Рада України прийняла за основу законопроект № 9373 від 1 листопада 2011 р., ініційований Кабінетом міністрів України, про державну фінансову підтримку експортної діяльності. Згідно з проектом закону, передбачається створення державою в особі Кабінету міністрів України державної фінансової установи – Експортно-кредитного агентства у формі публічного акціонерного товариства з метою страхування українського експортера від комерційних та некомерційних ризиків і надання гарантії виконання іноземним покупцем зобов'язань за зовнішньоекономічними контрактами, гарантії банкам-кредиторам за наданими експортними кредитами та гарантування виконання зобов'язань українських експортерів під час участі в міжнародних тендерах. Крім того, законопроектом передбачено, що державна фінансова підтримка експортної діяльності може здійснюватися шляхом: надання банками-кредиторами експортних кредитів: українським експортерам згідно з укладеними зовнішньоекономічними контрактами для здійснення експорту або забезпечення виробництва товарів українського походження; іноземним покупцям або банкам іноземних покупців під зобов'язання закупівлі ними товарів українського походження; здійснення державним експортно-кредитним агентством: страхування експортних кредитів і зовнішньоекономічних договорів [2].

Таким чином, можна зробити висновок, що динамічний розвиток економіки України неможливий без активної зовнішньоекономічної діяльності держави.

Система державної фінансової підтримки експорту (через ЕКА) дозволить:

- поліпшити умови для активізації зовнішньої торгівлі вітчизняних підприємств і підтримати їх у конкурентній боротьбі із зарубіжними виробниками;
- вирівняти торговельний баланс країни;
- розширити ринок банківських послуг, зокрема розвиваючи продукт торгового фінансування;
- наблизити інституційно-організаційні аспекти зовнішньоторговельної діяльності до світових стандартів;
- активізувати процес розвитку вітчизняної фінансової системи.

Література:

1. Бойко Є. Експортне кредитне агентство, як складова державного управління в підвищенні експорту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/NacGosp/2010/Boyko_EO.pdf.
2. Верховна Рада пропонує створити експортно-кредитне агентство для підтримки експортних операцій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://news.finance.ua/ua/~1/0/all/2011/12/21/263229>.
3. Мунтіян В. Міністерство економічного розвитку та торгівлі України // IB Observer. – 2011. – №2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ibcontacts.com.ua>.
4. Сидяченко В. Впровадження фінансових інструментів розвитку експорту в Україні із врахуванням досвіду діяльності Корпорації Страхування Експортного Кредитування Польщі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukraine-poland.com/u/publicystyka/publicystyka.php?id=939>.
5. Щедрий П. Перспективи міжнародної інтеграції страхового ринку України в контексті норм СОТ//Економіка України. – 2004. – №5. – с. 82 – 89.

Науковий керівник:

кандидат економічних наук, Івасів Ігор Богданович

СЕКЦІЯ: ІСТОРІЯ

Ірина Верховцева

(Ізмаїл)

**ІВАН ВАСИЛЬОВИЧ ЛУЧИЦЬКИЙ ПРО РОЗВИТОК СЕЛЯНСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ
В УКРАЇНІ КІНЦЯ ХІХ СТ.**

Місцеве самоврядування – потужний чинник суспільного розвитку, одна з ознак цивілізованого суспільства. Ступінь самостійності місцевих громад, їх активності, здатності до мобілізації сил задля вирішення актуальних для свого краю господарських і загалом культурних завдань свідчать не тільки про розвиток інститутів демократії в суспільстві, а й пов'язані з історичними традиціями самоврядування в країні, коріння яких може сягати часів станово-корпоративного устрою. Вивчення традицій самоврядування власного народу сприяє усвідомленню елітою способів суспільної активізації населення країни, впливає на вибір шляхів розвитку інститутів демократії, успіх реформаторських задумів. Тому ознайомлення з досвідом інтелектуального осягнення видатними представниками українського суспільства самоврядних традицій нашого народу є досить актуальним.

Одним з видатних представників української еліти кінця ХІХ – початку ХХ ст., вченим, людиною європейського рівня освіченості та способу мислення, безумовно, є відомий громадський і політичний діяч того часу Іван Васильович Лучицький. Народився І.В.Лучицький 1845 р. у родині педагога, викладача давніх мов Подільської духовної семінарії. Освіту отримав у Київському університеті, закінчивши історико-філологічний факультет цього навчального закладу. Сферою його наукових інтересів були аграрні відносини у Франції перехідної епохи від середньовіччя до капіталізму. Чимало уваги І.В.Лучицький присвятив вивченню історії селянства Франції та України, українського землеволодіння, селянської громади [1].

В кінці ХІХ ст., у часи бурхливих суспільних змін в Україні, коли проявились перші практичні результати демократичних реформ 1860-1870-рр. та невідкладні проблеми розвитку у країні інститутів місцевого самоврядування, зокрема, селянського, І.В.Лучицький не тільки вивчає історичні традиції у цій сфері, а й бере активну участь у публічному обговоренні проблем, друкує статті на шпальтах відомих земських часописів. Інтелектуальну роботу він суміщає з практичною діяльністю в установах місцевого самоврядування України: був гласним Золотоніського повітового та Полтавського губернського земств, Київської міської думи. Чимало зусиль І.В.Лучицький доклав у сприянні впровадженню земського самоврядування на українському Правобережжі в 1911 р., справедливо вважаючи земське, як і загалом місцеве, самоврядування потужним фактором економічної і культурної модернізації регіонів [2, с.71; 3].

Прагнучи використати усі можливі шляхи для впливу на громадське життя у своїй країні, І.В. Лучицький йде в політику і на початку ХХ ст. входить до складу ліберальної опозиції, очолює Київські міський та губернський комітети Конституційно-демократичної партії, входить до складу її Центрального комітету. Лише цей короткий опис громадсько-політичної діяльності І.В.Лучицького свідчить про його небайдуже ставлення до проблем суспільного розвитку країни, активну громадянську позицію. До цього слід додати, що за своїми поглядами Іван Васильович був українофілом. У 1912 р., працюючи депутатом від Києва в Державній Думі Росії, він послідовно виступає на захист української мови [1].

Отже, думки І.В.Лучицького щодо модернізації місцевого самоврядування в Україні кінця ХІХ ст. – це думки не кабінетного вченого, а мислителя, який був водночас і теоретиком, і практиком, палко бажаючим перемін до кращого рідній країні, рідному народові. Тому погляди І.В.Лучицького на розвиток селянського самоврядування в Україні кінця ХІХ ст. заслуговують окремої уваги сучасних дослідників, оскільки віддзеркалюють позицію ліберальної громадськості та провідних українських науковців щодо проблем розвитку інститутів самоврядування в Україні.

У 1883 р. в часописі «Земский обзор» І.В.Лучицький друкує статтю під назвою «Малороссийская сельская община и сельское духовенство в XVIII в.» [4]. Земські діячі видали її окремою брошурою, один з примірників якої зберігається до нині у фондах відділу рідкісних видань Наукової бібліотеки Одеського національного університету імені Іллі Мечнікова. Зрозуміло, що теоретична база автора статті – це база фахового історика, який чимало років присвятив вивченню європейського досвіду реформування сільського ладу. Погляди та висновки І.В.Лучицького на подальший розвиток селянського самоврядування в Україні в кінці ХІХ ст., викладені на шпальтах земського

часопису, відбивають його напружену інтелектуальну працю у цьому напрямку, наполегливі пошуки способів оновлення життя українського села тої доби. Сама назва статті, з огляду на фах та громадську діяльність автора, на наш погляд, свідчить, що пошуки ці привели видатного ліберального діяча до висновків щодо необхідності використання у реформаторських цілях культурної спадщини українців, а саме потужних самоврядних традицій козацької доби. У колі уваги автора взаємовідносини між селянською громадою та православним духовенством в Лівобережній Україні кінця XVIII ст. Документальною базою для науковця слугували «Сочінения генерального опису малоросійських полків». Аналізуючи сільське самоврядування у козацьких полках Лівобережжя, І.В.Луцицький звертає увагу на той факт, що «малоросійська громада», «товариство» кінця XVIII ст. - це «вільна громада», «жива одиниця, що сама управляється», «сама обирає усіх своїх агентів і представників», «вільно розпоряджається своєю общинною власністю» [4, с.4].

Особливу увагу І.В.Луцицького привертає той факт, що у деяких місцевостях українського лівобережжя до складу громади разом з козаками входили і посполиті (селяни). Вищим органом, який вирішував справи всієї общини, був сільський схід. Два чи три сходи об'єднувались у курінь. Громада була адміністративною одиницею, мала право не тільки обирати отамана, який керував життям общини, укладати договори з священиками, а навіть відстоювати в разі порушення договорів свої права у суді. На цей момент І.В.Луцицький звернув спеціальну увагу і наголосив, що «право оскарження дій» виборних та призначених громадою осіб «має бути визнано як суттєвіша і необхідніша гарантія сільських товариств» [4, с.13].

Аналіз І.В.Луцицьким селянського самоврядування у козацькій Україні кінця XVIII ст., зауваження щодо його, за висловом автора, позитивних і «суттєвіших» моментів, на нашу думку, свідчать, про те, що видатні представники української еліти кінця XIX ст. у своїх поглядах на шляхи розвитку селянського самоврядування в Україні тої доби стали не тільки на шлях використання історичних самоврядних традицій українського народу, а й дійшли усвідомлення необхідності переходу від станово-корпоративних принципів в організації місцевого самоврядування до принципів всестановості і територіальності. При цьому надзвичайним явищем, який знайшов адекватну оцінку з боку таких видатних представників реформаторських кіл української громадськості, як І.В.Луцицький, мислителі кінця XIX ст. вважали той факт, що сільська громада виконувала функції адміністративної одиниці нижчого рівня і мала правові підстави для відстоювання своїх інтересів у судовому порядку.

Не важко побачити, що саме такі принципи сьогодні покладені в основу організації сучасної системи місцевого самоврядування у багатьох країнах світу, у тому числі в Україні. Тому, без сумніву, можна стверджувати, що І.В.Луцицький був не тільки прогресивно мислячою людиною, думки якої випереджали час, а й аналітиком, науковцем. Він побачив в історичних традиціях українців козацької доби зернята прогресивних тенденцій, дорожчий досвід, що потребує вивчення і використання у суспільному житті України і сьогодні.

Література:

1. Енциклопедія історії України: Т. 3: Е-Й / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2005. - 672 с. – [Електронний ресурс] <http://www.history.org.ua/?encyclop>
2. Верховцева І.Г., Діяльність земств Правобережної України (1911-1920 рр.): дис....канд.іст.н. – Черкаси, 2004. – 240 с.
3. Інститут рукопису Національної бібліотеки України. – Ф. 66. – Без оп. – Спр. 423. По поводу законопроекта о введении земств в Юго-Западном крае. – Без дат. – 7 арк.
4. Луцицкий И.В. Малороссийская сельская община и сельское духовенство в XVIII в. - Земский обзор. – 1883. - №6. – С. 72-77.: Оттиск из газеты «Земский обзор». – Б.м.в.: б.р. - 20 с.

Ольга Дегіна
(Переяслав-Хмельницький)

ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧА ХАРАКТЕРИСТИКА НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ СКВИРЩИНИ

Кожна людина повинна знати своє коріння, знати історію своєї батьківщини. У нас не буде майбутнього, якщо ми не знатимемо минулого. Особливо цікавими є питання, пов'язані з історико-краєзнавчими характеристиками різних територій нашої держави. Спробуємо проаналізувати це на прикладі Сквирського району Київської області.

Місто Сквир розміщується на невисокому пагорбі між річками Сквирка на півночі, Домантівка на сході, струмком Кудрявка на півдні та великою балкою на заході. У різні часи за межами міста виникали окремі поселення, які називали «кутками». Ці поселення мали власні назви. У XX ст. кутки увійшли в межі міста і стали його мікрорайонами [1, с. 10].

На північно-західній околиці міста, високо на горі, розташований мікрорайон Діхтярня (Свинорея). У XIV-XVII ст. майже до самого міста підходив Єрчиківський ліс. Із сосни чи берези при сухій перегонці деревини можна було отримати дьоготь. Ось для цього виробництва поблизу лісу і оселилося кілька сімей. Вони палили березу і добували дьоготь, який реалізовували на ринку. Цих перших поселенців прозвали «діхтярами». Згодом це народне прізвисько перетворилося на прізвище Діхтяренки. У кінці XVIII ст. мешканці кутка займалися розведенням свиней для збуту на ринку. Тварини більшу частину року були на вільному вигулі, вони нещадно рили ґрунт вулиць, і вириті ними ями не висихали навіть у жнива. Тому Діхтярня стала носити насмішкувату назву Свинорія. Неподалік від Діхтярні знаходиться Грузія. Назва походить від характеру місцевості, адже знаходилася на схилі глинистого пагорба поблизу міського ставу, куди дощові потоки постійно несли глинистий ґрунт. Найбільшим мікрорайоном Сквири є Піски, розташований на північному сході міста на пагорбі між р. Сквирка і пересохлою нині річечкою Урвихвіст, що впадала в Сквирку. Назва кутка Піски походить від характеру піщаного пагорба. Північний схил пагорба, на якому розміщені Піски, має ще й назву Бабичі. Колись тут був хутір. Назва хутора від антропоніма, походить від прізвища перших його поселенців – Бабичів. За переказом, наприкінці XVIII ст. на схилі горба над р. Урвихвіст поселився козак Бабич. Місцевість біля переїзду через колишню річку Урвихвіст називають Вирвихвіст. Ця назва виникла в глибоку давнину, коли проїжджі переправлялися на той бік не через міст, а болотом біля цієї річки. При цьому доводилося не раз витягати з болота коней та волів мало не за хвості. У східній частині міста вздовж р. Домантівка розкинулось передмістя Сквири Раднянівка. Можливо, це похідне від українського слова «рядно» – грубокатного конопляного полотна. У цьому районі розміщувалися садиби ткачів, які виготовляли покривала, що називалися ряднами [2].

Праворуч р. Сквирки, там, де в неї впадає Домантівка, розмістилася ще одна околиця міста – Павленки (Павлинки). Назва кутка від антропонімного походження. Заселення його відноситься до часу заснування с. Кам'яна Гребля. Засновниками їх були поселенці з прізвищем Павленки – брати Павло і Тихін.

На схід від Раднянівки через яр і струмок на горі розмістилися Штундері. Першими його поселенцями були баптисти. В народі їх називали «штундами».

На південь від Раднянівки вздовж правого берега Домантівки знаходиться ще одне передмістя Сквири, яке колись називалося Куликівкою. У цьому місці в Домантівку впадала невеличка річечка, яка називалася Куликівка або Руда Куликівка, бо протікала через мокрий заболочений луг і названа так від назви невеликого болотного птаха кулика [3].

На південному сході Сквири розташована Кононівка. Назва Кононівка від антропонімного походження від імені першого її поселенця – Конона. За переказами, це був наймит, якого прогнав пан, і він поселився за містом, край дороги.

Пагорб на півдні Сквири, обмежений Домантівкою і струмком Кудрявка, що впадає в неї, здавна називається Слободою. Слободи, які масово з'являються у другій половині XVI ст. у південно-східних районах Подільського, Брацлавського та Київського воєводств, Лівобережній Україні та Слобожанщині, були поселеннями «слободних», тобто вільних, незакріпачених селян. У 1615 р. Сквир оголошується слободою. Для переселенців поблизу Сквири й виділили територію, вільну від забудови й придатну для землеобробітку. Частина Слободи, ближча до міста, заселилася пізніше. Одна з її околиць називалася Чумаки, оскільки її жителі Гашенки займалися чумакуванням.

Землі від правобережного схилу Домантівки сквирянці називали Чорним Лісом, бо в давнину правий берег її був вкритий лісом. Він починався від пойми річки. Тут росли верба і вільха, вище на схилі – осика, груша, яблуня, ліщина, калина, а ще вище – берест, ясен, дуб, липа, береза з підліском. Хвойних дерев не було. Здавна слов'яни листяний ліс називали «чорним». На південному заході Сквири розташована її околиця Ярки (за глибоким яром).

Ще один мікрорайон Сквири називається Власенкові хутори (Хутори). Ця назва походить від прізвища її першого поселенця (Власенко), який заснував хутір недалеко від лісу, у невеликій діброві, віддаленій від великої дороги [3].

У західній частині міста вздовж старовинного шляху на Ружин – Бердичів розмістився ще один мікрорайон Сквири – Довгалівка. Забудова цього кутка велася вздовж дороги. Тому його назва і утворилася від двох слів: «довга» і «лівка» (лінія, линва, шнур).

Назва кутка Цимбали асоціюється з назвою старовинного музичного інструмента – цимбалами. Очевидно, перші поселенці цього кутка були музикантами, що грали на цимбалах.

Що ж стосується історико-краєзнавчої характеристики населених пунктів Сквирщини, то слід відзначити, що кожне з них виникло в різні періоди. Так, Антонів на карті Боплана 1647 р. позначений як укріплене містечко. Поблизу Антонова збереглися залишки курганного могильника і городище часів Київської Русі. Буки – на місці Буків існувало більш давнє поселення Бакожин, перша письмова згадка про яке відноситься до 1622 р. З XVIII ст. зникає з джерел назва Бакожин і починає фігурувати сучасна назва Буки. Біля села виявлені трипільське та черняхівське поселення, городище та великий могильник Давньої Русі [4, с. 290-291]. Великі Єрчики – в історичних документах згадується під 1605 р. Назва села може походити від литовського «терновище», тобто території, вкритої терном, яку доводилося освоювати першопоселенцям. Великополовецьке – виникло наприкінці XII – на початку XIII ст., коли половці масово осідали на землю на окраїнах Русі. Горобіївка – назва походить від слова «горби», на яких розкинулось село. Лаврики – назва антропоморфного походження від власного імені Лавр. Домантівка – виникнення відноситься до владарювання Литви і Польщі. Дулицьке – поблизу села виявлене поселення епози бронзи. Назва походить від прізвища власників села чи першопоселенців – Дулицьких [4, с. 294]. Кам'яна Гребля – виникло за часів польсько-литовського панування. Кривошиїнці – вперше згадується в документах початку XVII ст. (карта Боплана 1647 р.). Поблизу села Малі Єрчики знайдено залишки скіфських курганів та курганів часів Київської Русі. Малі Лисовці – відноситься до епохи Київської Русі. Початкова назва села – Лисовці, яка висвітлює його етимологію. Дехто пояснює назву цього села від слова «лисий» (писа місцевість). Переказують, що колись серед болотистої місцевості був острівець, на якому нічого не росло, і там, очевидно, поселилися перші його мешканці. Миньківці – назва походить від власного імені Мина, Минко. Час заснування кінець XV – початок XVII ст. У селі протікав струмок Атока, права притока р. Роставиці. Його назва литовського походження означає «відгалудження річкового русла, рукав, стариця, яка заповнюється водою під час повені». Мовчанівка – час заснування початок XVII ст. Назва походить від прізвища першопоселенців – Мовчанів. Оріховець – вперше згадується в 1631 р. До 1947 р. село іменувалось Татаринівкою, за однойменною річкою, що впадає в Каленну. Каленна – назву одержало від річки, на якій розташоване. Назву річки можна трактувати від українського діалектного «розріджений водою чорний донний ґрунт», що відповідає характеру повільної замуленої Каленної. Пищики – засноване не пізніше XVI ст. як проміжне поселення на шляху Біла Церква – Паволоч. За народними переказами, назви с. Пищики та Безугляки походять від прізвищ їх першопоселенців. Пустоварівка – поселення виникло поряд із спорожнілими після монголо-татарської навали давньоруським городком. Про це свідчить його прозора етимологія – від «пусто» і давньоруського загорожа, паркан. Рогізна – заснування села відноситься до початку XVII ст. Самгородок – на карті Боплана 1647 р. населений пункт на місці Самгородка позначений як укріплене містечко Береза. Шамраївка – назву поселення одержало наприкінці XVI ст. від імені вільного козака Шамрая, який тут поселився і побудував укріплене поселення. Перша письмова згадка про село відноситься до 1671 р. [4, с. 301-302].

Таким чином, більшість населених пунктів Сквирщини було засновано у XVII ст. Кожне з них має свою власну історію, досліджувати яку потрібно, щоб мати цілісне уявлення про хід історичних процесів на даній території.

Література:

1. Гордон Н. Сквиря в минулому і сучасному / Н. Гордон. – К., 1959. – 40 с.
2. Перерва В.С. Сквиря: з духовної спадщини: історичний нарис / В.С. Перерва. – Біла Церква: Видавець О.В. Пшонківський, 2004. – 60 с.
3. Сказания о населенных местностях Киевской губернии или статистические, исторические и церковные заметки о всех деревнях, селах, местечках и городах, в пределах губернии находящихся / Л.И. Похилевич (собрал.). А.В. Пшонкинский. – Біла Церква, 2005. – 642 с.
4. Сквиря: сторінки історії / В.І. Цимбалюк. – К.: Наукова думка, 1990. – 352 с.

Олексій Кривопішин
(Переяслав-Хмельницький)

БРЕСТСЬКО-ГРАЄВСЬКА ЗАЛІЗНИЦЯ ЯК ОСНОВНА З'ЄДНУВАЛЬНА ЛАНКА РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ ЗІ СХІДНОЮ ПРУСІЄЮ: СПОРУДЖЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ СТ.)

Україна належить до регіонів зі значним розвитком залізничного транспорту, на який припадає основна частина вантажообороту і перевезень пасажирів. Залізничний транспорт має вирішальне значення у забезпеченні економічних зв'язків як у межах України, так і в її зв'язках з іншими країнами. На сьогоднішній день історія створення залізничного транспорту є малодослідженою темою. Актуальним у даному аспекті залишається питання спорудження Брестсько-Граєвської залізничної гілки у другій половині ХІХ ст.

Питання про можливість будівництва майбутньої Бресто-Граєвської залізниці постало у 1861 р. Товариство Східно-Пруської залізниці порушило клопотання перед Головним управлінням шляхів сполучень і російським урядом про отримання дозволу на продовження Кенігсбергсько-Ликовської залізничної лінії російською територією. Члени товариства планували побудувати залізницю спочатку на Гродно, а потім – далі на Пінськ. Переговори з цього питання продовжувались упродовж шести років, без досягнення будь-яких позитивних результатів. В уряді справедливо побоювалися, що будівництво нової залізниці у цьому напрямку приведе до конкуренції з Петербурзько-Варшавською залізницею, – шляхом направлення частини вантажопотоку з російського порту Лібава до німецького Кенігсберга.

У 1867 р., останній російський намісник Царства Польського генерал-фельдмаршал, граф Ф.Ф. фон Берг, який надавав особливого значення розвитку мережі залізниць, запропонував товариству Східно-Пруської залізниці продовжити будівництво нової залізничної лінії не на Гродно і Пінськ, а на Белосток і Брест, причому без всякої гарантії уряду. Генерал-фельдмаршал фон Берг вважав, що наявність залізничного сполучення у цьому напрямку буде корисною для імперії у воєнно-стратегічному плані. Представники товариства сприйняли цю пропозицію слухною і граф почав клопотати перед урядом про затвердження будівництва залізниці у напрямку Бреста.

10 листопада 1867 р. в журналі Комітету залізниць було зроблено запис про прийняте рішення: оголосити представникам товариства Східно-Пруської залізниці, про внесення повного проекту концесії на залізницю від Лика через Белосток до Брест-Литовська з тією умовою, що ділянка від Белостока до Бреста повинна будуватись одночасно з ділянкою від Лика до Белостока, причому без урядової гарантії. Іншою умовою уряду була вимога про необхідність будівництва й експлуатації залізниці тільки за російськими законами та правилами, встановленими для приватних залізничних товариств.

11 січня 1868 р. товариству Східно-Пруської залізниці було дозволено провести вишуковні роботи на майбутній трасі залізниці за свій рахунок. У лютому 1869 р. проект концесії, оціночні відомості, плани траси та креслення будівель були представлені в Комітет міністрів представником товариства графом Лендорфом. Проект будівництва був визнаний Департаментом залізниць, незадовільним у технічному відношенні та відправлений на доопрацювання.

Представлений повторно, виправлений проект розглядався у Комітеті Міністрів 15 грудня 1869 р. У проекті містилися окремі відхилення від первісного плану – будівництво колії в одну нитку та відкриття руху при неповній кількості рухомого складу. Комітет Міністрів зажадав для будівництва залізниці організувати окреме товариство в Росії на основі російських законів із терміном володіння новозбудованою залізницею не 85, як було зазвичай, а 81 рік. Основний капітал було визначено у 12 396 280 руб. металічних при довжині залізниці у 198,5 верст, що становило 62 000 руб. металічних на версту. Вартість будівництва залізниці, запропонована товариством, визнана Комітет Міністрів завищеною. З цього приводу було прийнято рішення розглянути дане питання на окремій нараді (створити особливу присутність) для розгляду підстав, якими керувалося товариство при складанні щоверстної вартості та визначення ціни, вище якої не слід давати дозвіл на будівництво [5, с. 289-292].

За погодженням з Олександром ІІ було призначено окрему нараду, в якій взяли участь міністри зацікавлених у будівництві залізниці відомств: генерал-ад'ютант К.В. Чевкін, інженер-генерал П.П. Мельников, статс-секретар М.Х. Рейтерн, генерал-майор граф Бобринський. Перед присутніми на нараді стояло завдання визначити ту вартість будівництва, вище якої не може бути видана концесія. При розгляді оціночної відомості та розрахунків по реалізації капіталу на нараді дійшли висновку, що межею щоверстної ціни може бути цифра у 57 500 руб. металічних, замість

62 000 руб. металічних, що впливало із розрахунків товариства. Різниця становила 4 500 руб. на одній версті. Таким чином, при довжині лінії у 198,5 верст капітал товариства визначався у 11 500 000 руб. металічних, або 13 353 300 руб. кредитних.

На визначених урядом умовах представники товариства Східно-Пруської південної залізниці дали згоду на будівництво і концесія на Бресто-Граєвську залізницю була височайше затверджена 26 грудня 1869 р. Концесія була видана на ім'я дворянина-поміщика, радника посольства графа Лендорф-Штейцорта та дворянина-поміщика барона Ромберг-Гердауена, які були членами, а перший ще й головою Ради компанії Східно-Пруської Південної залізниці.

Капітал необхідний для будівництва утворювався випуском 133 353 акцій по 100 руб. кожна. Ні в утворенні капіталу, ні в гарантії доходу уряд участі не приймав. За умовами концесії кількість рухомого складу на залізниці була визначена у 44 паровози і 762 вагони. Управління залізниці знаходилося у місті Белосток [4, с. 178-179].

Відзначимо що вперше, за увесь час залізничного будівництва, при затвердженні концесії цієї лінії, проект був підданий такому ретельному аналізу: було призначено окрему нараду (присутність), яка докладно вивчила розціночну відомість. Проект вартості будівництва Бресто-Граєвської залізниці розглядався через порівняння вартості будівництва інших залізниць. Як показує тогочасна практика видачі концесій, зазвичай, необхідна сума для будівництва залізниці визначалася на підставі загальних підходів, без ретельного аналізу, і тільки починаючи з 1869 р. на підставі конкуренції між претендентами.

Засновники товариства граф Лендорф-Штейцорт і барон Ромберг-Гердауен передали будівництво Бресто-Граєвської залізниці оптом, за повну концесійну вартість доктору Струсбергу, який взяв на себе зобов'язання в утворенні усього капіталу, необхідного для будівництва залізниці. При підписці на акції, всі акції товариства були розібрані по 20 руб. за кожную, проте більшістю акціонерів повністю не оплачені. У товариства утворився грошовий дефіцит, тому що внески платєжів за підписані акції надходили надзвичайно мляво. З метою досягнення повної оплати всіх підписаних акцій акціонерам була надана відстрочка. Термін другого внеску був призначений на липень 1870 р., але потім його довелося продовжити до 5 жовтня.

Незважаючи на надані акціонерам пільги по оплаті за акції, після оплати другого платежу, станом на 1 вересня 1871 р. залишилися неоплаченими 63 423 акції.

Товариство, згідно умов концесії, зобов'язане було розпочати залізницю через вісім місяців від дня затвердження концесії і закінчити будівництво впродовж трьох років. У результаті обставин, що виникли з реалізацією акційного капіталу, будівельник Бресто-Граєвської залізниці Струсберг був змушений укласти з Берлінським товариством торгівлі та Петербурзьким приватним комерційним банком договір на умовах, що товариство і банк візьмуть на себе зобов'язання забезпечити товариство Бресто-Граєвської залізниці грошовою сумою, рівною сумі недоплат другого внеску по 63 423 акціях. Через неможливість розмістити ні на Петербурзькій, ні на закордонних біржах, які необхідно було випустити замість несплачених другим внеском, Струсберг запропонував правлінню товариства Бресто-Граєвської залізниці замінити ці акції випуском такої ж кількості 5%-ти відсоткових облігацій на суму 4 249 341 руб. кредитних.

З цього приводу, у липні 1871 р., загальними зборами акціонерів прийнято рішення за яким, щоб уникнути непорозумінь та дорікань щодо знищення не оплачених другим внеском акцій, було запропоновано їхнім власникам зробити другий внесок до 1 вересня 1871 року. До зазначеного терміну акціонерами було сплачено лише за 433 акції.

Правління товариства було змушене звернутися до міністра фінансів із клопотанням про випуск, замість несплачених 62 990 акцій, на суму 6 299 000 руб. кредитних облігацій, не гарантованих урядом. З дозволу царя, клопотання правління товариства було задоволено у грудні 1871 р. Таким чином, первісний капітал на будівництво залізниці з 13 353 300 руб. кредитних виріс до 70 543 акцій по 100 руб. кредитних кожна, а інша сума – 6 299 000 руб. кредитних утворилася з випуску негарантованих урядом облігацій.

У подальшому справи товариства з будівництва Бресто-Граєвської залізниці складалися не кращим чином: акції оцінювалися мінімально, будівництво залізниці просувалося повільними темпами. В результаті, згідно записів у журналі Технічного комітету, незважаючи на затримку через поставки рейок, 28 липня 1873 р. рух на залізниці було відкрито, майже без наявності рухомого складу. Станом на 1 січня 1874 р. товариство заборгувало уряду 1 500 000 руб.

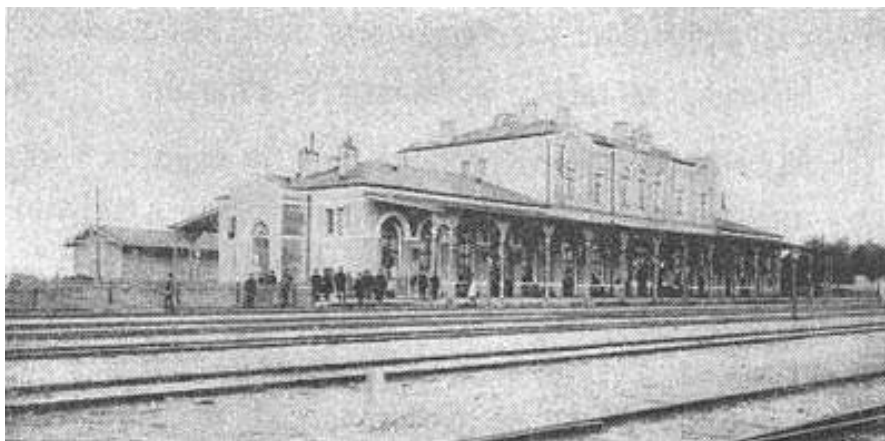
У 1874 р. була призначена урядова комісія для ревізії звітів товариства Бресто-Граєвської залізниці. Ревізія виявила у фінансовому звіті товариства значний дефіцит, на покриття якого товариству дозволялося випустити

облігацій на 3 500 000 руб. Усі облігації уряд залишив собі. Як видно, цей дефіцит був створений у результаті видачі правління товариства докторів Струсбергу, за поступку ним своїх установчих прав на залізничне товариство. У рішеннях товариства, що були оформлені відповідними постановами правління видача значної суми коштів Струсбергу ніяк не була мотивована [2, с. 177-178].

Обсяги вантажних перевезень по Брестсько-Граєвській залізниці ній, за неповний 1873 р., склали 2 600 139 пудів. До основної номенклатури перевезених вантажів відносилися (тис/пудів): жито – 710,119; сіль – 400,393; пшениця – 252,966; камінь бруковий – 156,945; оселедці – 125,852 та інші промислові й сільськогосподарські товари [6, с. 30-42].

У комерційному відношенні залізниця була не прибутковою. Єдиний раз, коли Брестсько-Граєвська залізниця мала прибуток – 1877 рік. У цьому році розпочалася російсько-турецька війна і чорноморські порти були закриті у зв'язку з воєнними діями. Купцям потрібно було доставити закуплене для країн Північної Європи зерно по призначенню. На їхнє щастя, залізнична колія ще у 1873 р. по станції Граєво була з'єднана із східнопруськими залізницями. Вантажні потяги з українським збіжжям пішли на північ у Данциг, плата за перевезення зерна була збільшена [3, с. 7].

З 01.01.1907 р. дільниця Брест-Граєво, а з 01.01.1908 р. дільниця Ковель-Брест від Південно-Західних була передана Привіслінським залізницям.

Вокзал станції Граєво Південно-Західних залізниць

(Андреев П.Н. Иллюстрированный путеводитель по юго-западным ж.д. - [2-е изд.]. – К., 1899).

Вихідним пунктом залізничної лінії Казатин-Брест-Граєво була вузлова станція Казатин, від якої рейковий шлях прямував у північно-західному напрямку та піднімався на горбкувату височину, що служила водорозділом систем Дніпра та Бугу. На 656 версті від Казатина залізниця досягала прикордонної станції Граєво Ломжинської губернії Щучинського повіту Привіслінського краю, де проживало 4,5 тис. жителів. Промисловість містечка складалась із величезної, як на той час, фабрики тасьми, парового борошномельного млина та винокурного заводу [8]. Містечко Граєво мало виняткове значення як прикордонний пункт: тут знаходилася митниця, а через станцію Граєво прямували транспорти товарів, що направлялись до Кенігсберга та Данцига, а також у зворотному напрямку. Вивозились, в основному, хліб і продукти сільського господарства з Південно-Західного краю Росії. На відстані шести верст від Граєво, на пруській стороні знаходилася станція Просткен-Зальцведель, а за нею – пруська фортеця Лик. Прикордонна станція Бресто-Граєвської залізниці по своїй просторості та благоустрою представляла значний контраст у порівнянні з убогою і дещо грязнуватою пруською прикордонною станцією. Після того як через містечко пройшла Брестсько-Граєвська залізниця, Граєво стало великою залізничною станцією. Обсяги вантажоперевезень різко зростали. Якщо до 1873 р. через Граєвську митницю практично не проходили експортні вантажі, то за наступні п'ять років – 1876-1880 рр. щорічно проходило у середньому 12,5 млн. пудів вантажів на суму 16 млн. руб. У 1889 р. Граєвською митницею було оформлено імпорتنих товарів на 41,8 млн. руб., а експортних – на 28,3 млн. руб. [1, с. 288, 404].

Відомий радянський письменник, автор численних художніх творів на історичну тематику Валентин Пикуль у романі «Честь имею» так описав станцію Граєво: «Граєво – захудалый городишко Ломжинской губернии, важная станция железной дороги, соединявшей Белосток с прусским Кенигсбергом, где издревле короновались Гогенцоллерны, где они постоянно держали мощные гарнизоны. От бурного когда-то прошлого ... в городе ничего не осталось. Тогда в Граєво была фабричка, выпускавшая тесьму для корсетов и шнуровки дамских фигур, а центром

всегообщего зловония и грохота служили костоломня и костеобжигательный завод. Грязный дым из фабричных труб и мастерских депо, копоть от множества паровозов, уличные рейнштоки (канавы), переполненные нечистотами, копеечный дух грязных лавчонок, где ту же граевскую тесьму продавали втридорога, выдавая ее за изделие Парижа, – все это, вместе взятое, отвращало от лицезрения даже прекрасных костелов и древних синагог, где затрушенные евреи ещё восхваляли красавицу Зетерку, соблазнившую грозного круля Казимира Великого. В довершение всего езда по граевским мостовым была сопряжена с неизбежным сотрясением мозга...» [7 с. 80].

Отже, Брестсько-Граєвська залізниця – основна з'єднувальна ланка Росії із Східною Прусією. Вона будувалася з метою забезпечення транспортно-економічних зв'язків основних сировинних і продовольчих районів Південно-Західного краю Росії з портами на Балтійському морі, звідкіля продукція йшла на експорт. Товари на експорт у Східну Прусію відправлялися, переважно, з України транзитом через Ковель, Брест і Граєво.

Література:

1. Андреев П.Н. Иллюстрированный путеводитель по Юго-Западным ж.д. / П.Н. Андреев. – [2-е изд.]. – К., 1899.
2. Андреев П.Н. К истории постройки и эксплуатации рельсовых путей, входящих в сеть Юго-Западных железных дорог / П.Н. Андреев // Инженер. – № 6. – 1906.
3. Батыр О.В. Соединяя моря и народы. Из истории Одесской железной дороги / О.В. Батыр // Альманах «Дерибасовская-Ришельевская». – № 41, 2010. – С. 6-17.
4. Верховский В.М. Краткий исторический очерк начала и распространения железных дорог в России по 1897 год включительно / В.М. Верховский. – СПб., 1898.
5. Головачов А.А. Железные дороги России. История построения дорог. Статья вторая / А.А. Головачов // Сборник государственных знаний; под редакцией В.П. Безобразова. – Т. 5. – СПб., 1878.
6. Общий обзор товарно-грузового движения по русским железным дорогам за 1873 г. // Журнал Министерства путей сообщения, 1875. – С. 30-42.
7. Пикуль В.С. Честь имею. Роман / В.С. Пикуль. – М.: Современник, 1993.
8. Энциклопедический словарь Ф.А. Брокгауза и И.А. Ефрона. – СПб.: Брокгауз-Ефрон, 1890-1907.

Алла Курзенкова
(Донецьк)

СКАНДИНАВСЬКІ РУНИ ЯК ІСТОРИЧНЕ ДЖЕРЕЛО З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Одним з найважливіших напрямів Європейської інтеграції є міжнародна співпраця в галузі культури. Це партнерство охоплює весь історично помітний період Європейських кроскультурних зв'язків, в тому числі і скандинавські руни. Вони є одним з основних духовних витоків не тільки сучасної культури Північної Європи, насамперед Скандинавії, справили величезний вплив на культуру германців в цілому, а також відбилися в суміжних слов'янській культурі. Вивчення рунічних надписів як історичного джерела має принципове значення при дослідженні етногенезу поліетнічної України, Скандинавії і Європи в цілому. При цьому вони актуальні як в плані ретроспективному, так і в перспективному, оскільки скандинавський чинник відіграв важливу роль у формуванні етнічної ідентичності і продовжує залишатися важливою складовою частиною цього процесу.

Дана проблема має свою історію вивчення. Найбільше актуалізуються та активно опрацьовуються на академічному рівні питання, пов'язані з дослідженням лінгвістичного та історичного розділів рунічних надписів на меморіальних стелах із Скандинавських країн, в текстах яких згадуються взаємозв'язки зі Східною Європою з одного боку, з іншого – рунічних пам'яток, що знаходяться в самій Східній Європі підтверджуючи зв'язки між названими в них людьми із тамтешньою територією[1]. Незамінними для відновлення історичного фону, на тлі якого проходив генезис рун як історичного джерела з історії Давньої Русі є видані праці українського історика-сходознавця, закордонного члена НАН України О.Й. Прицака[2] та російської дослідниці, доктора історичних наук О.О. Мельникової[3]. Проблема інтерпретації шведського рунічного надпису із острова Березань віднайшла активну зацікавленість переважно з боку російських дослідників: Ф.А. Брауна[4] та О.О. Ридзевської[5].

Водночас слід констатувати відсутність ґрунтовних монографій з теми і наявність недостатньо широкого кола наукових робіт, присвячених властивостям скандинавських рун як історичного джерела з історії України.

Базовими джерелами, покладеними в основу статті, виступають епіграфічні (руни Молодшого Футарка та рунічні надписи)[6], історичні твори[7]. Історизм скандинавських рун як історичного джерела полягає не тільки в тому, що в них описуються ті або інші факти минулого, але і в тому, що вони самі є частиною цього минулого, рунічні надписи сучасні подіям, які в них згадані, що є надзвичайною рідкістю для середньовіччя взагалі, а для скандинавської та східноєвропейської історії особливо: крім епіграфічних, найдавніші писемні пам'ятки як в Скандинавії, так і в Давній Русі з'являються лише до кінця XII і в середині XI ст. відповідно, але в обох регіонах вони збереглися у значно пізніших рукописах.

Досліджуючи проблему скандинавських рун як історичного джерела щодо історії України, слід зазначити, що маємо лише одну вказівку про контакти скандинавів із мешканцями о. Березань в середині XI-на початку XII ст. Про це свідчить камінь виконаний скандинавськими молодшими рунами (відкритий в 1905 році професором Новоросійського університету Е.Р. Штерном) в гирлі Дніпра на острові Березань. Згідно з фахівцями пам'ятник був встановлений компаньйонами загублого і має наступний зміст: «Грани соорудил этот холм по Карлу своему сотоварищу»[8, с. 69]. Рунічний текст викликав активну зацікавленість з боку вітчизняних та зарубіжних дослідників. Зокрема видатний український історик-сходознавець О.Й. Прицак вважає, що рунічний камінь – пряме матеріальне підтвердження походів вікінгів до Чорного моря і до Візантії, а острів Березань був останньою зупинкою на шляху скандинавів із «варяг у греки»[9, с. 412].

Російська дослідниця О.О. Мельникова інтерпретує рунічний текст як згадку про торгівлі зв'язки між о. Березань і Швецією, вважаючи, що вжитий в тексті термін «felag» («filak») тлумачиться як об'єднання декількох людей для сумісного ведення справ насамперед заморської торгівлі; при цьому компаньйон набуває ряд прав близьких до прав родичів особливо при розділі спадку[10, с. 160-163]. Олена Олександрівна вважає, що такі товариства утворювалися на час однієї поїздки, для ведення торгових справ. Звідси можна припустити, що знахідка подібного рунічного надпису може свідчити про зародженням об'єднань для торгівлі скандинавів із зарубіжними країнами (в даному випадку із островом Березань) в середині XI – на початку XII ст.

Слід зазначити, що маємо два рунічні надписи, зосереджені в Норвегії і Готланді, в котрих засвідчуються назви топонімів періоду Давньої Русі. Особливість їх полягає у випадковості згадок географічної номенклатури. Зустрічаються вони лише один раз і включені в текст, очевидно, в силу якихось особливих обставин, наприклад, розповіді очевидців.

Норвезький надпис на камені з Альстада в Опландській області, виконаний в першій третині XI ст., має наступний зміст: «Эгиль установил этот камень по Торальду, своему сыну. Он умер в Витахольме между Устахольмом и Гардом»[11, с. 179-181.]. Розглядаючи рунічний текст, вітчизняні та зарубіжні дослідники виявили, що топоніми «Vitaholmr» та «Ustaholmr» пов'язані з Середнім Подніпров'ям та ототожнюються з давньоруськими містами Вітичев та Устя, розташованими на південь від Києва[12, с. 411]. Цікаво, що відповідно до надпису «Vitaholmr» називається місцем смерті людини, на честь якої встановлено пам'ятник, і, якщо це дійсно Вітичев, то перебування в ньому скандинава навряд чи може бути дивним: у Вітичеві, за повідомленням Костянтина Багрянородного, в середині X ст. знаходився пункт збору караванів для плавання у Візантію, важливу роль він грав очевидно і в XI в[13, с.46-47].

Aifur, поріг на Дніпрі (Ненаситець) та один із його переказів Rufstain (Рваний камінь) згадуються в рунічному надпису з Пільгорта в Готланді (Швеція, початок XI ст.): «Ярко окрашенные установлены эти камни: (и его) брат Хродвисл. Эйстейн (и) Эймунд вместе установили эти камни по Хравну к югу от Ровстейна. Они добрались вплоть до Айфора. Вифиль вел (отряд)»[14, с. 183].

Із змісту тексту можна здогадатися, що замовники каменю перебували в поході разом із загублим братом і, тому, були добре інформовані про назву місця, звідки повернули назад. Тлумачення отриманим із рунічного тексту гідронімам, можна виявити в праці Костянтина Багрянородного «Об управлении империей», в котрій вказується, що ділянка порогів займала особливе положення при плаваннях вниз по Дніпру, саме у Айфора засідки бували особливо часті із-за того, що товари спускали на сушу[15, с. 46-49]. Очевидно, що як в X, так і в XI ст. тут гинуло багато воїнів і купців, які прямували у Візантію або поверталися назад.

Таким чином скандинавські рунічні надписи відкриті на території Норвегії і Швеції, можуть служити вагомим джерелом з історії України, адже виявлені в них топоніми, пов'язані з Середнім Подніпров'ям допомагають

встановити найбільш активний маршрут скандинавських воїнів і купців у Візантію, визначаючи вагому роль функціонування Дніпровського шляху для норманів в X-XI століттях. Рунічні написи надають хоча короткі і розрізнені, але цінні відомості про зв'язки торгівельного або воєнного характеру скандинавських країн Норвегії та Швеції із територіями, які належать сучасній державі Україна, руни доповнюють давньоруську літературу та підтверджують повідомлення щодо існування шляху «із варягів в греки». Перспективи дослідження проблеми пов'язані з визначенням змістовного навантаження виявлених маркерів зі скандинавських рунічних надписів та пошуком еквівалентних смислових аналогій в давньоруських джерелах, що дозволить в умовах активної модернізації історії виявити ступінь репрезентативності джерела.

Література:

1. Мельникова Е.А. Скандинавские рунические надписи. Тексты, перевод, комментарий / Е.А. Мельникова. – Москва: Наука, 1977. – 276с.
2. Прицак О.Й. Походження Русі. Стародавні скандинавські джерела (крім ісландських sag): В 2 тт. Т. I. / Омелян Йосифович Прицак. – Київ: Обереги, 1997. – 1080с.
3. Мельникова Е.А. Древняя Русь в свете зарубежных источников / Е.А. Мельникова. – М.: Логос, 2003. – 606 с.
4. Браун Ф.А. Шведская руническая надпись, найденная на о. Березани / Ф.А. Браун // Известия имп. Археологической комиссии. – 1907. – Вып. XXIII. – С.66-75.
5. Рыдзевская Е.А. Древняя Русь и Скандинавия в IX-XIV вв. / Елена Александровна Рыдзевская. – М.: Наука, 1978. – 239с.
6. Norges runetidskrifter (Норвежские рунические надписи) / Utg. ved G. Storm – Oslo: Norsk. 2007. – 885 p.; Fornvännen. Journal of Swedish Antiquarian Research. – 1906-2011. – Доступний з: <<http://fornvannen.se/>>.
7. Константин Багрянородный Об управлении империей [Текст]: перевод, комментарии / К. Багрянородный Ред. Г.Г. Литаврин, А.П. Новосельцев, АН СССР, Ин-т истории, Ин-т славяноведения и балканистики. – М.: Наука, 1989. – 493с.
8. Браун Ф.А. Назв. праця. – 1907. – Вып. XXIII. – С.69.
9. Прицак О.Й. Назв. праця. – С. 412.
10. Мельникова Е.А. Свидетельства скандинавских рунических надписей XI-XII вв. о народах Восточной Европы / Е.А. Мельникова // Скандинавский сборник. – 1975. – № 20. – С. 158-165.
11. Мельникова Е.А. Древняя Русь в свете зарубежных источников / Е.А. Мельникова. – М.: Логос, 2003. – С.179-181.
12. Прицак О.Й. Назв. праця. – С. 411.
13. Константин Багрянородный. Назв. праця. – С.46-47.
14. Мельникова Е.А. Назв. праця. – С. 183.
15. Константин Багрянородный. Назв. праця. – С. 46-49.

Науковий керівник:

доктор історичних наук, професор Темірова Надія Романівна

Валентин Лазуренко

(Черкаси)

ПОЛІТИКА РАДЯНСЬКОГО КЕРІВНИЦТВА ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕМАНЕНТОМ КОЛЕКТИВНИХ ГОСПОДАРСТВ В РОКИ НЕПУ

Занепад інвентарного оснащення селянських господарств за період війни та революції, який тривав і на початку 1920-х рр. створив несприятливі обставини для підвищення виробничої культури, а отже і продуктивності сільського господарства. З економічної точки зору країні потрібно було передусім подолати кризу в сільському господарстві, відбудувати його, а для цього необхідно було здійснити комплекс заходів з реконструкції матеріально-технічної бази селянських господарств.

Метою статті є розкриття особливостей політики радянського керівництва відносно забезпечення реманентом колективних господарств в період непу.

У свій час до порушеної нами проблеми зверталися М. Гуревич, В. Данілов, В. Калініченко [1]. Водночас сучасні можливості дослідників у доступі до джерел дозволяють висвітлити раніше маловідомі сюжети проблеми.

Не зважаючи на те, що хоч партійно-радянське керівництво України в період непу, принаймні на словах ще визнавало, що головним виробником продуктів сільського господарства є індивідуальне селянське господарство, Наркомзем дотримувався заснованої на ідеологічних засадах заохочувальної політики по відношенню до сільськогосподарських колективів, вважаючи саме їх “раціональною формою допомоги незаможному селянству”, не кажучи вже про те, їм водночас відводилась роль “опорних пунктів ідеологічної боротьби з індивідуалістичною стихією села” [2, с.7]. Прагнення селянської бідноти до об’єднання з метою прискорення розвитку свого господарства було омріяною метою партійно-державного апарату. Радянські працівники виходили при цьому із директивних положень В. Леніна, який постійно підкреслював, що “лише коли практично, на досвіді, близькому для селянства, буде доведено, що перехід до товариського, артільного хліборобства конче потрібний і можливий, лише тоді ми можемо сказати, що в такій великій селянській країні, як Росія, на шляху соціалістичного хліборобства зроблено великий крок” [3, с.28]. В даному контексті саме високопродуктивному інвентарю та особливо складним сільськогосподарським машинам відводилась роль потужного чинника, який спонукатиме селянство до входження у колективні господарства.

У руках “куркулів” машина вважалася знаряддям експлуатації, тоді як у руках держави машина “прирівнювала селян до робітників фабрик та заводів”. Чим більш складною, високопродуктивною була машина – тим більше без реманентних, батраків та середняків вона могла, на думку радянської влади, організувати навколо себе для спільної виробничої праці. “Машина внесе в село нову форму життя”, такою була думка переважаючої більшості партійно-радянського керівництва України [4, с.546]. Це вело до того, що індивідуальні селянські господарства, які становили переважаючу категорію споживача сільгосптехніки по числу угод та сумі продаж, але по відношенню до площі землекористування найбільш інтенсивно відбувалося оснащення сільгосптехнікою різних форм колективного господарювання, завдяки чому уже у 1923 р. 10% з сум продажів припадало на 0,8 % населення, що користувалися площею в 1,17% загальної земельної площі України [5, с.15].

Не зважаючи на те, що першочергове забезпечення сільгоспреманентом саме колективних господарств – тсозів, колгоспів, комун – було пріоритетом для радянської держави, на сторінках спеціальних та періодичних видань постійно наголошувалося на низькому рівні технічного оснащення колективних господарств, наголошувалося на подальшій потребі першочергового направлення саме в цей сектор сільського господарства більшої частини державних кредитів. Це було у загальному руслі загальної партійної ідеології та політики. Керівництво України намагалося не помічати збитковості та нераціональності господарювання більшості колгоспів, які не демонстрували помітних успіхів у справі нарощення виробництва товарної продукції. До 50% колгоспів мали суто споживчий характер [7, с.16]. Та не дивлячись на це, все ж саме колективізація індивідуальних господарств вважалася запорукою підвищення продуктивності і товарності сільського господарства.

На 1 жовтня 1924 р., як свідчать наявні у нашому розпорядженні статистичні дані за результатами обстежень 174 колгоспів, простим сільськогосподарським реманентом колгоспи були більш-менш забезпечені, що ж до більш складних, дорогих машин, то їх на вказану дату виразно не вистачало. Та все ж забезпеченість колективів реманентом була значно вищою ніж його мали селянські господарства, до входження в колективи [6, с.140].

Щодо Полтавщини, де на ту ж дату, 1 жовтня 1924 р., було обстежено 424 колгоспи, то статистичні дані показують, що комуни, з усіх інших видів колективних господарств, мали краще інвентарне забезпечення. Особливо це помітно за наявністю таких складних машин, як сіялки, яких у комунах на 100 дес. було 2,6, а в артілях – 1,8 і у товариствах – 1,4 [8, с.125].

Однак, в цілому ж по Україні, на початок 1926 р. забезпеченість колективних господарств реманентом які на цей час за своїм соціальним складом залишались переважно бідняцьким на кожні 100 десятин орної землі становила: плугів – 4,6 (в індивідуальних господарствах – 8,4), сіялок – 0,9, збиральних машин – 1,1 [8, с.125].

За підрахунками Наркомзему УСРР – загальна сума довготермінового кредиту, потрібного для належного забезпечення 5 406 колективів України живим та мертвим реманентом становила 7,15 млн. крб. або 48 крб. на 1 члена колгоспу [9, с.32]. Для досягнення цієї мети з кожним роком частка реманенту, що постачався в кредит колективним господарствам постійно зростала. Так, у 1926/27 р. усупереченому сектору було поставлено 12% всіх

сільгоспмашин (по вартості), а у 1927/28 р. – вже 35,3%, причому в II пол. року – 41,3% проти 20,1% за перше півріччя. У 1928/29 р. цей показник досяг вже 47,1% [10, с.6].

Та все ж в цілому протягом періоду непу основними покупцями сільськогосподарської техніки були саме індивідуальні господарства. Саме у їх дворах, станом на 1928 р., концентрувалося 91,1% усього реманенту (за вартістю) на загальну суму 489,7 млн. крб. [11, с.142].

На початок II пол. 1920-х рр. у становищі із оснащенням селянських господарств реманентом стався злам на краще. Ліквідація „ножиць цін”, надання “машинних” кредитів і пільг при постачанні реманенту кооперативним організаціями прискорили процес покращення виробничого потенціалу селянських господарств, а звідси і їх економічне становище. А це в свою чергу вело до того, що вільні кошти селянських господарств також почали активно вкладатися у реманент. Сприяло підвищенню рівня забезпеченості інвентарем селянських господарств й зростання державних капіталовкладень у розвиток виробництва сільгоспмашин і знарядь для села [11, с.185].

Якщо у 1926/27 р. держава вклала у виробництво сільгоспмашин понад 21 млн. крб., то вже у наступному 1927/28 році – понад 27 млн. крб. Значно виросла з 51.3 млн. до майже 75 млн. крб. й загальна сума видатків на потреби сільського господарства. Завдяки цьому, якщо в період 1924/25 р. по 1926/27 р. попит на машини був більший за пропонування і відчувалась нестача машин, то у 1927/28 р. вже було досягнуто нормального співвідношення попиту і пропонування машин, коли попит майже на всі машини задовольнявся належним чином [12, с.21].

Як свідчать наявні у нашому розпорядженні статистичні матеріали, лише у 1926/27 р. вдалося вийти на довоєнний показник, коли сільське господарство України у 1913 р. придбало машин на 36 млн. крб. [13, с.19]. Вони свідчать також і про те, що протягом Першої світової та громадянської війн, коли було порушено торгівельні зв'язки, та різко зменшилось завезення машин з-за кордону, а нарощування темпів власного виробництва відбувалося повільно, незважаючи на те, що попит на сільськогосподарську техніку та знаряддя був значним, задовольнявся він далеко не належною мірою. В цілому за 5 попередніх до 1927 календарного року сільське господарство України отримало машин на 128 млн. крб., з яких у 1927/28 рр. – 39 млн. [14, с.6].

Нововведення в аграрному секторі народного господарства, що мали місце в 20-ті рр. XX ст., і ті, які впроваджуються нині, мають у своїй основі досить багато спільного. Їх об'єктивне вивчення матиме важливе практичне значення.

Література:

1. Гуревич М. Вопросы современного крестьянского хозяйства Украины. – Х.: ЦСУ, 1927. – 191 с.; Данилов В. Советская доколхозная деревня: население, землепользование, хозяйство. – М.: Наука, 1977. – 318 с.; Калініченко В. Селянське господарство України в період непу. Історико-економічне дослідження. – Х.: Основа, 1997. – 400 с.
2. Вольф М. М. Основные линии сельско-хозяйственной политики Наркомзема // Українська сільсько-господарська газета. – 1922. – Ч. 16. – С. 6 – 8
3. Сов Я. Постачання та обслуговування тракторами в 1927/28 році // Радянський селянин. – 1928. – № 2. – С. 27-29.
4. Строганов В. И. Роль машины в сельском хзяйстве // Сам себе агроном. – 1929. – № 18. – С. 545 – 548.
5. Львов А. С. Потребление сельско-хозяйственных машин и орудий на Украине в 1922 –1923 гг. // Українська сільсько-господарська газета. – 1924. – Ч. 8 – 9. – С. 14 – 16.
6. Шкурба З. Колективізація сільського господарства в Київській окрузі // Земельник. – 1925. – № 4 – 5. – С. 137 – 141.
7. Малюга М., Фатіїв М. Колективи в системі сільсько-господарської кооперації // Земельник. – 1925. – № 1. – С. 12 – 17.
8. Каплунівський С. Колгоспи Полтавщини // Земельник. – 1925. – № 1. – С. 123 – 126.
9. Подільський І. Кредитові потреби сільського господарства України та засоби їх задоволення // Земельник. – 1925. – № 3. – С. 31 – 33.
10. “Сільський господар”. Звіт за 1927/28 р. – Х а р к і в , 1 9 2 9 . – 116 с.
11. Україна. Статистичний щорічник на 1929 р. – Харків: ЦСУ, 1929. – 399 с.
12. Вісник засівної кампанії і заходи сільськогосподарської кооперації. – Харків, 1928. – 124 с.

13. Коопероване село. – 1927. – № 20.

14. Кооперована громада. – 1929. – № 12.

Науковий керівник:

кандидат історичних наук, доцент Лазуренко Валентин Миколайович

Олена Лебеденко

(Шахтарськ)

ВИШИВКА ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ ТРАДИЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ

Дослідження обраної теми дуже важливе для розуміння культурного розвитку України і вивчення історії культури та побуту, інтерес до якої характерний для сучасності.

Дослідникам доступні багато різних видів джерел: речові (зразки рушників, сорочок, серветок тощо в приватних або музейних колекціях), зображувальні (альбоми, є опубліковані орнаменти у працях дослідників, сайт рукотвори [1] та інші, писемні джерела (путівники по музеях України, законодавчі акти, періодична преса). Художня література – це вірші Т.Шевченка, А.Малишка, Т.Пишнюка та інші. Усна історія дає відчуття живої історії, її емоційність. Вишивка оспівана у піснях, наприклад «Тримай хаточку, як у віночку, і рушничок на кілочку», «Вишивала дівчина вишиванку», обрядові пісні. Для дослідження використовують різні методи: загальнонаукові, спеціальні, міждисциплінарні.

Найпершим питанням вивчення теми є проблема районування української народної орнаментики. Кожен регіон має свою вишивку, яка є його візитною карткою. Він відображає особливості побудови композиції, кольорової гами, орнаменту, техніки вишивки.

Розрізняються природно-етнокультурні (Полісся, Лісостеп, Степ) та історико-етнокультурні (Бессарабія, Буковина, Волинь, Галицьке Прикарпаття і т. д.) регіони [2, с. 164].

Розглянемо особливості Українського орнаменту у історико-етнокультурному аспекті. Серед основних регіонів можна виділити Буковину, Полісся, Поділля, Середнє Подніпров'я та Західну Україну.

Полісся. Українському народному вишиванню властиві мініатюрність, ювелірна чистота виконання, коли вишивка виглядає однаково з лиця та вивороту, надзвичайне багатство регіональних і локальних варіантів, яке відбиває культурну специфіку кожної з українських земель. Так, найбільш архаїчні риси збереглися на Поліссі [3, с. 55].

Вишивки Полісся прості й чіткі за композицією. Характерною їх прикметою є спокійно-розмірений ритм якогось одного лаконічного за абрисами мотиву. Ромболамана лінія геометричного мотиву повторюється кілька разів. Улюбленими мотивами були також і пташки. Поліські орнаменти не мають деталізованої внутрішньої розробки, для них зовсім не характерне одночасне застосування різноманітних технік виконання. Вишивки Полісся – дуже стримані, прості й графічно виразні. Основне емоційне навантаження належить червоному кольору

Вишивки Рівненської та Волинської областей здебільшого нескладні за своїми орнаментами, які утворюються з ритмічного повторення поодиноких або вписаних одних в другі різноманітної конфігурації ромбів, восьмикутних зірок, ламаних ліній тощо.

Поділля займає територію між Південним Бугом і Дністром [3, с. 21].

Вишивка Поділля чи не найбагатша в Україні, яскраво відбиває контакти з мистецтвом інших народів, сліди входження окремих зон регіону до різних державних утворень [2, с. 57].

Вишивки Західного Поділля відрізняються темним колоритом. Це чорний з малою домішкою темно-червоного або жовтого. Орнаменти Тернопільської області характеризуються насиченим, темним аж до чорного колоритом.

Подільські рушники виділяються невеликим розміром, орнаментальними мотивами, кольоровою гамою, складною технікою виконання.

Буковина. Багато й щедро вишивали на Буковині. Основні техніки «низь», настил, хрестик, мережка. Вишивали різнокольоровими вовняними, бавовняними нитками, додаючи золоту й срібну нитки, металеві пластинки – лелітки. Геометризація форм навколишньої флори дуже характерна для мистецтва Буковини [4, с. 52].

Західна Україна. Характерна риса етнографічного району Карпат і Прикарпаття (крім певних спільних рис) – це велика кількість окремих складових частин району із своїм колоритом та специфічними особливостями. У минулому майже кожне село відрізнялося від іншого своєрідністю вишивки, багатством орнаментальних композицій та неповторністю кольорів [5, с. 27].

Центральна Україна (Середнє Подніпров'я). До Центральної України належать райони, розташовані по середній течії Дніпра, за сучасним адміністративним поділом сюди входять Київська, Полтавська, Чернігівська, Житомирська, Сумська, Черкаська, Харківська, Кіровоградська та Луганська області [3, с. 22]. У центральних районах популярним є рослинний орнамент. Рушники центральних областей України виконуються рушниковим швом [6, с. 97]. Рушники центральних областей України мають підкреслено вертикальну композицію. Вони орнаментовані з обох боків рушника мотивом «Дерева-квітки» або вазона пишних рослинних форм [4, с. 24].

Особливості вишивки південно-східного регіону України, а саме до цього регіону належить Донеччина, описані в книзі «Забуті вишивальні шви» подружжя Яхно (Донецьк, КП «Регіон», 2002 р.) Географічне розташування, історичні обставини, багатство природи Донеччини, багатонаціональне населення зі своєю культурною спадщиною все це привело до створення особливого колориту декоративно-ужиткового мистецтва нашого краю.

«Для наших візерунків характерна і легкість, в яких багато сонця і повітря. Тло вишивок зашивається частково, а не повністю, як у горянок Карпат. Орнаменти вишивок яскраві, чорно-червоні на світлому (білому) тлі. В них більше червоного, ніж чорного Гама кольорів тепла. Сусідня Полтавщина мала і має на нас вплив, тому і в нас вишивають рушники «білим по білому», полтавською гладдю. Останнім часом набула розвитку художня гладь зі своєю веселковою гамою. В середині ХХ століття спостерігався сплеск вишивки всіма основними техніками, окрім яворівки і низинки, які притаманні західним регіонам України. Здебільше рушники вишивалися мали косим хрестом. Водночас на них були візерунки, виконані подвійним великим хрестом. Часто зустрічався «підман» – одноколірна розкидана вишивка» – (з книги І.П. Яхно).

На рушниках донецьких майстрів широкого розповсюдження набула орнаментация з пишних рослинних форм: гілки з квітами, що складені у букет, дерево-квітка, вазон-квітка, форми якого різні за своїми абрисами. Багато птахів на наших рушниках.

Оздоблення мережками часто зустрічаються на донецьких рушниках. Це «ляхівка» і «гречка», зовсім прості, як прутик, та складні мережки через чисницю з настилом і прутиком, настилом по сітці. Зустрічаються все менш і менш. Вони потребують свого відродження. Майстрині наші вишивають і геометричні, і геометризовані орнаменти, переважно виконані технікою «хрест».

Для посилення декоративної виразності, акцентування окремих композиційних елементів, надання виробу певної особливості, своєрідності рушник вишивається поєднанням декількох технік (часом до 20). Хочу відмітити що спеціалісти засвідчують до 150 традиційних вишивальних швів.

Кінці вишитих рушників оздоблюються торочками, китицями, широким мереживом, Це може бути мереживо, виконане гачком, коклюшне мереживо та ін. Ще край рушника підшивають мережками [5, с. 26-27].

Кожний регіон – це скарбниця народного мистецтва і відбиває історичний розвиток народу та його ментальність. Це характерно також для вишивки, яка є найулюбленішим заняттям українців. У роботах народних майстрів відчувається їх любов до вишивання і прикрашання свого побуту.

Зараз іде тенденція до відродження народних промислів, збільшення попиту на народні вироби. Це стає дуже стильно і модно. Це свідчить про високу самосвідомість українців та прагнення зберегти та відродити культуру. Я думаю, що це може стати підґрунтям для подальших наукових робіт з історії вишивки.

Я вважаю, що треба стимулювати у державі розвиток народних промислів, заохочувати майстрів у праці, проводити соціальні програми з метою відродження кращих традицій, стимулювати молодь до творчої діяльності. Треба заохочувати молодь робити щось своїми руками, а не займатися іграми на комп'ютері або в Інтернеті. Треба вносити в народну творчість якусь цікавинку, яка може залучити молодих людей до творчості. Можливо, це збільшення годин на трудове навчання, підготовка кваліфікованих кадрів і здешевлення цін на матеріали для виготовлення робіт.

Література:

1. Вишивальники. – Режим доступу: <http://rukotvory.com.ua/maystry/type/vyshyvallyky/>.
2. Селівачов М. Лексикон української орнаментики (іконографія, номінація, стилістика, типологія) / М.Селівачов. – К.: Редакція вісника «АНТ»; ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2005.
3. Гасюк О.О., Степан Н.Г. Художнє вишивання / О.О. Гасюк, Н.Г. Степан. – К.: Вища школа, 1989.
4. Гургула І. Сьогочасне ткання і вишивка Буковини та Полісся / І.Гургула // Народна творчість та етнографія. – 1967. – №4.
5. Коцур Н.М. «І на тім рушникові...»: Методичний посібник / Н.М.Коцур. – Донецьк, 2004.
6. Кара-Васильєва Т, Чегусова З. Декоративне мистецтво України ХХ століття. У пошуках «великого стилю» / Т.Кара-Васильєва, З.Чегусова. – К.: Либідь, 2005.

Тетяна Логвинюк
(Переяслав-Хмельницький)

**ВИСВІТЛЕННЯ ПЕРІОДИЧНИМ ВИДАННЯМ РОЛІ НАУКИ
У СТВОРЕННІ НОВОЇ ТЕХНІКИ І ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ НАРОДНОГО ГОСПОДАРСТВА**

Історія розвитку вітчизняної науки і техніки в 1950-х – 1980-х рр. пройшла ряд етапів, змін наукових парадигм, якісного інформаційного оновлення, що зумовлювалося впливом НТР, соціально-економічними чинниками та зростаючими потребами людства в якісно нових джерелах енергії, у розв'язанні першочергових гуманітарних проблем.

Найхарактернішою рисою нашого інформаційного суспільства та технологізованого часу є переосмислення минулого історичного досвіду. І сьогодні актуальними залишаються слова, сказані в 1706 р. Теофаном Прокоповичем і наведені в підручнику з риторики: «Чи не прохає помічі у красномовстві наша Батьківщина, коли стільки її славних учеників пішло зовсім у забуття?» [1, с. 30].

Протягом радянської доби УРСР, маючи величезний науково-технічний потенціал, зробила вагомий внесок у прогрес науки і техніки, розвиток світової цивілізації в цілому. Саме це було наріжним каменем в ідеологічній роботі правлячої комуністичної партії. З пропагандистською метою в 1947 р. було створено Всесоюзне Товариство для поширення політичних і наукових знань, а в наступному році таке ж Товариство в УРСР. Із січня 1948 р. до червня 1951 р. членами Товариства для поширення політичних і наукових знань Української РСР було прочитано понад 410 тис. лекцій, якими охоплено більше 41 млн. осіб, видано 177 брошур із різних галузей науки (тиражем 35 млн. примірників) [2, с 2 – 3]. У 1951 р. вийшов у світ перший номер щомісячного науково-популярного журналу «Наука і суспільство».

Виконуючи насамперед партійно-політичне замовлення, водночас журнал «Наука і суспільство» не лише висвітлював будівництво сучасних високотехнологічних підприємств, електростанцій, космічних кораблів, досягнення в лазерній і комп'ютерній техніці, медицині, ядерній фізиці, а й був своєрідним літописом наукових знань та їх популяризатором. У такому ракурсі слід розглядати науково-популярне видання «Наука і суспільство» як соціально-культурний феномен радянської доби. Журнал відіграв помітну роль у поширенні наукового світогляду серед трудящих, висвітленні актуальних проблем природознавства і суспільствознавства, що мало важливе значення в умовах науково-технічної революції, гострої ідеологічної боротьби між двома ворогуючими таборами: соціалізмом і капіталізмом. Журнал приділяв велику увагу популяризації тих досягнень у галузі фізики, математики, біології, соціології, психології, інших галузей знань, які, на думку авторів, мали б сприяти «якнайшвидшому створенню матеріально-технічної бази комунізму, розвитку комуністичних суспільних відносин, формуванню нової людини, підвищенню міжнародного авторитету вітчизняної науки» [3].

Під кутом зору діалектичного матеріалізму – методологічної основи досліджень радянських учених – пояснювався навколишній світ, а всі матеріальні об'єкти, які нас оточують, розглядалися як матеріалізоване втілення в життя людських думок, ідей та наукових досягнень. Розглядаючи епоху становлення науково-технічного прогресу на сторінках журналу в 1951 – 1991 рр., можна прослідкувати причинно-наслідкові зв'язки між розвитком науки і техніки, пояснити заміну важкої ручної праці машинами.

Слід зазначити, що журнал багато зробив для використання тогочасних вимог партійно-радянської влади щодо виховання кваліфікованих популяризаторів науки і техніки, наполегливо шукав нові образні засоби науково-популярної публіцистики. Найважливішим у роботі журналу «Наука і суспільство» було підвищення наукового та художньо-публіцистичного рівня виступів, пропаганда рішень партійних з'їздів, відповідальність за виконання прийнятих індивідуальних і колективних зобов'язань на виробництві та у сфері науки.

В одній із передових статей журналу зазначалося: «За небувало короткий строк, 12-13 років, у післявоєнний період, країна подолала вікову відсталість і стала могутньою індустріально-колгоспною соціалістичною державою. У результаті цього незрівнянно розширилися можливості розвитку багатогалузевого громадського господарства, доцільного використання складної сільськогосподарської техніки і досягнень передової науки на колгоспних полях» [4, с. 2 – 4]. Водночас преса не повідомляла про те, що вітчизняна сільськогосподарська техніка поступалася зарубіжній за продуктивністю й економічністю, а СРСР довгий час змушений був здійснювати закупівлю зерна в Канаді та США.

Висвітлюючи вітчизняну історію науково-технічного розвитку, досліджуваний журнал на початку 50-х рр. XX ст. героїзував життя суспільства, значну увагу приділяючи соціалістичному змагання, відбудові і розвитку сільського господарства, післявоєнній відбудові потерпілих районів до рівня довоєнного або іще вищого [5, с. 5]. Із журналу ми бачимо, як були запущені доменна піч і каупери Липецького металургійного заводу, потужна шахта тресту «Кузнецквугілля», Зуївська електростанція, а сільському господарству було доставлено 536 тис. тракторів, 93 тис. комбайнів, 341 тис. тракторних плугів і сотні тисяч інших машин; було споруджено і відбудовано житлові будинки в містах і селах, у країні безперервно росла мережа шкіл і ВНЗ, широко розгорталося будівництво науково-дослідних інститутів, відкрився новий цех на Кладпейській бавовнопрядильній фабриці тощо. За роки післявоєнної п'ятирічки було відроджено народне господарство всіх республік СРСР. У Радянській Україні впродовж цього періоду були відбудовані всі галузі народного господарства, у тому числі й металургійна промисловість. Донбас знову було перетворено в найбільший вугільний басейн країни, піднялися над Дніпром Дніпрогес, електростанції Донбасу, Києва, Харкова та інших міст. Було відроджено транспорт, розширено виробництво автомобілів. Відбудовано і заново технічно переозброєно зруйновану під час війни нафтову промисловість Прикарпаття. Розвинулася буровугільна промисловість у західних областях, було споруджено газопровід Дашава – Київ.

Журнал «Наука і суспільство» як соціально-культурний феномен середини – кінця XX ст. став справжнім літописом науково-технічної ери та її проявів на теренах Радянської України, що відбиває пріоритетні напрями розвитку фундаментальної науки, відображає формування науково-дослідницького комплексу країни, творчі патріотичні зусилля кількох поколінь учених, спрямованих на інтелектуальне самоствердження нації.

Сьогодні, коли весь світ долає наслідки глобальної економічної кризи і прямує до нових динамічних змін в економічному, соціальному та культурному розвитку, українська наука, як ніколи, потребує істотного піднесення ефективності фундаментальних досліджень, забезпечення практичного впровадження одержаних результатів для модернізації вітчизняної економіки, освіти, культури, державності, тобто досягнення взаємодії наукової, науково-технічної та інноваційної сфер. Реалізація цих завдань потребує рішучого повороту до стратегії інтенсивного розгортання наукового пошуку відповідно до вимог сучасності, зосередження на найбільш перспективних і життєво важливих для України напрямках, забезпечення потужного інтелектуального впливу вчених на економічну та науково-технічну політику країни, суспільно-політичні, соціально-економічні та духовно-культурні процеси, що розгортаються в ній, насамперед, у виведенні її на шляхи високотехнологічного інноваційного розвитку, зміцнення засад демократії і громадянського суспільства, утвердження загальнонаціональної єдності.

Журнал «Наука і суспільство» містить важливу інформацію про розгортання у вітчизняному науковому просторі двох хвиль науково-технічної революції: 1950 – 1960-х рр. та останньої чверті XX ст. [6, с. 76, 79], адже саме на 1966 – 1970 рр. припадає найбільше відкриттів у вітчизняних хіміко-технічних науках, механіці й автоматичі, науці про Землю, дослідженнях космосу; на 1961 – 1965 рр. – у ядерній фізиці і фізиці плазми, твердого тіла й оптики [7, с. 30] тощо. Навіть під час війни 1941 – 1945 рр. фінансування науки в СРСР зросло на 30%, а після її завершення – у 3 – 4 рази [8, с. 16].

Водночас сьогодні на наукові дослідження в Україні виділяється 0,3 – 0,4% валового національного продукту (ВНП) [8, с. 13], тоді як Закон України «Про наукову та науково-технічну діяльність» зобов'язує державу фінансувати цю галузь у розмірі не менше 1,7% ВНП [9, с. 5]. Для порівняння, на розвиток науки в Китаї припадає 2% ВНП, у США – більше як 3% [8, с. 13]. Уся історія нашої незалежної держави свідчить про те, що науково-освітня

галузь, починаючи з 1991 р., була позбавлена статусу надважливої, такої, що має забезпечувати суверенітет країни. Бажання зекономити на науці та освіті яскраво контрастує з планами в цій сфері розвинених держав (США, Японії, Росії), які, навпаки, збільшують видатки на наукові дослідження, остерігаючись втратити передові позиції у створенні принципово нових продуктів і технологій.

Журнал «Наука і суспільство» концентрує важливий досвід розвитку пріоритетних напрямів науки і техніки 1950 – 1980-х рр. під кутом зору подолання відставання в сучасному науково-технічному комплексі України [10, с. 10].

До числа актуальних проблем, розв'язання яких можливе на основі аналізу журнальної публіцистики щомісячника «Наука і суспільство», слід віднести розвиток вітчизняної науки в 1951 – 1991 рр., яка «вирішувала проблеми першорядного, загальнонаціонального значення, створюючи наукові підвалини для піднесення промисловості і сільського господарства, зміцнення оборонної могутності держави, зростання сфер освіти і культури» [11, с. 101], а вся партійно-радянська преса тоталітарного суспільства була частиною загальнопролетарської справи, складовою «організованої, планомірної, об'єднаної соціал-демократичної партійної роботи» [11].

Література:

1. Шендеровський В. Нехай не гасне світ науки / В. Шендеровський ; за ред. Е. Бабчук. – К. : Рада, 2003. – 416 с.
2. Вище ідейний рівень пропаганди політичних і наукових знань // Наука і суспільство. – 1951. – № 5. – С. 2–3.
3. Вашому журналу – двадцять п'ять // Наука і суспільство. – 1976. – № 4. – С. 12–14.
4. Партія Леніна-Сталіна веде нас до комунізму // Наука і суспільство. – 1951. – № 1. – С. 2–4.
5. Велика перемога радянського народу // Наука і суспільство. – 1951. – № 1. – С. 5–7.
6. Орлова Т. В. Історія сучасного світу. XV–XXI століття / Т. В. Орлова. – К. : Вікар, 2008. – 308 с.
7. Андрощук Г. А. Научные открытия ученых Украины / Г. А. Андрощук, Ю. Л. Бошицький. – К. : Новая ідеологія, 2004. – 112 с.
8. Локтев В. М. Чи з'явиться світло в кінці тунелю? / В. М. Локтев // Вісн. Нац. акад. наук України. – 2010. – № 1. – С. 11–19.
9. Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / ред. О. С. Онищенко. – К. : Вид-во НБУВ «НБУ», 2005. – Вип. 14. – 889 с.
10. Дробноход М. Наукова сфера України в контексті реформування / М. Дробноход // Освіта і управління. – 2007. – Т. 10. – С. 10.
11. Ленин В. И. Партийная организация и партийная литература [Электронный ресурс] / В. И. Ленин [Воспроизведено по тексту ПСС В. И. Ленина, 5 изд., т. 12, с. 99–105]. – Режим доступа : http://vivovoco.rsl.ru/VV/PAPERS/LITRA/Lenin_2.htm. – Загл. с экрана.

Денис Мірошніченко
(Переяслав-Хмельницький)

ОСНОВНІ ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ САНІТАРНОЇ СЛУЖБИ У КИЄВІ (1874 – 1996 рр.)

Одним із вагомих критеріїв визначення рівня соціального розвитку держави вважається рівень розвитку її медицини, напрям діяльності уряду на проведення проти епідеміологічних заходів, а також рівень розвитку санітарно-гігієнічної культури громадян. В Україні функції щодо проведення санітарних заходів, щодо дотримання санітарних норм та не допущення виникнення епідемій покладено на державну санітарно-епідеміологічну службу Міністерства охорони здоров'я України про історію становлення якої виявлено недостатньо наукових розвідок. Ще менше ми маємо досліджень про історію виникнення та становлення санітарної служби в Україні.

Одним із перших міст в Україні в якому відбувався стрімкий розвиток формування системи санітарно-епідеміологічного нагляду був Київ.

Так, з другої половини XIX століття в м. Києві починається розвиток профілактичної медицини, спрямованої на профілактику захворювань, особливо масових; формується система санітарно-епідеміологічного нагляду.

Роком заснування

У 1875 році було створено Київську міську санітарну комісію і визначено її склад. В "Известиях Киевской Городской Думы" № 4 і № 12 за 1885 рік надруковано "Проект организации санитарного надзора в г. Киеве и проект инструкции для санитарных врачей".

6 грудня 1891 року Київським міським громадським управлінням відкрито в міському домі на Хрещатику санітарну станцію для дослідження харчових продуктів та напоїв.

16 червня 1892 року міська Дума на своєму засіданні розглянула питання "Про проект постанови про розподіл міста на санітарні ділянки". В 1903 році на медичному факультеті Київського університету почалося викладання нової дисципліни - "Епідеміологія".

У документах за 1909 рік є "Инструкция врачам для осмотра заведений для приготовления на продажу искусственных минеральных вод, а также прохладительных фруктовых вод и лимонада", акт санітарного обстеження закладів по виробництву штучних мінеральних вод, результати аналізу проб води, положення про обласний з'їзд Півдня Росії по боротьбі з заразними хворобами.

Після Жовтневої революції при Народному Комісаріаті РРФСР були створені санітарно-епідеміологічний відділ і сироватково-вакцинна комісія, які щороку скликали з'їзди бактеріологів, епідеміологів та санітарних лікарів для розробки заходів по боротьбі з епідеміями особливо заразних хвороб і залучення до проведення цих заходів великої кількості медичних працівників. З 1918 по 1928 роки відбулося 10 таких з'їздів. Вже в 1922 році на одному з них було затверджено структуру санепідвідділу Наркомоздорову та установ санітарно-бактеріологічного і протиепідемічного профілів, підготовлено декрет "О санитарных органах республики".

Постановою ВУЦВК і РКК від 19 лютого 1931 року засновано Київську міську дезінфекційну станцію. Правонступницею якої нині стала державна санітарно-епідеміологічна служба міста Києва, яка є структурним підрозділом санітарно-епідеміологічної служби Міністерства охорони здоров'я України. 1996 р. прийнято Положення про державну санітарно-епідеміологічну службу Міністерства охорони здоров'я України.

Література:

1. Бессалов В.С. 100-летие санитарно-эпидемиологической службе / В.С. Бесалов, А.А. Коваль //Итоги и перспективы исследований по истории медицины [ред. Ю.П.Лисицын, Г.Р.Крючко]. – Ташкент: Медицина, 1980. – 762 с.
2. Ігумнов С.М. Нарис розвитку земської медицини на Україні /С.М.Ігумнов // Матеріали до історії розвитку охорони здоров'я на Україні [під ред. К.Ф.Дупленко]. – К., 1957. – 387 с.
3. Історія СЕС [Електронний ресурс] : офіційний сайт державної санітарно-епідеміологічної служби Києва. – Режим доступу : <http://www.ses.gov.ua/?cont=0>

Людмила Науменко
(Переяслав-Хмельницький)

ІСТОРИЧНІ ПАМ'ЯТКИ ТА ВАГОМІ ВНЕСКИ В ІСТОРІЮ УКРАЇНИ ДРЕВНЬОГО МІСТА ПЕРЕЯСЛАВ-ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

На схилах лівої притоки Дніпра – річки Трубіж, розкинувся древній Переяслав-Хмельницький – одне з найдавніших слов'янських міст, яке своєю красою і величиною ввібрало кращі риси з життя і діяльності відомих письменників, поетів, філософів, істориків, політичних діячів. Це земля, якою ходили Володимир Мономах, Володимир Глібович, Юрій Долгорукий, Богдан Хмельницький, Арсеній Берло, Іван Козлович, Ілля Тимківський, Григорій Сковорода, Тарас Шевченко, Михайло Максимович, Шолом Алейхем, Дніпрова Чайка, Максим Горький, Володимир Заболотний, Борис Патон, Петро Тронько, Іван Дзюба, Петро Толочко, Михайло Фоменко, Михайло Сікорський та ін. Вона овіяна вітрами історії що губляться у глибині віків. У XI ст. Переяслав став стольним містом

Переяславського князівства, що обіймало величезні простори між Дніпром і Волгою. На середину XII ст. до його складу входило Залісся, в тому числі Ростов і Суздаль. Поряд з Києвом Переяслав був одним з визначних центрів давньоруської культури. Тут і понині збереглися чудові архітектурні пам'ятки XI–XII ст. [1; с. 3].

Вікова доля Переяслава тісно переплелася з історією трьох великих народів – українського, білоруського і російського. Багато видатних подій, що вписали славу сторінку до літопису нашої Батьківщини, пов'язані з цим містом. За періоду визвольної війни українського народу проти польсько-шляхетського панування Переяславщина стає одним з головних осередків боротьби за непорушну дружбу з братнім російським народом. У Переяславі відбулася історична рада 1654 року, яка стала поворотним етапом у розвитку України [2; с. 3].

Триста двадцять п'ять років минуло від того часу, як знаменита Переяславська рада увінчала завершення тривалої визвольної боротьби українського народу 1648–1654 рр., коли селянсько-козацькі війська гетьмана Богдана Хмельницького разом з загонами донських козаків і російських селян боролися проти поневолення України чужоземними загарбниками. І весь цей час у пам'яті і серці братні народи зберігають незабутні події далеких років і своїх героїв. Легендами, піснями і переказами дійшли вони до нас, піднялися над землею бронзою і гранітом монументів.

З часів Переяславської ради український і російський народи пройшли крізь віки мужньої боротьби і невтомної праці як вірні друзі і нерозлучні брати. Особливо зміцніла їх братерська дружба після Великої Жовтневої соціалістичної революції, що розбила кайдани соціального і національного гноблення. В рівноправній сім'ї радянських народів Україна ретельно дбає про збереження історико-культурної спадщини, пам'яток минулого, серед яких є чимало свідків слави дідівщини, що увічнюють народно-визвольну війну 1648 – 1654 років, возз'єднання України з Росією. Темі народно-визвольної боротьби та возз'єднання присвятили чимало творів українські радянські художники. Серед них такі видатні картини, як «Переяславська рада» (художник М.Г. Деревус), «Навіки з Москвою, навіки з російським народом» (художник М.І. Хмелько), «Бій Максима Кривоноса з Ієремією Вишневецьким» (художник М.С. Самокиш), офорт «Битва на Жовтих Водах» (художник О.Г. Данченко) та ряд інших, які дбайливо зберігаються в музеях країни. Яскраво і правдиво відображено ті події в українській радянській літературі, особливо в історичних романах видатних майстрів пера Івана Ле «Богдан Хмельницький», Петра Панча «Гомоніла Україна», Натана Рибак «Переяславська Рада», у поетичних творах Павла Тичини, Максима Ґригор'єва, Миколи Бажана та багатьох інших [3; с. 9].

Особливою шаною оповите ім'я видатного державного діяча і полководця Богдана Хмельницького, під проводом якого український народ піднявся на боротьбу проти польсько-шляхетського панування, за возз'єднання України з Росією. Його ім'я увічнено в назвах населених пунктів, площ і вулиць, заводів і колгоспів, інститутів, шкіл, пароплавів. Багато написано книжок та складено пісень, адже до нього Україна не знала на стільки розумного та дипломатичного політичного діяча. Богдан Хмельницький зробив перші кроки до незалежної України. Намагався підтримувати добрі відносини з багатьма варварськими сусідами.

На землі українській більше ста монументів, пам'ятників, пам'ятних знаків, що відтворюють незабутній образ Богдана Хмельницького, його державну і військову діяльність. Серед них виділяються пам'ятники прославленому гетьману в містах Хмельницькому, Нікополі, Мелітополі, на хуторі Михайлівському, Сумської області, в Топорові на Львівщині та ін.

У Нікополі встановлено гранітний пам'ятний знак з мармуровою плитою, на якій викарбувано: «На цій місцевості знаходилась Запорізька (Микитинська) Січ. В Чигирині на Черкащині, який тієї пори був політичним центром України, є пам'ятний знак із написом на місці, де стояла резиденція Хмельницького. У чигиринському палаці він приймав послів багатьох європейських держав. Арабський мандрівник Павло Алеппський у своїх записках 1655 року зазначив, що Чигирин «Є постійним місцем перебування Хмеля, а фортеця Чигирин не має рівної по всій країні козаків». Нині на вершині крутосхилої Богданової гори, де колись була фортеця, встановлено величний монумент Богдану Хмельницькому. Неподалік Чигирини розташоване село Суботів, де була гетьманська садиба. Зберігаються залишки підземних ходів, що вели від неї до Іллінської церкви – родинної усипальниці Хмельницьких. Тут у 1657 році поховано самого Богдана. За Радянської влади церкву реставровано і взято під охорону держави як історико-архітектурну пам'ятку. В центрі села встановлено пам'ятник Богдану Хмельницькому [4].

Під час визвольної війни 1648 – 1654 рр. перемоги над військами шляхетської Польщі здобули селянсько-козацькі полки України з допомогою російського народу під Жовтими Водами, Корсунем, Пилявцями, Зборовом,

Вінницю, Батогом, Кодаками, Виграєвом. Про них розповідають обеліски, пам'ятні знаки, музейні експозиції, відкриті у цих містах і селах.

Спогад про одну з найзапекліших і найтрагічніших битв того часу увічнено в музеї-заповіднику «Козацькі могили» – філіалі Ровенського краєзнавчого музею.

Оголошено державним історико-культурним заповідником також острів Хортицю на Дніпрі, який входив до території Запорізької Січі, був її важливим опорним пунктом. Нині тут споруджується меморіальний комплекс, до якого ввійде скульптурна композиція – Богдан Хмельницький із своїми побратимами – полковниками Максимом Кривоносом, Іваном Богуном, Данилом Нечаем.

Народ Радянської України дбайливо зберігає також усе, що пов'язано із сподвижниками Богдана Хмельницького. Зокрема, під час спорудження Каховського водосховища на Дніпрі могилу кошового отамана Запорізької Січі Івана Сірка було перенесено в новий склеп, споруджений на Сторожовій могилі поблизу села Капулівки на Дніпропетровщині. Над новим похованням встановлено бронзове погруддя хороброго полководця. Височать пам'ятники на могилах полководців війська запорізького Данила Нечая, Івана Богуна, Івана Ганжі. На Замковій горі у Львові споруджено пам'ятний знак Максиму Кривоносу [4; с. 7].

Всю цю велику меморіальну спадщину, що несе крізь віки пам'ять про народно-визвольну війну українського народу за возз'єднання України з Росією, немов би увінчує величний твір монументального мистецтва – пам'ятник Богдану Хмельницькому в Києві. Його автор – російський художник і скульптор Михайло Микешин. На площі перед Софіївським собором, зупинивши коня на повному скаку, застиг на гранітному постаменті бронзовий вершник. Саме тут, на цій площі, яка нині носить ім'я славного гетьмана, у 1648 році зустрічали кияни Хмельницького хлібом-сіллям після його історичної перемоги під Замостям.

Високо оцінюючи історичні заслуги Богдана Хмельницького Президія Верховної Ради СРСР у 1943 році встановила орден Богдана Хмельницького. Тоді ж було перейменовано місто Переяслав на Переяслав-Хмельницький. У 1954 році місто Проскурів перейменовано на Хмельницький, а Кам'янець-Подільську область у Хмельницьку [4; с. 6].

Література:

1. Сікорський М.І. На землі Переяславській: науково-популярна література / М.І. Сікорський, Д.Т. Швидкий. – К.: Наук. думка, 1971. – 208 с.
2. Апанович О.М. Переяслав-Хмельницький і його історичні пам'ятки/ О.М. Апанович. – К.: Академія наук української РСР, 1954. – 120 с.
3. Наукові записки Переяслав-Хмельницького державного історичного музею. Випуск 2 / Сікорський М.І., Нестеровська Є.С., Юзвіков В.А., Романенко М.І. – Переяслав-Хмельницький, 1960. – 92 с.
4. Пам'ятники України/ Тюрін Ю.Г., Ларіна Т.І.// інформаційно-методический бюлетень. – «Мистецтво», 1979.– №1. – 64 с.

**Александр Садовой
(Одесса)**

МЕТОД АНАЛИТИЧЕСКОГО ПЛАНИРОВАНИЯ (М.А.П.а)

Коммерческое название «Эко-Ритм. или Формула любви».

(авторское свидетельство №11271 от 07/10/2004г.)

(М.А.П.а) основан на базе математической зависимости между причиной и следствием любых пространственно временных процессов в Солнечно Подлунном пространстве на планете Земля.

Абсолютно во всем происходящем существует причина и следствие. Любое рождение всегда есть причиной смерти (разрушения или трансформации). Эту логическую цепь причины и следствия можно углубить до Адама и Евы, которые были следствием идеи Создателя. И только Создатель мог себе позволить работать с «чистого листа». Об этом сказано в первых библейских словах, «В начале сотворил Бог небо и землю. Земля же была безвидна и пуста, и тьма над бездною; и Дух Божий носился над водою». В шестой день Бог сотворил

человека по «образу Своему и подобию». Термин «подобен» имеет степень приближения и никогда и ничто не может быть абсолютно одинаковым. Даже два соседних атома одной молекулы расположены в разных координатах пространства (один левый, другой правый). Вчерашний день «подобен» сегодняшнему и был подобен прошлогоднему по некоторым своим астрономическим параметрам.

Какая степень подобия? Какие переходы причинно-следственных связей по параметрам подобия?

На эти вопросы попытаюсь ответить используя библейскую мудрость и накопленный опыт человечества, как основного объекта развития.

Впервые, научно изложить аналогичные вопросы, попытался русский экономист Николай Дмитриевич Кондратьев в начале 20-го века, за что и пострадал на 46-м году жизни в 1938 году. А.С. Пушкин увлекался ритмическим прогнозированием с шагом в 112 лет.

Ключ к пониманию связей между причиной и следствием в Пространстве и Времени заложен в Библии. глава 25/8 – Левит,

«И насчитай себе семь субботних лет, семь раз по семи лет, чтобы было у тебя в семи субботних годах сорок девять лет. И воструби трубою в седьмый месяц, в десятый день месяца, в день очищения вострубите трубою по всей земле вашей. И освятите пятидесятый год, и объявите свободу на земле всем жителям её; да будет это у вас юбилей; и возвратитесь каждый во владение свое, и каждый возвратитесь в свое племя.» Осознание «ключа» пришло после сопоставления библейской мудрости и математических инструментов астрономии, астрологии и истории.

В поисках закономерности переходов от причины к следствию основной проблемой стал способ счисления календаря. Современная история пользуется Скалигеровской хронологией с большим количеством «белых пятен» до 13 века.

По хронологии Фоменко А.Т. «белых пятен» нет, если признать ошибку Скалигеровской хронологии, приблизительно в 1000 лет.

С благодарностью и уважением следует отметить мудрость настоятеля римского монастыря, в 6-м веке, Дионисия Малого (родом из северного Причерноморья), который ввел понятие счисления от Рождества Христова, признание которого церковь узаконила, как не странно, спустя тех же 1000 лет.

Пространство и Время не подвержены воздействию человеческих условностей в виде различных календарей. Это человеческие условности приближаются к параметрам Пространства и Времени. Все биологические объекты на Земле выработали приблизительно суточный ритм функционирования. Люди назвали эту последовательность суток именами собственными, Воскресенье, Понедельник, Вторник, Среда, Четверг, Пятница и Суббота.

Приведу цитату из «История современного календаря».

«Не только названия дней недели, но также их количество и последовательность восходит к астрологическим представлениям вавилонян. Примерно к 700 году до нашей эры они придумали семидневную неделю, связанную с основными планетными божествами, которой мы пользуемся и сейчас. Таким образом, названия, количество и порядок наших дней недели продиктованы логикой древней астрологии. Установлением семидневной недели вавилоняне не только нанесли чувствительный удар по самолюбию современных ученых, но и предвосхитили открытие, сделанное биологами в XX веке. Недавно стало известно, что человеческое тело управляется семидневным биоритмом, который можно обнаружить по небольшим изменениям кровяного давления и сердечного ритма, а также по реакциям на инфекцию и даже на пересадку органов. Такой же биоритм воздействует на другие формы жизни, даже простейшие организмы вроде бактерий.»

Первым узнал название седьмого дня – СУББОТА, Моисей от Бога Сущего в синайской пустыни. (библия, исход, гл.16/23-26) «И благословил Бог седьмый день, и осветил его, ибо в оный почил от всех дел Своих, которые Бог творил и созидал.» С этого времени можно начинать поденное счисление семидневки, последовательность которой никогда не нарушалась. Эзотерические управители дней недели: 1.Солнце, 2.Луна, 3.Марс, 4.Меркурий, 5.Юпитер, 6.Венера, 7.Сатурн. И это есть началом всех начал, как семь дней творения и созидания. Взаимосвязь этого начала с бесконечностью времени и пространства Господь Бог показал как радугу Мою . Бытие, гл.9/16. «И будет радуга Моя в облаке, и Я увижу ее, и вспомню завет вечный между Богом и между всякою душою живою во всякой плоти, которая на земле».

Используя неизбежность последовательности названия дней недели, можно утвердиться или усомниться во многих социально выработанных датах и событиях. Святая семидневка - неделя, как символ вечности Бытия, как семь дней творения Мира, как Причина Всех Следствий.

Используя библейский ритм 49 шагов, я построил таблицу из 7 x 7 клеток и непрерывно вписал в них все календарные дни начиная с Воскресения 01 января 0001 года от Р/Х, что позволило найти математическую зависимость между датами из разных годов.

Каждый год имеет календарь с индивидуальной математической моделью периодов повышенной событийности, период подобия математической модели года равен 1372 года. В подтверждение этой точной даты, приведу цитату из работ Л.Н. Гумелева. «Автор теории, Л.Н. Гумилёв, проанализировал исторические процессы развития различных этносов, пришёл к выводу о наличии определённого цикла (1200-1500 лет) в жизни каждого этноса, и объяснил существование этих циклов колебаниями на уровне биосферы. Он ввёл понятие "пассионарный взрыв" – изменение на уровне биосферы, приводящие к повышению уровню пассионарности в обществе (пассионарий по Гумилёву – человек с повышенным уровнем энергии).»

В каждом годовом календаре существует, как минимум, семь недельных периода повышенной событийности. Экстремальное событие происходит в период синхронизации текущего годового ритма и индивидуального ритма объекта или субъекта.

Ярким примером может быть «Украинская оранжевая революция 2004г.» с корнями событий из «Беловежского акта 08.12.1991г», даты рождения президента Л. Кучмы, дат рождения Ющенко, Тимошенко и Януковича.

Любознательным людям могу предложить мастер класс по анализу событий «Украинской оранжевой революции 2004г.». (Пример синхронизации – это когда на циферблате часов две стрелки совместились.)

Историкам, политологам, социологам и другим любознательным предлагаю примеры социальных прогнозов на 2005-2012 годы на; <http://www.moygoroskop.com/cgi-bin/main.cgi?path=/ecorithm/>

Метод Аналитического Планирования (М.А.П.а) позволяет: *прогнозировать партнерскую совместимость и динамику развития отношений, периоды гармоничного зачатия потомства,

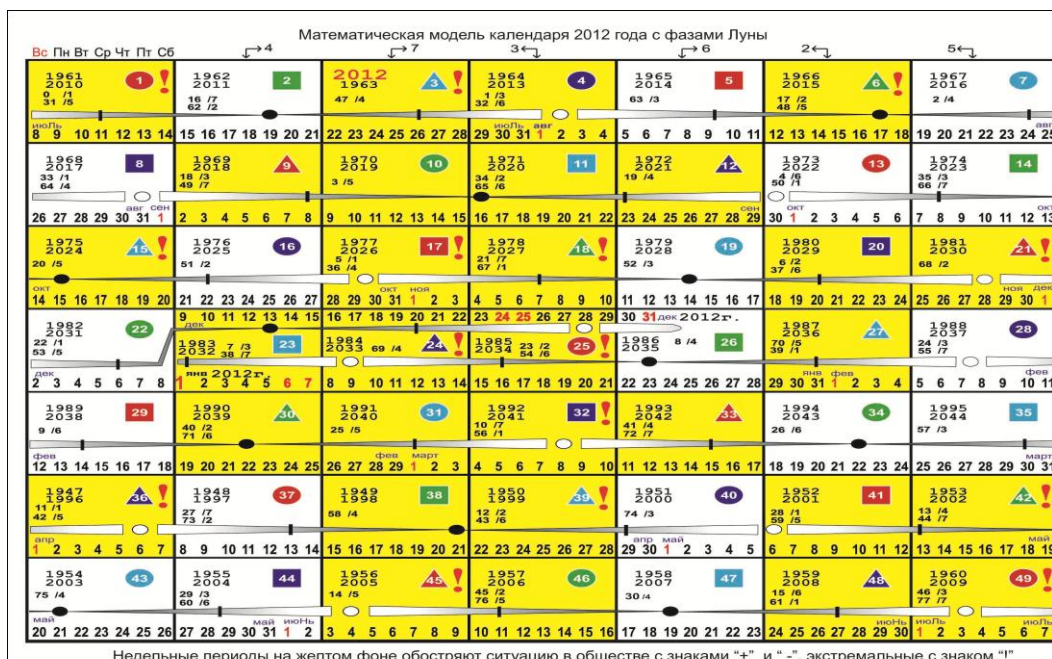
*вычислить благоприятные даты для ЭКО оплодотворения,

*ежегодные индивидуальные периоды повышенной событийности,

*вычислить благоприятные периоды для принятия обдуманных судьбоносных решений и действий в достижении желаемого результата.

*благоприятные периоды для профилактического оздоровления,

Для составления прогноза необходима биография клиента в точных датах.

На рис.1 пример математической модели социального календаря на 2012г.

Астролог-аналитик журнал «Лунный Календарь»

Анастасія Ставицька
(Переяслав-Хмельницький)

КИЇВСЬКИЙ АРХЕОЛОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ ЯК ПЕРШИЙ ОСЕРЕДОК АРХЕОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

На сучасному етапі розвитку вітчизняної науки актуальним залишається питання становлення археологічної освіти до створення профільних кафедр в університетах України. Частково вивченням даного питання займалися І. Матяш, А. Гомоляко, О. Юркова [1; 2; 6]. Тому метою даної статті є дослідження історії становлення Київського археологічного інституту (далі – КАІ).

У Російській імперії перший заклад під назвою «археологічний інститут» було створено у 1877 р. у Санкт-Петербурзі на приватні кошти за ініціативи М. Калачова. Існував Санкт-Петербурзький Імператорський Археологічний інститут (згодом – Петроградський археологічний інститут) до 1922-1923 навч.р. не лише як навчальний заклад, а й як наукова установа; готував архівістів та археологів. 30 років потому у Москві постав Московський Імператорський археологічний інститут. Відповідно до його Статуту, затвердженого 31 січня 1907 р. імператором Миколою II, цей вищий навчальний заклад також засновувався коштом приватних осіб та мав за мету не лише підготовку спеціалістів з архівної, музейної та бібліотечної справи, а й наукове опрацювання питань археології, археографії, російської історії [2, с. 220].

В Україні задум створення археологічного інституту виник ще в кінці XIX-початку XX ст. і пов'язаний з XI (Київ, 1899) та XII (Харків, 1902) археологічними з'їздами. Зокрема, на XI з'їзді графиня П.С. Уварова вказувала на неприпустимість відсутності археологічного інституту, подібного до Петербурзького, в такому багатому пам'ятками старовини краї як Україні і наголошувала на необхідності створення спеціальних кафедр в університетах. При голосуванні питання про вибір міста для заснування нового археологічного інституту пріоритет мав Київ. Та XII з'їзд вирішив питання про створення кафедр археології залишити відкритим до перегляду університетського статусу. Перші спроби організації археологічного інституту в Києві при Імператорському університеті св. Володимира, здійснені в 1904 р. В. М. Перетцом не мали успіху [2, с. 139-140].

Діяльність щодо створення КАІ активізувалася в грудні 1909 р. У першому півріччі 1910 р. ініціативна група в складі М. П. Василенка, В. Ю. Данилевича, М. В. Довнар-Запольського, В. С. Іконнікова, В. О. Кордта, О. М. Лук'яненка, Г. Г. Павлуцького, В. С. Перетца, В. О. Розова, А. І. Сонні виробила основні принципи діяльності інституту, проект статуту і програми, узгодила список засновників, ескізи нагрудних знаків. Засновники КАІ взяли за основу статуту Петербурзького (1877) і Московського (1907) археологічних інститутів, прагнучи при цьому втілити своє бачення нової для України науково-навчальної інституції й врахувати місцеву специфіку.

Київський археологічний інститут був першим осередком археологічної освіти в Україні. Основними завданнями даного закладу було вивчення місцевого краю і підготовка учених археологів, архівознавців та бібліотекознавців. «Здесь, в Киеве не только имеются научно-ценные археологические коллекции, собранные такими учреждениями, как городской музей, Университет Святого Владимира, Духовная Академия, с их богатыми музейными древностями, здесь буквально от каждого клочка земли веет глубокой стариной» [5]. Первісно Київський археологічний інститут складався з 2 відділень: археологічного, з історією мистецтв, і археографічного.

На археологічному відділенні читалися: первісна і побутова археологія, старожитності Подніпров'я, доісторична антропологія, історична географія, історична етнографія, геологія з палеонтологією, історія археологічних відкриттів, історія економічного побуту Росії та України, історія побуту Росії та України, давнє християнське мистецтво, мистецтво Сирії та Візантії, античне мистецтво з мистецтвом північного узбережжя Чорного моря, історія українського мистецтва, народне мистецтво і етнографія України, історія російського та українського іконопису, історія орнаменту, нумізматики, музеологія.

На археографічному відділенні читалися: юридичні старожитності руські і литовсько-руські, історична географія, державний лад Польщі XIV-XVIII ст., історія економічного побуту Росії, руська – російська палеографія, українська палеографія, латинсько-польська палеографія, читання пам'яток давньоруських, московських і литовсько-руських, читання польських і латинських пам'яток, які стосуються України і Литви, нумізматики, українська генеалогія, геральдика руська і західно-руська, дипломатика руська і польська, сфрагістика, метрологія українська і руська, історія орнаменту, бібліотекознавство, архівознавство загальне й українське, музеологія [5].

Курс навчання тривав 3 роки, причому третій рік присвячувався практичним заняттям з одного предмету, який викладався в Інституті, написанню дисертації, захисту її перед Радою Інституту. Після успішного захисту дисертації дійсні слухачі отримували звання вченого археолога чи архівіста й ставали дійсними членами KAI. Особам, котрі не захистили дисертацію, вручалось посвідчення про закінчення інституту й надавалось звання члена-співробітника. Статут KAI стверджував, що Інститут як «учена корпорація» складається із почесних (котрі мали особливі заслуги перед Інститутом і наукою), дійсних (професорів і викладачів Інституту) членів, членів-співробітників [4].

У дійсні слухачі Інституту приймали осіб як чоловічої, так і жіночої статі з вищою освітою, а у вільні слухачі – з середньою. Так як Інститут створювався на приватні кошти, то плата за слухання лекцій складала 300 руб. у рік, вносилася по півріччям (у деяких випадках, за згодою Ради Інституту – 200 руб.).

Пізніше було створено бібліотекознавче відділення.

Управляли Інститутом ректор і 2 проректори (1 – по учбово-навчальній, 2 – по господарській частині, які обирались на загальному зібранні з числа професорів Інституту на 3 роки з правом переобрання).

Учбово-навчальний персонал складали професори, приват-доценти, доценти, лектори, слухачі. Професор – особа, яка має науковий ступінь і педагогічний стаж у вищій школі не менш ніж 5 років. Приват-доцент – особа, яка має науковий ступінь чи наукові праці без педагогічного стажу. Доцент – особа, яка має науковий ступінь і стаж у вищій школі не менше 5 років. Лекторами були особи, які відомі своїми спеціальними пізнаннями [3].

Цікавими були і нагрудні знаки Київського археологічного інституту. Знаки закладу, які носили на правій стороні грудей, були трьох видів: 1) для тих, хто закінчив курс Інституту і членів-співробітників; 2) для почесних членів; 3) для дійсних членів. Знак складався з щита давньоруської форми, заокруглений зверху і загострений донизу з узорним візантійським кантом. На щиті було рельєфне зображення великого князя Ярослава Мудрого, зі свитком в одній руці і з мечем у другій. Князь був одягнений у свиту і мантию, на голові – корона-шапка. На ногах – візантійське взуття. Біля фігури Ярослава Мудрого знаходився напис: «Великий князь Ярослав Мудрий», а внизу літери – К.А.І. Знак для тих, хто закінчив Інститут і членів-співробітників був срібного кольору, з рельєфною фігурою і орнаментом і написом білими літерами. Знак для почесних членів був схожим, тільки фігура емальована. Між одним кольором емалі і іншим – золотий кантик. Знак для дійсних членів такий самий, але без емалі. Напис – «Великий князь Ярослав Мудрий» і літери К.А.І. – рельєфні білі [3].

Таким чином, Київський археологічний інститут засновувався як вищий навчальний заклад, який мав на меті наукову розробку археології, археографії, історії, бібліотекознавства, і підготовки спеціалістів для посад у архівах, музеях, бібліотеках державних, громадських і приватних.

Література:

1. Гомоляко А. Роль В.Ю. Данилевича у створенні та діяльності Археологічного інституту в Києві / А. Гомоляко // Література та культура Полісся. – 2011. – Вип. 65.
2. Матяш І.Б. Архівна наука і освіта в Україні 1920-1930-х років / І.Б. Матяш. – К., 2000. – 591 с.
3. Центральний державний історичний архів України (далі – ЦДІАК України), ф.707, оп. 294, спр. 95, арк. 2-6, 14.
4. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 3806, оп. 1, спр. 43, арк. 18.
5. ЦДІАК України, ф. 711, оп. 3, спр. 4010, арк. 1-1 зв.
6. Юркова О. Митрофан Довнар-Запольський та Донський археологічний інститут: точка перетину / О. Юркова // Архіви України. – 2009. – №5(265). – С. 220-228.

СЕКЦІЯ: МИСТЕЦТВО

Антоніна Лозінська
(Переяслав-Хмельницький)

**РОЗВИТОК ІНТЕРЕСУ ДО МУЗИКИ В УЧНІВ У ПРОЦЕСІ ВЗАЄМОДІЇ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ
ТА МУЗИЧНОЇ ШКІЛ**

Аналіз особливостей функціонування співацького гуртка як форми організації позакласної музично-виховної діяльності учнів загальноосвітнього навчального закладу, ролі та місця дитячої музичної школи у розвитку інтересів дітей, дозволили нам зробити висновок, що рівень практичної роботи по формуванню музичного інтересу відповідає завданням розвитку національної освіти не повною мірою. Її метою є перебудова й удосконалення роботи навчальних закладів, в тому числі й нового типу, створення умов для ефективного впливу мистецтва на виховання духовності підростаючого покоління. Це свідчить про наявність протиріч між необхідністю формування музичного інтересу у школярів та можливістю його практичного вирішення в існуючих умовах діяльності педагогічних працівників.

Ми дійшли висновку, що ця прогалина може бути реалізована в процесі спільної скоординованої роботи загальноосвітньої та дитячої музичної школи на основі діючого співацького гуртка як форми позакласної музично-виховної роботи загальноосвітнього навчального закладу та функціонування інструментального ансамблю учнів ДМШ. За такого підходу інтерес відіграє ще більш важливу роль, ніж на уроках музики в школах тому, що він є тим стимулом, що спонукає до участі дітей в добровільних заняттях. Окрім того, в процесі роботи гуртка є спроможність задовольнити інтереси учнів більш повно і диференційовано.

Найбільш цікавим та корисним, для нашого дослідження, було підтвердження можливості та необхідності спільної діяльності двох шкіл з метою формування в учнів музичного інтересу. В даному випадку пропонується по-новому, більш гнучко подивитись на формулу поєднання шкільної та позашкільної справи як єдиного процесу освіти.

У вдосконаленні національної системи освіти взаємодія загальноосвітньої та дитячої музичної школи виступає ефективним шляхом досягнення єдиної мети – формування музичного інтересу особистості як частини її загальної духовної культури, що дозволяє розширити коло мистецьких знань учнів, підняти на вищий щабель навчально-виховний процес, забезпечити належні умови для музичного розвитку школярів [5, 13]. Зазначене поєднання мети музичного навчання в обох школах визначає специфіку роботи співацького гуртка. Звернемо увагу на те, як співвідноситься сформульована мета навчання в гуртку із згаданими раніше завданнями музичного навчання в ЗОШ та ДМШ.

ЗОШ: розглядає музику як один із засобів розвитку духовного потенціалу особистості. Проблема формування специфічно-музичних інтересів, що виявляються через діяльність, як мета навчання взагалі не ставиться.

ДМШ: розвиває музичні здібності дитини та формує основи спеціальної музичної підготовки, але переважаність процесу навчання часто послаблює інтерес до музичного мистецтва.

Поєднання роботи учнів двох шкіл передбачає такі форми музичної діяльності та музичного спілкування з дітьми, які будуть всіляко стимулювати формування музичних інтересів, тобто прагнення до постійної участі в процесі музикування, в будь-якій його формі. Ми сподіваємося, що стійкий інтерес до музикування буде сприяти реалізації мети навчання учнів ЗОШ та ДМШ, тобто, розвиткові інтересу та музичних здібностей [6, 22]. З іншого боку, практична участь школярів у різних видах музичної діяльності, формування, виявлення та закріплення інтересу зробить для них світ музики доступнішим, зрозумілішим і життєво необхідним. Все вище зазначене дозволяє вважати співацький гурток найбільш ефективною формою організації музичної діяльності учнів, яка забезпечить розвиток інтересу школярів в єдності всіх його компонентів. Безумовно, в ЗОШ користується перевагою ігрова форма подання інформації. Завдання методики роботи в гуртку полягатиме в наданні більшого обсягу музичної інформації (як власне музичний матеріал, так і інформацію про музику, близькою за обсягом програми ДМШ) в ігровій формі. Відзначимо, що в якісному відношенні програма роботи гуртка частково співпадатиме з програмами ЗОШ та ДМШ, але в той же час буде значно від них відрізнятися.

В результаті ігрової роботи з музичним матеріалом, емоційна реакція дітей не буде спонтанною, а виявиться сформованою керівником гуртка. Їх сприйняття буде спиратися не стільки на музично-естетичні та теоретичні знання, скільки на інтуїтивне відчуття закономірностей музичної мови [3, 121]. Методика роботи в гуртку включатиме різноманітність видів діяльності, до того ж в музичних іграх ця діяльність носитиме синтетичний характер, де виконавець може бути одночасно диригентом, концертмейстером, вчителем. Учні ДМШ зможуть на заняттях гуртка професійно грати на інструменті, більш того, програма гуртка складатиметься в залежності від їх навчального та концертного репертуару. Той же учень ДМШ братиме участь і в інших видах музичної діяльності: танцювально-ритмічних, пластичному інтонуванні, грі на музичних інструментах дитячого оркестру тощо. Додатковим стимулом музичного інтересу для учнів та формою творчого звіту для керівника може стати, наприклад, концертна програма для батьків, учнів та вчителів, де братимуть участь усі діти, які відвідуватимуть гурток. Організуючи роботу учнів двох шкіл, ми керувалися такими **принципами**:

- відповідності змісту навчання меті та завданням;
- доступності музичного матеріалу;
- систематичності та послідовності у викладі матеріалу.
- врахування вихідного фонду музичних знань, досвіду музично-слухових уявлень, як основи для успішного здійснення переходу до пізнання музики від відомого до невідомого;
- використання творів невеликих за об'ємом, але яскравих по звучанню, що здатні викликати подив, зацікавленість, переживання та реалізують освітню, виховну та розвиваючу функції навчання.

Співацький гурток повинен не тільки озброїти учнів міцними знаннями, закріпити вміння і навички, одержані на уроках музики за програмою ЗОШ, але й розвинути їх емоційну сферу, використовуючи спеціальну спрямованість ДМШ. Проводячи заняття гуртка в яскравій, видовищній формі “живого” музичного мистецтва, враховуючи вікові психологічні особливості учнів ми зосереджували увагу на прилученні школярів до духовного багатства народу, розвитку ціннісних орієнтацій, формуванні у них музичного інтересу, потреби до співу та підвищенні якісного рівня вокального інтонування в процесі роботи над музичним образом.

Таким чином, як показала наша дослідницька робота, організація взаємодії ЗОШ та ДМШ у вигляді співацького гуртка та інструментального ансамблю учнів дає можливість прищепити любов до співу, слухання музики на основі емоційно-образного та усвідомленого сприйняття, виробити вміння давати оцінку почутим музичним творам, співпереживати, за власним бажанням брати участь в будь-якому виді музичної діяльності, сприяти глибокому та свідомому засвоєнню матеріалу і формуванню на цій основі музичного інтересу.

Література:

1. Бурлина Е.Я. О понятии “музыкальный интерес”. / Е.Я. Бурлина. – Л., Музыка. 1975. – 56с.
2. Выготский Л.С. Вопросы детской психологии. Собр. Соч., т. 4. /Л.С. Выготский. – М.: Педагогика, 1984. – 432 с.
3. Емоційний розвиток дитини / Упоряд.: С. Максименко, К. Максименко, О. Главник. – К.: Мікрос – 2003.- 213 с.
4. Жофчак З. Виховання школярів засобами мистецтва. / З. Жофчак. //Мистецтво та освіта. – 2004. - № 3.- С. 18-21.
5. Масол Л.М. Концепція загальної мистецької освіти. / Л.М. Масол. //Мистецтво та освіта. - № 1, 2004. – С.12-14.
6. Сулейманова Ж.А. Взаимодействие общеобразовательной и музыкальной школ в процессе формирования интереса к музыке у младших школьников / Ж.А. Сулейманова// Искусство в школе. – 2008.- № 4.- С.21-23.
7. Трофимчук О.І. Школа колективного музикування. / О.І. Трофимчук. – Рівне: РДІК, 2003. – 31 с.

Юлія Олійник
(Переяслав-Хмельницький)

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ НА ОСНОВІ ВИКОРИСТАННЯ ДИДАКТИЧНОЇ ГРИ

Успішність формування музичної культури учнів як частини їх духовної культури забезпечується у молодших класах при дотриманні певних умов. Як відомо, **умова** - це філософська категорія, в якій відображено універсальні

відношення речі до тих чинників, завдяки яким вона виникає й існує; складає середовище, обстановку, в якій виникає, існує і розвивається певне явище або процес [3,31].

Спираючись на ідеї вчених у галузі загальної педагогіки, психології, музичної педагогіки, ми прийшли до висновку, що педагогічними умовами формування музичної культури особистості можуть бути такі умови:

- системний підхід до використання музично-дидактичних ігор;
- застосування музично-дидактичних ігор на основі принципу інтеграції;
- особистісно-орієнтований підхід до кожного учня та його можливостей;
- створення атмосфери художньо-творчого спілкування;
- використання інтерактивних технологій на уроках музики.

Дидактична гра є засобом, що дозволяє у більш природній для молодших учнів спосіб активізувати навчально-пізнавальну діяльність, викликати інтерес до музики та створити умови для залучення їх до творчої музичної діяльності, полегшує засвоєння знань з музичної грамоти, які є основними складовими музичної культури особистості. Втім, як стверджує Савченко О.Я., гра не забезпечує стійкого позитивного ставлення учнів початкових класів до навчального процесу, якщо використовується епізодично [3, 30]. Ця думка стала відправною точкою для висунення нами ідеї про **необхідність системного підходу до використання дидактичних ігор**, як однієї з провідних педагогічних умов для формування музичної культури особистості. Включення дидактичних ігор у систему уроків передбачає:

- попередній відбір ігрових ситуацій для активізації сприймання та різних видів музичної діяльності;
- складання чіткого сценарію гри та його можливих варіантів;
- врахування індивідуальних, вікових особливостей та соціального статусу кожного учня;
- спрямованість гри на передачу і застосування знань у практичній діяльності.

Таким чином, у відповідність з першою педагогічною умовою, ігрова діяльність повинна бути чітко спланована та продумана вчителем і потребує володіння методикою створення ігрових ситуацій на уроці та мати системний характер.

Актуальне значення для забезпечення формування музичної культури особистості має, на нашу думку, **застосування музично-дидактичних ігор на основі принципу інтеграції**, оскільки навчальні предмети будуються з конкретних наук, логічно пов'язаних між собою.

Життєвість інтегративних зв'язків забезпечується таким поєднанням елементів (предметів), між якими встановлені певні співвідношення відповідності, підпорядкування, послідовності тощо. Такі зв'язки впливають на цілісність навчально-виховного процесу, підвищення ефективності засвоєння матеріалу (через уникнення дублювання), активізацію пізнавальної і музичної діяльності молодших школярів, комплексний підхід до їх розвитку [2,10].

У контексті нашого дослідження найважливішими видами інтегративних зв'язків можна вважати:

- зв'язки, що розкривають логіку системи фактів, понять, законів навчального матеріалу з кожного предмета навчального плану молодших класів;
- зв'язки між предметами кожного з циклів, що спрямовуються на урахування специфіки навчання учнів початкових класів, здійснення координації і коригування змісту навчального матеріалу на рівні тематичних розділів та окремих тем з усіх предметів;
- зв'язки між циклами предметів, що запобігають дублюванню, перевантаженню дітей молодшого шкільного віку зайвим навчальним матеріалом, полегшують засвоєння нової інформації і поглиблюють набуті знання і навички.

Формування музичної культури особистості спонукає вчителя зосереджувати увагу в процесі навчання на індивідуальності кожного учня. Це, в свою чергу, зумовлює **застосування особистісно-орієнтованого підходу** до кожного учня як важливої педагогічної умови для формування музичної культури особистості.

Особистісно-орієнтований підхід в контексті нашого дослідження передбачає спрямування навчального процесу на розвиток особистості учня, залучення його до музичної діяльності, сприяння розширенню можливостей сприймання, формування виконавських умінь і навичок, активізацію творчого потенціалу і здатності до художньо-творчої діяльності. Це створює умови для самореалізації особистості, до пошуку оригінальних шляхів вирішення проблемних мистецьких питань, що, в свою чергу, сприяє формуванню музичної культури особистості [3, 29].

Успішному розвитку музичної культури учнів сприятиме панування в школі атмосфери доброзичливого, зацікавленого ставлення до досягнень учнів. Відтак, актуальним стає питання створення таких взаємовідносин між

вчителем та учнями, які б зумовлювали успішність музичного розвитку дітей. Тому, важливою умовою формування музичної культури молодших учнів є, на наш погляд, **створення атмосфери художньо-творчого спілкування**.

У процесі взаємодії вчителя та учнів формується відчуття духовної єдності, розкриваються нові риси, задатки, здібності; розвиваються творча уява, фантазія, мислення; активізується музична діяльність, перетворюючись на співтворчість обох сторін. У такий спосіб спілкування набуває творчого характеру. Воно успішно розвивається в тому випадку, якщо вчитель і учні діють зацікавлено на ґрунті спільної музичної діяльності, взаємозбагачуючи досвід і стимулюючи подальший розвиток один одного. Означений характер спілкування залежить, на нашу думку, від кількох чинників:

- від позитивної емоційної забарвленості спілкування, що передбачає врахування і використання психологічних особливостей молодшого

- шкільного віку та індивідуальних якостей кожної дитини;

- виразності мовної інтонації та оцінних суджень вчителя (в тому числі й негативних), що повинні позитивну спрямованість;

- від педагогічної спостережливості, що виступає важливим чинником і втілюється в умінні передбачати дитячу реакцію;

- від здатності до педагогічного перевтілення, що реалізується через уміння слухати, професійно поєднуючи сприймання з оцінкою результатів діяльності учнів [4, 53].

Активна модель навчання передбачає застосування **інтерактивних методів**, що стимулюють пізнавальну активність і самостійну діяльність учнів, які є суб'єктом навчання, працюють творчо та вступають в діалог із учителем.

Суть інтерактивного навчання полягає у тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної, активної взаємодії всіх учнів. Це співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, у співпраці), де і учень, і вчитель є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання, розуміють, що вони роблять, рефлексують із приводу того, що знають, вміють та здійснюють. Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне розв'язання проблеми на основі аналізу обставин та відповідної ситуації. Слід пам'ятати, що використання інтерактивного навчання - не самоціль, не засіб для досягнення творчої атмосфери в класі, яка найліпше сприяє співробітництву, взаєморозумінню і доброзичливості, дає можливість реалізувати особистісно-орієнтоване навчання на уроках музики [5,201].

Отже, використання дидактичної гри в якості засобу формування музичної культури учнів початкової школи полягає у визначенні її місця в навчально-виховному процесі та структурі уроку з урахування вікових, індивідуальних особливостей школярів, продуманій та керованій викладачем організації ігрової діяльності дітей. Застосування дидактичної гри на різних етапах уроку дозволяє зацікавити учнів, активізувати їх музичне сприймання та закріпити необхідні знання, уміння і навички, розвинути музичні здібності та закласти основу для формування музичної культури.

Література:

1. Букреева Г.Б. Музичні ігри / Г.Б. Букреева // Мистецтво та освіта. – 2003. - № 2. – С. 44-49.
2. Гумінська О.О. Інтерактивні методи на уроках музики / О.О. Гумінська //Завуч. -2004. - №32. – С. 4-19.
3. Савченко О.Я. Навчити учнів учитися: психолого-дидактичний аспект /О.Я.Савченко // Директор школи, ліцею, гімназії.- 2005.- № 1.-С. 29-32.
4. Фраловська О. Ігрова педагогіка. Технологічний аспект / О. Фраловська // Відкритий урок: розробки, технології, досвід.- 2005.- № 21-22,С.53-59.
5. Химинець В.В., Кірик М.Ю. Інновації в початковій школі. / В.В. Химинець, М.Ю. Кірик. - Тернопіль: Мандрівець, 2009. - 312 с.

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук, професор Горбенко С.С.

Сергій Стадник
(Переяслав-Хмельницький)

СУТІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА МУЗИЧНО-ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ

Формування творчої особистості – актуальна проблема сучасної психолого-педагогічної науки і практики. Реальна соціально-економічна ситуація, процеси демократизації, гуманізації і духовного відродження України викликають об'єктивну потребу в творчості кожного члена суспільства. А тому, головним завданням сучасних освітніх концепцій є не тільки засвоєння певного обсягу знань, умінь і навичок, а й розвиток творчих здібностей особистості. Відомий психолог Б. Теплов відзначав, що «творча діяльність здійснює значний вплив не тільки на науковий прогрес, але і на все суспільство в цілому, а ті держави, які зможуть краще за всіх виявити творчу особистість, розвинути її, створити для неї сприятливі умови, будуть мати найбільші переваги» [6, с. 124].

Науковцями в галузі педагогіки, психології, естетики, філософії творчість розглядається як діяльність, результатом якої є створення індивідуально нового, неповторного, оригінального. Однак, прояви творчого елементу можливі не лише у новизні кінцевого результату, вони виявляються в найрізноманітніших ситуаціях процесу діяльності людини. У своїй праці «Методологія наукової творчості» дослідник А. С. Майданов зазначає: «Будь-який творчий акт унікальний і причому не лише новизною свого результату, а й оригінальністю шляхів, засобів і способів його одержання» [3, с.78].

Психолог Л. С. Виготський виділяє прояви творчого начала у будь-якій людській діяльності та переконаний, що творчість доступна кожному: «Звичайно, найвищий вияв творчості і досі доступний лише небагатьом обраним геніям людства, але у буденному житті, що оточує нас, творчість є необхідною умовою існування, і все, що виходить за межі рутини і в чому міститься хоча б йота нового, зобов'язана своїм походженням творчому процесу» [2, с. 58].

Проаналізувавши ряд уявлень про структуру творчого процесу та послідовність розгортання творчої думки, вкажемо на їхні основні характеристики:

- творчий акт завжди є полізмістовим та енергомістким діянням, результат якого постає у формі нового, створеного, такого, що відображає "Я" творця (Б. Теплов);
- творчий акт виявляє не тільки "суб'єктивно новий зміст", а й "об'єктивний приріст" досвіду, знання, змісту — в тій чи іншій формі існування сутнього (М. О. Бердяєв);
- творчий акт — це водночас процес і зміст духовного, естетичного, морального, професійного тощо; зростання особистісних самовиявів "Я" індивіда (Л.С. Виготський);
- творчий акт постає як вчинок культурно-історичного змісту, в якому відбувається поєднання конкретного, одиничного та всезагального через зіставлення, співвідношення та взаємодоповнення індивідуального досвіду та досвіду вселюдського у пізнанні та перетворенні явищ світу (А.С. Майданов).

Отже, у творчому акті людина виявляє свою власну неповторну сутність, розкриває дар досягати існуюче та створювати нове. Саме у творчому діянні вона активізує свої емпіричні і отримані знання, глибинні, часто неусвідомлені особистісні задатки, естетичні смаки і манери виражати свої власні нові набуття. Так людина стає творчою особистістю, даючи нам якісно новий, проникнутий її індивідуальним творчим началом продукт.

Аналіз методологічної літератури показав, що науковці по-різному трактують поняття «творчість», а тому по-різному вони трактують й поняття «творчі здібності». Загалом тлумачення «здібностей» визначається вченими як індивідуально стійкі властивості людини, що визначають її успіхи в різних видах діяльності (Б. М. Теплов) [6]. Здібності — це потенційні можливості, що виявляються в діяльності, яка не може існувати без них.

В. Рогозіна вважає що творчі здібності є особливим видом розумових здібностей, які виражаються в умінні породжувати мислинневу діяльність за межами вимог, відхилятися під час мислення від традиційних норм, генерувати різноманітні оригінальні ідеї та знаходити способи їх практичного вирішення [5]. В. О. Моляко, розділяючи позицію попереднього автора щодо елементів творчих здібностей, додає до їх структури ще такі компоненти як здатність до саморегуляції та самооцінки [4].

Особливе місце в процесі формування творчої особистості, на думку дослідників, займає мистецтво. Адже його унікальні можливості цілісного впливу на особистість виступає не тільки джерелом естетичного виховання, а й універсальним засобом творчого розвитку дитини.

Розвиток творчих здібностей у складному процесі музичної діяльності, безперечно, характеризується множинністю

різних складових, котрі тісно взаємодіють між собою, та є ефективними лише у своєму цілісному комплексі. Тому можна сказати, що музична діяльність — це універсальний вид мистецької діяльності, який об'єднує всі напрямки дитячої творчості.

Специфічною рисою мистецтва є те, що воно органічно поєднує в собі теоретичний та практичний аспекти художньо-творчої діяльності на основі залучення дітей до надбань національної та світової мистецької скарбниці. Духовна культура людства є неможливою без мистецтва. Завдяки його художньо-образній формі відбувається могутній естетично-емоційний вплив на психіку особистості, що спонукає до розвитку її активності, спрямованої на творення краси в навколишньому світі й на внутрішнє самовдосконалення. У цьому прямо проглядається взаємовплив мистецтва і творчої діяльності людства. Музикознавець Борис Асаф'єв проникливо зазначив: «Кожен, хто в будь-якому мистецтві зумів створити хоча б крупицю свого, буде відчувати, любити і розуміти це мистецтво глибше й природніше, як співучасник будівництва» [1, с. 54].

Невід'ємною складовою мистецтва є музика. Музичне мистецтво є найбільш поширеним, доступним, а тому і найбільш дієвим засобом розвитку людської суб'єктивності, культури почуттів особистості і творчих здібностей.

У контексті шкільного музичного навчального процесу розвиток *творчих* здібностей на уроці музичного мистецтва залежить від рівня сформованості *загальних музичних* здібностей. Поняття «музичні здібності» досить уважно досліджував Б. М. Теплов. Згідно його теоретичних міркувань музичні здібності це – особисті індивідуально-психологічні особливості, у структурі яких поєднуються спеціальні (виконавські, композиторські) здібності і загальні – необхідні для здійснення будь-якої музичної діяльності. До них відносяться: відчуття гармонії, ладу, ритму, музичне мислення з елементами запам'ятовування та відтворення у пам'яті музичного матеріалу, емоційна перейнятість стосовно музики, наявність музичного слуху (гармонійного, мелодійного), а також слухового уявлення (здатність уявляти висотні і ритмічні співвідношення звуків, оперувати ними у думках), здатності до точного інтонування; психомоторні здібності, образне музичне мислення [6].

Отже, безперечно, між музичними і творчими здібностями існує настільки тісний зв'язок і вплив, що, фактично, вони асимілюються у єдине взаємно обумовлене ціле, яке можна висловити поняттям – *музично-творчі здібності*.

Музично-творчі здібності вивчаються психологами більше 150 років. Проте й сьогодні немає єдиної точки зору на їх природу, структуру, не існує також основних сталих понять, за допомогою яких психологи описують музичні здібності і обдарування. Аналіз теоретичних джерел з проблеми творчих та музичних здібностей дозволив зробити висновок про багатоаспектність цього питання та недостатню його розробку.

Отже, опрацювавши існуючу вказану теоретичну базу про творчі, музичні і музично-творчі здібності ми зробили певні припущення стосовно їхньої структури і складових. *Музично-творчі здібності – це особливі природньо обумовлені і діяльнісно підкріплені властивості особистості, що проявляються через інтерес до музичного мистецтва, оригінальну реалізацію в ідеалістичному (ідеї, образи, теми, зміст і т. д.), теоретично-методологічному (символіка, і структура оперативних одиниць і величин, простеження закономірностей та відхилень у їхньому взаємозв'язку, фіксація цих процесів, способи фіксації), а також прикладному (створення цілісної музичної одиниці – твору чи новітнього виконавського вираження готового твору) аспектах музичної діяльності. Сутність музично-творчих здібностей* полягає у повній комплектності складових властивостей, котрі у сукупному поєднанні повністю узгоджуються із запитамі стартових творчих пропозицій середовища музики, взаємопоєднуються і взаємодіють з ними, що дає можливість створювати новий, незнаний раніше продукт музичної діяльності.

Література:

1. Асаф'єв Б.В. Избранные статьи о музыкальном просвещении и образовании / Б.В. Асаф'єв. – Л.: Музыка, 1973. – 144с. – изд. 2-е.
2. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. Психологический очерк / Л.С. Выготский – М.: Просвещение, 1991. – 93с. – вид. 3-е.
3. Майданов А.С. Методология научного творчества. / А.С. Майданов. – изд. ЛКИ. – 2008. – 512 с.
4. Моляко В.О. Творчий потенціал людини як психологічна проблема / В.О. Моляко. // Психологічна газета. – 2005, №6, с. 4-5.
5. Рогозина В.В. Педагогические условия развития творческих способностей на уроке / В.В. Рогозина // Воспитание школьников. – 2007, №4, с. 28-30
6. Теплов Б.М. Психология музыкальных способностей / Б.М. Теплов // Избранные труды в 2-х т. – М, 1985. – т. 1. 222 с.

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук, професор Горбенко С.С.

СЕКЦІЯ: ПЕДАГОГІКА

Лариса Берегеля
(Богуслав, Україна)

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Одним з напрямків модернізації професійної підготовки педагога є застосування компетентісного підходу, що має практичну спрямованість, яка була визначена матеріалами Симпозіуму ради Європи, де підкреслювалося, що для результатів освіти важливо знати не лише «що», але й «як» робити. Поняття компетентності тісно пов'язане із поняттям «готовність до педагогічної діяльності», «професійно-педагогічна підготовка». Проаналізуємо їх зв'язок.

Г.В.Троцько [7; с.201-209], аналізуючи різні підходи до визначення сутності готовності до педагогічної діяльності, виділяє такі компоненти:

- мотиваційно-цільовий, морально-орієнтовний, операційно-технологічний,
- творчий потенціал особистості, професійна компетентність, емоційно-вольовий, аналітико-оцінний, психофізіологічний.

Вчений до професійної компетентності відносить знання свого навчального предмету, особливостей дітей, свідомість дій, педагогічне мислення, професійну спрямованість уваги, сприймання, уяву, педагогічні здібності. Особлива увага при цьому звертається на підходи, які розкривають професійно-педагогічну спрямованість як систему позитивних психологічних установок, соціальних орієнтацій та професійних очікувань.

І.О.Зимня [2; с. 1-40] визначає компетентність як таку, що базується на знаннях, інтелектуально- і особистісно-обумовлену соціально-професійну життєдіяльність людини.

На думку Ю.В.Сухарнікова, «вимоги до компетентності визначаються як рівень професійної підготовки, котрий необхідно мати випускникові вищого навчального закладу для виконання виробничих функцій на первинній посаді, відповідно до узгоджених критеріїв, зазначених у Стандартах вищої освіти відносно приписаних рівнів знань, розуміння та засвідчених навичок»[5; с. 3-27]. Автор, відповідно до цього виділяє, дві складові компетентності випускника вищого навчального закладу, зумовлені тим, що людина є одночасно і суб'єктом психічної активності, і суб'єктом активної дії, - інформованість, знання, розуміння, цінності, переконання, а також поведінка, навички. Аналіз основних компонентів професійної компетентності Ю.В.Сухарніков здійснює через поняття підготовленість та готовність.

У контексті дослідження запровадження компетентісного підходу у процесі підготовки вчителів початкової школи, ми визначаємо сутність творчої компетентності, при виконанні професійних функціональних завдань.

Компетентність - це сукупність теоретичних знань, практичних умінь, навичок, ставлень, досвіду, особистісних якостей учителя, які забезпечують результативність педагогічної дії. Компетентність слід пов'язувати у більшій мірі з умінням розв'язувати широке коло практичних завдань, а не лише із наявністю знань. В цілому можна зробити висновок, що при розгляді компетентності варто включати такі аспекти:

- мотиваційний (готовність до прояву компетентності);
- ціннісний (ставлення до змісту компетентності, особистісна її значимість);
- когнітивний (знання змісту компетентності);
- діяльнісний (досвід прояву компетентності у різних ситуаціях);
- емоційно-вольовий (здатність адекватно ситуаціям регулювати прояв компетентності).

Основою такої професійної компетентності вчителя є творчо-пізнавальна компетентність, яка є сукупністю теоретичних знань, практичних умінь, навичок, ставлень, досвіду, особистісних якостей учителя, що дозволяють: здійснювати пошукову, евристичну діяльність, самостійно здобувати нові знання, аналізувати діяльність учасників навчально-виховного процесу, приймати рішення. Творчо-пізнавальна компетентність, відображає спрямовану діяльність вчителя на пізнання особливостей процесу і результатів, як власної діяльності, так і діяльності інших учасників навчально-виховного процесу; на розвиток та застосування інтелектуальних, творчих умінь. Необхідність формування творчо-пізнавальної компетентності зумовлена потребою у адаптації вчителя до умов, що часто змінюються. Відповідно до цього компетентність передбачає і здатність людини змінювати у собі те, що повинно

змінюватися у відповідь на певну ситуацію, тобто під час практикування компетентності потрібно діяти самостійно, творчо і відповідально.

Дж.Равен, визнаючи компетентність, як суть «мотивовані здібності» [3; с. 258], пропонує перелік із 37 видів компетентностей, а саме: готовність і здатність навчатися самостійно; увага до проблем, пов'язаних із досягненням поставлених цілей; самостійність мислення; готовність розв'язувати складні питання; готовність працювати над чимось спірним, що викликає занепокоєння; готовність використовувати нові ідеї та інновації для досягнення мети; здатність приймати рішення [3; с. 281-296].

Майбутній вчитель початкової школи у процесі реалізації функції охорони життя та здоров'я дітей має здійснювати аналіз фізичного та психічного здоров'я учнів, рівень їх розумової працездатності і на основі цього приймати рішення стосовно нормування фізичного та інтелектуального навантаження, здійснювати індивідуальний та диференційований підхід.

Особливо важливим є переконаність майбутнього вчителя початкової школи у цінності пізнавальної діяльності, розумових умінь у процесі реалізації розвивальної функції, у створенні умов, коли навчання стає засобом задоволення актуальних пізнавальних потреб учнів відповідно до їх особистих запитів у процесі життєдіяльності та творчості. У цьому разі розвинена творчо-пізнавальна компетентність педагога є основною, прикладом для наслідування у розвитку навчально-пізнавальних та творчих умінь молодших школярів.

Для реалізації дидактико-методичної виробничої функції майбутньому вчителеві початкової школи необхідно володіти умінями аналізу різних навчальних об'єктів, порівняння навчального матеріалу, здійснення тематичного, міжтематичного узагальнення, визначення меж дії понять, закономірностей, способів дій, що засвоюються дітьми, структурування, кодування і декодування інформації, генерування варіантів розв'язування як глобальних, так і стратегічних, тактичних, процедурних завдань системи уроків і окремого уроку.

Творчі уміння знаходити причини конкретних проявів поведінки особистості, формулювати педагогічну задачу, знаходити до однієї задачі декілька правильних відповідей (як елемент дивергентного мислення), переносити педагогічні знання й способи виховної діяльності, життєвий досвід у нову ситуацію, уявляти і прогнозувати застосування певних методів впливу на свідомість, поведінку, волю вихованця – є проявами творчо-пізнавальної компетентності вчителя у ході забезпечення виконання соціально-виховної виробничої функції.

Такі особистісні якості педагога як активна життєва позиція, впевненість у собі, мудрість, життєрадісність, сумлінність, відповідальність, активність, терплячість тощо, вміння оцінювати твердження і міркування в якості елементів творчо-пізнавальної компетентності слугують основою для реалізації цінноорієнтаційної функції професійної діяльності вчителя початкової школи, спрямованої на формування у школярів системи цінностей та побудови на їх основі системи життєдіяльності.

Система формування творчо-пізнавальної компетентності майбутнього вчителя повинна забезпечити багатоаспектну готовність майбутнього педагога. Основою такої системи має стати індивідуально-орієнтований підхід до організації навчально-пізнавальної діяльності кожного студента, у процесі якого засвоєння абстрактних знань накладається на професійну діяльність, тобто здійснюється перехід навчально-пізнавальної діяльності у навчально-професійну, а потім у професійну. Це призводить у кінцевому результаті до здатності педагога творчо діяти у ситуаціях, які постійно змінюються.

Так як школа набуває нових рис [6; с. 11], в ній повинні працювати вчителі, вихователі у яких відзначають:

- широка освіченість, висока культура, багатий духовний світ, справжня інтелігентність;
- глибоке знання своєї спеціальності з методичною майстерністю, яка дозволяє вибирати оптимальний для конкретної ситуації метод або комплекс методів;
- здібність співпереживати, розуміти особливості розвитку школярів різного типу, їхній внутрішній світ, мотиви поведінки;
- наукове діалектичне мислення, яке забезпечує чутливість до нового і сприяє вийти за межі складеної практики, розвивати творчі сили, формувати учителя-вихователя як дослідника, шукаючого відновлення навчально-виховного процесу;
- готовність до постійної самоосвіти, поповнення знань з різних областей науки, особливо психолого-педагогічної, мистецтва, культури;
- творча фантазія, розвинене уявлення;
- комунікативні здібності;

- регулює режим для вихованців; надає їм допомогу в навчанні та інших видах діяльності.

Всі ці риси є складовою, яка включає в себе творча компетентність педагога початкової школи.

Розгляд творчої особистості вчителя, як соціально схваленої норми, дає змогу виявити ряд суперечностей, основною з яких можна вважати невідповідність між визнанням творчої компетентності педагога не просто бажаним, а принципово значущим педагогічним явищем і налагодженістю соціально-економічного механізму інтенсифікації праці вчителя.

Однією з умов створення ситуації реальної зацікавленості педагога в процесі та результатах педагогічної праці є демократизація всієї системи освіти. Розширення прав особистості, надання їй можливостей для творчого пошуку, вибору змісту, форм, методів роботи, залучення до різних видів управлінської діяльності сприяє виникненню та розвитку почуття відповідальності за доручену справу.

Важливою умовою формування творчої особистості педагога повинна бути турбота про утвердження соціальної справедливості у педагогічних колективах. Така турбота, розмежовуючи відповідальність колективу, з одного боку, і кожної особистості, з другого, сприяє конкретизації відповідальності особистості. Зацікавленість кожного в наслідках своєї праці, а отже і підвищення відповідальності повніше забезпечується, коли обсяг матеріальних благ, як і моральна нагорода, ставиться у чітку залежність від досягнутих успіхів. Крім того, адекватна оцінка праці підвищує рівень задоволення нею. І навпаки, коли немає відчуття суспільного корисного результату від своїх дій, поступово зникають і інші ціннісні орієнтації, в тому числі і відповідальність. У зв'язку з цим виникає особлива проблема критеріїв та показників оцінки педагогічної праці.

На підставі викладеного, можна зробити висновок, що для успішного формування творчої компетентності майбутніх вчителів початкової школи необхідно створити певні умови, а саме:

- створення ситуації зацікавленості особистості в праці та її результатах;
- формування суб'єкта відповідальних дій, пізнавальних, вольових та компетентісних компонентів в його творчості;
- наявності гуманістично орієнтованого соціального контролю та об'єктивної оцінки дій кожного суб'єкта.

Література:

1. Вітковська О.І. Професійне самовизначення як життєва проблема особистості // Педагогіка і психологія. – 1998. - №3- С.171-179.
2. Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. – М.: Издательский центр проблем качества подготовки специалистов. 2004. – 40с.
3. Равен Дж. Компетентность в современном обществе. Выявление, развитие и реализация. М., 2002 – 346с.
4. Сольва Л. Моделювання процесу професійного становлення майбутнього молодшого спеціаліста (Психологічний аспект) // Рідна школа. – 2005 №4 – С.10-12
5. Сукарніков Ю.В. Людський чинник та навчально-методичне забезпечення професійної підготовки фахівців для виробництв майбутнього (Проблеми освіти).- К.: Наук.-метод. центр вищої освіти, 2003. Вип. 33. – С.3-27
6. Творча особистість вчителя як передумова інноваційних процесів у початковій школі: Зб. наук. праць Всеукр. наук.-практич. конфер., 27-29 квітня 2004р. / В.Г.Тарасов (відп. ред.); Житомирський держ. ун-т ім. Івана Франка. – Житомир: Вид-во ЖДУ, 2004. – 251с.
7. Троцько Г.В. Теоретичні питання формування професійно-педагогічної готовності майбутнього вчителя // Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992-2002. – Ч.1 – Харків: «ОВС», 2002 – С.201-209

Марина Гром
(Полтава)

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ ЛЯЛЬКОТЕРАПІЇ У ГАРМОНІЗАЦІЇ СІМЕЙНИХ СТОСУНКІВ

Важливою складовою суспільного розвитку, умовою та основою стабільності і процвітання суспільства є духовно-психологічне здоров'я населення, а зокрема сімей. Тому все актуальнішим стає питання формування і збереження психічного здоров'я у родині, а також формування гармонійних стосунків. Нажаль зараз у багатьох дітей

з'являють труднощі у спілкуванні, посилюються дитячі страхи, агресивність, підвищується тривожність. Для гармонізації стосунків у родині та корекції поведінки дітей спочатку необхідно визначити основну причину, а не її зовнішні прояви. З цією метою широко використовується лялько терапія у корекційно-виховній роботі з дітьми і дорослими.

Лялькотерапія - це розділ арттерапії, що використовує в якості основного прийому психокорекційного впливу ляльку як проміжний об'єкт взаємодії дитини і дорослого. Ідентифікуючи себе певним чином, дитина в умовній ситуації проектує свій внутрішній світ і відчуває реальні почуття, діагностуються, що направляються і коректовані психологом. [4,с. 15].

Один з головних принципів - не лікування окремого симптому або набору симптомів, а спроба проникнути глибше, заглянути в душу дитини, зрозуміти, чим же викликані ці симптоми, де «поломка», що даному конкретному дитині заважає жити? Методика дозволяє працювати з дітьми різного віку: від чотирьох до чотирнадцяти.

Лялькотерапія як метод заснований на процесах ідентифікації дитини з улюбленим героєм казки, з улюбленою іграшкою. В якості основного прийому корекційного впливу використовується лялька як проміжний об'єкт взаємодії дитини і дорослого. Дитина, пізнаючи реальний світ, його соціальні зв'язки і відносини, активно проектує сприймається досвід в специфічну ігрову ситуацію. Основним об'єктом такої соціальної проекції досить довгий час є ляльки.

Витоки лялькотерапії можна знайти в психодрамі Морено. У 1940 році Якоб Леві Морено заснував в США Інститут соціометрії і психодрами. Він вирішив відтворювати в умовах клініки ті самі ситуації, які найбільш травмували його пацієнтів, і для цього створив спеціальний лікувальний театр, який назвав психодрамою. Лікарі разом з хворими та їхніми родичами писали досить прості сценарії і спільними зусиллями ставили спектакль. Глядацька зала теж складався з хворих, родичів та лікувального персоналу. Лялькотерапія популярна як в закордонній (Ф. Зімбардо), так і у вітчизняній практиці корекційної роботи (А. І. Захаров, А. Співаковська). [1,с.230].

Метою лялькотерапії є допомога у ліквідації хворобливих переживань, зміцнення психічного здоров'я, поліпшення соціальної адаптації, розвиток самосвідомості, вирішення конфліктів в умовах колективної творчої діяльності.

Функції лялькотерапії :

1. комунікативна - встановлення емоційного контакту, об'єднання дітей в колектив;
2. релаксаційна - зняття емоційної напруги;
3. виховна - психокорекція прояв особистості в ігрових моделях життєвих ситуацій;
4. розвиваюча - розвиток психічних процесів (пам'яті, уваги, сприйняття), моторики;
5. навчальна-збагачення інформацією про навколишній світ.

Лялькотерапія дозволяє об'єднати інтереси дитини і корекційні завдання психолога, дає можливість самого природного і безболісного втручання дорослого в психіку дитини з метою її корекції або психопрофілактики. Використовується цей метод в цілях профілактики дезадаптивних поведінки. Корекція протестної, опозиційної, демонстративної поведінки досягається шляхом розігрування на ляльках в парі з батьками або однолітками типових конфліктних ситуацій, взятих з життя дитини.

У лялькотерапії використовують різноманітні види ляльок:

- ляльки-маріонетки;
- пальчикові ляльки;
- тіньові ляльки;
- мотузкові ляльки;
- площинні ляльки;
- ляльки- рукавички;
- ляльки-костюми.

Значний внесок у розвиток лялько терапії зробили видатні науковці та практики І.Я. Медведєва і Т.Л. Шишова. Свою корекційну методику автори назвали «драматична психоелевація», що означає «піднесення душі» (подолання недоліків). Суть методики полягає у тому, що діти непомітно для себе працюють над своїми проблемами і недоліками коли програють з ляльками індивідуально підібрані або спеціально написані театральні етюди. Поступово свої недоліки вони перетворюють у переваги: впертість може трансформуватися у завзятість, вискочка навчиться бути лідером, жадібний - бережливим. [3,с. 9-10].

Російські дослідники І.Я. Медведєва і Т.Л. Шишова пропонують такий алгоритм організації і проведення роботи з лялькою: виготовлення ляльки, розігрування історії, яка пов'язана з травмуючою для дитини ситуацією, досягнення максимального переживання дитиною ситуації через співчуття герою-ляльці та ідентифікацію з ним. Сюжет має будуватися по «наростаючій лінії» з метою створення все більшої емоційної напруги та закінчуватися обов'язково позитивно, бурхливою емоційною реакцією (сміх, плач) та зняттям напруги. Після завершення спектаклю дитина повинна відчути полегшення.

Таким чином, технологія, запропонована авторами, полягає у посиленні емоційної напруги, яку постійно відчуває дитина, до такого ступеня, щоб вона могла перейти у нову форму- розслаблення, катарсис. [2, с. 19-21].

Інший підхід до методики організації терапевтичної роботи з лялькою виділяє Т.Д. Зінкевич-Євстигнєєва: спільне з дорослим виготовлення власної ляльки, «оживлення» ляльки, використання її у казотерапевтичних постановках. Особливе місце в казкових постановках, які передбачають роботу дитини з лялькою, займають казки-експромти, які створюють певне середовище для подальшого діагностування, корекції й творчого розвитку дитини. Динаміка сюжету і кінець такої казки невідомі. Ефект психологічного впливу такого виду постановок, як визначають дослідники, досить великий. Сама постановка перетворюється у живий процес співтворчості. За таких умов діти надають ляльці функції живої істоти, яка здатна відчувати як людина. [4, с. 196-197].

Особливого значення набуває процес виготовлення ляльки. Він дозволяє об'єднати дитину з дорослим. У спільній роботі дитини та батьків над створенням ляльки основна ідея-проект мають належати самій дитині. Дорослий стимулює дитячу фантазію та допомагає на технічному рівні реалізувати задум. Досвід роботи показує, що ця спільна діяльність допомагає краще пізнати дорослому і дитині один одного, отримати реальний досвід об'єднання у спільній справі, провести весело та цікаво час у сімейному колі. [4, с. 67-68].

Отже, для гармонізації сімейних стосунків та проведення корекційної роботи з родиною є доцільним використання лялькотерапії. Психокорекційну роботу з дітьми використовуючи метод лялькотерапії необхідно проводити спільно з батьками. Нормалізація батьківських установок, уявлень, сенситивності по відношенню до дитини є одним з корекційних завдань лялькотерапії і реалізується в спільній діяльності. Специфічні особливості лялькотерапії дають багатий діагностичний матеріал і допомагають батькам побачити нове в дитині, отримати інформацію про взаємодію з ним, про стиль свого виховання.

Література:

1. Зінкевич-Євстигнєєва Т.Д., Грабенко Т.М. практикум по креативной терапии.—СПб.: ТЦ «СФЕРА», 2001.—400с.
2. Медведєва И.Я., Шишова Т.Л., Книга для трудных родителей.М.: Роман-газета, 1994.—180с.
3. Медведєва И.Я., Шишова Т.Л., Дети, куклы и мы.М., 2011. — 256с.
4. Федій О.А. Естетотерапія. Навчальний посібник.—К.: Центр учбової літератури, 2007.—256с.

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук, доцент Котломанітова Галина Олександрівна

Галина Дегтярьова
(Харків)

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ІКТ-КОМПЕТЕНОСТІ ВЧИТЕЛЯ В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

Постановка проблеми. Потреба практичної реалізації основоположних засад нормативних документів щодо інформатизації навчально-виховного процесу і перешкод на шляху її досягнення зумовила доцільність створення програмно-цільового проекту «Комп'ютерно орієнтовані методичні системи навчання у професійно-педагогічній діяльності вчителя загальноосвітнього навчального закладу», який реалізовувався у Харківській області протягом 2008-2011 років.

Проект було розроблено з метою підготовки вчителя-предметника загальноосвітнього навчального закладу в системі післядипломної педагогічної освіти до використання комп'ютерно орієнтованих методичних систем

навчання у професійно-педагогічній діяльності, його актуальність визначалася тим, що надзвичайно важливою була і є підготовка педагога до використання комп'ютерно орієнтованих методичних систем навчання у професійній діяльності, оскільки широке впровадження засобів інформаційних технологій у навчально-виховний процес показує, що вплив цих засобів на результати навчальної діяльності залежить від правильно сформованого навчального середовища, визначення місця і ролі засобів цих технологій у структурі комп'ютерно орієнтованого навчального середовища.

Ураховуючи вищесказане, була визначена ціла низка завдань, серед яких передбачалася розробка моделі формування та вдосконалення ІКТ-компетентності вчителя-предметника загальноосвітніх навчальних закладів.

Мета цієї статті – дати характеристику моделі формування та вдосконалення ІКТ-компетентності вчителя-предметника загальноосвітніх навчальних закладів у системі післядипломної освіти.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні і досі залишається відкритим питання, яким чином можна сформувати ІКТ-компетентність педагогів у системі післядипломної освіти і як зробити так, щоб ІКТ-компетентність переросла в ІКТ-активність. Тому в межах реалізації ПЦП «Комп'ютерно орієнтовані методичні системи навчання у професійно-педагогічній діяльності вчителя загальноосвітнього навчального закладу» було розроблено й апробовано модель формування та розвитку рівнів ІКТ-компетентності вчителя в системі післядипломної освіти (Рис. 1).

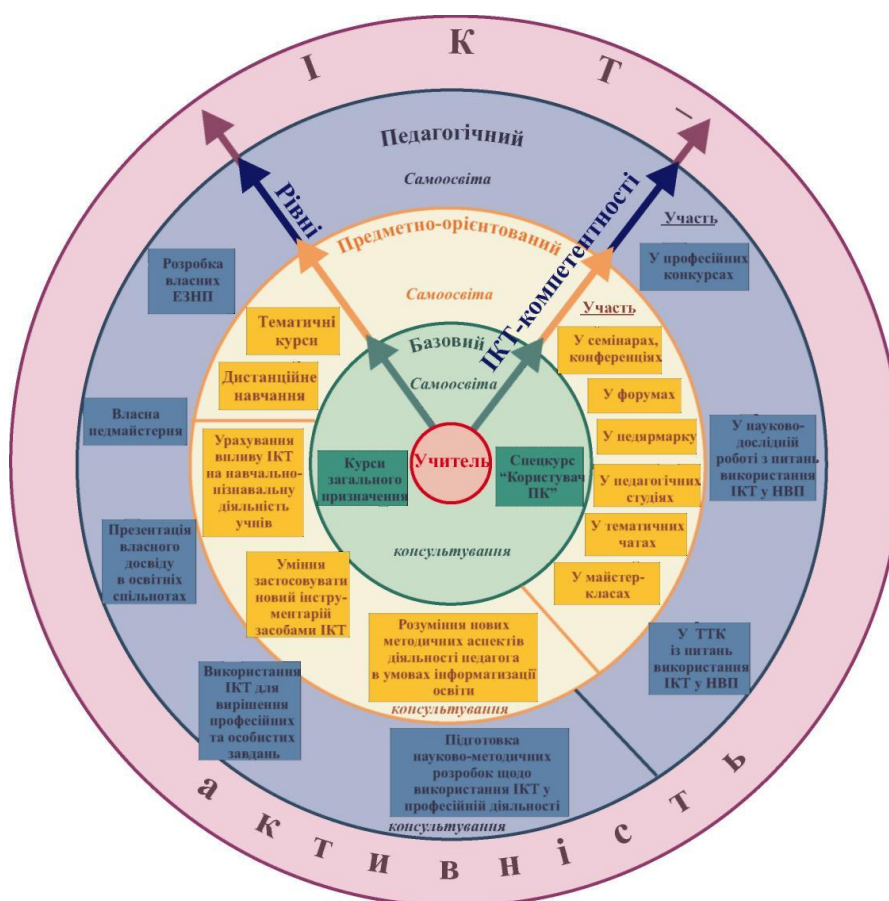

Рис. 1. Модель формування та розвитку рівнів ІКТ-компетентності вчителя у системі післядипломної освіти

Модель показує, яким чином у системі післядипломної освіти має, ураховуючи етапи набуття, поступово формується ІКТ-компетентність, що є однією зі складових загальної професійної компетентності педагога. Спочатку відбувається знайомство з досвідом колег із питання використання ІКТ у своїй роботі, з'являється бажання оволодіти навичками роботи з комп'ютером, навчання у школі на короткострокових курсах, котрі проводить учитель інформатики, дає необхідний поштовх вчителю-предметнику. І він уже цілеспрямовано проходить навчання або на спецкурсах поглибленого рівня, розробленими викладачами секції інформатизації та дистанційної освіти ХАНО і присвячених основам роботи з сучасними ІКТ, навчання на яких дозволить педагогічним працівникам оволодіти базовими навичками користувача і вийти на базовий рівень володіння ІКТ-компетенціями.

Учитель продовжує розвивати необхідні ІКТ-компетенції, долає обмежений погляд на комп'ютер лише як на деякий технічний засіб навчання, призначений для демонстрації окремих слайдів, текстів і готових програм і переходить на предметно-орієнтований (технологічний) рівень володіння ІКТ-компетенціями. Він, використовуючи базові вміння користувача, починає застосовувати набуті знання для оволодіння навичками використання апаратних засобів ПК і мультимедійного обладнання, для опанування можливостями сервісів мережі Інтернет, для формування навичок користування спеціальними програмами (архіватори, антивіруси тощо) і програмним забезпеченням навчального призначення з метою комп'ютерної підтримки вивчення навчальних предметів. Для вдосконалення ІКТ-компетентності проходить навчання на спеціальних тематичних курсах/спецкурсах для вчителів-предметників з проблеми використання ІКТ у професійній діяльності таких, як «Використання комп'ютерно орієнтованих систем на уроках української мови та літератури», «Використання комп'ютерно орієнтованих систем навчання на уроках світової літератури та російської мови», «Використання комп'ютерно орієнтованих систем навчання на уроках іноземної мови», «ІКТ у діяльності вчителя початкових класів», «ІКТ у діяльності вчителя історії», «ІКТ у діяльності вчителя географії», «ІКТ у діяльності вчителя математики», «ІКТ у діяльності вчителя фізики», «Використання інформаційно-комунікаційних технологій учителем у професійній діяльності» або на дистанційних курсах. Свідченням перебування педагога на предметно-орієнтованому рівні володіння ІКТ-компетенціями є самостійне (або у співпраці з учителем інформатики) створення власних дидактичних мультимедійних матеріалів, електронних засобів навчального призначення з метою підтримки викладання навчальних предметів, підготовки та проведення позакласних заходів тощо. Прикладом таких цифрових освітніх ресурсів, створених вчителями-практиками, наприклад, Чугуївського району Харківської області, є електронний посібник з української мови для учнів 5 класу «Мовні тренажери» (Руденко Т.М., учитель української мови та літератури, та Белянкіна Т.І., учитель інформатики КЗ «Чкаловська ЗОШ І-ІІІ ст.»), електронний посібник з української мови для 8 класу «Синтаксис простого речення» (учителі української мови та літератури Чуприна О.А. (Есхарівський козацький ліцей) та Чуприна С.О. (Малинівська гімназія) та ін. Крім того, бере участь у різноманітних конференціях, семінарах, педярмарку, тематичних чатах тощо. Отже, учитель таким чином поступово починає набувати статус ІКТ-активного педагога.

Далі вчитель піднімається на вищий щабель – педагогічний (практичний або професійний) рівень володіння ІКТ-компетенціями. Свідченням цього стає використання набутих навичок роботи з апаратними засобами ПК і мультимедійним обладнанням, застосування можливостей спеціальних програм для захисту інформації і для раціонального використання апаратних ресурсів, використання програмного забезпечення навчального призначення і ресурсів мережі Інтернет у професійній діяльності, розробка методичного супроводу застосування програмного забезпечення навчального призначення в навчально-виховному процесі. Так, Ламанова С.В., учитель української мови та літератури Харківської ЗОШ І-ІІІ ст. № 124, підготувала для 8 класу розробки уроків з української літератури, на яких використовується електронний навчально-методичний комплект «Українська література, 8 клас», що розроблено Інститутом педагогічних інформаційних технологій відповідно до чинної Програми Міністерства освіти і науки України з української літератури (5-11 класи). Шляхом навчання на дистанційних курсах, підвищення методичної культури та обміну досвідом через участь у мережних педагогічних спільнотах, форумах і проектах учитель продовжує працювати над подальшим розвитком власних ІКТ-компетенцій. Може організувати власну педмайстерню, брати участь у науково-дослідній роботі, роботі тимчасових творчих колективів із питання використання ІКТ у навчально-виховному процесі.

Слід зазначити, що важливою складовою всіх рівнів набуття ІКТ-компетентності є самоосвіта. Не слід відкидати і консультування з боку викладачів, методистів закладів післядипломної освіти, а також з боку колег-учителів.

Результатом такої поступової роботи з удосконалення ІКТ-компетенцій є постійне, доречне використання вчителем інформаційно-комунікаційних технологій у своїй професійній діяльності. Це говорить про те, що він набув статусу ІКТ-активного педагога і став членом єдиного освітнього інформаційного середовища. Таких учителів з кожним роком стає все більше. Підтвердженням цього є отримані протягом 2007/2008 н.р. – 2010/2011 н.р. результати моніторингу рівня сформованості ІКТ-компетентності вчителів-предметників загальноосвітніх навчальних закладів Харківської області, що подано на рис. 2.

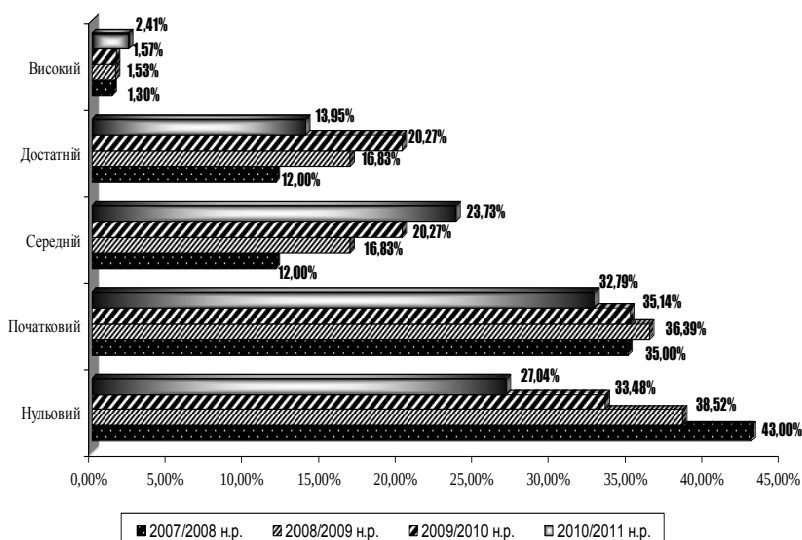

Рис. 2. Загальні результати моніторингу ІКТ-компетентності вчителів

Висновки. Формування та вдосконалення ІКТ-компетентності в системі післядипломної освіти за запропонованою моделлю сприяє здатності педагогів ефективно та раціонально застосовувати ІКТ у професійній діяльності.

Ірина Драч
(Київ)

ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ МАГІСТРАТУРИ

Найбільш вагомою і значущою у розвитку вищої школи є тенденція компетентнісної спрямованості професійної освіти. На актуальність впровадження компетентнісного підходу вказує стійкий попит на особистість з розвинутим інтелектом, здатну конструктивно спілкуватися у багатофакторному світі, ефективно обробляти інформацію, продукувати ідеї, успішно вирішувати конкретні життєві та професійні проблеми.

На відміну від знаньєвоорієнтованого підходу, який довгий час панував у вищій освіті і робив наголос на формуванні у студентів міцних систематизованих знань, компетентнісний підхід зміщує акцент у підготовці фахівців на формування здатності до активної діяльності, творчої професійної праці. Не тільки засвоєння знань, а й оволодіння процесом та засобами діяльності стає важливим компонентом розвитку особистості студента у ході навчання. Первинною і системоутворюючою стає не процесуальна (навчально-викладацько-оцінювальна) складова, що разом з тим не принижує її важливості, а результативна, виражена в термінах компетентностей.

Аналіз багаторічних європейських напрацювань із запровадження компетентнісного підходу до визначення результатів вищої освіти дає підстави стверджувати, що цей підхід дає змогу дійсно зробити вітчизняну вищу школу зрозумілою, порівнюваною, якісною.

Розглянемо проблеми та перспективи підготовки магістрантів з педагогіки вищої школи крізь призму запровадження в освітню практику компетентнісного підходу та інтеграції України до європейського освітнього простору,

Як зазначає відома дослідниця з порівняльної педагогіки професор Л.П.Пуховська, європейські інституції проголосили педагогічну освіту однією з основ європейської соціальної моделі, розглядаючи вчителів як основних агентів впровадження європейської стратегії розвитку освіти. В результаті такої політики останніми роками виконано ґрунтовні міжнародні проекти, за даними яких було виявлено, що сучасні системи педагогічної освіти європейських країн не формують необхідних умінь і компетентностей [6].

Проаналізуємо, на яких засадах здійснюється професійна підготовка магістрантів з педагогіки вищої школи в Україні. Основним документом, на якому ґрунтується підготовка магістрантів, є галузевий стандарт вищої освіти зі спеціальності «Педагогіка вищої школи» [7]. Проведений нами аналіз освітньо-кваліфікаційної характеристики (ОКХ)

майбутнього викладача вищого навчального закладу, яка є складовою галузевого стандарту підготовки і моделює його професійну діяльність, свідчить про те, що в наведених типових задачах діяльності та уміннях представлено, зокрема, і не характерні для викладачів дії. Так, наприклад, типовими задачами діяльності викладача вищої школи вважається «організація дій щодо забезпечення захисту персоналу навчального закладу з метою попередження або зменшення рівня вірогідного пошкодження», «забезпечення сприятливого психологічного клімату в педагогічному колективі». На нашу думку, ці задачі має виконувати керівник навчального закладу.

Зазначимо, що результати навчання майбутніх викладачів вищої школи, які мають стати провайдерами компетентнісної підготовки до майбутніх фахівців, у діючому стандарті не визначено через категорії компетентності та компетенцій.

Однією з найважливіших проблем, які має вирішувати підготовка магістранта з педагогіки вищої школи, є проблема відбору змісту освіти, який повинен відображати всі особливості професійної діяльності викладача вищої школи в проекції на навчальний процес.

Відбір змісту вищої освіти має ґрунтуватися на загальнодидактичних принципах (науковості, наочності, доступності тощо), які покликані регулювати як процес відбору і конструювання професійної освіти, так і вибору форм і методів організації навчальної діяльності. Ми приєднуємось до думки А.В.Коржуєва та В.А.Попкова, що окрім наведених принципів, необхідно відмітити ще і такі:

- принцип відповідності змісту освіти потребам суспільного розвитку;
- принцип єдності змістової і процесуальної сторін навчання;
- принцип структурної єдності змісту освіти на різних її рівнях;
- принцип випереджувального розвитку освіти [8].

Зміст освіти магістрантів з педагогіки вищої школи представлено в освітньо-професійній програмі (ОПП), яка моделює зміст їх освітньо-професійної підготовки і також є складовою галузевого стандарту підготовки фахівця із зазначеної спеціальності. В освітньо-професійній програмі визначено перелік навчальних дисциплін та обсяг навчального навантаження з кожної з них.

Аналіз власного викладацького досвіду при підготовці магістрантів з педагогіки вищої школи та опитування самих магістрантів свідчить про те, що існує проблема неадекватності змісту освіти функціям і задачам професійної діяльності майбутнього викладача вищого навчального закладу. Так, склад і зміст нормативних дисциплін, представлений в ОПП, не відображає підготовку магістрантів до такої важливої складової діяльності викладача вищої школи, як виховна, не передбачає опанування інноваційними технологіями навчання, не відображає сучасних тенденцій розвитку вищої освіти.

Таким чином, актуальним на сьогодні є розробка нового галузевого стандарту зі спеціальності «Педагогіка вищої школи» на засадах компетентнісного підходу, що сприятиме формуванню у випускників умінь цілісного сприйняття оточуючого світу і відчуття єдності з ним, готовності до професійної діяльності та мобільності. Новий стандарт підготовки магістрантів з вищої школи має забезпечувати відображення у змісті освіти основ сучасних знань, надання йому методологічної та світоглядної спрямованості, об'ємне відображення навколишнього середовища в умовах глобалізаційних процесів.

Література:

1. Новиков А.М. Профессиональное образование в России / А.М.Новиков. – М.:, 1997. – С.45.
2. Луговий В.І. Сучасні тенденції розвитку вищої освіти та їх вплив на модернізацію вищої школи України / В.І. Луговий // IV Міжнародна науково-методична конференція „Сучасні тенденції розвитку вищої освіти, трансформація навчального процесу у технологію навчання” (25-26 жовтня 2007 року): Матеріали конференції. – К.: Вид-во ДУІКТ, 2007.
3. Гура О.І. Якість професійної підготовки педагогів у вищих навчальних закладах: проблемний аналіз / О.І. Гура // Ціннісні пріоритети освіти у ХХІ столітті: орієнтири та напрямки сучасної освіти: Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції. 2-5 жовтня 2005р., м. Луганськ. – Частина 2. – Луганськ: Альма-матер, 2005. – С. – 6 – 12.
4. Закон України “Про вищу освіту / Освіта України. – № 17. – 26 лютого 2002 р.
5. Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – № 10 (1-32). – К.: “Педагогічна преса”, 1998. – 31с.

6. Пуховська Л.П. Компетентнісний підхід у педагогічній освіті: європейський досвід / Л.П.Пуховська // Післядипломна освіта в Україні. – №2. – 2010 р. – С.77.
7. Галузевий стандарт вищої освіти України за спеціальністю 8.000005 «Педагогіка вищої школи» специфічних категорій кваліфікації 231 «Викладач університетів та вищих навчальних закладів». – К: Міністерство освіти і науки України, 2005 р. – 34 с.
8. Коржуев А.В., Попков В.А. Традиции в высшем профессиональном образовании / А.В.Коржуев, В.А. Попков. – М.: Изд-во МГУ, 2003. – 300с.

Світлана Дьячук
(Київ)

ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РІДНОЇ МОВИ В УКРАЇНСЬКІЙ ЕТНОПЕДАГОГІЧНІЙ ТРАДИЦІЇ

Пошук оптимальних методик вивчення рідної мови, які б зробили процес її засвоєння ефективним і цікавим, – завдання не з легких. З-поміж великої кількості підходів до його вирішення, на нашу думку, недостатньо дослідженим залишається *етнопедагогічний*. Термін «етнопедагогіка» першим у науковий обіг увів російський учений Г.Волков, який визначив етнопедагогіку як науку «про досвід народних мас з виховання підростаючого покоління, про їх педагогічні погляди, науку про педагогіку побуту, про педагогіку сім'ї, роду, племені, народності та нації» [1, с. 15]. Волков також звернув увагу на відмінності між поняттями «етнопедагогіка» і «народна педагогіка». Якщо народна педагогіка охоплює досвід та методи, засоби народного виховання і є скарбницею емпіричного матеріалу, то етнопедагогіка – це сфера теоретичної думки, наукове обґрунтування народного досвіду з виховання. Дещо інакше визначила відмінність між цими двома термінами українська дослідниця Є. Сявавко: «Поступово у народів накопичувався емпіричний досвід у справі виховання, котрий з часом переростав у знання, що передаються з покоління у покоління певним способом, який традиційно оформився. Ці емпіричні знання народу в галузі виховання ми називаємо народною педагогікою» [2, с. 5]. А етнопедагогіка, за визначенням Є. Сявавко, – це «педагогіка певної етнічної спільності» [2, с. 5]. Такої ж думки дотримувався й один із провідних вітчизняних учених у цій галузі М. Стельмахович: «Якщо поняття «народна педагогіка» включає в себе емпіричні знання без належності до конкретної етнічної спільності, то поняття «етнопедагогіка» пов'язане з конкретною етнічною належністю педагогічних традицій» [3, с. 14]. Дослідження етнопедагогічного досвіду знаходимо у працях К. Ушинського. Народні виховні традиції були об'єктом уваги Г. Сковороди, І. Франка, С. Русової, Г. Ващенко, В. Сухомлинського.

В етнопедагогічній практиці національна мова представлена у найбільш досконалій, випробуваній часом формі. Це, передусім, усна народна творчість: численні приказки, прислів'я, пісні, казки, легенди, молитви, замовляння. Не тільки закладений у них зміст, але також їхня форма і властиві даній мові ритміка, мелодика формують у дитини відчуття приналежності саме до цієї етнічної спільності. Національна мова є могутнім чинником відображення дійсності в її національному виявленні. На ґрунті національної мови створюється система понять, що визначає лінгвістичну картину світу. У процесі оволодіння національно-мовними категоріями, які відтворюють спосіб життя, світобачення даного народу, розвивається національна самосвідомість. Ще Й. Г. Гердер відзначав, що національна мова – це скарбниця, «в котрій відрізняються, зберігаються і передаються ідеї та уявлення народу» [5, с. 297]. Виховний потенціал мови та її необмежені можливості впливу на свідомість відзначав К. Ушинський, один із перших дослідників народнопедагогічних традицій: «Являючись... найповнішим і найточнішим літописом усього духовного багатвікового життя народу, мова у той же час є найбільшим народним наставником, який навчав народ тоді, коли не було ще ні книг, ні шкіл, який продовжує вчити його до кінця народної історії» [5, с. 110]. Відзначаючи, що в мові відбилися особливості національного мислення і психіки, історія, звичаї, традиції народу, Ушинський писав: «Але цей дивний педагог – рідна мова – не тільки навчає багато чого, але й навчає напрочуд легко, за якимось недосяжно полегшуючим методом» [5, с. 111]. На взаємозв'язок мови і духу народу вказував В. Гумбольдт: «Мова народу є його дух, і дух народу є його мова – важко уявити собі що-небудь тожтніше» [6, с. 88-89]. Видатний німецький лінгвіст і філософ вважав, що всі духовні цінності, вироблені народом, впливають на індивіда саме через мову, в якій відбилася своєрідність характеру тієї чи іншої нації. У свою чергу, і «своєрідність мови впливає на сутність нації, як тієї, яка говорить на ній, так і тієї, для якої вона чужа» [7, с. 377]. А тому спроби нав'язати народові іноземну

мову замість рідної призводять до суттєвих (і переважно негативних) змін у свідомості. На це звертав увагу відомий український письменник і мовознавець Б.Грінченко: "...загальновідомо, що словами виражаються тільки уявлення про предмети, а не самі предмети; уявлення ж ці різні у різних народів" [8, с. 37]. Ілюструючи свою думку, Грінченко наводить як приклад російське слово "изба" та українське "хата". В уяві росіянина сукупність звуків "ізва" малює "чорні стіни, складені з ялинових або соснових колод; над дахом, що спускається лише з двох сторін, вирізаний півник або різьблення з дерева", тоді як слово "хата" в уяві українця асоціюється з "обмазаними глиною білими стінами, солом'яним дахом, що спускається на всі чотири сторони..." [8, с. 37]. Тобто російське та українське слово збігаються в лексичному значенні, позначаючи вид житла, але повної тотожності між ними немає: поза лексичним значенням залишаються суто національні особливості цього житла. І якщо намагатися витіснити рідну мову чужою, відбудеться плутанина, змішування уявлень, що, на думку Б.Грінченка, негативно позначиться на свідомості людини. Розвиваючи свою тезу про шкідливість заміни однієї мови іншою, письменник нагадував, що у всіх мовах є величезна кількість слів, у яких, крім звуку і значення, є ще третій елемент – спосіб зображення даного значення" [8, с. 38]. Цей спосіб зображення лексичного значення залежить від національного мислення, від особливостей світосприймання та світобачення кожного народу. Як приклади можна взяти слова "хлібороб" та "земледелец". Російською мовою "земледелец" – людина, яка "робить землю", а українською мовою "хлібороб" – це той, хто "робить хліб". "Для українця здається цілком природним робити хліб: його немає, і він з'являється після цілої низки дій як результат їх, але робити землю – це українцю здається повним абсурдом: адже земля є, завжди була, – як же її можна робити?" – так коментував Б.Грінченко сприйняття представником своєї нації слова, яке хоч і належить до спорідненої мови, але за способом творення не відповідає особливостям мислення українського народу.

В етнопедагогіці завжди високо цінувалася виховна роль мови. У процесі засвоєння дитиною рідної мови відбувається не лише прилучення до традицій народу, а й формування *національного менталітету* і *характеру*, тобто у дитини виробляється притаманний даній етнічній спільноті спосіб мислення, формуються певні національні психологічні особливості. Цей складний процес на різних етапах супроводжується словесною за формою, художньо–образною за стилем та виховною за змістом системою. Так, сам акт народин є цілим обрядом, тому дитина відразу потрапляє в свою генетично обгрунтовану етнічну атмосферу. Потім її супроводжують мамині колискові, пестушки, утішки, забавлянки. Пізніше дитина входить у світ природи, і тут її супроводжують заклички, жартівливі пісні, здебільшого про світ природи, де її об'єкти виступають як одухотворені істоти. Скоромовки, приказки, прислів'я розвивають мовлення, логічне та образне мислення. Народні ігри, які мають сюжетно–рольовий характер, готують дітей до праці, вчать спілкуватися з ровесниками і старшими, демонструють певні етичні правила. Народні казки – це унікальні педагогічні енциклопедії, в яких у алегоричній формі подаються моделі людських взаємин, відтворюються різні життєві ситуації та проєктуються альтернативні варіанти виходу з них. Застосування в етнопедагогічній практиці замовлянь показує, як народ глибоко вірить у силу слова, і ця віра пояснюється явною й цілком реальною здатністю мови організовувати і регулювати соціальні відносини й трудові процеси. Безперервна лінгводидактична система забезпечує реалізацію всіх етнопедагогічних принципів. Людина, яка закінчила "народний університет", назавжди залишається одиницею українського етносу. На жаль, істини, перевірені етнопедагогікою, не завжди бралися до уваги офіційною освітньо–виховною системою. Практика нав'язування російської мови в радянських освітніх закладах, витіснення національних мов призвела до сумних наслідків: як результат маємо покоління "манкуртів" і маргіналів, людей з роздвоєною, деформованою свідомістю, в якій немає місця національним почуттям.

Засвоєння основної маси етнокультурної інформації відбувається переважно в ранньому віці та проходить на підсвідомому рівні. Тому, на нашу думку, етнопедагогічний досвід використання рідної мови з метою виховання національної самосвідомості, формування національного менталітету і характеру доцільно враховувати і застосовувати саме на початкових щаблях освіти: наприклад, при розробці сучасних педагогічних стратегій і технологій для дошкільного виховання та початкової школи.

Література:

1. Волков Г. Этнопедагогика. – Чебоксары: Чувашское книжное изд-во, 1974. – 345 с.
2. Сявавко Е. Украинская народная педагогика в ее историческом развитии (Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата педагогических наук). – К., 1974. – 30 с.
3. Стельмахович М. Народна педагогіка. – К.: Радянська школа, 1985. – 198 с.

4. Гердер И. Г. Идеи к философии истории человечества. – М.: Просвещение, 1997. – 567 с.
5. Ушинский К. Педагогические сочинения: в 6 т. – Т. 2. – М.: Просвещение, 1968. – 345 с.
6. Гумбольдт В. О различии в строении человеческих языков и его влиянии на духовное развитие человеческого рода // Звегинцев В. История языкознания XIX–XX веков в очерках и извлечениях. – М.: Высшая школа, 1964. – 469 с.
7. Гумбольдт В. Язык и философия культуры. – М.: Знание, 1985. – 432 с.
8. Грінченко Б. На безпросвітній путі. Про українську школу // Дивослово, 1994, № 1. – С. 35-39.

Ірина Козинець
(Ніжин)

ЕКОНОМІЧНА ОСВІТА ДОРΟΣЛИХ В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙ ТОВАРИСТВА «ЗНАННЯ» УКРАЇНИ

Освіта дорослих – пролонгований процес і результат розвитку людини (особистості, громадянина, індивідуальності, фахівця), що відбувається упродовж усього життя, завдяки якому дорослі розвивають свої здібності або підвищують професійну кваліфікацію [4].

Сучасна доба глобалізації та інформаційних технологій принципово змінює статус та силу впливу теоретичного знання. Засобом збереження та відтворення цивілізаційних засад суспільства були і є економічні знання. Вони водночас уособлюють прагматично-орієнтовану діяльність і глибинні духовно-ціннісні засади національного буття. Поступ кожної країни сьогодні визначається насамперед темпами розбудови «суспільства знань», умінням ефективно використовувати можливості наукового потенціалу. Україна має вагомі здобутки в багатьох сферах наукових досліджень, вітчизняні наукові школи є зніними у світі. Серед найголовніших завдань сьогодні є створення якісно нової системи підготовки високоосвічених спеціалістів постіндустріальної ери, які відповідатимуть вимогам і викликам часу. Зазначені завдання актуалізуються з огляду на дедалі активнішу участь України в загально цивілізаційних процесах. А це, у свою чергу, вимагає поглибленого осмислення власної національної ідентичності в контексті глобалізаційних процесів, щоб знайти своє унікальне місце в ситуації швидкоплинних інновацій сучасного інтелектуального ландшафту. У цьому аспекті саме економічні знання є критеріальним виміром щодо оцінки спроможності країни та її системи освіти відповідати запитам епохи.

Економічне виховання — організована педагогічна діяльність, спрямована на формування економічної культури [5, с. 306].

Важливим компонентом економічної культури є економічна свідомість — знання основних законів розвитку ринкової економіки, підвищення ефективності виробництва, перебудови його структури, вдосконалення виробничих відносин, системи управління та методів господарювання. Економічна свідомість забезпечує розуміння економічного життя суспільства, перетворення кожного працівника на активного, творчого учасника виробничого процесу. В умовах економічних реформ формування економічної свідомості стає загальним і обов'язковим.

Складником економічної свідомості є економічне мислення — здатність до осмислення явищ економічного життя з урахуванням досягнень науки і техніки. Воно сприяє творчому розв'язанню особистістю економічних проблем, конкретних трудових завдань. Економічному життю людини властиві такі соціальні почуття, як господарність, відповідальність, обов'язок та дисципліна. Економічна культура передбачає формування певних моральних та ділових якостей, необхідних для їх майбутньої трудової діяльності; суспільної активності, підприємливості, ініціативності, господарського, бережливого ставлення до суспільного добра, раціоналізаторських здібностей, відповідальності, прагнення до рентабельності, оновлення технологічних процесів і обладнання, продуктивності праці, високої якості продукції, особистого успіху й добробуту.

Працівник має оволодіти такими економічними навичками: планування і організації своєї праці; виконання професійних обов'язків, трудових завдань згідно зі встановленими економічними та іншими нормативами; оцінки результатів своєї праці за відповідними критеріями; пошуку шляхів підвищення ефективності своєї праці; вдосконалення виробництва в галузі своєї професійної діяльності.

Економічна діяльність у сфері особистого життя передбачає: планування та організацію особистого бюджету, доходів і витрат сім'ї; економічно обґрунтовану оцінку товарів, які купують для особистого користування, їх

раціональне використання; розумне ставлення до свого здоров'я, режиму і способу життя, використання вільного часу та ін. Кожен громадянин як морально вихована людина повинен бережливо і по-господарському ставитися до природи, народного надбання, активно вивчати й осмислювати економічну політику держави.

Розпочавши освітню роботу з разових публічних лекцій, Товариство «Знання» поступово переходило до системних форм роботи, як більш ефективних для забезпечення процесу освіти дорослих: циклів лекцій, лекторіїв, кінолекторіїв, радіолекторіїв для поширення економічних знань.

Значною подією в діяльності Товариства «Знання» була поява в кінці 1960-х років тематичних збірників не тільки в ідеологічній сфері, але і в інших галузях, наприклад в економіці. У 1980-х роках Товариства «Знання» видавало до 24 брошур економічної серії в рік, кожна по 32-64 сторінки, авторами яких були кандидати та доктори економічних наук. Для поліпшення тематики і літературно-художньої якості брошур була розроблена анкета: Чи задоволені Ви тематикою брошур? Які теми, проблеми, на Вашу думку, доцільно висвітлювати в брошурах цієї серії? Як Ви оцінюєте науковий рівень і повноту інформації, популярність і доступність викладу матеріалу? Назвіть кращі, на Вашу думку, брошури серії та ін. Звичайно ж, що в ті часи найбільшими були такі тематичні цикли як «Економічна стратегія партії на етапі розвинутого соціалізму» та «Всебічне вдосконалення розвинутого соціалізму» та незважаючи на ідеологію, передплатне щомісячне видання правління Товариства «Знання» Української РСР було досить популярним серед населення, бо висвітлювало питання економічного і соціального розвитку країни. Видання були розраховані на лекторів, працівників, економістів, працівників промисловості і транспорту, сфери послуг, керівників підприємств, студентів економічних ВНЗ і на широке коло читачів [1; 3].

Наприклад, у брошурах економічної серії, які були видані в 1989 році, розглядались питання прискорення соціально-економічного розвитку країни. Зокрема розповідалось про інтелектуальний потенціал соціалізму, промисловість і транспорт республіки в умовах перебудови, про вдосконалення управління галузевим виробництвом, шляхи зниження собівартості продукції, піднесення трудової дисципліни та інше. Автори писали про кращий досвід раціонального використання трудових ресурсів, активізацію людського фактора на основі застосування сімейного підряду у сільському господарстві та сфері обслуговування. Розглядався зміст і основні напрямки виробничої діяльності підприємств і об'єднань, досвід роботи передових колективів республіки в умовах госпрозрахунку і самофінансування. У брошурах серії, які були видані в 1990 р. розповідалось про впровадження радикальної економічної реформи в республіці. Висвітлювався передовий досвід підприємств і організацій, які перейшли на госпрозрахунок, самоокупність і самофінансування. Значна увага приділялась аналізу нових методів управління в різних сферах господарської діяльності.

На сьогодні значимим є такий тематичний цикл в розділі економіка: «Примноження людського капіталу» (Финансовое пике. Видеокаст Юрия Гавриленко; Налоговый Кодекс. Власть – бизнесу: «Чем тебя породила – тем тебя и убью!»; Юрий Гавриленко: «Альтернатива повышению пенсионного возраста есть»; М. Г. Делягин о финансовом кризисе; Економіка XX та XXI століть та ін.) [2].

В умовах структурної перебудови економіки й активного переходу України на ринкові умови дедалі більшої актуальності набуває формування здатності і готовності населення нашої країни адаптуватися до нових і несподіваних ситуацій. Царина освіти дорослих має враховувати специфіку українського менталітету, яка є даністю, сформованою упродовж тривалого розвитку вітчизняної історії і культури, та сучасний світовий досвід. Адже відродження багатоваріантних соціокультурних традицій, збагачених вітчизняним досвідом, а також досвідом світового розвитку, призводить до формування поліфонічного суспільства, в багатстві й різноманітності соціальних структур якого реалізуються глобальні тенденції (економічна, соціальна та ін.).

В сучасних умовах великого значення в Україні набули питання реформування економіки, докорінної реорганізації державної політичної системи, піднесення на рівень найвищої загальнонаціональної мети ідеї розбудови держави та високоефективної економіки. У досягненні цього не останню роль повинно відіграти глибоко аргументоване поширення економічних знань, чільне місце в системі якого займає науково організована лекційна робота. З цієї точки зору, вивчення, узагальнення і використання досвіду організацій Товариства «Знання» в національних інтересах набуває принципового характеру. Адже, особлива актуальність економічної освіти дорослих зумовлена тим, що кожна людина стикається з проблемами економіки у професійній діяльності та в особистому житті.

Література:

1. «Знання»: традиції і сучасність (1948-2003) [Текст] / [голова редкол. В. Г. Кремень та ін.] – К.: Український центр духовної культури, 2003. – 308 с.
2. Знання - інформаційний портал. Економіка [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.znannya.info/economics>
4. Коропатник М. М. Діяльність організацій товариства «Знання» України (1976-1985 р.р.) [Текст]: автореф. дис. ... канд. істор. наук: 07.00.02 / М. М. Коропатник; [Київський університет ім. Тараса Шевченка]. К., 1995. – 23 с.
5. Лук'янова Л. Б. Концептуальні положення освіти дорослих [Електронний ресурс]. - Режим доступу:
 1. http://www.rusnauka.com/7_NND_2009/Pedagogica/43099.doc.htm
 6. Фіцула М. М. Педагогіка [Текст] : навчальний посібник / М. М. Фіцула – К. : Академвидав, 2005. – 560 с.

Науковий керівник:

доктор педагогічних наук, професор Криловець Микола Григорович

Ольга Колоянова

(Ізмаїл)

**ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА ДО ІНТЕРПРЕТАЦІЇ
ХУДОЖНІХ ТВОРІВ**

Інтеграційні процеси, що відбуваються сьогодні в українській освіті, ставлять перед вітчизняною педагогікою нові проблеми. Зокрема, реалізація нових завдань естетичної освіти й виховання вимагає відповідного удосконалення фахової підготовки майбутніх педагогів-художників. Однією з важливих проблем, котрі мають бути вирішені сьогодні, є формування готовності майбутніх учителів образотворчого мистецтва до інтерпретації художніх творів.

Підкреслимо, що готовність інтерпретувати мистецькі твори є невід'ємною складовою професійної компетентності педагога-художника. Слід заважити на певну кількість праць, в яких розглядається проблема підготовки майбутніх фахівців до інтерпретації художніх творів (Л.Бутенко, І.Гринчук, В.Крицький, О.Ляшенко, Т.Панасенко, О.Плотницька, О.Рудницька, С.Соломаха, О.Щолокова та ін.). Проте серед перерахованих публікацій превалюють дослідження в галузі музики та художньої літератури. При цьому слід констатувати недостатнє висвітлення в науковій та науково-методичній літературі проблеми готовності майбутнього педагога-художника до інтерпретації творів образотворчого мистецтва, що, безумовно, має свою специфіку. Її розв'язання вимагає визначення педагогічної сутності і структури самого утворення «готовність учителя до інтерпретації художніх творів», а також з'ясування реального стану готовності студентів у цьому плані. Тож метою даної публікації є висвітлення означених аспектів.

Готовність – складне багатомірне утворення, що постає як фундаментальна умова успішного виконання будь-якої діяльності. Зважаючи на різноманітність підходів до визначення змісту та структури готовності вчителя до діяльності, а також той факт, що успішність інтерпретаційної діяльності майбутнього педагога не може гарантувати сама наявність знань, умінь і навичок, ми погоджуємось із тими дослідниками феномену готовності (М.І.Дьяченко, Л.О.Кандилович, Т.Ф. Садчикова, Н.В.Кічук, А.Ф. Линенко), котрі визначають його як інтегративне системне утворення, що забезпечується як об'єктивними (володіння комплексом знань, умінь та навичок), так і суб'єктивними (сукупність професійних особистісних якостей) факторами. Справедливим, на нашу думку, зауваженням щодо процесу формування професійної готовності до педагогічної діяльності є те, що вона не є якоюсь вродженою якістю, а постає як результат (і мета) професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя, а отже є динамічною, піддається розвитку і може досягати більш високих рівнів (Ю.К.Бабанський, В.П.Беспалько, К.М.Дурай-Новакова, В.В.Краєвський, М.М.Скаткін та ін.). Це зумовлює важливість з'ясування шляхів досягнення необхідного рівня готовності, визначення її структурних компонентів, критеріїв та рівнів розвитку.

На основі вивчення філософської, психологічної, психолого-педагогічної літератури, аналізу особистого викладацького досвіду та накопиченого обширного емпіричного матеріалу у вигляді текстів-інтерпретацій, виконаних

студентами, нами було встановлено, що успішність інтерпретаційної діяльності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва залежить від ряду складових, зокрема, позитивної мотивації художнього пізнання й спілкування з творами образотворчого мистецтва; наявних ціннісно-сміслових установок; розуміння завдань та змісту інтерпретаційної діяльності; знань та вмінь використовувати методи художнього пізнання в процесі діалогу з твором мистецтва; вмінь використовувати в процесі інтерпретування художнього твору наявні в тезаурусі знання; психологічної проникливості (спостережливості та емпатії); вмінь адекватно до завдання формулювати свої думки тощо. Здатність до педагогічно орієнтованої інтерпретації художніх творів, у свою чергу, вимагає сформованості комплексу мотивів, особистісних якостей, певних знань, умінь та навичок. Це дало нам змогу припустити, що інтегральним критерієм готовності майбутніх учителів до інтерпретації творів образотворчого мистецтва, яка, згідно з попередньо визначеними теоретико-методологічними позиціями, виступає як «...різновид аналітико-синтетичної, когнітивно-комунікативної діяльності особистості, що передбачає смисловиявлення, смислопокладання й експлікацію смислів в процесі освоєння формально-змістової цілісності твору мистецтва» [1, с.85], є сформованість трьох основних складових: мотиваційної, когнітивної та діяльнісно-творчої.

Узагальненим критерієм мотиваційного компоненту виступає художньо-педагогічна спрямованість майбутнього вчителя образотворчого мистецтва. Визначення художньо-педагогічної спрямованості у своїй спільній праці [2, с.204] дають В. Кан - Калік та В. Хазан, котрі вивчали психолого-педагогічні засади викладання літератури в школі. На нашу думку, наведене ними розуміння цього феномену, що виступає як один з проявів готовності вчителя літератури до професійно-педагогічної діяльності, є достатньо універсальним і за умов певної конкретизації може бути застосоване для характеристики професійної спрямованості вчителя образотворчого мистецтва. Таким чином, ми приймаємо визначення художньо-педагогічної спрямованості як вмотивованої всім соціально-психологічним складом особистості учителя усвідомленої та стійкої потреби в мистецько-викладацькій діяльності як процесу вирішення сукупності художньо-педагогічних задач, а її показниками визначаємо прагнення до художнього пізнання й спілкування з творами образотворчого мистецтва та мотиваційну спрямованість на удосконалення власної художньо-педагогічної діяльності.

Основним критерієм когнітивного компоненту ми пропонуємо вважати сформованість необхідних для здійснення інтерпретаційної діяльності знань та вмінь їх використовувати. Серед показників, що відображають зміст цього критерію, виокремлюємо уявлення про зміст і завдання інтерпретації твору образотворчого мистецтва, усвідомлення специфіки педагогічно орієнтованої інтерпретації художнього твору, володіння основними поняттями інтерпретаційної діяльності, знайомство з методами аналізу та інтерпретації творів образотворчого мистецтва, знання шляхів та методів організації інтерпретаційної діяльності учнів.

Критерієм діяльнісно-творчого компоненту виступає засвоєність об'єму художньо-педагогічних умінь, що забезпечують продуктивний характер інтерпретаційних дій. Він вбирає в себе показники рівня розвитку художньо-комунікативних, художньо-пізнавальних та конструктивно-проективних умінь інтерпретаційної діяльності.

Відповідно до цього, ми визначаємо готовність майбутнього вчителя образотворчого мистецтва до інтерпретації художніх творів як інтегративну характеристику професійної діяльності педагога і певний стан, що ґрунтується на поєднанні мотиваційного, когнітивного та діяльнісно-творчого компонентів і забезпечує здатність майбутнього педагога до смисловиявлення, смислопокладання та експлікації смислів в процесі індивідуального прочитання та художньо-педагогічного витлумачення мистецького твору.

Стан сформованості готовності майбутніх учителів образотворчого мистецтва до інтерпретації художніх творів вивчався нами на базі Ізмаїльського державного гуманітарного університету, Криворізького державного педагогічного університету, Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського та ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди». Перевірка здійснювалася за допомогою комплексного застосування емпіричних методів (спостереження, анкетування, тестування). Водночас, зважаючи на специфіку інтерпретації художніх творів, що одночасно визначається і як процес, і як результат цього процесу, в якості основного джерела інформації про стан готовності в плані дослідження використовувались практичні результати інтерпретаційної діяльності студентів. Відтак, провідним був визнаний метод аналізу продуктів діяльності. Для обробки первинних даних використовувався метод математичної статистики – визначення середнього арифметичного. В результаті проведеного підрахунку виявилось, що біля 60% студентів знаходяться на низькому рівні готовності до інтерпретації художніх творів. Трохи більше 30 % - на середньому, і тільки 7,5% майбутніх учителів показали високий рівень сформованості означеної готовності.

Окремий інтерес становить якісний аналіз даних діагностики. Зокрема, слід відзначити відносно високий у порівнянні з іншими компонентами рівень сформованості мотиваційного компоненту, що становить сприятливі умови для планування експериментальної роботи і запровадження формуючих впливів щодо підготовки студентів до інтерпретації художніх творів. В той самий час констатувальний експеримент показав, що у підготовці студентів в плані дослідження наявний ряд недоліків, для виправлення яких необхідно здійснити пошук і реалізацію відповідних поставлених меті умов, принципів та засобів навчання. Висвітлення експериментальної моделі формування готовності майбутніх учителів образотворчого мистецтва до інтерпретації художніх творів, що відображає названі компоненти та їх зв'язки, становитиме зміст наших подальших публікацій.

Література:

1. Колянова О.Г. Аналіз та інтерпретація творів живопису : методичні рекомендації / Колянова О.Г. – Ізмаїл : РВВ ІДГУ, 2010.
2. Кан-Калик В. А. Психолого-педагогические основы преподавания литературы в школе /В.А. Кан-Калик, В.И. Хазан. - М.: Просвещение, 1998.

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук, доцент Пастир І.В.

Еліна Луговська

(Київ)

СТРУКТУРА ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ТЕХНІКІВ-МЕХАНІКІВ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Актуальність дослідження. За останні роки в Україні відбуваються реформаційні процеси в освітній галузі, спрямовані на досягнення рівня світових стандартів. Так, в Національній доктрині розвитку освіти йдеться про орієнтацію освіти на підготовку конкурентоспроможних на європейському та світовому ринках праці фахівців, які матимуть необхідні для цього знання, навички та компетенції.

В зв'язку з цим, основною вимогою до вищих навчальних закладів України є реалізація нових підходів та методів, які забезпечать якісну професійну підготовку майбутніх фахівців. Таким підходом є компетентнісно-орієнтоване навчання, яке у широкому розумінні полягає в засвоєнні фахівцями теоретичних знань і використання цих знань для вирішення конкретних практичних завдань, які зустрічаються в професійній діяльності.

Введення компетентісного підходу в освіті зумовлює вираження результату освіти в термінах «компетентність» та «компетенція». Важливим та необхідним є усвідомлення працівниками освіти сутності цих термінів відносно фахівців тієї чи іншої спеціальності а також вибір оптимальних форм, методів та засобів навчання для реалізації компетентісного підходу у ВНЗ та у вищих аграрних навчальних закладах (ВАНЗ).

Сучасний стан економічних відносин в аграрному секторі, а саме реформування сільського господарства, зміна форм власності, швидкий розвиток науки, техніки та технологій змушує аграрну освіту до пошуку ефективних шляхів підвищення рівня професійної підготовки майбутніх фахівців в цій галузі. Особливо гостро постало питання набуття професійних компетенцій та формування професійної компетентності майбутніх фахівців-аграрників, в тому числі і майбутніх техніків-механіків сільського господарства (с.г.).

Виклад основного матеріалу: При аналізі науково-педагогічної літератури нами виявлено багато робіт з визначенням понять «компетенція» і «компетентність». Трактуювання цих понять науковцями дуже широке.

Сучасний тлумачний словник української мови трактує: компетентний – який має достатні знання в якій-небудь галузі; добре обізнаний, тямущий, кваліфікований. Компетенція – 1. Добра обізнаність із чим-небудь. 2. Коло повноважень (організації, установи або особи) [7, с 411].

У теорії педагогічної освіти, під компетентністю більшість науковців [1,2,4,5,8,9] розуміє особистісну якість людини, яка формується з дитинства, закріплюється під час шкільного навчання і розвивається впродовж всього життя. Власне професійні компетенції починають формуватися в період навчання у ВНЗ.

На нашу думку, професійна компетентність техника-механіка – здатність фахівця застосовувати у професійній діяльності сукупність набутих під час навчання знань, умінь, навичок та досвіду; вміння швидко орієнтуватись в різноманітних професійних ситуаціях; спроможність самостійно приймати рішення, виконувати посадові функції.

Кожна спеціальність передбачає свій набір професійних компетенцій, без яких неможливі адаптація й ефективне виконання професійної діяльності (рис.1).

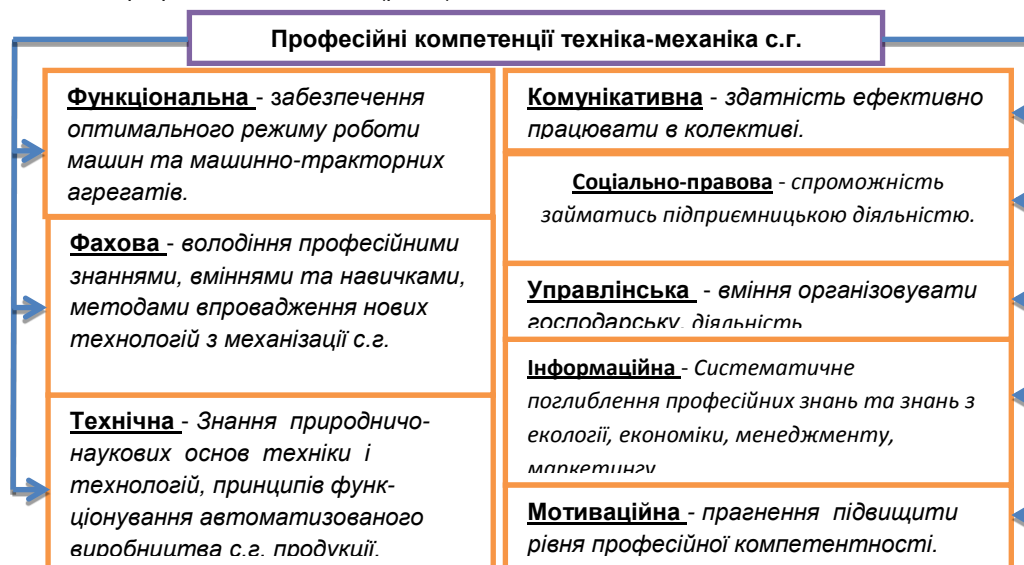

Рис. 1 Структура професійної компетентності техника-механіка с.г. [3].

Фахова компетентність техника-механіка - властивість фахівця системно застосовувати фахові знання, використовувати набуті вміння і досвід при вирішенні професійних завдань, розвивати пізнавальну активність в процесі професійної діяльності. Компоненти фахової компетентності формуються через реалізацію освітньо-професійних програм і виражаються в освітньо-кваліфікаційній характеристиці фахівця.

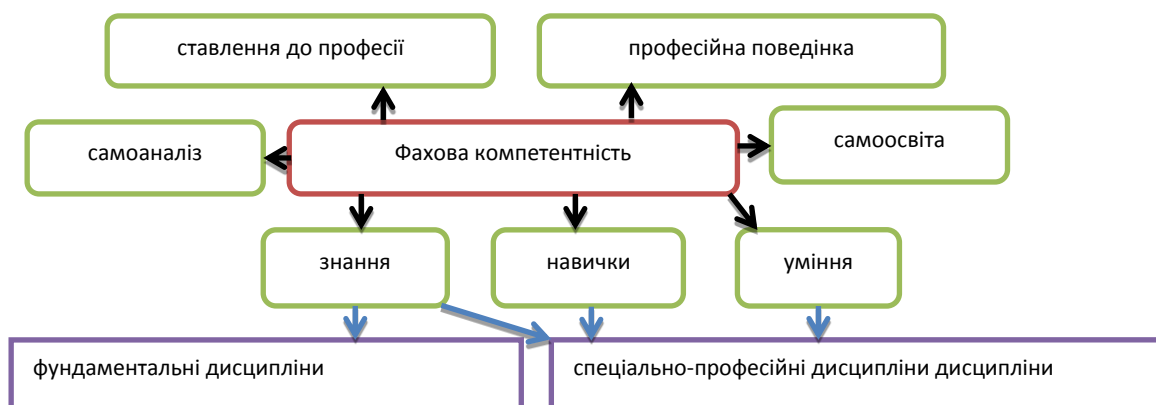

Рис. 2. Компоненти фахової компетентності техника-механіка с.г.

Опишемо кожен компонент фахової компетентності техника-механіка с.г.

Знання – сукупність відомостей з спеціально-професійних та фундаментальних дисциплін, набутих в процесі навчання у ВАНЗ.

Уміння – здатність фахівця виконувати певні дії, засновані на використанні набутих в навчанні знань, досвіду і навиків.

Навички – практичні знання, уміння, набуті досвідом, звичкою, вправами.

Самоаналіз – судження фахівця про наявність в неї тих чи інших якостей, про власну поведінку та діяльність у співставленні з певним зразком з метою забезпечення їх відповідності поставленим цілям, пред'явленим вимогам, нормам, правилам, зразкам.

Самоосвіта – це безперервний процес саморозвитку та самовдосконалення фахівця, включає формування таких якостей, як самостійність, спостережливість, відповідальність, самоорганізація, самостійне здобуття знань, умінь, навичок.

Ставлення до професії – особисте прагнення фахівця застосувати свої знання в обраній професійній сфері, інтерес до неї, бажання вдосконалювати свою професійну підготовку і т.д.

Професійна поведінка – уміння поводити себе відповідно до встановлених в даній професії норм.

Висновки: Компетентісно-орієнтований підхід в освіті передбачає новий підхід до оцінювання студентів. Необхідно оцінювати не лише обсяг знань, умінь і навичок, а й фахову компетентність майбутнього фахівця в цілому. Фахова компетентність техніків-механіків с.г. формується при вивченні фундаментальних та спеціально-професійних дисциплін, а також на навчальних та виробничих практиках. Можна виділити основні етапи процесу формування фахової компетентності майбутніх фахівців:

1. **Початковий** - формування базових умінь і навичок;
2. **Основний** - розробка творчих завдань із використанням знань по всіх аспектах професійної підготовки;
3. **Закріплюючий** - моделювання типових професійних ситуацій у навчальній діяльності;
4. **Підсумковий** - оцінка рівня сформованості фахової компетентності за визначеними критеріями

(освітньо-кваліфікаційна характеристика). [6, с.20]

На останньому етапі відбувається аналіз досягнень, застосовується весь комплекс дослідження рівня фахової компетентності – усне опитування, анкети, тести, різномірні завдання, кореляційний аналіз та ін.

Література:

1. Зимняя И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования / И. А. Зимняя // Высшее образование сегодня. – 2003. – № 5. – С. 34–42.
2. Карпюк І.Ю. Вивчення проблеми формування професійної компетенції майбутніх спеціалістів у сучасній освіті / І.Ю. Карпюк // Вісник НТУУ «КПІ». – К., 2010. – №1.
3. Літвінчук С.Б. Професійна підготовка майбутніх техніків - механіків у процесі вивчення загальнотехнічних дисциплін в аграрних навчальних закладах I-II рівнів акредитації: дис. канд. пед. наук: 13.00.04 / Літвінчук Світлана Борисівна. – К., 2005. – 310 с.
7. Маркова А.К. Психологический анализ профессиональной компетентности учителя / А.К. Маркова // Советская педагогика. – 1980. – № 8. – С. 82-89.
8. Овчарук О. Розвиток компетентісного підходу: стратегічні орієнтири міжнародної спільноти / О.В. Овчарук // Компетентісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. – 2004. – 111 с.
9. Пашко Л.Ф. Профільна освіта у формуванні компетентної творчої особистості XXI століття / Л.Ф. Пашко // Профільне навчання: досвід упровадження, інноваційні технології: наук.-метод. Посібник. – Полтава: ПОІППО, 2008. – 196 с.
11. Сучасний тлумачний словник української мови: 100000 слів / В.В. Дубічинський. – Х.: ВД «Школа». – 2009. – 1008 с.
12. Хуторский А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированой парадигмы образования / А.В. Хуторский // Народное образование. – 2003. – № 2. – С.58 - 64.
13. Шишов С.Е. Понятие компетенции в контексте качества образования / С.Е. Шишов // Стандарты и мониторинг в образовании: сб. науч. тр. – М., 1999. - № 2.- С. 30-34.

Науковий керівник:

доктор пед.наук, доцент Свистун Валентина Іванівна

Леся Москаленко

(Чернівці)

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ ПРОЕКТІВ ПРИ ВИВЧЕННІ БІОЛОГІЇ У ВНЗ I-II РІВНІВ АКРЕДИТАЦІЇ

Специфіка організації навчального процесу у ВНЗ I-II р.а. полягає в тому, що студенти паралельно здобувають кваліфікацію молодшого спеціаліста та отримують знання загальноосвітніх дисциплін, до складу яких входить і біологія.

Знання основ саме цього предмета дає можливість сформувати у свідомості молодшої людини наукову картину живої природи, виховати екологічну культуру, озброїти знаннями, викликати потребу у здоровому способі життя. Серед всього розмаїття сучасних педагогічних технологій особливу увагу привертає метод проектів, який не тільки навчає студента здобувати знання самостійно, а й використовувати набуті знання для розв'язування певних пізнавальних задач, прищеплює уміння збирати інформацію, аналізувати її, робити узагальнення, висновки.

Термін «проект» з латинської *«proectus»* означає «кинутий уперед». У сучасному розумінні проект — це намір, який буде здійснено в майбутньому.

Вперше про метод проектів, який ще називали також методом проблем, заговорили в США у 20-их роках минулого сторіччя. Його засновниками були американський філософ і педагог Дж. Дьюї та його учень В. Кіппатрік. Цей метод почали широко застосовувати в США, Англії, Бельгії, Німеччині та інших країнах. [4, с. 3]

Враховуючи широке розповсюдження на практиці проектної технології навчання, варто окреслити основні поняття, ознаки даної технології.

Мета і завдання проектної технології:

- навчити студентів систематизувати отримані знання;
- практично застосовувати знання;
- набувати нові, глибші знання із певної проблеми;
- здобувати знання самостійно та застосовувати їх для розв'язання практичних завдань;
- сприяти формуванню у студентів комунікативних навичок;
- навчити студентів робити висновки. [1, с. 150-151]

Типи проектів:

1. Творчі проекти.
2. Ігрові проекти.
3. Інформаційні проекти.
4. Практико-орієнтовані проекти.
5. Дослідницькі проекти. [3, с. 78-80]

Проектна технологія передбачає наявність проблеми, що вимагає інтегрованих знань і дослідницького пошуку її розв'язання. Це є одним із завдань особистісно орієнтованої педагогіки.

Викладач повинен бути обізнаним щодо дослідницьких і пошукових методів: уміти організовувати і проводити дискусії, «не придушуючи» студентів своїм авторитетом.

Під час проектної діяльності викладач є не тлумачем готових знань і їх транслятором в оптимальному вигляді й оптимальній логіці викладання, а рівноправним співучасником процесу здобуття, оброблення, аналізу й подання знань студентам. Це значно складніше, вимагає додаткового часу та додаткових зусиль і від студентів, і від викладача. [2, с. 69]

Теми проекту можуть запропонувати як викладачі, так і самі студенти. Наприклад, при вивченні предмета «Біологія» студентам пропонуються різні теми проектів в залежності від їх інтересів та можливостей:

- «Спадкові хвороби»;
- «Вплив радіації на організм людини»;
- «Вплив мутацій на організм людини»;
- «Генетично-модифіковані організми, їх значення»;
- «Вплив людини на біосферу»;
- «Задачі з генетики».

Розпочинаємо роботу із підготовчого етапу проекту. Обрана тема конкретизується і деталізується. Визначається мета і формулюється завдання проекту. В залежності від форми проекту (групової, індивідуальної) розподіляються обов'язки між учасниками. Наприклад, група дослідників-генетиків, цитологів, журналістів, медиків і т.д.

Із допомогою викладача студенти визначаються із джерелами інформації. При вивченні біології використовуються: Інтернет-ресурси, енциклопедії, довідники, навчальна література.

Найпоширенішими методами студентських досліджень, крім роботи із літературою, є бесіди, опитування, анкетування, тестування, аналіз отриманих результатів, побудова схем, діаграм, таблиць тощо.

В ході роботи студенти уточнюють отриману тему, по-новому її осмислюють, в результаті роботи роблять несподівані, часом парадоксальні висновки.

Результати досліджень експериментів студенти оформлюють різним чином: готують презентації, веб-сторінки, буклети, стінні газети, ілюстрації, реферати, усні доповіді і т.д.

Заключний етап роботи – це захист проекту і презентація виконаної роботи. Виконаний проект можна презентувати на конференції, що проводить в межах закладу.

Готуючи роботу, студент повинен продемонструвати глибокі знання по темі, що досліджується, володіння інформаційними технологіями: використання різних джерел інформації, зокрема Інтернету, застосування різних комп'ютерних програм, підготовку презентації до захисту. Проектна робота може бути виконана державною або іноземною мовами.

До прикладу наводимо план роботи над проектом з біології.

Учасник проекту: Пухальська Марія Віталіївна, 1 курс, 511 група

Керівник проекту: Москаленко Леся Петрівна

Навчальний заклад: Державний вищий навчальний заклад «Чернівецький політехнічний коледж»

Тема: Спадкові хвороби.

Проблема: Причини спадкових хвороб.

Завдання проекту:

- 1) Опанувати дану тему.
- 2) Навчитись шукати інформацію в різних джерелах.
- 3) Навчитись оформляти результати своїх пошуків.
- 4) Навчитись ілюструвати свої повідомлення.
- 5) Навчитись представляти свою роботу і відстоювати свою позицію.

Результати проектної діяльності студентів:

- 1) Розв'язання проблеми – характеристика причин спадкових захворювань.
- 2) Презентація розв'язання проблеми.
- 3) Створення ілюстрацій, що демонструють ознаки спадкових хвороб.

Характеристика проекту:

- 1) Домінуюча проектна діяльність – ознайомлювально-дослідна.
- 2) Предметно-змістовна ділянка – генетика.
- 3) Характер координації проекту – позаурочні консультації.
- 4) Тривалість виконання проекту – 10 годин.

Засоби для здійснення проектної діяльності студента:

- 1) Навчальна література.
- 2) Медичний довідник.
- 3) Енциклопедична та довідкові література
- 4) Використання Інтернет-ресурсів.

Зміст проекту:

1. Підготовчий етап – формулювання мети та організація роботи.
2. Основний етап – розробка проекту, попередні результати.
3. Підбиття підсумків – захист проекту та його оцінювання.

Оскільки робота над проектом передбачає значний творчий компонент, автор проекту має право на власне нестандартне бачення проблеми, тому оцінка результату проекту відрізняється від звичайного оцінювання іншої роботи, виконаної студентом.

Чого навчає студентів метод проектів?

- Побачити проблему й перетворити її на мету власної діяльності.
- Поставити мету.
- Оцінити наявні ресурси, розподілити свій час.
- Знаходити інформацію, критично оцінювати її, використовувати різні джерела інформації.
- Планувати свою роботу.
- Виконавши роботу, оцінити її результат.

- Побачити допущені помилки й не припускати їх у майбутньому.

Вивчаючи дану тему, слід зазначити, що сучасні педагогічні технології навчання, є важливим засобом формування цінностей, спробою пошуку студентом суті речей, процесів та формування власної думки з даної теми. Методи, які використовуються для організації навчання повинні викликати у студентів найбільший інтерес до навчання.

Література:

1. Ворожейкіна О.М. 100 цікавих ідей для проведення уроку. – Х.: Вид. група «Основа», 2011. – 287 с.
2. Задорожний К.М. Технологія навчання біології. – Х.: Вид. група «Основа», 2007. – 160 с.
3. Наволокова Н.П. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій. – Х.: Вид. група «Основа», 2011. – 176 с.
4. Тагліна О.В. Метод проектів на уроках біології. – Х.: Вид-во «Ранок», 2011. – 160 с.

Світлана Панченко
(Глухів)

ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ З ДИТИНОЮ

В сучасних умовах актуальною проблемою є піклування держави про становище сімей з дітьми. Розуміючи важливість забезпечення оптимальних умов розвитку та виховання дітей в Україні ратифіковано Конвенцію ООН про права дитини, внесені доповнення в українське законодавство, прийнято ряд нормативно-правових документів та програм спрямованих на подолання та профілактику будь-яких проявів насильства та жорстокості щодо дітей. Жорстоке поводження з дітьми, а особливо в родині зумовлює низку проблем, що стосуються не лише окремої людини а суспільства в цілому. Агресивність, відставання у розвитку, конфліктність, схильність до девіантних проявів поведінки, психічні та фізичні травми, нервові розлади, соціальне сирітство далеко не всі наслідки недбалого, безвідповідального, непедагогічного, а під час і насильницького поводження з дитиною самих найближчих до неї людей.

Мета роботи визначення шляхів підвищення небайдужості громадськості щодо жорстокого поводження з дітьми як одного з засобів попередження насильства у сім'ї стосовно дитини.

Дана проблема лише стає предметом широкого наукового та громадського вивчення й обговорення. Явище жорстокого поводження з дитиною, надмірної жорстокості, тобто насильства та соціально-педагогічні технології роботи з жертвами, їх сім'ями розглядають в своїх працях Л. С. Алексєєва, Г. М. Лактіонова, К. Б. Левченко, І. М. Трубавіна, Н. Ю. Максимова, Л. І. Міщик, Т. Я. Сафонова та інші. Жорстоке поводження з дітьми в сім'ї має подвійну негативну оцінку оскільки має значний травмуючий вплив на дитину та демонструє для неї деструктивну модель поведінки в родині та найближчим оточенням.

Жорстоке поводження з дитиною в сім'ї це будь-які дії (включаючи зловживання, занедбання, експлуатацію та гіперопіку, помилки виховання) або бездіяльність, що призводять або можуть призвести до шкоди фізичному, психічному, духовному здоров'ю дитини, її розвитку, гідності в рамках відносин довіри, відповідальності та влади, і порушують права дитини і / або не задовольняють її базові потреби та інтереси.

Як доводять Ю. М. Антонян, Н. О. Зінов'єва, А. Й. Капська, І. С. Кон Н. Ф. Михайлова та інші дослідники до порушення права дитини на фізичну та психічну недоторканність в родині призводить цілий комплекс негативних факторів. Але серед чинників, що зумовлюють жорстоке поводження та насильство над дитиною, привертає увагу висока толерантність суспільства до цього явища, що виявляється у підтримці фізичного покарання як традиційного засобу виховного впливу на дитину, демонстрування жорстокості та насильства у ЗМІ, підтримка гендерної переваги, загальний низький рівень педагогічної та правової культури, замовчування фактів поганого поводження з дітьми [1].

Отже, одним з перспективних шляхів попередження жорстокого поводження з дітьми є цілеспрямована робота в громаді різних соціальних інституцій із залученням ЗМІ, соціальних служб у справах сім'ї, дітей та молоді, громадських організацій щодо формування відповідальності кожної дорослої людини за безпеку дітей України. Спираючись на теорію та практику соціально-педагогічної діяльності окреслюємо наступні складові, які має

включати просвітницько-інформаційна кампанія: популяризація змісту законодавчих актів що стосуються правовідносин батьків та дітей; демонстрування соціально схвальних зразків родинних стосунків, психолого-педагогічної інформації, що стосується особливостей виховання дітей та шкідливості непедагогічних впливів на дитину; заохочення батьків до отримання допомоги, консультацій соціальних працівників, психологів у складних педагогічних ситуаціях; започаткування підготовки до батьківства не лише тих подружніх пар, що бажають взяти на виховання дитину-сироту чи дитину, що залишилася без батьківської опіки, а й усіх батьків без винятку. Адже кожна дитина має беззаперечне право отримати компетентних у її вихованні батьків.

Література:

1. Насилие и его влияние на здоровье : Доклад о ситуации в мире / [под ред. Этьенна Г. Круга и др.]. – М. : Весь мир, 2003.

**Алла Статкевич,
Олена Фенчук
(Житомир)**

ВИВЧЕННЯ ДОСВІДУ ВІДКРИТОГО УНІВЕРСИТЕТУ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ У ПІДГОТОВЦІ ВИКЛАДАЧІВ ДЛЯ СИСТЕМИ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ

Постановка проблеми. Сучасне суспільство потребує масову якісну освіту, яка спроможна забезпечити зростаючі вимоги до споживача та виробника матеріальних і духовних благ. Виконати соціальне замовлення суспільства через збільшення асигнувань на освіту, збільшення кількості навчальних закладів та іншими традиційними шляхами не в змозі навіть заможні країни. Тому поява дистанційної освіти не випадкова, це закономірний етап розвитку та адаптації освіти до сучасних умов. Проблеми дистанційного навчання актуальні для всього світу. Освітні послуги із низки соціокультурних перейшли в економічно-вигідні. В указі Президента "Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет і забезпеченню широкого доступу до цієї мережі в Україні", наказі Міністерства освіти та науки України "Про створення українського центру дистанційного навчання", "Національній програмі інформатизації", "Концепції та завданнях українського центру дистанційної освіти" підкреслюється необхідність підготовки фахівців високої кваліфікації з метою стимулювання інновацій у вітчизняній системі освіти та збільшення можливостей її інтеграції у європейське співтовариство. "Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті" наголошує також на необхідності підвищення освітнього рівня населення шляхом впровадження в навчальний процес нових технологій, які мають відповідати тенденціям розвитку цивілізації та інформатизації суспільства. Такою технологією може стати дистанційне навчання, яке визначається умовами економічного розвитку України і її державною політикою в галузі освіти та перебуває на етапі активного впровадження.

Аналіз досліджень і публікацій. Вітчизняними науковцями досліджуються можливості та перспективи дистанційного навчання у вищих навчальних закладах України (Р. Гуревич, В. Жульківська, Т. Гусак, І. Клименко, К. Корсак та інші), науково методичні умови його реалізації (В. Олійник, Н. Корсунська, М. Танась, П. Таланчук, В. Шейко, О. Третяк). Розробкам дистанційного навчання (ДО) в зарубіжних країнах приділяється також належна увага в педагогічній теорії та практиці, зокрема, проблемам сучасного стану та перспективам розвитку ДН (Дж. Андерсон, Ст. Віллер, Т. Едвард, Р. Клінг), педагогічному та інформаційному забезпеченню (Н. Левинський, Дж. Мюллер, Дж. О'роурке, Д. Парріш, Р. Філіпс, Н. Хара). Одним із актуальних підходів до вирішення проблеми впровадження його у вітчизняний освітній простір, на нашу думку, є вивчення зарубіжного досвіду, зокрема Відкритого університету Великої Британії.

Як відомо, ефективність навчання безпосередньо залежить від ступеня наближення процесу передачі знань, формування вмінь і навичок до реальних умов їх практичного використання. Тому важливе місце займає якість підготовки та досвід викладача, які мають відповідати сучасним вимогам світового освітнього простору. Для підвищення якості процесу навчання і формування пізнавальної самостійності студентів необхідна активізація та творча спрямованість діяльності викладача. На різних рівнях її організації він повинен адаптуватися до

особливостей процесу засвоєння знань як у групі, так і індивідуально. Такий підхід вимагає, перш за все, проектування мети та завдань викладання дисципліни з урахуванням освітнього ресурсу електронних дидактичних засобів та розробки методики проведення комп'ютерних практичних занять, які дають можливість освоїти методологію самоосвіти та моделювання професійної діяльності. Специфіка дистанційної освіти ставить перед викладачем та тьютором вимоги, які суттєво відрізняються від традиційних, як за особистими якостями так і за підходами до проведення занять.

Виходячи з цього, на викладача покладаються такі функції:

- підготовка мультимедійних матеріалів навчального призначення, електронних конспектів лекцій, відео супроводів в аналоговому та цифровому форматі, електронних видань і веб-курсів;
- адміністрування персонального Web-сайту чи веб-сторінки, оновлення пакету навчального матеріалу, робота з віртуальним студентом та віртуальними навчальними групами;
- проведення віртуальних консультацій: chat- форуми, електронні дошки об'яв, e-mail листування, відео конференції;
- підготовка програмних завдань для адаптивного тестування, контролю рівня засвоєння курсу (проміжний контроль), іспитів.

Тьютор також координує пізнавальний процес, коригує курси, що викладаються, проводить консультування при укладанні індивідуального навчального плану, здійснює керівництво навчальними проектами, навчальними групами взаємопідтримки, допомагає студентам в їх професійному самовизначенні, підтримує мотивацію в процесі навчання, проводить тьюторіали. Отже, у системі дистанційної освіти він має дещо поширеніші функції, ніж у традиційному навчанні, але не виконує авторитарні, тобто не є єдиним і найавторитетнішим джерелом інформації.

Виходячи з перерахованих функцій на викладача покладається роль конструктора процесу навчання. Від сформованості умінь та навичок конструювати інформацію, зменшувати обсяг неперервного вербального тексту, створювати специфічні оригінальні форми його пред'явлення, залежать витрати навчального часу, перевантаження сприйняття однотиповими комплексами.

В такому разі педагогічна взаємодія викладача зі студентами, які навчаються у Відкритому університеті, потребує якісно нових знань та кваліфікацій, а їх підготовка містить в собі наступні модулі: основи інформатики; робота в обчислювальних центрах; технології ДО; відмінності в діяльності тьютора та викладача традиційної системи; розробка навчальних матеріалів в електронному вигляді; складання тестів; організація контролю знань в системі ДО; телекомунікаційні технології (кейс-технологія, ТВ-технологія, мережева технологія).

На основі цього можна виділити 12 етапів керування процесом навчання, якими має володіти викладач у системі дистанційної освіти: відбір інформації; визначення послідовності вивчення; пред'явлення інформації; перекодування інформації; моделювання діяльності навчання; дотримання відповідей, зворотний зв'язок, оцінка діяльності навчання; повідомлення про результати; зазначення корективів; видача додаткової інформації; облік і своєчасне коригування ходу навчання; удосконалення дидактичної стратегії. Відтак, ми можемо виділити у його діяльності дві взаємодіючі і взаємозалежні підсистеми: міжособистісно-взаємовідносну та інструментально-технологічну. Керуюча та конструктивна функції викладача відображені у обох підсистемах.

У Відкритому університеті розробили сучасні кваліфікаційні вимоги до підготовки викладачів та тьюторів, що допомагають їм у спрямуванні подальшої самоосвітньої діяльності:

- обов'язкова освіта у сфері медіа культури;
- знання методів проектування електронних дидактичних засобів та уміння використовувати їх в навчальному процесі;
- розуміння дидактичних властивостей складових інноваційного компоненту навчально-методичних комплексів та програмних засобів;
- готовність до роботи в телекомунікаційному та віртуальному середовищі.

Для кращого виконання своїх обов'язків та покращення кваліфікації у Відкритому університеті існують слідує спеціалізації викладачів:

- фахівець з розробки курсів;
- фасилітейтор або консультант (допомагає визначити освітню траєкторію в розробленому навчальному матеріалі);

➤ фахівець із методів контролю за результатами навчання (відповідає за організацію та проведення тестів, заліків, іспитів);

➤ тьютор (фахівець із інтерактивного надання допомоги у ході вивчення матеріалів курсу).

Тьютор відповідає за надання загальних відомостей про технологію, яка використовується в процесі навчання; підключення студентів до списку розсилки; організацію дистанційних семінарів, телекомунікаційних проєктів; забезпечення для учасників груп обмеженого доступу до закритої частини освітнього серверу; організацію та керування теледискусіями студентів; контроль і оцінювання виконаних робіт.

У Відкритому університеті розуміють, що об'єктивний рівень готовності викладача та тьютора до керування навчальним процесом у системі дистанційної освіти визначається сформованістю їх професійно-педагогічних якостей, а самоосвіта повинна базуватися на озброєнні активними, глибокими знаннями предмету, формуванні таких якостей, як творча активність, самостійність, ініціативність, креативність мислення, тому велику увагу приділяють створенню належних умов для їх саморозвитку.

Розв'язання завдань втілення дистанційного навчання у вітчизняний освітній простір передбачає перебудову всієї системи навчально-виховної роботи у вищому навчальному закладі та, перш за все, спеціальну підготовку викладачів. Відтак, інтерес становить вивчення та впровадження досвіду Відкритого університету Великої Британії, як одного з перспективних шляхів удосконалення професійної педагогічної діяльності викладачів у системі дистанційного навчання.

Джерела та література:

1. Kaye A.R. 'Computer mediated communication and distance education'//Mason and Kaye Mindweave: Communication, computers and distance education. 𐀀 Oxford: Pergamon Press, 1989.
2. About the OU: How does distance learning work at the OU. <http://www.open.ac.uk/new/what-is-the-ou.shtml>

**Галина Федорченко,
Ольга Курінна
(Переяслав-Хмельницький)**

ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Вірність Україні є невід'ємною ознакою національно - свідомого громадянина. Формування патріотичних почуттів означає вироблення і зміцнення високого ідеалу служіння своєму народові , готовності до трудового та героїчного подвигу в ім'я процвітання своєї держави , прагнення бачити її незалежною. Таке завдання може виконати насамперед школа , яка у співробітництві із сім'єю є важливим чинником формування й розвитку дитячої особистості. Вихованець національної школи має вирости патріотом України.

Виховання у молодих поколінь почуття любові до Батьківщини, відданості справі зміцнення державності, активної громадянської позиції нині визнані проблемами загальнодержавного масштабу. Сьогодні важливо відтворити в українському суспільстві почуття істинного патріотизму як духовно-моральної та соціальної цінності, сформувати у молоді громадянсько активні, соціально значущі якості, які вона зможе проявити в усіх видах діяльності, і, перш за все, пов'язаних із захистом інтересів своєї родини, рідного краю, народу та Батьківщини, реалізації особистого потенціалу на благо зміцнення української держави. У різні часи та епохи в усіх цивілізованих державах сім'я, школа, суспільство ставили перед собою завдання – виховати громадянина, патріота своєї країни.

Аналізуючи стан формування національної самосвідомості дітей молодшого шкільного віку , вплив сім'ї на формування дитячої особистості , дослідники доводять доцільність трансформації народних традицій у життєдіяльність сучасної родини , зокрема у контексті їх виховної функції. Вихованню дітей молодшого шкільного віку присвячені праці Ш.Амонашвілі, І.Беха, Л.Божович, Д.Ельконіна, І.Каїрова, Н.Миропольської, І.Підласого, Н.Янковської та ін.

І.Підласий підкреслює, що знання та вміння, накопичені дитиною у молодшому шкільному віці, пізніше стають основою для формування стійких моральних звичок, навичок суспільної поведінки (відповідальності, взаємодопомоги, чуйності, поваги та ін.), високих життєвих ідеалів.

В останніх державних документах з питань освіти накреслюються перспективи розвитку національних культур, систем виховання всіх національних меншин і етнічних груп України. Розгорнулися творчі пошуки, мета яких – розробка концепцій національної школи, національної системи виховання, піднесення навчання і виховання молоді на якісно новий рівень. Дедалі більша увага приділяється оволодінню педагогами і впровадженню в справу виховання в сім'ї, дитсадку, школі ідей і засобів народної педагогіки, народознавства. Така робота – основа формування історичної пам'яті, духовності підростаючих Якості українського народу, його національного характеру досліджували Г. Сковорода, М. Максимович, М. Костомаров, П. Куліш, К. Ушинський, Б.Грінченко, Г.Ващенко, В. Сухомлинський, М.Стельмахович. Національно свідомі, талановиті педагоги С.Ананьїн, О.Дорошевич, С.Русова, Я.Чепіга, заклали міцне підґрунтя процесу виховання підростаючого покоління на основі національних ідей.

Проблемі становлення національної самосвідомості та національного виховання сучасної молоді в умовах розбудови української державності присвячені наукові дослідження М. Боришевського, О. Вишневецького, П. Ігнатенка, Н. Кузьменко, В. Постового, О. Сухомлинської та ін. Питання змісту виховання національної самосвідомості викладені у працях Г. Ваценка, О. Докукіної, М. Стельмаховича, Б. Ступарика, Д. Тхоржевського, П. Щербаня.

Щоб виховати справжніх синів і дочок свого народу, палких патріотів держави, які були б віддані своїй Батьківщині, Україні, слід цілеспрямовано і систематично формувати у позанавчальному виховному процесі елементи національної самосвідомості особистості молодшого школяра на основі народних звичаїв, традицій, усної народної творчості. Саме усна народна творчість допомагає розвивати у дітей почуття національної самосвідомості. Школярі дізнаються про характерні риси українського народу та його традиції, вчать жити за законами добра і справедливості, усвідомлювати змістові та образні особливості цих творів, збагачувати свій словник влучними висловами.

Видатні філософи, етнографи, психологи і педагоги світу здавна визнавали, що виховання має яскраво виражений національний характер. Як немає людини взагалі (абстрактної, безликої, без конкретної національної приналежності), а є людина-українець, росіянин, молдаванин...), так немає і виховання взагалі, а є, як зазначав ще К.Ушинський, російське виховання, англійське виховання, німецьке виховання тощо. Він твердив: "Ставши одним із елементів державного і народного життя, громадське виховання пішло в кожного народу своїм особливим шляхом, і тепер кожен європейський народ має свою окрему характеристичну систему виховання" [6] .

Відомий педагог Софія Русова стверджувала: "Національне виховання забезпечує кожній нації найширшу демократизацію освіти, коли його творчі сили не будуть покалічені, а навпаки, дадуть нові оригінальні, самобутні скарби задля вселюдського поступу: воно через пошану до свого народу виховує в дітях пошану до інших народів.. [5].

В.О.Сухомлинський обґрунтував теорію національного самовизначення учнів у процесі навчання і виховання. Глибоко досліджуючи і розвиваючи українську національну педагогічну спадщину, В.О.Сухомлинський досяг вершин світової педагогіки, ставши, на думку багатьох учених, одним із найбільших педагогів ХХ століття.

На кожному етапі свого розвитку українське національне виховання інтегровано збирало в себе кращі здобутки світової культури, які акумулювалися у народних традиціях і звичаях, що стверджують добро, любов, красу, справедливість в усіх сферах життя, зокрема в справі плекання молодого покоління [1].

Правильно організоване національне виховання формує повноцінну цілісну особистість, суверенну індивідуальність, яка щиро цінує свою громадянську, національну і особистісну гідність, совість і честь. Саме завдяки національному вихованню у дітей найповніше враховуються природні задатки, формуються національний склад мислення, психіки, національний характер, світогляд та національна самосвідомість. Сьогодні перед суспільством і школою стоїть проблема розвитку особистості свідомого українського громадянина, який поєднує в собі національні риси та самобутність українського народу [3, с. 10].

І саме національне виховання передбачає надання широких можливостей для пізнання української історії, культури, традицій, звичаїв, мови, формування національної гідності, розвитку особистісних рис громадянина української держави [4].

Провідні завдання виховання молодших школярів у початковій школі зумовлено пріоритетними напрямками реформування виховання, визначеними Державною національною програмою «Освіта» («Україна XXI століття»), до яких належать:

- формування національної свідомості, любові до рідної землі, свого народу, бажання працювати задля розквіту держави, готовності її захищати;
- забезпечення духовної єдності поколінь, виховання поваги до батьків, жінки-матері, культури та історії свого народу;
- формування високої мовної культури, оволодіння українською мовою;
- прищеплення шанобливого ставлення до культури, звичаїв, традицій; українців та представників інших націй, які мешкають на Україні;
- виховання духовної культури особистості; створення умов для вільного вибору нею своєї світоглядної позиції;
- утвердження принципів вселюдської моралі: правди, справедливості, патріотизму, доброти, працелюбності, інших добродієвостей;

Отже, йдеться про необхідність систематичного і цілеспрямованого виховання національного типу особистості, формування в неї національної свідомості і самосвідомості, чим досягається духовна єдність поколінь, наступність національної культури і безсмертя нації [2].

Головною метою національного виховання на сучасному етапі є передача молодому поколінню соціального досвіду, багатой духовної культури народу, його національної ментальності, виховання почуття патріотизму, і на цій основі формування особистісних рис громадянина України, які передбачають національну самосвідомість, розвинену духовність, моральну, художньо-естетичну, правову, трудову, фізичну, екологічну культуру, розвиток індивідуальних здібностей і талантів.

Література:

1. Гнатюк В. Управління системою національного виховання учнів початкових класів/ В.Гнатюк // Початкова школа. – 2000. - №4. – С.1-3.
2. Державна національна програма "Освіта" (Україна XXI століття) II Освіта. - 1993. -№44-46.
3. Мартинюк І.В. Національне виховання: Теорія і методологія:[Метод. Посібник]/І.Мартинюк. – К.: ІСДО, 1995. – 160с.
4. Павлюк С.Г. Українське народознавство./С.Г.Павлюк. - Львів, Фенікс, 1994.-с.79
5. Русова С. Вибрані педагогічні твори. Книга–1 / За ред.С.Л.Коваленко. – К.: Либідь,1997.-272с.
6. Ушинський К.Д. Про народність у громадському вихованні. Виховання і характер // Історія дошкільної педагогіки. Хрестоматія / Упоряд. З.Н. Борисова, В.З. Сміль. – К., 1990. – 652 с.

Галина Федорченко,
Людмила Ступак
(Переяслав-Хмельницький)

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

На сучасному етапі демократичного розвитку українського суспільства особливої гостроти й актуальності набуває проблема формування творчої особистості, здатної глибоко сприймати та цілеспрямовано примножувати матеріальні й духовні цінності. Про це наголошується в Законах України "Про освіту", "Про загальну середню освіту", Державній національній програмі "Освіта" ("Україна XXI століття"), Національній доктрині розвитку освіти, Концепції національного виховання.

Такі завдання неможливо виконати без знання того, як розвивалися теорія і практика вітчизняної освіти й школи в минулому, без осмислення й переосмислення вітчизняного педагогічного досвіду, який не тільки збагачує сучасну педагогіку новими фактами і теоретичними положеннями, а й дає змогу прогнозувати її майбутній

розвиток.

Особливої уваги в цьому аспекті заслуговують педагогічні погляди й практичний досвід видатного педагога-гуманіста ХХ ст. В.Сухомлинського, ідеї якого впливали і значною мірою впливають на утвердження засад гуманістичної педагогіки. В.Сухомлинський у 50-60 рр. вперше в педагогіці України підійшов до виділення, аналізу педагогічної категорії “дитяча творчість”, яку він визначав як єдність інтелекту, волі, моральних якостей і емоцій дитини, як “бачення людиною свого внутрішнього світу, передусім свого розуму, свого напруження інтелектуальних сил, свого розуміння й творення краси внаслідок своєї праці, своїх зусиль” [6, с. 72].

Саме тому. проблема формування творчої особистості молодшого школяра в спадщині В.Сухомлинського набула актуальності в працях М. Антонця, Л.Бондар, М.Боришевського, А.Луцюка, С.Сисоєвої, Є.Юр'євої та ін.

У період становлення і розвитку гуманістичної педагогічної концепції В.Сухомлинського (50-60 рр. ХХ ст.) проблема формування творчої особистості була в основному предметом дослідження психологів (А.Брушлінський, Л.Виготський, А.Лук, Я.Пономарьов, С.Рубінштейн та ін.). Виходячи з положення Л.Виготського про те, “...що творчість є талантом всіх у більшій чи меншій мірі...” [3, с. 32], В.Сухомлинський зазначав: “...кожна людина може досягти вищого ступеня всебічного розвитку – стати неповторним творцем не тільки матеріальних, а й духовних цінностей, – якщо в ній розкрити її задатки, обдарування, талант” [4, с. 88]. Учений дає визначення творчості “як глибоко своєрідної сфери духовного життя дітей, самовираження і самоутвердження, в якому яскраво виявляється індивідуальна самобутність кожної дитини” [5, с. 54], “як бачення людиною свого внутрішнього світу, передусім свого розуму, свого напруження інтелектуальних сил, свого розуміння й творення краси внаслідок своєї праці, своїх зусиль” [6, с. 72].

В.Сухомлинський говорить про творчу діяльність як вершину духовного життя людини, показника найвищого ступеня розвитку її інтелекту, почуттів, волі. Духовне життя вчений розглядав як розвиток, формування і задоволення моральних, інтелектуальних, естетичних запитів та інтересів людини у процесі її активної діяльності.

Досліджуючи проблеми дитячої творчості, В.Сухомлинський довів, що результати творчої діяльності не завжди є соціально значущими і новими. Дитяча творчість – самодіяльна, індивідуальна творчість “для“для себе” – частіше не має суспільної цінності: “Може, маленька дитина повторює те, що було вже зроблено, створено іншими людьми, але якщо це діяння – плід її власних розумових зусиль, – вона творець, її розумова діяльність – творчість” [6, с. 72].

Вчений висловлював глибоку віру у творчі сили кожного вихованця, переконання, що кожна людська особистість неповторна, і що “немає людини, яка в належних умовах при вмілому вихованні не виявила б свого самобутнього, неповторного таланту” [4, с. 89]. Глибоко вірячи в обдарованість і талановитість усіх без винятку дітей, В.Сухомлинський підносив дитячу особистість на високий рівень розквіту людської гідності.

Індивідуальний підхід до дитини В.Сухомлинський вважав одним із найважливіших принципів виховання і навчання творчо обдарованої особистості. Сутність цього підходу вчений убачав у тому, “щоб знайти, відкрити в кожній людині ту “золоту жилку”, яка принесе їй радість творчості на благо суспільства”, розвинути ті здібності та нахили, які найбільш виражені.

Поряд з ідеєю про творчу обдарованість і талановитість усіх без винятку дітей В.Сухомлинський стверджував, що в колективі є школярі з дуже обмеженими здібностями, зустрічаються учні, які ні до чого не виявляють інтересу, допитливості, в яких непомітні іскри творчого натхнення працею. Головне в роботі з такими учнями, як підкреслював педагог, – виховати “здібність, покликання до певного виду праці, пробудити живий інтерес до справи, досягти того, щоб цей інтерес став особистим захопленням. Інтерес до справи, захопленість працею врешті-решт збуджує в учня і зацікавленість, і допитливість, і інтерес до знань, і бажання до духовного збагачення” [7, с. 118]. В.Сухомлинський прагнув збудити творче начало і в таких дітей, відкрити буквально перед кожним, отже й перед найпосереднішим, найважчим вихованцем ті сфери розвитку його духу, де він може досягти вершини, виявити себе, заявити про своє Я, черпати сили з джерела людської гідності, почувати себе не обділеним, а духовно багатим.

В.Сухомлинський обґрунтовано вважав, що залучення учнів до творчої діяльності, наявність творчого елементу в житті дитини спонукає до оволодіння новими знаннями, облагороджує позицію в колективі, загартовує волю, збагачує емоційне життя, сприяє розвитку здібностей, збільшує сили дитини в боротьбі з труднощами. “Творчість була тією живою водою, яка вливалася свіжі сили в моїх хлопчиків і дівчаток, допомагаючи долати

труднощі" [8, с. 566].

Великого значення В.Сухомлинський надавав самостійному створенню казок – одному з найцікавіших для школярів видів словесної творчості. Зміна і сплетіння різних сюжетів та персонажів у свій сюжет – це гра уявлення. Педагог писав: "Без казки – живої, яскравої, що оволоділа свідомістю та почуттями дитини, – неможливо уявити дитячого мислення і дитячої мови як певного ступеня людського мислення і мови. Діти знаходять глибоке задоволення в тому, що їхня думка живе в світі казкових образів" [5, с. 177].

Педагог-гуманіст зазначав, що дитина розумово виховується тоді, коли її оточує атмосфера багатих інтелектуальних інтересів, запитів та почуттів, коли її спілкування з оточуючими пронизано живою думкою, постійними творчими пошуками. "Думка – як квітка, що поступово накопичує життєві соки. То ж дамо корінню ці соки, відкриємо перед квіткою сонце – і вона розквітне. Вчитимемо дитину думати, відкриємо перед нею першоджерело думки – навколишній світ. Дамо їй найбільшу людську радість – радість пізнання" [5, с. 172-173]. Дитина повинна жити в світі творчості, "без цього, – писав педагог, – вона – засушена квітка" [5, с. 68].

Сухомлинський вважав творчість як єдність інтелекту, волі, моральних якостей, емоцій дитини; як глибоко своєрідну сферу духовного життя дітей, де яскраво виявляється індивідуальна самобутність кожної дитини; як одну з умов утвердження особистості. Казку В.Сухомлинський називає лише першою пелюсткою у квітці дитячої словесної творчості. Друга пелюстка – це твори про те, що дитина бачить навколо себе, що її хвилює, чим вона захоплюється, про що мріє.

Шкільні твори педагог розглядав як яскравий сплеск духовного прозріння особистості, оскільки творче натхнення, яке переживається в дитячі роки, розпочинається з того, що слово як духовне багатство особистості стає будівельним матеріалом, з якого дитина творить.

У Павлівській школі для розвитку творчих здібностей учнів було створено систему творчих письмових робіт. Учні писали твори з першого по десятий клас. Різні за тематикою, формою і стилем викладу, вони були глибоко щирими, змістовними, просякнутими ідеями гуманізму й оптимізму, а головне – оригінальними, самостійними і по-справжньому творчими.

Отже, теоретичні положення й методичні знахідки В.Сухомлинського щодо формування творчої особистості школяра є вагомим і помітним внеском у вітчизняну і світову педагогіку. Вони актуальні і для сучасної початкової школи.

Література:

1. Державна національна програма "Освіта". Україна. XXI століття // Освіта. – 1993. – Грудень, №33-46.
2. Кічук Н.В. Формування творчої особистості вчителя. – К.: Либідь, 1991. – 90с.
3. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте: Психологический очерк: Кн. для учителя. – 3-е изд. – М.: Просвещение, 1991. – 93с.
4. В. О Сухомлинський. Людина неповторна // Вибрані твори: У 5т. – К.: Рад. шк., 1977. – Т.5. – С.80-96.
5. В. О Сухомлинський. Серце віддаю дітям // Вибрані твори: У 5т. – К.: Рад. шк., 1977. – Т.3. – С.7-280.
6. В. О Сухомлинський. Методика виховання колективу. – К.: Рад. шк., 1971. – 208с
7. В. О Сухомлинський. Воспитание личности в советской школе. – К.: Рад. шк., 1965. – 213с.
8. В. О Сухомлинський. Народження громадянина // Вибрані твори: У 5т. – К.: Рад. шк., 1977. – Т.3. – С.283-581.

Галина Федорченко,
Ольга Рябоконт
(Переяслав-Хмельницький)

ВИКОРИСТАННЯ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У Національній доктрині розвитку освіти України наголошується про створення найкращих умов для розвитку і самореалізації кожної особистості. При такому підході головними завданнями, згідно з конвенцією про права дитини, виступають розвиток індивідуальних особливостей учнів, реалізація їхніх запитів та інтересів.

Сучасна початкова школа орієнтована на гуманізацію процесу навчання та різнобічного розвитку особистості дитини. Необхідне гармонійне поєднання навчальної діяльності з діяльністю творчою, пов'язаною з

розвитком індивідуальних особливостей учнів, їхньою пізнавальною активністю, здібністю вирішувати нестандартні завдання. Досягти цього можна, використовуючи природну діяльність дітей молодшого шкільного віку, а саме – гру.

Педагогічні та психологічні дослідження засвідчують, що зміст і способи активізації навчальної діяльності в процесі використання дидактичних ігор дедалі більше цікавлять науково-педагогічних працівників.

Дидактичні ігри стали предметом особливої уваги в працях А.Макаренка, В.Сухомлинського, А.Сікорського, Б.Блонського, С.Рубінштейна (формування уяви); Л.Виготського, О.Леонтьєва, Р.Жуковської, Д.Менджерицької, О.Усової, Л.Артемової, О.Запорожець, Л.Венгер, Д.Ельконіна, А.Соноріної. Питання теорії та практики активізації навчальної діяльності частково знайшли своє відображення і в працях таких вчених, як: В.Зінченко, О.Тихомиров, Я.Пономарьов, Л.Занков (розвивальне навчання). Проблему використання дидактичних ігор у навчальному процесі досліджували зарубіжні педагоги Я.Коменський, Ж.Руссо, Ж.Піаже, М.Монтессорі, Дж.Брунер, З.Контануєте, Е.Баффі, Е.Говент та ін.

Дидактичні ігри відповідають природним потребам молодших школярів, оскільки поєднують у собі елементи навчання, прикладної, репродуктивної та творчої діяльності, що дає змогу розвивати емоційну сферу дитини, її пізнавальні інтереси, інтелектуальні та духовні потреби. Уміле використання ігор підвищує навчальну активність учнів, інтенсивність мислення, пам'яті та уяви. Значна кількість досліджень пов'язана з різними аспектами поліпшення ефективності навчання за допомогою окремих видів ігор або їх комплексів (Л.Артемова, А.Вербицький, П.Підкасистий, О.Янковська). Так, Л.Артемовою виділені різні способи організації відношень, які зумовлюються різною структурою ігор, їх зв'язок з вирішенням ігрового завдання.

Потреба в підвищенні рівня підготовки учнів на всіх етапах навчання робить актуальним дослідження у галузі початкової освіти. Спеціальні праці, у яких питання активізації навчальної діяльності молодших школярів з використанням дидактичних ігор на уроках розглядалися системно, на Україні ще недостатньо розроблені.

Жан Ітар, Едуард Сеген, Марія Монтессорі широко використовували дидактичні ігри в навчанні дітей з особливими потребами і створили цілу систему ігор, за допомогою яких розвивалась увага, спостережливість, кмітливність, пам'ять, мовлення дітей. Вони рекомендують дидактичні ігри, дидактичний матеріал тісно пов'язувати з повсякденним життям.

Для дитини особлива цінність гри полягає не тільки в тому, що вона дає їй можливість як загального, так і фізичного, духовного зростання, а й у плані підготовки до різних сфер життя. Гра для дитини, особливо в молодшому шкільному віці, наділена це й дослідницьким змістом, який дає змогу моделювати все те, що існує поза грою. Саме через гру дитина швидше знайомиться з правилами та нормами спілкування з оточенням – із світом природи, з людьми; швидше опановує навички й звички культурної поведінки.

Будь-яка інструментовка ігор виправдана ще й психологічно: у грі дитина безтурботна, психологічно розкута і тим більше, ніж коли-небудь, здатна на повне вираження свого індивідуального "Я". Важливим стає таке завдання для вчителів початкових класів та вихователів: дати можливість кожній дитині через гру самовиразитися, самореалізуватися, як у процесі навчання так і в позаурочний час. Під час гри учні запам'ятовують матеріал навіть не помічаючи цього. Гра дарує радість та захоплення, а сам процес гри сповнений несподіванок, а результат-таємниця. Гра впливає на основні сфери життєдіяльності людини: фізичну, емоційну інтелектуальну та духовну.

Майже всі ігри вимагають наявності дидактичного матеріалу. Учні початкових класів допоміжної школи при проведенні дидактичної гри перевагу надають ігровій дії. Вони із задоволенням виконують дії з іграшками, яскравим дидактичним матеріалом, рухами, оплесками, переміщенням. Учні знають, що в грі враховується темп, правильність рухів, упевненість, безпомилковість дій, тому стають уважними, а це допомагає їм поглибити вміння орієнтуватися в навколишньому середовищі. В.О.Сухомлинський писав, що без гри не має і не може бути повноцінного розумового розвитку, порівнював гру з величезним світлим вікном, через яке в духовний світ дитини вливається цілющий потік уявлень, понять про навколишнє, з іскрою, яка запалює вогник допитливості. Отже, стараймося, щоб гра не була епізодом, а проходила б крізь усе життя дитини. Бо гра – це творчість, гра – це праця, а праця – шлях дітей до пізнання світу у просторі.

Гра дарує щохвилинну радість, задовольняє актуальні невідкладні потреби, а ще – спрямована в майбутнє, бо під час гри у дітей формуються чи закріплюються властивості, вміння, здібності, необхідні їм для виконання соціальних, професійних, творчих функцій у майбутньому. І скрізь, де є гра, панує здоров'я, радість дитячого життя. Саме в іграх розпочинається невимушене спілкування дитини з колективом класу, взаєморозуміння між учителем і учнем.

У процесі гри в дітей виробляється звичка зосереджуватися, працювати вдумливо, самостійно, розвивається увага, пам'ять, жадоба до знань. Задовольняючи свою природну невсипущу потребу в діяльності, в процесі гри дитина "добудовує" в уяві все, що недоступне їй в навколишній дійсності, у захопленні не помічає, що вчиться – пізнає нове, запам'ятовує, орієнтується в різних ситуаціях, поглиблює раніше набутий досвід, порівнює запас уявлень, понять, розвиває фантазію.

Кожний педагог постійно вдосконалює свою педагогічну майстерність. Замислюються над тим, як зробити дітей активними учасниками навчально-виховного процесу, навчити їх думати, проникати в суть явищ. Кожного класовода хвилює питання, як зробити навчання цікавим. А навчання молодших школярів цікаве тільки тоді, коли на уроках буде присутня ігрова діяльність. Чому гра так подобається дітям? Тому, що гра дарує радість і захоплення, що сам процес гри сповнений несподіванок, а результат – таємниця. Але крім суб'єктивного сприйняття, є, безумовно, глибший вплив гри на людину, на основні сфери її життєдіяльності: фізичну, емоційно-вольову, інтелектуальну та духовну (цілісно-смыслову).

Сучасна дидактика, звертаючись до ігрових форм навчання на уроках, вбачає в них можливості ефективної взаємодії педагога й учнів, продуктивної форми їх спілкування з властивими їм елементами змагання, невідомості, цікавості.

Яскравим прикладом ігрової позиції вчителя є діяльність А. С. Макаренка, який писав: "Є ще один важливий метод – гра... Треба зазначити, що між грою і роботою немає такої великої різниці, як дехто думає... В кожній гарній грі є насамперед робоче зусилля та зусилля думки... Дехто гадає, що робота відрізняється від гри тим, що в роботі є відповідальність, а в грі її немає. Це неправильно: у грі є така ж велика відповідальність, як і в роботі, - звичайно, у грі гарній, правильній..." Педагог передбачав у велике майбутнє, постійно підкреслюючи важливість гри та необхідність працювати над її досконалістю [3].

Вагомий внесок в теорію і практику гри зробив В.О.Сухомлинський. Гру, як джерело натхнення, розвитку дитини, педагог розглядав у єдності з музикою, казкою, фантазією, творчістю. Василь Олександрович писав, що без гри не має і не може бути повноцінного розумового розвитку, порівнював гру з величезним світлим вікном, через яке в духовний світ дитини вливається цілющий потік уявлень, понять про навколишнє, з іскрою, яка запалює вогник допитливості [4, с. 177-410].

Формування учня самостійною, ініціативною, вдумливою особистістю, буде успішним, якщо вчитель потурбується про це з першого проведеного уроку. Одним з найперспективніших шляхів виховання активних учнів, озброєння їх необхідними вміннями і навичками є впровадження активних форм і методів навчання, серед яких провідне місце займають навчальні ігри.

Отже, гра – одна з найважливіших сфер у життєдіяльності дитини, разом з працею, навчанням, мистецтвом, спортом вона забезпечує необхідні емоційні умови для всебічного, гармонійного розвитку особистості. Для педагога вона стає інструментом виховання, що дає змогу повністю враховувати вікові особливості дітей і підлітків, розвивати ініціативу, створювати атмосферу розкнутості, самостійності, творчості та умови для саморозвитку.

Література:

1. Газман О.С. Роль игры в формировании личности школьника /О.С.Газман. - М. Педагогика, 1989.- С.60-64.
2. Ворожейкіна О.М. Гра в початковій школі / уклад. О.М. Ворожейкіна. – Х.: Вид. Група „Основа”, 2009.
3. Макаренко А.С. Лекции о воспитании детей: пед. соч. / А.С. Макаренко. – М.: Педагогика, 1984. – [Т. 4]. - С.254-263.
4. Сухомлинский В.А. Павлышская средняя школа / В.А. Сухомлинский // Избр. произв. в 5-ти т. – К.: Рад. Школа, 1980. – [Т.4]. – С. 7-410.

Тетяна Форостюк,
Ірина Керекеша
(Переяслав-Хмельницький)

«ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗАСОБАМИ НАРОДОЗНАВСТВА»

Результати аналізу практики формування в учнів цінностей національної культури свідчать про інертність відділів освіти, керівників навчальних закладів та конкретних учителів у розв'язанні питання національного виховання.

Низькою залишається питома вага учнів денних загальноосвітніх шкіл з українською мовою навчання. Найменша кількість таких учнів навчалася в загальноосвітніх школах. У сільських навчальних закладах питома вага учнів, які навчаються в школах з українською мовою навчання, дещо вища. Усі ці факти свідчать про існування в практичній освітній діяльності суперечності між державною політикою у сфері культивування української мови як цінності й рівнем її реалізації в навчальних закладах, який у цілому не є адекватним принципу культуровідповідності педагогічного процесу.

Більшість школярів погано володіє державною мовою, про що сигналізують такі продукти їх навчальної праці, як твори й диктанти; не знає добре історії України, обрядів і звичаїв свого народу. Недостатнім є й рівень готовності вчителів до організації національного виховання учнів.

Учителі прагнуть розв'язувати практичні завдання у сфері організації національного виховання на основі педагогічної теорії. Питання українського національного менталітету у своїх працях досліджували ще М. Грушевський, М. Максимович, О. Потебня, Г. Сковорода, П. Чубинський, П. Юркевич та багато інших.

Значний внесок у розвиток методики формування національної свідомості зробили вітчизняні педагоги, психологи Г. Ващенко, О. Дорошкевич, О. Духнович, П. Куліш, С. Русова, К. Ушинський.

Проблеми розвитку вітчизняної педагогічної думки у сфері формування національної свідомості громадян України досліджували А. Алексюк, І. Дзюба, В. Дончик, М. Євтух, М. Стельмахович, Д. Тхоржевський.

Проте слід підкреслити, що методику формування національної самосвідомості створюють не лише науковці. Активними дослідниками у відповідній галузі, діяльними помічниками вчених у перевірці нових ідей виступають учителі, які впроваджують відповідні ідеї в навчально-виховну й дослідницьку роботу.

Проблему формування національної свідомості учнів на уроках української літератури було розглянуто українськими науковцями. Проте проблема педагогічного забезпечення розвитку національної свідомості особистості молодших школярів як особливої цілісності ще не була предметом наукового аналізу.

Отже, **актуальність дослідження** зумовлена спрямованістю його результатів на розв'язання суперечностей між: соціальним замовленням загальноосвітньої школи на особистість учня з високим рівнем розвитку національної свідомості та недостатнім рівнем розвитку національної свідомості в більшості учнів; потребою загальноосвітніх навчальних закладів у створенні умов для якісного засвоєння учнями цінностей національної культури й процесом оволодіння ними (школярами), який не має особистісно орієнтованого характеру; усвідомленням більшістю вчителів початкових класів необхідності в підвищенні власного рівня готовності до стимулювання розвитку національної свідомості особистості школяра й відсутністю в теорії виховання положень щодо моделі оволодіння учнем національними цінностями, ефективних умов та технологій педагогічного забезпечення повороту його свідомості на власне національне «Я».

Мета написання статті – обґрунтувати на теоретичному та емпіричному рівнях систему педагогічного забезпечення розвитку елементів національної свідомості учнів початкових класів на уроках української мови.

Розгляд різними науковцями сутності й особливості розвитку національної свідомості й самосвідомості школярів, шляхів їх педагогічного забезпечення заклав лише теоретичне підґрунтя нашої роботи, значуще для ідеального уявлення про структуру цільових орієнтирів педагогічного впливу на особистість дитини як цілісне утворення.

Передусім зазначимо теоретичні положення психологів, які відбивають сучасні уявлення про структуру свідомості й самосвідомості особистості. Щоб ефективно здійснювати педагогічний вплив на особистість учня з метою розвитку його свідомості й самосвідомості, необхідно спиратися на розуміння усвідомленості особистістю

певних цінностей, їх емоційне переживання й осмислення (як стверджують психологи, структурними компонентами свідомості є емоційний та раціональний). Формування національних цінностей відбувається в особистісно орієнтованому виховному процесі, провідну роль у якому відіграють морально-духовна й національно-свідома творчість учнів. Морально-духовна творчість учня початкових класів відповідає його потребі в засвоєнні національних цінностей як особистісних. Таку творчість І. Бех називає провідним психологічним механізмом розвитку особистості вихованця, спираючись на який є стрижнем психологічного супроводу особистісно орієнтованого навчання і виховання дітей. Важливою ланкою цього супроводу є забезпечення повороту національної свідомості особистості дитини на самосвідомість. Під самосвідомістю науковець розуміє сукупність усіх уявлень про себе, поєднаних з їх оцінкою, а компонентами «Я-концепції» вважає когнітивний, емоційний і поведінковий [4, с. 188].

Саме усвідомлення учнями потреби в оволодінні національними цінностями виявляється в мотивах самоформування таких якостей, як готовність до вивчення і захисту національних обрядів і традицій, рідної мови; здатність до виявлення почуттів захопленості продуктами творчості народних умільців; патріотизму; любові до України тощо. І якщо у дитини відсутні смислотвірні мотиви самоформування зазначених якостей, то в такому випадку не можна говорити про свідоме ставлення учнів до національної культури. Однак відповідні мотиви є цільовим орієнтиром не прямого, а опосередкованого педагогічного впливу – вони народжуються як результат емоційного переживання й осмислення молодшими школярами цінностей української культури, створення вчителем умов для формування у них особистісного сенсу їх засвоєння. Провідна роль мотиву – поворот свідомості особистості на самосвідомість. Саме таке місце мотивів самоформування в учнів цінностей національної культури.

Стимулювання розвитку когнітивного компонента «Я-концепції» кожного учня не виключає й подальшого усвідомлення ним потреб в оволодінні цінностями національної культури (адже вважається, що достатній ступінь цієї усвідомленості й був джерелом появи відповідної мотивації). Це стосується розвитку мотивів самоформування знань, умінь, якостей у сфері оволодіння національною культурою, їхньої трансформації на рівень смислотвірних мотивів, яка значною мірою залежить від акту цілепокладання в напрямі самоосвітньої і самовиховної активності. Вважаємо, що акт цілепокладання у зазначеному напрямі є вже необхідною умовою для функціонування поведінкового компонента «Я-концепції».

Суттєвий напрям самостимулювання молодшим школярем процесу розвитку когнітивного компонента – сприяння процесу засвоєння учнями знань про способи самоформування якостей свідомого українця. Така робота вимагає від учителя проведення з молодшими школярами позаурочних занять, спрямованих на вивчення учнями елементів теорії й технології самоосвіти і самовиховання.

Завданням педагога є й забезпечення спрямованості почуттів дітей на самоорганізацію дій (цілепокладання і планування) власного самостановлення як національно свідомої особистості. А це вже стосується стимулювання поведінкового компонента «Я-концепції». Його стрижнем є завдання-самозобов'язання у сфері оволодіння національними цінностями, а отже, моральне стимулювання розвитку цього компонента починається з формул-настанов учителя на розробку відповідних самозобов'язань, чому передують педагогічна оцінка ступеня налаштованості дітей на це. Треба зазначити, що молодші школярі потребують і додаткових знань про шляхи проектування завдань-самозобов'язань. Ці знання також здобуваються ними в позаурочний час на спеціальних заняттях (факультативних) у межах стимулювання розвитку когнітивного компонента «Я-концепції». Молодші школярі потребують ознайомлення зі зразками-еталонами варіантів завдань-самозобов'язань, спеціальних настанов, спрямованих на підсилення їх відповідальності за цю важливу справу.

Вектор самостимулювання має охоплювати також взаємини між учнями. Гуманізація взаємодії між однокласниками різними засобами пов'язана з формуванням у молодших школярів комунікативних якостей, від рівня сформованості яких багато в чому залежить успішність розвитку самосвідомості кожного школяра, а в результаті – виконання працівниками професійно-комунікативних функцій у суспільстві. Представлена структурна модель функціонує у внутрішньому і зовнішньому середовищах.

Між параметрами внутрішнього середовища структурної моделі існують зв'язки, які детермінуються педагогічним впливом. Найбільш суттєвий зв'язок існує між національною свідомістю й самосвідомістю особистості молодшого школяра в цілому, які, в свою чергу, розглядаються нами як цілісне утворення – «сплав» емоційного і раціонального компонентів національної свідомості, що забезпечує усвідомленість учнем потреби в самоформуванні цінностей національної культури і, як результат, – спрямованість свідомості його особистості на самосвідомість. Між емоційним і раціональним компонентами свідомості особистості також існує взаємозв'язок, який концентрується у

формулі «емоційне переживання знань як особистісних цінностей про культуру». Таке переживання дитиною знань як елемента раціонального компонента свідомості зумовлює виникнення в свідомості учня певних новоутворень, які І. Бех називає «особистісною цінністю».

Отже, знання української культури у формі особистісної цінності перетворюються для дитини в самоцінне духовне надбання – результат функціонування у взаємозв'язку двох компонентів національної свідомості особистості молодшого школяра. Цей результат є рушійною силою процесу народження мотивів самоформування учнем цінностей національної культури.

Отже, беручи до уваги актуальність і недостатню науково-методичну розробленість проблеми педагогічного забезпечення розвитку національної свідомості учнів початкових класів, темою магістерської роботи було обрано: «Формування національної свідомості учнів початкових класів на уроках української мови засобами народознавства».

Література:

1. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания / Б. Г. Ананьев. – СПб. : Питер, 2001. – 282 с.
2. Бердяев Н. А. Самопознание / Н. А. Бердяев. – М. : ЭКСМО-Пресс ; Х. : Фолио, 1998. – 620 с.
3. Бех І. Д. Виховання особистості : навч. – метод. посіб. : у 2 кн. Кн. 1. Особистісно орієнтований підхід : теоретико-технологічні засади / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – 277 с.
4. Бех І. Д. Виховання особистості : навч. – метод. посіб. : у 2 кн. Кн. 2. Особистісно орієнтований підхід : теоретико-технологічні засади / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – 341 с.

СЕКЦІЯ: ПРАВО

Ганна Губіна
(Одеса)

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «МОРСЬКИЙ КОНТРОЛЬ»

У сьогоденності будь-яка держава, що має відносини з морем, намагається забезпечити належний рівень функціонування та розвитку власного морського контролю (надалі – МК). Наприклад, в Україні та Росії дане поняття є загальновизнаним, але у законодавстві жодної з них воно не врегульовано. Це, у свою чергу, породжує низку проблем, головними з яких є: відсутність єдності в правозастосуванні при врегулюванні МК; виникнення труднощів з віднесенням тих чи інших дій уповноважених державою органів саме до МК; наявність проблем щодо організації системи МК.

Зазначене, а саме відсутність законодавчого закріплення, призводить до того, що майже кожний дослідник висловлює власну точку зору на таке явище як МК. Проте серед них не має єдиної загальноприйнятої думки. Для врегулювання даної ситуації необхідно проаналізувати існуючі визначення МК, використовуючи у дослідженні філософську категорію – «аналіз».

Базова фундаментальна категорія – «контроль», яка є основою для подальших розробок на галузевому рівні, а потім, відповідно, дослідити МК.

У юридичній літературі контроль розглядається у декількох напрямках: і як функція державного управління, і як специфічний напрямок діяльності державних органів або як контроль громадськості над діями державних органів.

Контроль проявляється у різних напрямках, а отже, має, незважаючи на час, декілька характеристик поняття. Термін «контроль» походить від латинського «contra rotulus», що в подальшому стає основою для виникнення французького «controle» – список, який ведеться у двох примірниках; тут – повторне повернення до раніше розглянутого питання, його перевірка [1, с. 6; 2, с. 10]. С.І. Ожогов вважає, що категорія «контроль» може розглядатися у трьох аспектах: 1) перевірка, а також постійне спостереження з метою перевірки чи нагляду; 2) система органів контролю; 3) контролери [3, с. 293]. У радянський період під терміном «контроль» розуміли планування, керівництво, спостереження, реєстрацію, перевірку та силу, владу, авторитет [4, с. 49-60]. В.Ф. Опришко виділяє у понятті «контроль» одну із загальних функцій управління народним господарством, за допомогою якої встановлюють рівень відповідності функціонування керованого об'єкта до ухвалених управлінських рішень [5, с. 49]. Науковці Є.А. Кочерін та А.П. Робсон розглядають контроль як один із засобів викриття недоліків та успіхів роботи, проведення аналізу існуючої ситуації та застосування дій для її покращення [6, с. 4-5; 7, с. 15]. Деякі автори (М.Т. Білуха, Л.М. Крамаровський, В.М. Мітрофанов) тлумачать цей термін як перевірку за дотриманням законодавства, виявленням порушень і вад [8, с. 3; 9, с. 3; 10, с. 3]. А. Мамішев, Є.В. Шоріна розуміють його як «перевірку виконання» або один із способів забезпечення законності [1, с. 6; 11, с. 19]. На думку Б.М. Биренберга, Н.Г. Чумаченко та А.А. Шпиґа «контроль» – порівняння (зіставлення чи протиставлення) кількох тверджень [12, с. 11]. Іноді поняття, яке вивчається, виступає як протидія чомусь небажаному [13, с. 8].

Проведений аналіз результатів наукових досліджень категорії «контроль» дозволяє визначити властиві йому характеристики: 1) виконує активно-пасивну роль. Оскільки, представляється, до активної дії можна віднести перевірки, а до пасивної – спостереження; 2) на думку більшості вчених, повинен знаходити лише негативні явища в діяльності об'єкта, який досліджується. З цим погоджуватися, на наш погляд, не варто, оскільки контроль ніби розповсюджує накопичений позитивний досвід та підтримує динамічну рівновагу в управлінні тієї сфери, на яку він поширюється [14, с. 6; 15, с. 10].

Не встановлюючи вірність, правильність тлумачення категорії «морський контроль» вченими, юристами-практиками, лише констатуємо основні підходи, що надають можливість зрозуміти загальну точку зору до визначення досліджуваного поняття. Так, це сукупність наглядових та контрольних заходів у внутрішніх морських водах, територіальному морі та на континентальному шельфі з метою попередження та запобігання шкоди природному середовищу [16]. На думку інших, «Морской Контроль стоит на фундаменте Морской Мощи... Нация, которая достигла преобладающей способности использовать море, характеризуется как нация достигшая Командования (или Контроля) Морями. Более узко Командование Морем состоит из способности 1) защищать

собственные линии морских коммуникаций, 2) не позволяют (отказ) противнику использовать линии морских коммуникаций, которые ему нужны для ведения войны. Итак, Морской Контроль в более широком смысле — это способность нации осуществлять, или продолжать осуществлять, морскую деятельность в различных геополитических условиях» [17]. Ю.Б. Круглова стверджує, що інститут міжнародного контролю у будь-якій сфері міжнародного права, в т.ч. морській, не обмежується лише перевіркою дійсного положення, фактичного стану, його відповідності нормативним актам, а є діяльністю суб'єктів міжнародного права, визначених певним міжнародно-правовим актом, у вигляді перевірки дотримання виконання прийнятих на себе міжнародно-правових зобов'язань, в результаті якої можуть бути притягнуті до міжнародної відповідальності [18].

Аналізуючи зазначені визначення, звертає на себе увагу те, що найчастіше під МК розуміють дії відповідних осіб із відстеження та вивчення функціонування об'єкта контролю за дотриманням в ньому встановлених державою вимог та попередження зловживання.

Досліджуючи наукову та навчальну літературу, можна стикнутись ще з одним терміном, який має пряме відношення до вивчаємої проблеми, — «нагляд». У сьогоденності ці дві категорії частіше ототожнюються. Так, С.В. Авак'ян і Г.В. Барабашов відносять прокурорський нагляд до складу загального контролю [19]. Є.В. Шоріна вбачає у системі органів контролю прокуратуру, а іноді деякі науковці вважають, що зовсім неможливо розділити наглядові та контрольні функції. Тому у законодавстві відбувається їхнє змішування [11, с. 110; 19]. Дане бачення вважається помилковим і потребує юридичного врегулювання. У теоретичному аспекті сутність нагляду виражається у спостереженні за певними органами та особами щодо здійснення ними покладених на них обов'язків, за неналежне виконання яких винні притягуються до відповідальності [19]. Е.Е. Понтонович вважає, що функція контролю переходить до функції загального нагляду як тільки зменшується виразність представлених вимог, і сфера контролю — це сфера конкретних результатів, а нагляду — це загальні оцінки [14, с. 3-4]. Отже, контроль і нагляд — не синоніми, оскільки з вищесказаного видно, що їх сутність та роль — різні. Так, на відміну від контролю, нагляд не ставить перед собою завдання вивчати ефективність, доцільність існуючої нормативно-правової бази, здійснених дій. Для нього головним залишається належність, відповідність конкретних правовідносин встановленим і чинним правовим нормам, тобто жити потрібно, дотримуючись закону.

Таким чином, при визначенні правової природи терміну «морський контроль» та його законодавчого закріплення необхідно враховувати правову природу таких категорій як «контроль» та «нагляд».

Література:

1. Мамішев А. Зміст і призначення контролю в механізмі управління / А. Мамішев // Економіка, фінанси, право. — 2003. — № 3. — С. 5–8.
2. Шутов М. І. Державний фінансовий контроль в Україні (теорія та практика) : монографія / Шутов М. І., Бабенко В. А., Стоянова Н. М. — Одеса : Юридична література, 2004. — 136 с.
3. Ожегов С. И. Словарь русского языка / С. И. Ожегов. — [23-е изд.]. — М. : Рус. яз., 1990. — 915 с.
4. Кейзеров Н. М. Власть и авторитет : Критика буржуазных теорий / Н. М. Кейзеров. — М. : Юридическая литература, 1973. — 264 с.
5. Опришко В. Ф. Народнохозяйственный комплекс : управление и право / В. Ф. Опришко. — К. : Политиздат Украины, 1983. — 167 с.
6. Кочерин Е. А. Контроль в процессе управления предприятием / Е. А. Кочерин. — М. : Знание, 1986. — 64 с.
7. Робсон А. П. Финансовое планирование и контроль / А. П. Робсон ; под ред. М. А. Поукока, А. Х. Тейлора. — М. : ИНФРА-М, 1996. — 480 с.
8. Білуха М. Т. Теорія фінансово-господарського контролю і аудиту / М. Т. Білуха. — К. : Вища школа, 1994. — 364 с.
9. Крамаровський Л. М. Ревизия и контроль / Л. М. Крамаровський. — М. : Финансы и статистика, 1988. — 300 с.
10. Митрофанов В. М. Контроль и ревизия хозяйственной деятельности промышленных предприятий / В. М. Митрофанов. — М. : Финансы, 1965. — 259 с.
11. Шорина Е. В. Контроль за деятельностью органов государственного управления в СССР / Е. В. Шорина. — М. : Наука, 1981. — 300 с.
12. Чумаченко Н. Г. Социалистический контроль: методы и проблемы / Чумаченко Н. Г., Биренберг Б. М., Шпиг А. А. и др. — К. : Наукова думка, 1985. — 252 с.

13. Аудит і ревізія підприємницької діяльності / [Будинець Ф. Ф., Усач Б. Ф., Виговська Н. Г., Петренко Н. І., Шигун М. М.]. – Житомир : ПП «Рута», 2001. – 416 с.
14. Понтонович Э. Э. Финансовый контроль / Э. Э. Понтонович. – Ленинград, 1928. – 108 с.
15. Контроль і ревізія / [Будинець Ф. Ф., Бардаш С. В., Малуґа Н. М., Петренко Н. І.]. – Житомир : ЖІТІ, 2000. – 512 с.
16. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://de.msu.ru/course/display?course=663>
17. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://flot.com/blog/SSBN/78.php>
18. Круглова Ю. Б. Институт контроля в международном морском праве : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.10 «Международное право, Европейское право» [Электронный ресурс] / Ю.Б. Круглова. – Казань, 2007. – 22 с. - Режим доступа к статье : <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/217280.html>
19. Шафранов А. Разграничение контрольной и надзорной деятельности в сфере исполнительной власти [Электронный ресурс] / А. Шафранов // – Режим доступа до статті : http://www.law-n-life.ru/arch/91_Shafranov1.doc

Юлія Суха
(Одеса)

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ СВОБОДИ ДОГОВОРУ У ПРОФЕСІЙНИХ СПОРТИВНИХ ВІДНОСИНАХ

Професійний спорт – особлива сфера суспільної активності людини, система суспільних відносин, яка має свої особливості, що склалися історично, і пов'язані з характером та спрямованістю діяльності учасників спортивного руху. В широкому сенсі поняття «професійний спорт» охоплює власне змагальну діяльність, процес підготовки до досягнень в ній, а також специфічні між особисті відносини і поведінкові норми, які виникають на основі цієї діяльності [1, 18]. Сформувавшись як своєрідна галузь підприємництва, професійний спорт живе не лише і часто не стільки за законами самого спорту, скільки за закономірностями отримання комерційного прибутку на матеріалі спортивного видовища [2, 37-38]. Це викликає гостру потребу в чіткому врегулюванні суспільних відносин, які виникають між учасниками спортивної сфери. Проте сьогодні не існує системно викладеної та прокоментованої законодавчої бази, яка б забезпечувала та регламентувала всі напрямки фізичної культури і спорту як галузі з необхідним теоретичним правовим осмисленням та юридичною регламентацією [3]. Існуюча практика підтверджує, що правовідносини в сфері спорту за останній час все більше набувають договірної форми. І тому саме професійний спорт має стати сферою, в більшій мірі підданий правовому регулюванню, і перш за все засобами цивільно-правового регулювання.

Підставою виникнення цивільних відносин, зокрема, є договори. Відповідно до ч.1 ст. 626 ЦК України договором є «домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків». Укладення договору повинно мати добровільний характер та базуватися виключно на взаємній вільній згоді його рівноправних сторін. Забезпечення сутності договору як домовленості сторін та свободи їхнього волевиявлення від диктату третіх осіб, зокрема органів публічної влади, є основною функцією однієї з фундаментальних засад сучасного цивільного права – принципу свободи договору. Цивільний кодекс України (надалі – ЦК) у ст. 3 прямо проголошує свободу договору однією з головних загальних засад цивільного законодавства. Своєрідним проявом свободи договору є надана законодавцем можливість для сторін укласти договір, в якому містяться елементи різних договорів – змішаних договорів. Згідно зі ст. 6 ЦК сторони мають право укласти договір, не передбачений цивільним законом, урегулювати у передбаченому законом договорі свої відносини, не врегульовані ним, а також відступити від положень закону і врегулювати свої відносини на власний розсуд. Відповідно ст. 627 ЦК встановлює, що сторони є вільними в укладенні договору, виборі контрагента та визначенні змісту такого договору, а ст. 628 ЦК передбачає можливість укладення змішаних договорів, що складаються з елементів різних договорів. До відносин сторін у цьому випадку застосовуються положення цивільного законодавства про договори, елементи яких містяться у змішаному договорі. Однак сторони мають право відступити від цієї норми, передбачивши інший порядок регламентації своїх відносин за змішаним договором, тобто замінивши положення акта цивільного законодавства власною домовленістю.

В літературі висловлюються різні точки зору стосовно визначення та сутності змішаних договорів [4]. І хоча законодавець доволі чітко визначив свою позицію, закріпивши норму ст. 628 ЦК, не вщухають спори стосовно

запропонованого визначення, особливо стосовно розуміння поняття «елементи різних договорів», а також застосування до цих елементів положень ЦК, які регулюють відповідні договори. Ми будемо розглядати змішані договори в їх традиційному розумінні, яке відповідає законодавчо закріпленому поняттю, виходячи з того, що наявні в змішаному договорі сукупності зобов'язань повинні бути не просто притаманні або характерні для певного договору – вони мають складати його суть, відрізняти від усієї маси інших договірних типів та видів. Таким чином, основними елементами, поєднання яких в межах одного договору дозволяє вести мову про змішану модель, є комплекси, або сукупності прав та обов'язків сторін, виокремлені законодавцем в якості предметів тих чи інших договорів, у поєднанні зі значеннями системної ознаки, притаманними конкретним договорам [5, 12].

Стикаючись з практичними проблемами, які виникають саме у сфері професійного спорту, питання постає не стільки в тому, щоб визначити межі цивільно-правового нормативного регулювання, а в тому, щоб при виникненні колізій норм права, які регулюють професійно-спортивні відносини, що виникають зі змішаних договорів, застосуванню підлягала саме та норма, яка найбільшим чином сприяє досягненню цілей та інтересів учасників цих відносин. І як вже раніше зазначалося нами, відносини учасників професійно-спортивної діяльності мають свої суттєві особливості, що також має враховуватися при вирішенні поставлених питань. До таких особливостей, зокрема, відносяться: а) суб'єктний склад, що включає учасників професійної спортивної діяльності; б) спеціальні об'єкти, зокрема: професійний спорт; імідж і ділова репутація професійних спортивних клубів та інших спортивних організацій; професійна майстерність; здібності і авторитет видатних спортсменів-професіоналів, тренерів тощо; спортивна промисловість; спортивні та спортивно-технічні споруди, спортивний інвентар та екіпування; в) пряма чи непряма (через Олімпійський комітет України, федерації, професійні спортивні клуби) опосередкована участь публічно-правових утворень [6]. Особливо гостро це питання постає у світлі наявності великої кількості локальних нормативних актів, прийнятих різними спортивними організаціями, які регулюють відносини за участю професійних спортсменів, фактично ігноруючи норми діючого цивільного законодавства, що часто призводить до порушення прав тієї чи іншої сторони.

В спортивній діяльності знаходить своє відображення практично увесь спектр цивільно-правових договорів. За думкою В. П. Васькевича, договірне регулювання відносин у сфері професійного спорту має свою систему, яка складається з цивільно-правових, трудових та змішаних договорів. Найбільший інтерес в нашому дослідженні викликає остання група договорів – змішані договори, завдяки яким суб'єкти спортивної діяльності, одночасно являючись учасниками цивільно-правових відносин, враховуючи багатоманітність економічних реалій та керуючись принципом свободи договору, модифікують (трансформують) договірні конструкції з урахуванням специфіки відносин у сфері професійного спорту. Змішані договори можуть бути як цивільно-правовими з елементами трудових, так і трудовими з елементами цивільно-правових договорів. При чому неосновні елементи будуть мати субсидіарний характер по відношенню до інших, основних, елементів договору. Такі договори, як правило, укладаються професійними спортсменами зі спортивними клубами в ігрових, тобто командних видах спорту, і регулюють спортивні відносини професійних спортсменів з приводу їх участі в професійній спортивній діяльності (контракт про спортивну діяльність). Типовий контракт про спортивну діяльність може містити положення, які регулюються трудовим правом – режим праці спортсмена, оплата праці, трудовий розпорядок тощо, а також умови, які за своєю суттю належать до сфери регулювання цивільного права, зокрема, положення про застосування штрафних санкцій до спортсменів тощо. Особливої труднощі становлять умови про перехід спортсмена з одного спортивного клубу до іншого, адже такі умови про постійну або тимчасову «зміну роботодавця» не можуть міститися в трудовому договорі. Відсутність належного нормативного регулювання цього питання надає спортивним організаціям свободу у визначенні умов переходу спортсменів з одної спортивної організації до іншої, що доволі часто виражається у суттєвому обмеженні прав спортсменів як більш слабкої сторони в професійних відносинах.

Таким чином, вважаємо, що можливість укладання змішаних договорів дозволить учасникам професійних спортивних відносин самостійно усувати законодавчі прогалини, які існують та виникають в нормативному регулюванні сфери професійно спортивних відносин.

Література:

1. Матвеев Л. П. Основы общей теории спорта и системы подготовки спортсменов / Л.П. Матвеев. – К. : Олимпийская литература, 1999. – 317с.

2. Починкин А. В. Становление и развитие профессионального коммерческого спорта в России / Александр Владимирович Починкин. – М. : ОАО «Издательство «Советский спорт», 2006. – 216 с.
3. Алексеев С.В. Спортивное право России. Правовые основы физической культуры и спорта / Под ред. проф. П.В. Крашенинникова. – М.: ЮНИТИ-ДАНА; Закон и право, 2005.
4. Кочев В.А. К вопросу о сущности договорной свободы // Юридическая наука и правоохранительная практика. – 2010. - № 2(12). – С. 50-54; Брагинский М. Непоименованные (безымянные) и смешанные договоры // Хозяйство и право. – С. 68-79.
5. Лідовець Р.А. Змішані договори в цивільному праві України: автореф. дис. канд. юрид. наук – Львів, 2005. – 19 с.
6. Васильевич В. П. Правовое регулирование отношений в сфере спорта в современной России: пути развития / В. П. Васильевич // Конференция по теме: «О гражданско-правовых отношениях между спортсменом и физкультурно-спортивной организацией. Пути развития» и «круглый стол» по теме: «Обсуждение проекта Федерального закона «О спортивной подготовке», Москва, 2009 г.: Материалы конференции / Сост. Сараев В.В., Шаповалов А.В. – М.: Человек, 2010. С. 18-24.

Науковий керівник:

доктор юридичних наук, професор Харитонов Євген Олегович

СЕКЦІЯ: ПСИХОЛОГІЯ

Наталія Мазур

(Полтава)

ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ЗАПОБІГАННЯ ВИНИКНЕННЯ ДИСГАРМОНІЙНОГО РОЗВИТКУ У ДОШКІЛЬНИКІВ

У наш час, насичений нестабільністю та стресовими ситуаціями, педагоги й батьки все частіше стикаються з неадекватними проявами поведінки дітей та з труднощами дитячої адаптації до мінливих умов навколишнього середовища. В силу своїх вікових особливостей діти досить легко піддаються негативним соціальним впливам та стресовим обставинам, що може стати поштовхом до виникнення так званого **особистісного неблагополуччя**.

Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчив, що проблема досліджувалася особистісного неблагополуччя дітей ґрунтовно розглядалася вітчизняними та зарубіжними вченими (М. Войтко, О. Давидова, Г. Степанова, А. Захарова, О. Кононко). Зокрема ними обґрунтовано поняття особистісної дисгармонії, визначено специфіку її виникнення та проявів, встановлено причини виникнення.

За психологічним словником М. Войтка, **особистісна дисгармонія** – це непатологічне відхилення в особистісному розвитку, що виникло під впливом несприятливих факторів, кризових життєвих ситуацій деструктивних конфліктів.

О. Давидова зазначає, що **дисгармонія особистості** – це часткове, або цілковите порушення принципу гармонійності у розвитку особистості. Часткова дисгармонія спостерігається, наприклад, в період технізації, інтелектуалізації людини і виникла на основі дефіциту емоційності. Повна дисгармонія може наставати внаслідок нервових і психічних захворювань. Запобігання часткової дисгармонії відбувається під час правильного виховання, чіткого дотримання принципу гармонійного і всебічного розвитку особистості.

Особистісна дисгармонія, неадекватно відображаючи власні статево-вікові, індивідуально-психологічні, характерологічні та інші якості, неминуче сприймає і навколишню дійсність крізь фільтри внутрішньо особистісних порушень. Це поглиблює невідповідність соціальним очікуванням і в подальшому ускладнює майбутню гармонізацію [4, с. 12-15].

Емоційне неблагополуччя призводить до відхилень у розвитку особистості дитини, порушень у неї соціальних контактів. Переживання страху, тривожність, відлюдкуватість, агресивність, що виникають у дітей за відсутності коригуючих заходів закріплюються та перетворюються на негативні риси характеру, що є частиною особистості в цілому. Вище зазначене підтверджує актуальність і необхідність надання психологічної допомоги дітям, що відчувають дискомфорт та дисгармонію у взаємовідносинах із оточуючими. Психологами визначено, що центральною фігурою такої допомоги є особистість дитини. Головне завдання педагогів полягає у тому, щоб спільно з сім'єю допомогти дітям відчути стан душевної рівноваги, спокою, захищеності, задоволення своїм буттям тобто створити всі умови для позитивного стану внутрішнього психологічного комфорту [2, с. 5].

Питання впровадження в педагогічний процес ефективних методик запобігання дисгармонійного розвитку особистості здавна привертають увагу вітчизняних практиків і вчених (Г. Грабенко Д. Зінкевич-Євстігнєєва, М. Кольцова, І. Медведєва, О. Федій, Т. Шишова). Крім основних засобів педагогічного впливу (створення сприятливих умов для налагодження її контактів з однолітками, переорієнтація стилю спілкування педагога з нею, надання часу для нерегламентованої діяльності, створення комфортного середовища для розвитку і виховання, відповідна робота з батьками тощо), вони пропонують скористатися й іншими засобами. Ними розглянуті і розроблені інноваційні технології на основі різних видів мистецтва (театр, музика, живопис і т. д.). Доцільними в дошкільному віці будуть вільне й тематичне малювання, самостійне складання оповідок, казок, віршів, ігор з піском та водою, слухання музики, а також аутотренінг. Широкого розповсюдження набули різні види терапії природними засобами: водна терапія; аеротерапія; пісочна терапія; літотерапія; ландшафтотерапія; анімалотерапія; дельфінотерапія; іпотерапія; дендротерапія; смакотерапія; аромотерапія; квіткотерапія тощо [4, с. 24].

Найдоступнішим засобом впливу на особистість дитини у дошкільному закладі є мистецтво. Артотерапія — терапія мистецтвом, турбота про душу дитини за допомогою мистецтва, що передбачає велику палітру видів діяльності: від зображувальної діяльності до театралізації.

Здійснення терапевтичного впливу можливо за допомогою численних засобів серед яких варто виділити засоби природного та соціального походження. Види естетотерапії у більшості випадків у своїй назві відображають основний засіб психолого-педагогічного впливу (наприклад казка - казкотерапія). Співвідношення основних засобів та видів естетотерапії представлено у працях О. Федій[5. с.44-45].

Принципом виокремлення терапевтичних методик з величезного комплексу сучасних психотерапевтичних методик є врахування чинників впливу на емоційно-чуттєву сферу дитини та можливість використання самої методики у педагогічному процесі. Виділення естетотерапії в окрему галузь підкреслює ефективність проведення педагогічного лікування дітей і проблемами соціалізації.

Особливого значення у проектуванні терапевтичної роботи, яка спрямована на максимальну відповідність мети та результатів педагогічного процесу набуває доцільність вибору педагогом певних форм та засобів організації терапевтичного впливу.

Форма організації — категорія, яка у педагогічній літературі важко піддається визначенню. За В.І. Лозовою та Г.В. Троцько[3. с.256] — це цілеспрямована організація взаємодії вихователя та вихованця, що характеризується розподілом функцій, добором і послідовністю навчально-виховної роботи, режимом — часовим та просторовим.

Реалізація основних завдань терапевтичного впливу на дитину з проблемами соціалізації відбувається у різних формах організації виховного процесу. За критерієм кількості суб'єктів педагогічного процесу усі форми терапевтичної роботи можна поділити на дві основні групи: **індивідуальна та групова**.

Вибір педагогом певної форми організації залежатиме від завдань педагогічного процесу та від конкретної педагогічної ситуації. Так групові форми доцільно обирати на початкових етапах роботи для дітей з проблемами адаптації до нових умов та на заключних, коли постає необхідність закріплення набутих умінь та навичок на соціальному рівні. Індивідуальні форми роботи використовують при роботі з дітьми, які потребують особливої уваги до себе з боку дорослих та при подоланні особистісних проблем дитини (наприклад: у пісочній терапії, вокалотерапії, лялькотерапії, артотерапії тощо).

Особливого значення у роботі з дітьми дошкільного віку набуває така унікальна за своєю дією форма організації навчально-виховного періоду як гра. Абсолютна більшість терапевтичних методик побудована саме на ігровій діяльності дітей. При організації терапевтичного впливу на дитину педагог може проводити:

- 1) окремі самостійні заняття з естетотерапії;
- 2) запроваджувати елементи терапевтичних методик у педагогічні та корекційно-педагогічні заняття (наприклад, на окремих заняттях у дошкільних закладах, у закладах додаткової освіти, при індивідуальній та груповій роботі соціального педагога з дітьми девіантної поведінки тощо);
- 3) розробляти власні проекти по використанню величезного потенціалу існуючих психотерапевтичних методик роботи з дітьми спираючись на представлений у теоретичний і практичний матеріал з численних видів терапевтичного впливу [4. с.21].

Отже, на сьогодні актуальним залишається питання розширення профілактичних та корекційних методик з попередження та усунення дисгармонійних проявів у розвитку особистості дітей дошкільного віку, які негативно впливають на здатність контролювати і регулювати свою поведінку, досягати успіху в особистісному розвитку. Педагоги, психологи, батьки повинні вміти диференційовано обирати засоби впливу на дошкільника, мати творчий підхід до занять, які будуть позитивно впливати на виховання юної особистості та запобігатимуть соціальній депривації.

Література:

1. Кононко О.Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (системний підхід)/ О.Л. Кононко - Навч. пос. – К.: Стило, 2002. -144 с.
2. Кошелева А.Д. Проблема емоціонального мироощущения ребенка /А.Д.Кошелева //Психолог в детском саду. 2000. № 2-3.
3. Лозова В.І., Троцько Г.В. Теоретичні основи виховання і навчання/ В.І. Лозова, Г.В. Троцько. - Навч. пос. - Харків, 1997. - 338с.
4. Пасічніченко А.В., Мазур Н.В. Засоби корекції дисгармонійного розвитку особистості дітей дошкільного віку./А.В. Пасічніченко, Н.В. Мазур. – Навч.-метод. пос. – Полтава, 2008. – 106с.
5. Федій О.А. Естетотерапія /О.А. Федій. – навч. пос. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 256 с.

СУБ'ЄКТИВНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПЕРЕЖИВАНЬ КРИЗИ 17 РОКІВ

Постановка проблеми. З'ясування спільних і відмінних особливостей у тлумаченні суб'єктами змісту власних переживань вікових нормативних криз, зокрема кризи 17 років" (у руслі концепції симптомокомплексів вікових криз):

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні проблематика вікових криз пов'язується передусім з працями Т.М. Титаренко [5], у Росії – В.І. Слободчикова (2004), К.М. Поліванової (2006), І. Г. Малкіної-Пих (2005, 2008). Відомими є **спеціальні наукові розвідки** [1], актуалізовані попередніми (І.В. Равіч-Щербо, 1994) і останніми досягненнями генетики і психогенетики (О.О. Александров, 2006; Л.І. Авраментова, 2008; Р.Л. Аткінсон, 2007).

Виокремлення раніше нерозв'язаної проблематики. Суб'єктивна інтерпретація змісту вікових криз та її порівняння з експериментально визначеною симптоматикою потенційно забезпечить у цих вікових періодах доказовий та узгоджений з дорослими особистісно орієнтований вплив [2].

Мета статті – на прикладі кризи 17 років з'ясувати у дівчат і хлопців їхню суб'єктивну інтерпретацію симптомокомплексу переживань ("мої переживання") як пізнавальний орієнтир місцезнаходження названої кризи у системі підліткового та юнацького віку.

Виклад матеріалу дослідження.

Основні поняття: 1. Симптом – це: 1) порівняно фіксована динамічна та стійка складова переживань, або симптом переживань, у якому виявляється ставлення до себе і навколишньої дійсності; 2) окремі стійкі переживання (позитивні і негативні) як основні структурні одиниці вікових криз (Л.С. Виготський). Основний показник життя (В.А. Роменець), який визначає клінічну фрагментарну картину перебігу вікового розвитку. У зіставленні з умовно виокремленими стабільними чи перехідними періодами симптоми переживань стають зовнішніми психологічними критеріями вікового розвитку, призначення яких полягає, зокрема, у його діагностиці, тобто з'ясуванні вікового місцезнаходження особистості та прогнозуванні потенційної динаміки. Це соціальні сигнали особистості та оточенню про власні успіхи та невдачі, ігнорування яких хоча й ускладнює нормативний та ненормативний кризові аспекти розвитку, однак насправді відображають його чітку етапність, стабільну у будь-якій навчально-виховній ситуації. Критерії визначення динаміки симптомів: 1) частота вияву (провідна ознака) – міра повторюваності в окремих умовних вікових інтервалах, легше фіксується і диференціюється; 2) сила вияву (допоміжна ознака) – потужність, або домінантність, порівняно з аналогічними виявами в інших вікових інтервалах; важче фіксується й диференціюється. 2. Симптомокомплекс нормативних криз (окремо є симптомокомплекси ненормативних криз) – структурована динамічна система основних, або базових, позитивних і негативних симптомів, яка в межах певного вікового діапазону зіставляється з такими ж умовними віковими інтервалами (лише перехідними, або кризовими). Пріоритетним є негативний симптомокомплекс, уникнути якого неможливо навіть теоретично (своєрідний віковий соціальний штамп для встановлення певної кризи). Його природне прогресування означає недостатній розвиток позитивної, у чому, власне, й полягає сутність таких криз: з'ясування змісту, динаміки та можливих перспектив кожного симптому, системи взаємозв'язків і потенційних вікових новоутворень (більше – прихованих), міра реалізації яких визначає зокрема полярний перебіг кризи – "малопроблемний" або "ускладнений". 3. Блок "АС" – активне самоствердження у взаєминах; блок "ПС" – пасивне самоствердження; блок "НС" – індиферентність у взаєминах.

Структура кризи 17 років (дівчата): 1. Позитивні симптоми: 1) типові: прагнення до самостійності, домагання ролі дорослого, гордість за власні досягнення, вміння співпереживати, відвертість; 2) супутні (домінування частоти над силою виявів): організованість, відповідальність, вміння самоконтролю, вимогливість. 2. Негативні симптоми: 1) типові: блок "АС" (дратівливість, хитрість, індивідуалізм, пристосовництво); блок "ПС" (негативізм, зарозумілість); блок "НС" (лінощі); 2) супутні (домінування частоти над силою виявів): зухвалість, корисливість, жорстокість, лихослів'я).

Негативні симптоми як перешкоди для позитивних: 1) зарозумілість, хитрість, дратівливість, індивідуалізм, зарозумілість, негативізм, лінощі – це тіньова, зворотна сторона розвитку типових симптомів і передусім прагнення до самостійності, вміння співпереживати, гордості за власні досягнення; 2) пристосовництво – домагання ролі дорослого (менше – вміння співпереживати).

Основні суб'єктивні закономірності переживань: 1. Тенденційним явищем вважається визнання важливості переживань (вмін співпереживати, переживань власних успіхів чи невдач, оптимізму, відвертості, відповідальності, дратівливості і, особливо пристосовництва та впертості). У 18-19 рр. визнається високий рівень дитячої безпосередності, яка може скласти альтернативу індивідуалізму. 2. До кризи юнацької кризи відносяться такі симптоми: 1) типові: позитивні – відвертість, оптимізм, відповідальність; негативні – впертість як неслухняність, зухвалість, корисливість, пізнавальна обмеженість, індивідуалізм, лінощі, недбалість, хвастощі, негативізм, пристосовництво, зарозумілість; 2) нетипові: позитивні – домагання ролі дорослого, вміння співпрацювати, вимогливість; 2) негативні – жорстокість. 3. У цілому, дівчата схильні відзначати у власних переживаннях значущі вікові зміни, зіставляючи їх більше з 16-17 р.в., пояснюючи це закінченням шкільного дитинства, школи та необхідністю майбутнього професійного вибору. Входять і виходять раніше за хлопців з кризи, де негативна симптоматика, неприхована і болісна, відзначаючись потенційним загостренням суперечностей з оточенням, концентрується із значною перевагою над позитивною.

Структура 17 років (хлопці): 1. Позитивні симптоми: 1) типові: прагнення до самостійності, гордість за власні досягнення, домагання ролі дорослого, упертість як наполегливість, уміння співпрацювати; 2) супутні (домінування частоти над силою виявів): відвертість, уміння самоконтролю, уміння самооцінювати. 2. Негативні симптоми: 1) типові: блок АС (лихослів'я, індивідуалізм, дратівливість); блок ПС (упертість як неслухняність, негативізм); блок НС (лінощі); 2) супутні (домінування сили над частотою виявів, за винятком хитрості і жорстокості): недбалість, жорстокість, хитрість, зухвалість, корисливість.

Негативні симптоми як перешкоди для формування позитивних: 1) індивідуалізм, негативізм – це тіньовий, зворотний бік типових позитивних симптомів; 2) упертість як неслухняність, лихослів'я, лінощі – також (менше – прагнення до самостійності); 3) дратівливість – також (менше – прагнення до самостійності, гордості за власні досягнення).

Інші можливі симптоми (у дівчат і хлопців) є фоновими, як приховані, але активні стимули типових і супутніх.

Основні суб'єктивні закономірності переживань: 1. Тенденційним явищем вважається визнання їх важливості, передусім – це відповідальність, уміння співпрацювати, гордість за власні досягнення, дратівливість, пристосовництво, хитрість. 2. До кризи 17 років, яка співвідноситься з 16–18р.в., хлопці відносять такі симптоми: 1) типові: позитивні – уміння співпрацювати, прагнення до самостійності, відповідальність, переживання власних успіхів чи невдач, упертість як наполегливість, оптимізм, старанність, гордість за власні досягнення; негативні – корисливість, дратівливість; 2) нетипові: позитивні – дитяча безпосередність, уміння самооцінювати, усвідомлення ролі школяра, або іншої нової соціальної ролі, вимогливість, уміння самоконтролю; негативні – хвастощі, заздрість, недбалість, зарозумілість. 3 Хлопці, які зіставляють кризу з аналогічним, як у дівчат, віковим інтервалом, менше схильні помічати у власних переживаннях значущі вікові зміни, хоча їх пояснення схожі з поясненнями дівчат. Така симптоматика у них більше прихована, паритетна з позитивною, формуючи в оточення ілюзії про сприятливий перебіг кризи.

Висновки: 1. Співвідношення суб'єктивної інтерпретації переживань з експериментально встановленою дозволяє визначити "схожі позиції" на природу вікових криз передусім у молодших суб'єктів навчання і виховання, що є необхідною умовою успішної з ними особистісно орієнтованої взаємодії [3]. 2. Психологічний зміст симптомокомплексу переживань юнацької кризи, або кризи 17 років, аргументує її як "малу кризу", що особливо наочне на тлі симптомокомплексу підліткової кризи, або кризи 13 років [4].

Література:

1. Актуальні проблеми психології: Психологія особистості. Психологічна допомога особистості / за ред. С. Д. Максименка, М. В. Папучі. – К., 2010. – Т. 11. – Вип. 3. – 510 с.
2. Бех І. Д. 100 ключів виховного успіху / І. Д. Бех // Шкільний світ: Спецвипуск. – 2009. – № 21–23 (485–487). – 151 с.
3. Поліщук В. М. Криза 17 років у дівчат / В. М. Поліщук // Практична психологія та соціальна робота. – 2011. – № 11. – С. 16–20.
4. Поліщук В. М. Криза "13 років" : феноменологія, проблеми / Поліщук В.М. – Суми: Університетська книга, 2006. – 188 с.

5. Титаренко Т. М. Испытание кризисом: Одиссея преодоления / Татьяна Михайловна Титаренко. – [2-е изд., испр.]. – М.: Когито-Центр, 2010.– 304 с.

Андрій Татьянчиков

(Слов'янськ)

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ АДАПТАЦІЇ УЧНІВ ДО НАВЧАННЯ В ОСНОВНІЙ ШКОЛІ

В умовах постійних змін, що відбуваються в суспільстві, на перший план виходить проблема адаптації особистості до нових умов життєдіяльності.

На протязі свого життя людині періодично доводиться проходити процес адаптації: до умов діяльності, колективу, групи, професії тощо. На кожному з цих етапів вона повинна якомога ефективніше пристосуватися до тих чи інших змін, від яких залежить її психологічне здоров'я, успішність діяльності та подальший розвиток людини як особистості.

Особливого значення набуває проблема адаптації дитини до нових умов навколишньої дійсності. У віковому розвитку вона повинна пройти низку етапів соціального існування, тобто соціалізації (дитячий садок, початкова школа, середня школа тощо), на кожному з яких дитина зазнає певних труднощів. І саме від позитивного вирішення проблеми адаптації на кожному з цих етапів, передусім в навчальному закладі, залежить подальший її розвиток.

Особливої актуальності набуває проблема адаптації учнів на етапі переходу до навчання в основній школі, оскільки цей період висуває інші, більш високі, вимоги, в порівнянні з початковими класами, до інтелектуального та особистісного розвитку дитини. Адаптаційний процес ускладнюється новим змістом, методами та формами навчання, зміною класного керівника, появою нових вчителів-предметників, кабінетною системою навчання; змінюється і віковий етап у розвитку дитини – вона стає підлітком. Між тим, ефективна адаптація школярів суттєво впливає передусім на якість їхнього навчання і на успішність взагалі, які обумовлюються достатнім розвитком мислення. Ось чому, одним із напрямків позитивного розв'язання проблеми адаптації учнів до навчання в основній школі є формування в них розумових операцій, що потребує насамперед визначення її теоретичних засад.

Адаптація у широкому розумінні визначається як процес пристосування індивіда до нових умов існування. Людина не може існувати, не стикаючись не тільки з фізичним, але й з соціальним середовищем, оскільки людські якості і властивості вона набуває тільки, знаходячись у соціумі. Отже, адаптація, у найбільш загальному розумінні, характеризується двома рівнями: перший рівень – у сфері відносин «організм – природне середовище», а другий – у сфері відносин «організм – соціальне середовище». З огляду на це, адаптація людини розглядається в біологічному та психологічному (або соціальному) аспекті.

Проблему адаптації в психологічному (соціальному) аспекті розглядали Ю.А. Александровський, Б.Г. Ананьєв, Ф.Б. Березін, Л.С. Виготський, Т.Г. Дичев, О.М. Леонтьєв, С.Д. Максименко, А.А. Налчаджян, А.В. Петровський, Ж. Піаже, А.О. Реан, О.Г. Солодухова, Л.Д. Столяренко, М.Г. Ярошевський та ін., які довели, що не існує однозначної класифікації поняття адаптації. Найбільш поширеною є класифікація адаптації в залежності від рівня функціонування організму людини: біологічного, психічного та соціального. У зв'язку з цим виділяють три основні види адаптації: біологічну (фізіологічну), психологічну та соціальну. Слід зазначити, що всі ці види адаптації тісно пов'язані між собою, безпосередньо впливають один на одного й визначають інтегральну характеристику загального рівня функціонування всіх систем організму. Тому часто виділяють похідні основних видів адаптації: психофізіологічну та соціально-психологічну адаптацію.

Різновидом адаптації, який розглядається на соціальному рівні функціонування людини, є соціальна адаптація. Під соціальною адаптацією розуміють процес засвоєння індивідом соціальних відношень, норм поведінки і систем цінностей суспільства. Головною відмінністю процесу соціальної адаптації від пристосування біологічного організму до свого середовища проживання є те, що обидві сторони цього процесу виступають як активні системи, тобто взаємно адаптуються. Таким чином, суб'єкт адаптації не лише пристосовується до даних природних і соціальних умов, але й змінює, пристосовує «під себе» ці умови, перетворюючи своє середовище в тій мірі, в якій це виявляється доцільним для нормального функціонування й діяльності.

На психічному рівні функціонування організму людини розглядається психологічна адаптація. У психологічній літературі не існує чіткого однозначного визначення даного виду адаптації, різні автори тлумачать її по-різному (Г.С.Костюк, Т.М.Лазоренко, С.Д.Максименко, А.А.Налчаджян та ін.).

Так, у психологічних словниках психологічна адаптація трактується як пристосування людини до існуючих у суспільстві вимог і критеріїв оцінки за рахунок присвоєння норм і цінностей даного суспільства. Або як пристосування психологічних властивостей, станів і процесів людини до тих умов, в яких вона знаходиться в даний момент часу.

В психології особистості адаптацію розглядають як пристосування особистості до існування в соціумі відповідно до його норм і вимог, а також згідно з потребами, намірами, мотивами та інтересами самої особистості (А.В.Петровський).

Особливе місце серед видів адаптації займає соціально-психологічна адаптація, яка об'єднує в собі психічний та соціальний фактори, і розглядається як досягнення динамічної рівноваги людиною, що вперше входить у нове соціальне середовище, тобто як процес пристосування, вживання, входження, освоєння тощо (С.І.Розум). При цьому Г.М. Андрєєва визначає соціально-психологічну адаптацію як оволодіння особистістю певною роллю при входженні в нову соціальну ситуацію. Під соціально-психологічною адаптацією розуміють також процес пристосування індивіда до групових норм і соціальної групи до окремого індивіда, тобто процес пристосування людини до умов життєдіяльності в групі (Г.В.Кондратьєва, А.А.Налчаджян, С.М.Максимець, І.К.Кряжева, О.П.Баклицька).

У теорії особистості соціально-психологічна адаптація розглядається як перша фаза становлення особистості. Так, згідно поглядів А.В. Петровського, адаптація передбачає активне засвоєння діючих у спільноті норм і оволодіння відповідними для неї формами діяльності і спілкування. Автор підкреслює, що якщо людина не долає труднощі адаптаційної фази у стійкій і значущій для неї групі, то в неї можуть складатися якості конформності, залежності, безініціативності, з'явиться робкість, невпевненість у собі, що призводить до суттєвої особистісної деформації.

Аналіз літератури показав, що соціально-психологічна адаптація розглядається як складноструктуроване явище, в якому виділяється когнітивний (пізнавальний), практично-дійовий (поведінковий) та емоційний компоненти або механізми (А.О.Реан, О.Г.Мороз, С.М.Максимець, І.К.Кряжева), і можлива тільки в процесі взаємодії індивіда з соціальним середовищем протягом життя, під час якого індивід розв'язує різні проблемні ситуації, які виникають у сфері міжособистісних стосунків. На це вказують О.О.Бодальов, С.М.Максимець, О.П.Баклицька.

У процесі соціально-психологічної адаптації, за умови її успішного протікання, особистість починає приймати групові норми, в результаті чого поступово відбувається процес її ідентифікації з колективом. Таким чином, людина починає брати активну участь у реальному житті даного колективу, встановлювати позитивні взаємовідносини з його членами.

Важливим етапом дослідження адаптації людини є вивчення чинників адаптації (сукупності умов і передумов, що зумовлюють процес адаптації) і показників або критеріїв адаптованості (характеристик результату процесу адаптації). До чинників, що впливають на адаптаційний процес, відносять умови життя й діяльності людини, соціально-психологічні характеристики колективу (міжособистісні стосунки в колективі, згуртованість, наближення цілей діяльності та життєвих орієнтації членів колективу, можливість самореалізації та самоствердження, вікова однорідність колективу, мотиваційні установки).

Таким чином, успішність процесу адаптації людини залежить від великої кількості чинників, які належать до всіх рівнів організації людини: від біологічного до соціального. Успішність процесу адаптації визначається також показниками адаптованості, до яких відносять задовільний стан її здоров'я, самопочуття, стресостійкість, позитивне ставлення до навколишнього середовища, неконфліктність, емоційний комфорт, відсутність тривожності й агресивності, задоволеність взаємостосунками в групі, соціометричний статус, адекватну самооцінку, задоволеність умовами діяльності тощо (Ф.Б.Березин, О.І.Зотова, І.М.Матющенко, В.І.Медведев, С.І.Розум, Н.І.Сперанська та ін.). В якості показників протилежного явища – дезадаптації – розглядають невротичні прояви (емоційні зриви, конфліктність, тривожність, агресивність, страх та ін.).

Найбільш важко адаптаційний процес проходить у кризові етапи розвитку дитини. Одним з таких етапів є підліткова криза, пов'язана зі вступом дитини у підлітковий вік. Цей період співпадає з іншою важливою зміною у житті школяра – переходом від початкової до середньої школи. Вочевидь, проблема адаптації дитини на цьому етапі

потребує детального вивчення з метою якомога кращого пристосування її до нових умов життєдіяльності. Однак, це можна зробити лише ретельно розглянувши основні психологічні особливості цього вікового періоду, які будуть представлені в наступній ст.

Література:

1. Все про адаптацію: Спецвипуск газ. «Психолог» № 25-26 (121-122), липень 2004. – К.: СПД-ФО Шатохін О.А., 2004. – 120 с.
2. Максименко С.Д. Адаптація дитини до школи: [збірник] / С. Максименко та ін. (упоряд.). – К.: Мікрос-СВС, 2003. – 110 с.
3. Санникова О.П. Адаптивность личности: Монография / О.П. Санникова, О.В. Кузнецова; [ред.: М.П. Черкасов]. – О.: Черкасов Н.П., 2009. – 257 с.
4. Сперанская Н.И. Учебная адаптация учащихся при переходе из начальной в основную школу: Дис.... канд. пед. наук: 13.00.01: Тюмень, 2001.– 133 с.

Ірина Таттянчикова
(Слов'янськ)

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНЕ ВИВЧЕННЯ СОЦІАЛІЗАЦІЇ УЧНІВ З ОБМЕЖЕНИМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ НА СТАДІЇ ШКІЛЬНОЇ ТРУДОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Сучасний стан країни супроводжується суттєвими змінами у політичному та економічному житті, соціальному устрої суспільства, що потребує модернізації освіти, нового погляду на проблеми навчання і виховання, школи взагалі. На перший план виходять питання, розв'язання яких спрямоване на підготовку особистості до життя в умовах, що постійно змінюються, з метою забезпечення їй можливостей для суспільного розвитку, повноцінного існування у соціумі, тобто особливого значення набуває проблема соціалізації. При цьому робиться акцент на особистість, на її соціально обумовлені характеристики, на розвиток у неї певних якостей в результаті соціального впливу.

Соціалізацію ми розуміємо як процес формування особистості у певних соціальних умовах; процес засвоєння індивідом соціального досвіду, у ході якого він перетворює соціальний досвід у власні цінності та орієнтації, вибірково залучає до своєї системи поведінки тих норм і шаблонів, які прийняті у суспільстві. При цьому засвоєння соціального досвіду здійснюється поетапно: на кожній стадії соціалізації відбувається становлення різних новоутворень і соціальних якостей, які важливі для формування особистості.

Проблема соціалізації дітей з вадами розумового розвитку була предметом розгляду ряду авторів (В.І.Бондарь, І.М.Бгажнокова, Н.Л.Коломінський, С.Ю.Конопляста, Н.П.Кравець, В.М.Синьов, О.П.Хохліна, Л.М.Шипіцина та ін.). Однак, на сьогодні відсутні системні, комплексні дослідження щодо забезпечення соціалізації дітей даної категорії, виходячи з психологічного змісту, суті кожного з її етапів, особливо в межах спеціального навчального закладу, що визначає необхідність пошуку шляхів підвищення ефективності соціалізації дітей з вадами інтелектуального розвитку в процесі їхнього навчання і виховання і відносить цю проблему до найбільш актуальних на сучасному етапі.

Визначення психолого-педагогічних основ соціалізації дітей з інтелектуальними вадами, розробка педагогічної системи цілеспрямованого корекційно-виховного впливу передбачає передусім вивчення особливостей їхньої соціалізації на всіх стадіях. У межах даної статті ці питання розглядаються на стадії шкільної трудової підготовки.

Суть трудової стадії соціалізації полягає в тому, що людина не тільки продовжує засвоювати соціальний досвід, але й починає його відтворювати та створювати через активний вплив на оточуюче середовище завдяки своїй діяльності.

В межах спеціального навчального закладу - це стадія шкільної трудової підготовки, яка пов'язується здебільшого зі старшим підлітковим і юнацьким віком (15-18 років), тобто це 8-10 класи, в яких професійне становлення школярів відбувається через розвиток учнями своїх можливостей і індивідуальних особливостей для

професійного самовизначення і самореалізації у професії, якій навчають у школі, та подальшого професійного зростання з опорою на свої задатки і позитивні якості. При цьому забезпечується реалізація можливостей дитини, які були виявлені на стадії індивідуалізації та які розвивались на стадіях індивідуалізації та інтеграції. У цьому зв'язку доцільно спиратися на уявлення про відцентровану тенденцію в особистісному підході (В.В.Рибалка), тобто на визначення окремих особистісних якостей дитини в цілісному особистісному контексті у навчанні, вихованні, у професійній підготовці.

Отже, сутність трудової стадії, її важливість обумовлюються головною метою усієї корекційної навчально-виховної роботи допоміжної школи - підготовкою її випускників до корисної праці і включенням їх в життя суспільства. Особливо гостро стоїть ця проблема на сучасному етапі, в нових соціально-економічних умовах, коли йде скорочення робочих місць і звільнення некваліфікованої праці. У цьому зв'язку, трудова підготовка в спеціальній школі починає здійснюватися вже з 1-го класу як загальнотрудова, а з 4-го класу - як професійно-трудова, тобто змістовне наповнення трудової стадії відбувається у межах навчально-виховного процесу. Допоміжна школа навчає дітей з вадами розумового розвитку в основному тим професіям, які їм доступні і на які зорієнтована їхня матеріальна база, що значно звужує коло тих професій, які можуть опановувати учні. Між тим, доказана можливість навчання дітей даної категорії багатьом професіям і спеціальностям в стінах школи (В.І.Бондар, І.Г.Єременко, В.Ю.Карвяліс, Я.Я.Краваліс, Г.М.Мерсіянова, А.І.Раку, І.В.Татьянчикова, К.М.Турчинська, О.П.Хохліна). Особливий акцент робиться на необхідність посилення у школах цілеспрямованої роботи, яка сприятиме правильному вибору учнями професій з урахуванням їхніх можливостей, індивідуальних особливостей, професійних нахилів тощо.

Враховуючи ці положення, трудова стадія, в контексті питань соціалізації в межах спеціального навчального закладу, передбачає, окрім занять з професійно-трудової підготовки, гуртки за професійними інтересами, виховні заходи, пов'язані з трудовим вихованням і навчанням, виконання трудової діяльності, виготовлення трудової продукції, яка набуває соціальної значущості, тощо.

На трудовій стадії предметом корекційно-розвивальної роботи та показниками її ефективності є розвиток можливостей учня у контексті його професійної підготовки. Відповідно, предметом вивчення стають особливості професійно-трудової діяльності учнів у школі, передусім показники її успішності (якість виконання школярами трудових завдань, якість виробів); ефективність трудової діяльності, її продуктивність (кількість продукції за одиницю часу); оцінки учнів з трудового навчання; участь або перемога у виставках, конкурсах тощо. У зв'язку з цим, значення набуває і визначення певних заслуг і вдач учня однолітками, яке проявляється в повазі, зверненні за допомогою і т. ін.. При цьому звертається увага на використання учнем виявлених у нього на попередніх етапах позитивних індивідуальних властивостей у процесі професійно-трудової підготовки, яка здійснюється у межах спеціального навчального закладу, а також при самовизначенні у плані вибору професій, яким навчають в школі.

Оскільки, професійне самовизначення школярів - це передусім визначення себе у певному колі професій, «примірювання» конкретної професії до своїх індивідуальних особливостей, на перший план виходять питання адекватного вибору професії учнем у відповідності до його можливостей (задатків, нахилів, здібностей тощо). Ось чому особливого значення набуває подальший розвиток у школяра позитивних якостей, враховування його індивідуальних особливостей в процесі трудового навчання та виконання трудової діяльності. При цьому створення педагогічних умов для використання позитивних якостей дитини у відповідності з її можливостями і нахилами до обраної професії стає дуже важливим, оскільки впливає на ефективність професійного самовизначення школярів та їхню соціалізацію взагалі.

Одним з напрямків роботи на цьому етапі обирається вивчення особливостей підбору певних професій учням з інтелектуальними вадами у спеціальному навчальному закладі, тобто визначається, чи враховує педагогічний колектив індивідуальні особливості учня при організації трудового навчання і при виконанні трудової діяльності. Вивченню підлягає також питання, чи передбачена така робота у школі і як забезпечується цей процес, тобто визначається забезпечення відцентрованої тенденції (В.В.Рибалка) з метою підвищення ефективності трудової підготовки.

Особливий акцент необхідно робити на усвідомленні учнем своїх позитивів (задатків, нахилів, здібностей, інтересів, рис характеру тощо) при опануванні певною професією і трудовою діяльністю взагалі; визначити, як в цьому учню допомагають педагоги, шкільний психолог; як їхні рекомендації враховуються і використовуються при визначенні профілю трудового навчання дитини, яке здійснюється в 5-10-х класах.

Вивчення соціалізації учнів з інтелектуальними вадами за основними показниками прояву на етапі шкільної трудової підготовки здійснюється класичними педагогічними методами, які були задіяні на попередніх етапах: опитуванням (анкетуванням), бесіди, спостереженням, методом експертної оцінки, вивченням шкільної документації і продуктів трудової діяльності учнів.

На стадії шкільної трудової підготовки також визначається загальне самопочуття дитини на підставі використання методики САН, тобто необхідно з'ясувати, наскільки змінюється дитина, її самопочуття в результаті розвитку на попередніх стадіях і в результаті її включення в активну трудову діяльність, опанування певною професією.

Дослідження на етапі шкільної трудової підготовки доцільно проводити з учнями 10 класів спеціальних загальноосвітніх (допоміжних) шкіл і загальноосвітніх шкіл I - III ступенів для порівняння результатів.

Література:

1. Мудрик А.В. Социализация человека: учеб. пособие для студ. вузов. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Академия, 2006. – 304с.
2. Практикум по возрастной психологии: Учебное пособие / Под ред. Л.А.Головей, Е.Ф.Рыбалко.- СПб.: Речь, 2010.- 694с.
3. Рибалка В.В. Методологічні питання наукової психології (досвід особистісно-центрованої систематизації категоріально-поняттєвого апарату): Навчально-методичний посібник.- К.: Ніка-центр, 2003.- 204с.
4. Столяренко Л.Д. Основы психологии. – Изд. 3-е, перераб. и доп. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2001. – 704с.

Тетяна Шелег
(Черкаси)

РОЛЬ МАТЕРІ У РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ

Психологічні дослідження, присвячені розвитку та становленню творчої особистості фокусуються на факторах зовнішнього середовища, що можуть впливати на розвиток творчих здібностей, та мікросередовища, в якому зростає дитина, зокрема на ролі стосунків між членами сім'ї у життєвій та творчій реалізації особистості.

3. Фрейд наголошував на значущості ранніх взаємин дитина-мати, дитина-батько, дитина-брат, дитина-сестра. Вони є прототипами, на основі яких у більш пізньому віці будуються міжособистісні стосунки, що певною мірою являють собою повторення тих рушійних сил, станів напруження і задоволення, якими характеризувалися взаємини в рідній сім'ї. Ми вважаємо слушним зосередити дослідницький інтерес на ролі матері у цьому процесі.

На зорі психоаналізу роль матері у розвитку дитини недооцінювалася. Вважалося, що характер стосунків мати –дитина базувався на задоволенні фізіологічних потреб дитини, догляді та захисті.

Проте у ході розвитку психологічної науки учені встановили, що емоційний стан матері позначається на розвитку плоду ще у пренатальному періоді, її ставлення до дитини є важливим під час вагітності та пологів (О.Ранк, Т.Верні, С. Гроф).

Зрозуміло, що цей невидимий зв'язок не зникає і після народження. Одними з перших змінили уявлення про психологічний зміст ролі матері Дж. Боулбі та М.Ейнсворт: найбільш важливим компонентом повсякденного догляду є спілкування з дитиною та увага до сигналів, що подаються нею.

Дж. Боулбі вважає, що любов та тісний емоційний зв'язок між матір'ю і дитиною є запорукою гармонійного психічного розвитку особистості. За їх відсутності виникають патологічні форми поведінки, зокрема різкий розрив цього зв'язку приводить до серйозних порушень у психічному розвитку дитини, які пізніше можуть виявлятися через нездатність до встановлення близьких відносин, завищені вимоги до інших людей і т.д. [6].

На думку Д. Уіннікота «Я» немовляти розвивається успішно лише у люблячому, ігровому середовищі, яке створюється увагою матері. Дефіцитом материнської уваги в дитинстві він пояснює затримки розвитку у дорослих [6].

Мета нашого дослідження – вивчити роль матері у реалізації творчої особистості, зокрема її вплив на формування глибинно-психічних механізмів автора, які визначають характер його творчості. Вважаємо слушним

проаналізувати становлення саме творчої особистості, оскільки їй притаманні підвищена емоційність та чутливість, відтак наслідки такого впливу проявлятимуться чіткіше у її життєтворчості.

Під глибинно-психічними механізмами ми розуміємо механізми психічного захисту, що здатні чинити вплив на життя та творчість людини.

Формування таких механізмів відбувається під впливом досвіду дитинства, а саме ексквізних ситуацій, змістом яких є емоційні переживання. Цей термін використовується Ф.В.Бассінім для позначення ситуацій, що супроводжуються сильною емоційно-психічною напругою та переживаннями [2, 9].

У багатьох випадках зняття напруги відбувається через психологічні захисти – природне протистояння людини навколишньому середовищу, яке оберігає її від емоційно-негативного перевантаження [3]. Механізми психічного захисту спрямовані на зменшення тривоги, викликаной інтрапсихічним конфліктом.

Перші травматичні ситуації, значущість яких зумовлюється віковою чутливістю дитячої психіки, безумовно, пов'язані з першими об'єктними стосунками індивіда, в яких основне місце займає мати.

Аналізуючи життєвий шлях Т. Шевченка, ми виявили, що хлопчик мав дуже близькі та приязні стосунки з матір'ю, і почуття, викликані її втратою у дев'ятирічному віці, склали саму значну ексквізиту ситуацію дитинства, що позначилося на подальшому житті поета, особливо на його стосунках з жінками.

Після смерті матері Тарас намагався замінити її сестрою, а пізніше – коханою жінкою. Причому це підсвідоме бажання було таким сильним, що сублімувалося у творчість. Поєднання еротичних почуттів та почуттів матері до дитини проявляється в поезії «Мені тринадцятий минало»:

*Прийшла, привітала,
Утирала мої сльози
І поцілувала...*

Поет несвідомо вдається до пошуків почуття захищеності та спокою, комфорту, що давала йому мати, таким чином «заспокоюючи» давню дитячу любов [1, 19].

Через заміщення недосяжного лібідозного об'єкта (матері) ліричною героїнею *Я* поета долає внутрішній конфлікт між своїми підсвідомими бажаннями та реальністю.

В.І.Коновальчук наголошує, що найчастіше заміщення стимулюється нереалізованими лібідозними потягами до близьких людей і загострюється внаслідок втрати первинного лібідозного об'єкта (в цьому випадку – матері) [5, 72].

Енергія любові, що не була реалізована до матері, і в реальному житті не змогла знайти гідного об'єкту заміщення, через використання певних словесних художніх засобів виводиться у продукт творчості. Тут має місце класична форма захисту в ірреальній сфері – захист через сублімацію.

У свідомості поета мати залишилася беззаперечним ідеалом жінки, доброї, ніжної, турботливої, однак недосяжної. Можливо тому захоплювався він здебільшого жінками, які були недоступні: Ганна Закревська, Агата Ускова, Марія Максимович – заміжні жінки, яких обожнював поет, та стосунки з ними були неможливі.

Водночас стосунки Шевченка з коханими жінками не тривали довго в силу певних життєвих обставин, що, здавалося б, не залежать від нього. З Дунею Гусиковською розлучив його переїзд до Петербурга; не склалися стосунки з Марією Європеус, яка була нареченою його друга Сошенка; на кохання княжни Репніної він не міг відповісти взаємністю і запропонував дружбу; батьки Феодосії Кошиць були проти їх «нерівного» шлюбу. Не захотіли поєднати з поетом свої долі Катерина Піунова, Харитина Довгополенко, Ликера Полусмакова [4].

На нашу думку, витіснений у підсвідомість страх втрати близької людини щоразу штовхає поета на один і той же шлях – до самотності. Протягом всього життя він боїться втратити близьку людину, адже це означало б самотність – відчуття, яке він пізнав після втрати матері. Гіперфункції захистів, виявлені в сучасних психологічних дослідженнях, часто деструктивно впливають на життєву реалізацію. Саме вони, на нашу думку, зумовили неусвідомлювану логіку реалізованого життя поета: щоб не втрачати дорогу людину, не потрібно її мати. При цьому парадоксальною є психологічна закономірність: боячись втрачати, суб'єкт приречений втрачати постійно. Відтак, інтимна лірика Шевченка пронизана мотивом самотності, нерозділеного почуття, розлуки.

Отже, проаналізувавши біографію та творчість Т.Шевченка, ми виявили, що близькі стосунки з матір'ю та раптова її втрата, позначаються на характері життєвої та творчої реалізації особистості через формування та реалізацію механізмів психічного захисту.

Література:

1. Балей С. З психології творчості Шевченка. — Львів: Шляхи, 1916. — 91 с.
2. Бассін Ф.В. О «силе Я» и «психологической защите». Самосознание и защитные механизмы личности.— Самара, 2000. — С. 3-13.
3. Демина Л.Д., Ральникова И.А.. Психическое здоровье и защитные механизмы личности. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://society.polbu.ru/demina_psychehealth/ch08_i.html.
4. Кониський О. Тарас Шевченко-Грушівський. Хроніка його життя [Електронний ресурс] . — Режим доступу : [/http://litopys.org.ua](http://litopys.org.ua).
5. Коновальчук В.І. Психологічний зміст механізму заміщення та його врахування у процесі підготовки психологів-практиків: Дис... канд. пед. наук: 19.00.07 / Черкаський держ. ун-т ім. Б.Хмельницького. - Черкаси, 1998. — 191 л. - Бібліогр.: л. 176-191.
6. Р. Фрейджер, Дж. Фэйдимен. Теории личности и личностный рост. [Електронний ресурс]/ Р. Фрейджер, Дж. Фэйдимен. — 2002. — Режим доступу : \ <http://nkozlov.ru/library/psychology/d4410/>

Науковий керівник:

кандидат психологічних наук, Коновальчук Валентина Іванівна

СЕКЦІЯ: СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ**Марина Курілко
(Вінниця)****ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ IP-ТЕЛЕФОНІЇ: SIP ТА IMS**

Ще не так давно обговорювана концепція мереж майбутнього, що позначається аббревіатурою NGN (*Next Generation Network*), поступово перетворилась в концепцію IMS (*IP Multimedia Subsystem*). Операторам мобільного зв'язку концепція IMS дозволить ефективно впроваджувати інноваційні мультимедійні послуги з використанням уніфікованої архітектури та сервісних платформ. В той же час, для операторів фіксованого зв'язку IMS дозволяє оптимальним чином інтегрувати телефонний сервіс в IP-інфраструктуру, не просто надаючи своїм абонентам послуги VoIP, але і пропонувати широкий вибір мультимедійних послуг, які можуть бути впроваджені завдяки стандартним компонентам IMS. Можливість передачі мультимедійного трафіку з бажаною якістю забезпечує протокол SIP, особливість якого є встановлення сесії для обміну даними з резервуванням полоси пропускання на весь час обміну.

Сервісна архітектура IMS представляє собою набір логічних функцій, які можна розділити на три рівні: рівень абонентських пристроїв та шлюзів, рівень керування сеансами та рівень додатків.

На рівні абонентських пристроїв та шлюзів ініціюється та термінується сигналізація SIP, що необхідна для встановлення сеансів і надання базових послуг, таких як перетворення мови із аналогової або цифрової форми в пакети з використанням протоколу RTP (*Realtime Transport Protocol*). На цьому рівні функціонують медіашлюзи, що перетворюють базові потоки VoIP в телефонний формат TDM при взаємодії з традиційними мережами. Один медіа-сервер може працювати на потреби декількох сервісів, що забезпечує можливість значної оптимізації мережевої інфраструктури.

На рівні керування викликами і сеансами розміщена функція керування викликами і сеансами CSCF (*Call Session Control Function*), який реєструє абонентські пристрої і направляє сигнальні повідомлення протоколу SIP відповідних серверів додатків. Функція CSCF взаємодіє з рівнем транспорту та доступу для забезпечення якості обслуговування по всіх сервісах.

Наступний рівень містить сервери додатків, які забезпечують обслуговування кінцевих користувачів. Архітектура IMS і сигналізація SIP забезпечують можливість підтримки широкого спектру телефонних та інших серверів додатків. Так, розроблені стандарти SIP для сервісів телефонії і сервісів IM (*Instant Message*). Сервер телефонних додатків TAS (*Telephony Application Server*) приймає і оброблює повідомлення протоколу SIP, а також визначає, яким чином має бути ініційований вихідний виклик.

Прикладний рівень може містити автономні незалежні сервери, що надають додаткові послуги на будь-якій стадії обслуговування виклику. До таких послуг відносяться: набір номеру, послуги голосової пошти, авто-інформаційні послуги IVR (*Interactive Voice Response*), послуги інтелектуальної маршрутизації (VPN, віртуальний номер і т.д.), послуги зв'язку на передплатній основі або за передплатними сервісними телефонними картами, блокування вхідних та вихідних викликів. Також на прикладному рівні можуть знаходитись сервери додатків SIP, що не використовують модель телефонного виклику. Такі сервери взаємодіють з клієнтами абонентських пристроїв для надання сервісів присутності, IM, PTT (*Push-to-Talk*) та ін.

Основним протоколом для взаємодії мережевих елементів в рамках концепції IMS був обраний протокол SIP (*Session Initiation Protocol*), завдячуючи властивими йому простоті, гнучкості та гарній розширюваності. IMS включає багато серверів додатків, що надають як звичайні телефонні послуги, так і нові сервіси (обмін миттєвими повідомленнями, миттєвий багатоточковий зв'язок, передача відеопотоків, обмін мультимедійними повідомленнями та ін.).

Архітектура IMS розроблялась для використання в мережах пересувного зв'язку третього покоління. Підтримка протоколу SIP надає можливість використовувати єдиний підхід до реалізації додатків та здійснення доступу, а також інтегрувати додатки, що надаються сторонніми компаніями (наприклад, контент-провайдерами).

Інтенсивний розвиток великого числа додатків, що використовують SIP, викликав необхідність збудування масштабованої мультисервісної інфраструктури, яка розділяла би транспортний рівень, рівень послуг і рівень керування.

Принцип, на якому базується концепція IMS, полягає в тому, що доставка будь-якої послуги жодним чином не співвідноситься з комунікаційною інфраструктурою. Він дозволяє реалізовувати незалежний від технології доступу відкритий механізм доставки послуг, що дає можливість задіяти в мережі додатки від сторонніх постачальників послуг.

Використання SIP надає можливість перейти до горизонтальної схеми організації послуг та підтримувати різні технології доступу.

Протокол SIP (конкретно додаток SIP Proxy), при такій схемі по-перше, стає містком між всіма задіяними протоколами доступу, по-друге, маскує для користувача механізми, що використовуються для реалізації його потреб. Така сервісна “розшарка” ховає від абонента різницю між послугами, що надаються, наприклад, у мережі безпроводного доступу, та послугами, що надаються в мережі кабельного телебачення або використовують мережі доступу на основі DSL, а також Ethernet.

Передбачено два типи прокси серверів — із збереженням стану (*stateful*) та без збереження стану (*stateless*).

Сервер першого типу дозволяє надавати більшу кількість послуг, але працює повільніше ніж сервер другого типу. Він може бути застосованим для обслуговування невеликої кількості клієнтів, наприклад, в локальній мережі.

Проксі сервер має зберігати інформацію про стан, якщо він:

- використовує протокол TCP для передачі сигнальної інформації;
- працює в режимі багатоадресної розсилки сигнальної інформації;
- розмножує запити.

Останній випадок має місце, коли проксі сервер веде пошук клієнта, що викликається, одразу в декількох напрямках, тобто один запит, що прийшов до проксі сервера, розмножується та передається водночас по всіх цих напрямках.

Сервер без збереження стану просто ретранслює запити та відповіді, які отримує. Він працює швидше ніж сервер першого типу, тому що ресурс процесору не витрачається на збереження станів, внаслідок чого сервер цього типу може обслуговувати більшу кількість користувачів. Недоліком цього серверу є те що на його основі можна реалізовувати лише найпростіші послуги.

SIP є протоколом встановлення та завершення мультимедійних сесій – сеансів зв'язку, в ході яких користувачі можуть спілкуватися голосом, обмінюватись відео, текстом, спільно працювати над додатками та ін. При цьому параметри сеансу зв'язку можуть змінюватись “на ходу” за допомогою “дружнього” протоколу SDP (*Session Description Protocol*) – протоколу опису параметрів сеансу зв'язку. Крім того, можливі повідомлення користувачів про події (*Presence*) та розсилка повідомлень (*Instant Messaging*). Вочевидь, з самого початку SIP створювався не тільки для роботи з голосом.

В основу протокола робоча група MMUSIC заклала наступні принципи:

- Персональна мобільність користувачів
- Можливість зміни масштабу мережі
- Можливість розширення протоколу
- Інтеграція в стек існуючих протоколів Інтернет, що розроблені IETF
- Взаємодія з іншими протоколами сигналізації

Виявилось, що саме з протоколом SIP пов'язане майбутнє IP-телефонії. Вже у 2001 р., через 2 роки після появи SIP він був обраний базовим для роботи мобільних мереж третього покоління, що фактично і привело до появи архітектури IMS.

Компанія Microsoft включила підтримку SIP у всі свої додатки. Існує багато фірм-виробників програмних продуктів для IP-телефонії, і практично у всіх передбачена підтримка протоколу SIP.

Виробники телекомунікаційного обладнання розробляють та випускають SIP-шлюзи, SIP-телефони, сервери додатків та інші пристрої з підтримкою SIP. На сьогоднішній день в перелік фірм, що займаються просуванням рішень концепції IMS, можна віднести Alcatel, Comverse Technology, Ericsson, Huawei Technologies, Lucent Technologies, Motorola, Nortel, Siemens та інші.

Література:

1. Концепция IMS. http://www.aleksandrsevis.ru/publ/1/koncepcija_ims/1-1-0-1009
2. А.Гольдштейн, Б.Гольдштейн. Обзор решений IMS. - СПб.: Connect! Мир связи, май 2008 с.52-60.
3. Д.Девидсон и др. Основы передачи голосовых данных по сетям IP, 2-е изд.: Пер. с англ. – М.: ООО "И.Д. Вильямс", 2007. – 400 с.: ил.
4. В.А. Фрейнкман. Эволюция технологий предоставления услуг IN в современных и перспективных сетях связи.: Технологии и средства связи. Специальный выпуск «АТС. Коммутационное оборудование, 2006. http://www.tssonline.ru/articles2/billing/evoluc_technolog_predost_uslug_in_sovr_perspekt_setyah_svyazi
5. Cisco SIP Proxy Server Data Sheet. Cisco Systems, Inc., 2004 – 5pp.

Науковий керівник:

кандидат технічних наук, Мотигін Владимир В'ячеславович

СЕКЦІЯ: ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ТА ПРОФЕСІЙНИЙ СПОРТ

Дмитро Міхель, Любомир Вовканич

(Львів)

АДАПТИВНІ ЗМІНИ ПОКАЗНИКІВ ЗОВНІШНЬОГО ДИХАННЯ ВИСОКОКВАЛІФІКОВАНИХ
БОРЧИНЬ ВІЛЬНОГО СТИЛЮ

Постановка проблеми. У зв'язку з інтенсивним розвитком вільної боротьби серед жінок, її популяризацією, підвищенням рівня конкуренції на світовій арені, постає проблема індивідуалізації тренувального процесу в залежності від морфологічних та функціональних особливостей організму. На думку багатьох авторів, зокрема Платонова В.Н. [1, 2], сучасна методика спортивної підготовки неможлива без наукового аналізу процесів адаптації, які відбуваються в організмі спортсмена. Важливість цієї проблеми у спортивних одноборствах обумовлена необхідністю комплексної оцінки адаптивних змін у низці функціональних систем організму із врахуванням індивідуальних особливостей спортсменів та ситуативного характеру та змісту спортивного протистояння в цілому [3–4]. Проте на сьогодні в теорії і практиці жіночої вільної боротьби не вироблено чітких морфо-функціональних критеріїв, на основі яких можна було б індивідуалізувати тренувальний процес відповідно до функціональних особливостей окремих систем організму.

Аналіз сучасних досліджень і публікацій. Відомо, що системі зовнішнього дихання належить важлива роль в забезпеченні адаптації організму до фізичних навантажень різної інтенсивності та потужності. Об'єктивний аналіз і правильна оцінка показників зовнішнього дихання можуть відіграти важливу роль в індивідуалізації тренувального процесу та в покращенні змагальної діяльності спортсменів. Адаптивні зміни у показниках зовнішнього дихання спортсменів різних спеціалізацій підтверджені у низці сучасних публікацій [4–9]. Водночас, у доступній літературі нами не було виявлено досліджень, присвячених аналізу показників зовнішнього дихання борчинь високої кваліфікації.

Мета дослідження: вивчити адаптивні зміни показників зовнішнього дихання борчинь вільного стилю високої кваліфікації.

Методи та організація дослідження. Для оцінювання функціонального стану системи зовнішнього дихання використовували комп'ютерний спірографічний комплекс відкритого типу "Спіроком-Standart". Спірографічне обстеження включало низку проб: "Спокійне дихання", "Життєва ємність легень (ЖЄЛ) видиху", "Форсована ЖЄЛ видиху" і "Максимальна вентиляція легень". При виконанні проб дотримувались основних вимог до спірографічних обстежень [10]. Обстеження проводили у стані спокою. Розрахунок спірографічних показників та їхніх нормативних значень (школа норм – Pistelli, Bottai, Viegli, et al.) здійснювали за допомогою програмного забезпечення "Спіроком-Standart". У дослідженні взяли участь 8 спортсменок-борчинь високої кваліфікації (I розряд – МСМК) віком 18-22 роки.

Результати досліджень та їхній аналіз. У пробі "Спокійне дихання" було встановлено (табл. 1), що у борчинь високої кваліфікації дихальний об'єм (ДО) в середньому становив 460 ± 20 мл, хвилинний об'єм дихання (ХОД) – $8,85 \pm 0,92$ л. Ці показники знаходяться у межах, характерних для здорових осіб [10]. ХОД та ЧД борчинь статистично не відрізнялись від показників легкоатлеток [9], водночас ДО легкоатлеток був дещо вищим (630 ± 120 мл.). Водночас, показники спокійного дихання борчинь дещо менші, ніж у спортсменів-чоловіків, які розвивають витривалість. За даними ряду авторів [4–6, 8] ДО велосипедистів, бігунів на середні та довгі дистанції, гандболістів коливався у межах 700–1100 мл. Подібні показники виявлені також у легкоатлетів-бігунів на середні і довгі дистанції та велосипедистів [4], для яких ХОД знаходився у межах 7,26-9,8 л/хв.

Таблиця 1

Показники зовнішнього дихання борчинь вільного стилю високої кваліфікації у спокої та під час
проби "ЖЄЛвид" ($M \pm m$, $n = 8$)

ДО (мл)	ХОД (л)	ЧД (хв ⁻¹)	ЖЄЛ (л)	РОВд. (л)	РОВид. (л)
460	8,85	18,75	3,94	2,32	1,15
20	0,92	1,56	0,13	0,16	0,18

Одним із найважливіших показників функціонального стану зовнішнього дихання є життєва ємність легень (ЖЄЛ). Отримані дані свідчать, що показник ЖЄЛ видиху борчинь становить $3,94 \pm 0,13$ л (див. табл. 1). Ця величина на у середньому на 5% перевищує нормативні показники для здорових осіб (школа норм – Pistelli, Bottai, Viegi, et al.) та аналогічна до ЖЄЛ спортсменок-легкоатлеток [9]. Слід зазначити, що високі значення ЖЄЛ характерні для спортсменів-бігунів (4,09-4,22 л), волейболістів (4,16-4,20 л) [4–7], футболістів та гандболістів (5,08 л) [5]. У борчинь середнє значення життєвого індексу (ЖІ) становило $65,76 \pm 2,40$ мл/кг, що більше, ніж у здорових чоловіків (60 мл/кг), та близьке до ЖІ чоловіків-спортсменів (68–70 мл/кг) [10].

З метою оцінювання функціональних резервів системи зовнішнього дихання використовують показники форсованої життєвої ємності легень (ФЖЄЛ), пікової об'ємної швидкості видиху (ПОШ) і максимальної вентиляції легень (МВЛ). ФЖЄЛ борчинь знаходилась у межах нормативних значень (табл. 2), а ПОШ видиху у середньому на 7% їх перевищує.

Таблиця 2

Показники зовнішнього дихання борчинь вільного стилю високої кваліфікації під час проби "ФЖЄЛвид" та "МВЛ" ($M \pm m$, $n = 8$)

ФЖЄЛ (л)	ПОШ (л/с)	ДОм (л)	ЧДм (хв^{-1})	МВЛ (л/хв)
3,55	7,20	1,58	80,13	124,00
0,14	0,18	0,11	5,90	5,75

ПОШ борчинь перевищує відповідні значення легкоатлеток (6,68 л/с) [9], що вказує на кращий розвиток дихальної мускулатури та менший опір дихальних шляхів борчинь.

Показник МВЛ, який характеризує максимальні функціональні можливості системи зовнішнього дихання, у борчинь становив у середньому $124,00 \pm 5,75$ л/хв (див. табл. 2), що на 11% перевищує норму для здорових осіб [10] та є більшим, ніж у легкоатлеток (114 л/хв) [9]. При цьому максимальний дихальний об'єм (ДОм) досягав $1,58 \pm 0,11$ л, а частота дихання (ЧДм) – $80,13 \pm 5,90$ хв^{-1} . Очікувано, що отримані показники МВЛ дещо менші, ніж продемонстровані чоловіками-спортсменами, зокрема баскетболістами, дзюдоїстами, футболістами та бігунами-стаєрами [8].

Висновки. Таким чином, в результаті проведених досліджень охарактеризовано адаптивні зміни показників системи зовнішнього дихання борчинь вільного стилю. Зокрема, виявлені високі значення ЖІ, ПОШ, ДОм та МВЛ, які вказують на посилений розвиток дихальної мускулатури та зменшений опір дихальних шляхів борчинь.

Література:

1. Платонов В. Н. Теория адаптации и резервы совершенствования системы подготовки спортсменов (Часть 1) / В. Н. Платонов // Вестник спортивной науки. – 2010. – № 2. – С. 8–14.
2. Арзютов Г.Н. Методология теории поэтапной многолетней подготовки спортсменов в единоборствах / Г. Н. Арзютов, Ю. А. Бородин // Физическое воспитание студентов. – 2010. – № 2. – С. 7–10.
3. Туманян Г.С. Совершенствование физической подготовки борцов / Г. С. Туманян – М.: ГЦОЛИФК, 1983. – 40 с.
4. Радзієвський П. О. Зміна стану системи дихання, аеробної продуктивності та працездатності в процесі багаторічної спортивної підготовки // П.О. Радзієвський, М. П. Закусило, Т. Г. Діба [та ін.] // Наукові записки. Біологія людини. – 2001. – Т. 19. – С. 51-54.
5. Евдокимов Е. И. Особенности изменений функции внешнего дыхания под воздействием физической нагрузки / Е. И. Евдокимов, Т. Е. Одиноць, В. Е. Голец // Физическое воспитание студентов творческих специальностей. – 2008. – № 4. – С. 64-72.
6. Радзієвський П. О. Модельные характеристики функциональной системы дыхания лыжниц различной квалификации / П. О. Радзієвський, М. П. Закусило, Т. Г. Діба // Физическое воспитание студентов творческих специальностей. – 2002. – № 1. – С. 46–53.
7. Романюк В. Комплексне оцінювання функціональних можливостей системи дихання волейболісток / В. Романюк, Ю. Деркач // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : Збірник наукових праць . – 2008. – Т. 3. – С. 321-325.

8. Мясникова Е. Ф. Применение методов интервальной гиперкопнической гипоксической тренировки в ациклических видах спорта / Е. Ф. Мясникова, Е. В. Головихин, Т. Б. Зорина // Научно-теоретический журнал "Ученые записки". – 2009. – № 2. – С. 59-63.
9. Эрлих В.В. Состояние функции внешнего дыхания легкоатлетов высокой квалификации, специализирующихся в беге на средние дистанции / Эрлих В.В., Исаев А.П., Ежов В.Б. – Теория и практика физической культуры. – 2011. – № 4. – С. 38–41.
10. Старшов А. М. Спирография для профессионалов / А. М. Старшов, И. В. Смирнов. – М.: Познавательная книга «Пресс», 2003. – 76 с.

СЕКЦІЯ: ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

Ольга Гіленко

(Київ)

ПОДОРОЖНІ НАРИСИ 2000-Х РОКІВ НА СТОРІНКАХ
ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНЬОГО ЖУРНАЛУ «ВІТЧИЗНА»

Початок ХХІ століття характеризується не лише початком нової епохи розвитку людства, але й абсолютно новим витком у розвитку журналістики. Це можна простежити на прикладі подорожніх нарисів, які протягом 2000 – 2008 років друкувалися на сторінках журналу «Вітчизна». Саме на сторінках цього літературно-художнього і громадсько-політичного місячника, який був офіційним органом Спілки Письменників України. Цей художньо-публіцистичний жанр друкувався протягом всієї історії видання, яка почалася ще у 1933 році у тогочасній столиці Української РСР. На той час видання виходило у світ під назвою «Радянська література». Згодом, у 1934 році редакція переїжджає до Києва. Саме тут журнал виходив до 1941 року. У воєнні роки редакція декілька разів змінювала своє місце перебування: журнал виходив в Уфі (1941–1943), Москві (листопад 1943 – березень 1944), згодом у Києві. За весь час існування тричі змінювалася назва часопису: засновувався під назвою «Радянська література», у період Великої Вітчизняної війни виходив під назвою «Українська література». У 1945 р здобув назву «Вітчизна», під якою виходить і досі.

Мета цієї статті – з'ясування особливостей подорожніх нарисів, що друкувались у журналі «Вітчизна» у 2000-і рр., зокрема визначення специфіки композиції, поетики та мови.

До проблеми жанрового визначення нарисів неодноразово зверталися радянські, згодом російські та українські науковці, зокрема В. Здоровега,

В. Шкляр, О. Журбіна, М. Кім, О. Глушко, Т. Бенєволєнська, О. Тертичний, В. Ампілов, В. Алексєєв, Н. Маслова, Б. Полевой, М. Черепанов, Г. Колосов, та інші. На жаль, подорожні нариси залишаються найменш дослідженим різновидом художньо-публіцистичних жанрів.

Санкт-петербурзький дослідник М. Кім зазначає, що саме у подорожніх нарисах автор став займати більш активну позицію, виступати не лише у ролі спостерігача, але й безпосереднього учасника подій. Крім того, автор виступає головною діючою особою і надає таким чином цілісність та єдність усьому твору [11, 25]. Це достатньо чітко прослідковується на прикладі нарису «Політ у неоплані над Європою», автором якого є головний редактор журналу «Вітчизна» О. Глушко. Нарис було надруковано з продовженням у трьох номерах журналу за 2008 рік. Публіцист не лише виступає головною діючою особою нарису, але й оповідачем. Він не лише описує свої враження, але й ділиться з читачем своїми спогадами, переживаннями, роздумами та власним життєвим досвідом.

Для того, щоб краще передати атмосферу країни, просторами якої здійснюється мандрівка, нарисовець використовує мову тієї країни. Наприклад, описуючи мандрівку Німеччиною, О. Глушко пише: «З півгодини у черзі – і ввічливе «glückliche Reise!» (щасливої подорожі) з уст німецького прикордонника» [5, 125].

Нарис надзвичайно емоційний: «Зберігаючи довкілля, альтернативні джерела енергії зменшують водночас залежність держави від зарубіжних постачальників нафти і газу, що вельми актуально й для України. Якби ж про те боліли голови у наших високопосадових чиновників!» [5, 126] Автор наголошує на проблемах, які існують в сучасній Україні. Видно, що йому болить за долю України. Він переживає і бере близько до серця всі ті негаразди, які існують у нашому суспільстві. На відміну від подорожніх нарисів, які друкувалися у «Вітчизні» за часів Радянського Союзу, публіцист не лише проводить паралелі між нашою державою, та країнами, якими мандрує, але й об'єктивно висвітлює ситуацію. Саме тому більшість порівнянь, на жаль, не на нашу користь: «Культура обслуговування на найвищому рівні, чого б не завадило повчитися персоналу наших відповідних закладів» [6, 116].

Окрім того, публіцист не забуває і про класичні елементи, які є майже в кожному подорожньому нарисі – легенди та фольклор, історичні факти, статистична інформація.

Однією з особливостей подорожніх нарисів є те, що вони надзвичайно багаті на різноманітні тропи. Серед найпопулярніших та найуживаніших – епітети та порівняння. Для підтвердження цього, варто процитувати

нарис В. Стадниченко «Запорожець за Дунаєм»: «Я стою в зачудованій задумі на березі могутнього Дунаю, який тече привільно й широко, мов музика Вівальді, простус неспинно, як лебединий лет» [15, 133].

«Я крокую в'юнистою стежкою – по ліву руку від зелених дрібнолистих заростів, настояних на серпневому сонці. Гарячий дух різнотрав'я перемішується із запахами знесилених від спеки довгих кіс верболозу, із тонким ароматом тамариску, смолистим присмаком молодих сосонок» [15, 133]. Мова автора надзвичайно жива, та образна – перед читачем яскраво вимальовується картинка, яку хотів зобразити нарисовець.

Не можливо не приділити увагу поетиці подорожнього нарису. Дослідники зазначають, що до елементів поетики художньо-публіцистичних творів загалом та подорожнього нарису конкретно слід відносити деталь, портрет, пейзаж, інтер'єр, домисел та вимисел, а також авторське «Я», мовна і дійова характеристики, автобіографізм, особистість в журналістиці та особистість журналіста, характер, мовно-стильове багатство журналістського твору. Пейзаж у нарисі працює на зміст і несе глибоку ідею. Картини природи сприяють розкриттю ситуації, служать фоном, на якому розгортаються події, вказують на місце і час, створюють локальний колорит, той настрій, ті почуття, які викликає природа у героя, посилюють ліризм і драматизм оповіді, увиразнюють ідею твору» [8, 266]. Подорожній нарис просто не можливо уявити без елементів пейзажу: «Он на лівому березі Сени височить, ледь не торкаючись білих хмаринок у небі своєю верхівкою, трьохсотметрова Ейфелева вежа, котру парижани з ніжністю називають «старою дамою» [7, 145].

Читаючи нарис «Політ» у неоплатні над Європою», виникає відчуття спілкування з другом. Автор ставить до свого читача як до старого знайомого, не використовуючи при цьому жодних повчальних ноток.

М. Кім наголошує на тому, що відмінними рисами подорожнього нарису є: принцип панорамності в зображенні дійсності; яскраво виражена позиція автора; вільна манера викладу, при якій події можуть описуватися як в хронікальній послідовності, так і в вільній асоціативній формі; широта тем, які висвітлюються [11, 27].

З початком нового століття змінилися подорожні нариси. З одного боку, вони стали актуальнішими та менш заангажованими, зник політичний підтекст, який характеризував публіцистику радянської доби. Однак, автори почали все більше відходити від власне художньо-публіцистичних жанрів, поєднуючи їх з інформаційними та аналітичними жанрами.

Підсумовуючи все вище сказане, можна стверджувати, що більшість публіцистів, подорожні нариси, яких друкувалися на сторінках журналу «Вітчизна» у 2000-х намагалися відходити від політичних аспектів мандрівки. Вони більше уваги звертали на порівняння закордонних міст із Україною, описати життя середньостатистичних жителів. Авторі використовують не лише жанр закордонного подорожнього нарису, але й описують мандрівки Україною.

Література:

1. Алексеев В. А. Русский советский очерк / В. А. Алексеев. – Ленинград : Изд-во Ленинградского университета, 1980. – 120 с.
2. Ампилов В. Современный газетный очерк / В. Ампилов. – Минск, 1972. – С. 40.
3. Беневоленская Т. А. Композиция газетного очерка / Т. А. Беневоленская. – М., 1975. – С. 98.
4. Галич В. М. Художній нарис у жанровій системі публіцистичної спадщини Олеса Гончара / В. М. Галич // Наукові записки Інституту журналістики. – 2003. - № 12. – С. 43-53.
5. Глушко О. «Політ» у неоплатні над Європою / Олександр Глушко // Вітчизна. – 2008. - № 1/2. – С. 123–128.
6. Глушко О. «Політ» у неоплатні над Європою / Олександр Глушко // Вітчизна. – 2008. - № 3/4. – С. 123–128.
7. Глушко О. «Політ» у неоплатні над Європою / Олександр Глушко // Вітчизна. – 2008. - № 5/6. – С. 123–128.
8. Гриценко О. М. Основи теорії міжнародної журналістики / О. М. Гриценко, В. І. Шкляр. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2002. – 304 с.
9. Журбина Е. И. Теория и практика художественно-публицистических жанров. Очерк. Фельетон / Е. И. Журбина. – М., 1969. – С. 24.
10. Здоровега В. Й. Теорія і методика журналістської творчості : підручник / В. Й. Здоровега. – Львів : ПАІС, 2004. – 268 с.
11. Ким М. Н. Очерк : Теория и методология жанра : Учеб. пособие / М. Н. Ким. – СПб., 2000. – 168 с.

12. Колосов Г. В. Поэтика очерка : Учебно-методическое пособие к спецкурсу «Проблемы советского очерка» / Г. В. Колосов. – М., 1977. – С. 36.
13. Маслова Н. М. Путевой очерк : Проблемы жанра / Н. М. Маслова. – М., 1980. – С. 40
14. Полевой Б. Очерк в газете / Б. Полевой. – М., 1953. – С. 6.
15. Стадниченко В. Запорожець за Дунаєм / Володимир Стадниченко // Вітчизна. – 2000. - № 9/10. – С. 132–142.
16. Тертичный А. А. Жанры периодической печати / А. Тертичный. – М. : Аспект-Пресс, 2011. – 320 с.
17. Черепанов М. С. Работа над очерком / М. С. Черепанов. – М., 1966. – С. 80.
18. Шкляр В. І. Журналістська майстерність : поетика журналістського твору : конспект лекцій / В. І. Шкляр. – К., 1999. С. 25.

Віталіна Гур'єва

(Черкаси)

СВІТОМОДЕЛЮВАЛЬНІ МОЖЛИВОСТІ ФІГУР ПРОТИСТАВЛЕННЯ В ПОЕЗІЇ Е. Е. КАММІНГСА

Потужна впливовість поезії Е. Е. Каммінґса генерована багатим арсеналом зображально – виражальних засобів, інтерпретація яких є вельми впливовою для з'ясування особливостей художнього мислення поета. З-поміж розмаїття фігуральних прийомів лірики Е. Е. Каммінґса ми обрали для аналізу найрепрезентативніші, а саме: антитезу й оксиморон.

Треба зазначити, що засоби художньої семантики поезії Е. Е. Каммінґса стали предметом вивчення нечисленних студій західних літературознавців, насамперед в працях американських дослідників творчості митця – Г. Блума (H. Bloom), Р. Вегнера (R. Wegner), Г. Лейна (G. Lane) та ін. Відомі українські й зарубіжні дослідники творчості Е. Е. Каммінґса І. Андрусак, І. Арнольд, Б. Бойчук, О. Зверев, С. Павличко лише побіжно розглядають окремі аспекти засобів художньої семантики його поезії.

Приступаючи до аналізу виражальних засобів і стилістичних прийомів поезії Е. Е. Каммінґса, зазначимо, що на сьогодні в теорії літератури існують різні підходи до їх класифікації. Деякі автори розрізняють поняття тропів й стилістичних фігур, інші навпаки, ототожнюють їх. Спроба впорядкувати класифікацію тропів належить Г. Поспелову, який виокремив інакомовну зображальну та виражальну функцію слів із різновидами словесно – предметної зображальності. І. Арнольд виділяє серед тропів так звані напіввідмічені структури, до яких відносить оксиморон і голофразис. М. Гаспаров об'єднує поняття троп із поняттям фігура, наголошуючи, що тропи відносяться до фігур переосмислення. І. Гальперін у своїй класифікації стилістичних прийомів та виражальних засобів поділяє їх на лексико – фразеологічні та синтаксичні, не оперуючи при цьому поняттями “троп” та “фігура”. Так само і О. Кв'ятковський відносить всі тропи до стилістичних фігур, розширивши поняття. О. Мороховський послуговується лише поняттям фігури, поділяючи їх на фігури заміщення та суміщення. У своєму аналізі лірики Е. Е. Каммінґса ми спиралися на теорію стилістичних фігур, розроблену останнім дослідником.

Серед засобів словесної образності лірики Е. Е. Каммінґса важливе місце посідають фігури протилежності, а саме антитеза й оксиморон. Відомо, що для таких фігур є характерним поєднання двох чи більше слів в межах одного контексту, значення яких є протилежними за змістом [2, с. 192]. Така протилежність є об'єктивно контрастною, або ж сприймається як така самим читачем. Це надає висловлюванню більшого експресивного забарвлення. Синтаксичні конструкції з антитезою у Е. Е. Каммінґса є дуже різноманітними – від словосполучення до цілого твору. Саме такою є антитеза у наведеному нижче тексті:

ORIENTALE Орієнтале

I I

i spoke to thee я говорив до тебе

with a smile and thou didst not з усмішкою а ти не

answer відповіла

thy mouth is as твої уста немов

a chord of crimson music акорд малинової музики
Come hither Іди сюди
O thou, is life not a smile? О ти, чи життя не усмішка?
i spoke to thee with я говорив до тебе
a song and thou піснею а ти
didst not listen не слухала
thine eyes are as a vase твої очі немов ваза
of divine silence божественної тиші
Come hither Іди сюди
O thou, is life not a song? О ти, чи життя не пісня?
i spoke я говорив
to thee with a soul and до тебе душею а
thou didst not wonder ти не дивувалась
thy face is as a dream locked твоє обличчя немов мрія замкнена
in white fragrance в білому запаху
Come hither Іди сюди
O thou, is life not love? О ти, хіба життя не любов?
i speak to я говорю до
thee with a sword тебе мечем
and thou art silent а ти мовчиш
thy breast is as a tomb твої груди немов могила
softer than flowers м'якша за квіти
Come hither Іди сюди
O thou, is love not death? О ти, чи любов не смерть?
 [4, с. 32] (Переклад з англ. наш – Г. В.)

Тут автор будує антитезу за допомогою паралельних конструкцій, компоненти яких виражені однаковими структурними одиницями і навіть розташовані в однаковому порядку. Ще однією характерною рисою антитези в наведеному прикладі є її комбінаторність з такими стилістичними прийомami синтаксису, як паралелізм і анафора. Ці фігури є одним з найбагатших джерел експресивності, оскільки слугують для посилення значущості висловлювання, задаючи певний ритм поетичного тексту. Завдяки цьому, антитеза часто використовується саме в поезії. Можна припустити, що антитетичність світосприймання, світорозуміння, світомоделювання Е. Е. Каммінґса втілюється й у назві його першої поетичної збірки – “Тюльпани й димари” (“*Tulips and Chimneys*”, 1923), де краса природи протиставляється результатам технічного прогресу, який для поета є породженням автоматизму, безликими переживаннями і навіть джерелом справжніх людських драм.

Інша частовживана Е. Е. Каммінґсова фігура протилежності – це оксиморон. Як зазначає О. Мороховський, смисловий контраст поєднаних елементів оксиморона, на відміну від антитези, характеризується певними структурними обмеженнями: вони знаходяться в залежних один від одного відносинах [2, с. 194]. Використовуючи оксиморон, автор тим самим порушує лексичну поєднуваність не за рахунок відсутності семантичного узгодження, а за допомогою контрасту. Так народжуються неочікувані для читача комбінації слів, парадоксальні семантичні сполуки, спровокована алогічність, витонченість думки [3, с. 149]. Наприклад: *winsome cage (приваблива клітка)*, *the erect deer (пряма глибочінь)*, *violent silence (буйна тиша)*, *speechless carnival (німий карнавал)*, *sobbing with lust (ридаючий пристрасно)* та інші. Стилістичний ефект у цьому разі виникає через співставлення понять, які мають протилежне значення. Зазначимо, що в поезії Е. Е. Каммінґса трапляється оксиморон, утворений за типом голофразису, тобто шляхом злиття слів, що в силу своєї непередбачуваності має потужну експресивність: *flowerterrible (квіткожахливий)*, *mudluscious (брудносолодкий)*, *mothermonster (матимонстр)*.

Отже, як бачимо, фігури протилежності посідають чільне місце у творах Е. Е. Каммінґса, оскільки відображають антитетичність мислення і світосприйняття поета, посилюють та роблять яскравішим емоційне забарвлення поетичних текстів, звертаючи тим самим увагу реципієнта на домінантні ознаки стилю автора.

Література:

1. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка: (Стилистика декодирования) / И. В. Арнольд. Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. "Иностр. яз.". – 3-е изд. – М. : Просвещение, 1990. – 300 с.
2. Літературознавча енциклопедія : У двох томах. – Т. 2 / Авт.- уклад. Ю. І. Ковалів. – К. : ВЦ "Академія", 2007. – 624 с.
3. Стилистика английского языка : Учебник / А. Н. Мороховский, О. П. Воробйова, Н. И. Лихошерст, З. В. Тимошенко. – К. : Выща шк, [1991]. – 272 с.
4. Cummings E. E. Complete Poems 1904 — 1962. / E. E. Cummings // [Ed. by George J. Firmage]. – New York: Liveright, 1991. – 1002p.

Науковий керівник:

кандидат філологічних наук, Тимошенко Юрій Васильович

Ольга Денисенко

(Київ)

ЛІНГВОКОГНІТИВНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ ПЕРЕКЛАДУ

Протягом кількох останніх десятиліть у науці, у тому числі й у лінгвістиці, на перший план висуваються питання стосовно суті людського мислення. Когнітивна наука, яка вивчає мислення людини, об'єднує ряд дисциплін, серед яких значна роль відводиться когнітивній лінгвістиці, відомій як наука, що вивчає способи отримання, обробки, зберігання та використання вербалізованих знань. Це знання про мову як таку, а також позначені з її допомогою знання про світ [6]. Знаннями про світ, що перебувають у фокусі уваги когнітивної лінгвістики, є не «дійсність» як така, а її образ, закарбований у людській свідомості. За Уілсоном, якою б системою ми не користувалися для упорядкування наших знань про світ, ця система залишається моделлю світу, яку не можна плутати із світом як таким [9, с. 11-12]. Тобто все, що ми відчуваємо та переживаємо, є інтерпретацією. Існування ментальних конструктів, або інтерпретацій, зумовлене такими факторами: 1) упорядкування, структурування фрагменту знань як «бази даних»; 2) залучення різноманітних когнітивних операцій як «процесора», що використовується для перетворення структур «бази даних». У зв'язку із цим доцільно буде дати визначення поняттю «когнітивна модель». Під когнітивною моделлю розуміють структуру бази даних із врахуванням когнітивних операцій, що застосовуються до неї [5]. Саме поняття «модель» не є новацією когнітивної лінгвістики. Його особливість у когнітивній лінгвістиці полягає у тому, що це поняття інтерпретують у два різні способи. З одного боку, під моделями розуміють одиниці свідомості людини. Дж. Лакофф характеризує ідеалізовані когнітивні моделі як структури людського знання [12, с. 68]. С.А. Жаботинська розвиває концепцію фреймових моделей як універсальних засобів людської когніції [14, с. 127 – 142]. Таким чином, когнітивну модель визначають як мисленнєву побудову, певну ідею, отриману в результаті умовисновків, які спираються на спостереження [8, с. 45-46].

Питання осмислення первинних і вторинних текстів, побудови когнітивної моделі їх перекладу (інтерпретації) є ключовими у перекладознавстві. У процесі перекладу актуалізується когнітивна сфера, а саме той фрагмент когнітивної сфери перекладача, який утворюється під час перетину когнітивних сфер автора вихідного тексту і перекладача. [3, с.7]. Проблема виділення одиниці перекладу є однією із найскладніших у перекладознавстві. Такі перекладознавці як А.Ф. Ширяєв, Л.С. Бархударов, Я.Й. Рецкер, А.В. Федоров детально розглядали питання виділення одиниці перекладу. Важливим зауваженням Л.С. Бархударова є те, що одиниці перекладу ототожнюються з одиницями мови, що виражають різні значення та мають різну протяжність у тексті. Він доходить висновку, що у різних ситуаціях в якості одиниці перекладу може виступати та чи інша одиниця мови [1].

У цьому дослідженні в якості одиниці перекладу ми обрали метафоричну одиницю тексту, а саме когнітивну метафору. Саме метафорика твору дозволяє реконструювати картину світу, закладену автором, зрозуміти особливості світосприйняття та світовідчуття письменника, а отже, адекватно перекласти такий твір [7, с. 217-220].

Метафоризація розглядається у вітчизняному та зарубіжному мовознавстві як вторинний номінативний процес, спрямований на збагачення словникового фонду мови. Теорія концептуальної метафори (ТКМ) [11] є однією із основних шкіл когнітивної лінгвістики. Відповідно до ТКМ, за метафорою як фактом мови та мовлення стоїть метафора як когнітивний механізм, призначений для обробки інформації про абстрактні об'єкти, що перцептивно не сприймаються. В концептуальній метафорі має місце взаємодія не лише окремих концептів, але й цілих доменів, які включають різні суміжні концепти. Згідно ТКМ, в концептуальній метафорі здійснюється взаємодія цільового та вихідного концептів чи доменів. У когнітивній лінгвістиці доменом, або концептосферою, називають будь-яку цілісну область концептуалізації, відносно якої визначається значення мовного знаку [13, с. 505-510]. В широкому розумінні доменом може бути будь-який концепт чи область досвіду. Цільовий концепт, що осмислюється за допомогою метафори, є концептуальним референтом. Вихідний концепт, що порівнюється з ним, є концептуальним корелятом. Референт і корелят повинні належати до різних понятійних просторів [4, с. 13-16].

Розглянемо приклад перекладу когнітивної метафори на матеріалі твору Джона і Стейсі Елдредж «Чарівна. Таємниця жіночої душі». Цей твір розповідає про жінку та її божественну суть. Текст належить до популярної літератури релігійного спрямування, тому повсякчас використовується християнська метафора для номінації різноманітних явищ життя, вона виконує когнітивну функцію, має експресивний, антропоцентричний характер. Ми розглянемо приклад перекладу когнітивних метафор концептосфери ЖІНКА-БОГ: *Eve was given to the world as the incarnation of a beautiful, captivating God - a life-offering, life-saving lover, a relational specialist, full of tender mercy and hope* [10, с. 44]. - Єва була дана Богові як втілення прекрасного, чарівного Бога – коханця, що дарує і рятує життя, фахівця зі взаємин, сповненого милосердя і надії [2, с. 54].

Виділяємо концептосферу ЖІНКА-БОГ: домен - ЖІНКА – референти Єва – втілення прекрасного чарівного Бога - коханець, що дарує і рятує життя - фахівець зі взаємин. Перекладач Остап Гладкий намагається передати асоціативний зв'язок й образний смисл метафор шляхом збереження всіх сем, що є у вихідній метафоричній одиниці. Проте прагматична функція тексту-оригіналу втрачена: по-перше, через те, що перекладач замінює вихідний вираз *was given to the world* на «була дана Богові». Отже, у перекладі Бог ототожнюється з усім світом, що, по суті, наводить на взаємозв'язок із елементами язичницького культу, у якому Бог перебуває у всьому, що нас оточує, тобто Бог є світом. З іншого боку *life-saving*, на нашу думку, недоцільно перекладати як «той, що рятує життя», оскільки втрачається первинний сенс повідомлення, що говорить про здатність жінки народжувати, давати життя, продовжувати його, підтримувати, але не рятувати. Жінка – це мати. Єва – мати, яка продовжує рід. Єва – уособлення Бога, який дарує життя. Перекладач вдало дібрав відповідники препозитивних атрибутивних конструкцій *beautiful, captivating*, підкреслюючи жіночу сторону Бога через означення «прекрасний, чарівний». Також, на нашу думку, переклад словосполучення *a relational specialist* як «фахівець зі взаємин» є невдалим, оскільки точна семантична передача семантичних компонентів не передбачає повноцінного прагматичного потенціалу. Українською мовою цей вираз звучить занадто офіційно, неначе назва посади, хоча, насправді, це одна із метафоричних характеристик Бога, який знає усе про взаємини. Ми пропонуємо переклад цього виразу із залученням постпозитивного дієприкметникового звороту «який розуміється на взаєминах».

Отже, маємо зауважити, що тексти релігійної спрямованості перекладають зазвичай якомога точніше дотримуючись тексту-оригіналу. Проте перекладач має зважати на передачу метафорики, оскільки часто вираз, який звучить доцільно мовою оригіналу, під час перекладу має зовсім інше прагматичне навантаження, а, отже, інший вплив та реакція реципієнта, навіть за умови точної передачі семантичних компонентів повідомлення. Отож, перекладачеві необхідно зважати на характер та специфіку тексту-оригіналу.

Література:

1. Бархударов Л.С. Язык и перевод. Вопросы общей и частной теории перевода. – М.: Междунар. отношения, 1975. – 240 с.
2. Елдредж Джон, Стейсі. Чарівна: Таємниця жіночої душі / З англ. пер. Остап Гладкий. – Львів: Свічадо, 2011. – 248 с.
3. Евстафова Я. А. Лингвокогнитивные аспекты перевода антропоцентрических концептуальных метафорических моделей (на материале английской художественной литературы конца XIX – XX века): автореф. дис. на

- соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.20 "Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание" / Я. А. Евстафова. – Челябинск, 2011. – 24, [7] с.
4. Жаботинская С. А. Концептуальный анализ фреймов // Вісн. Черкаськ. ун-ту. Сер. Філол. науки. – Черкаси, 1999. – Вип. 11. – С. 12 – 25.
 5. Жаботинская С. А. Модели репрезентации знаний в контексте различных школ когнитивной лингвистики : интегративный подход / С. А. Жаботинская // Типы знаний и проблема их классификации. – М.; Тамбов: Изд-во Тамбов. гос. ун-та, 2008. – С. 61–74.
 6. Кубрякова Е.С. Роль словообразования в формировании языковой картины мира // Б.С. Серебренников (ред). Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира. – М.: Наука, 1988. – С. 141 – 172.
 7. Романюга Н. В. Відтворення метафоричної образності при перекладі української прози англійською мовою (на матеріалі оповідання В. Винниченка "Голод") / Романюга Н. В. // ВІСНИК Житомирського державного університету імені Івана Франка (38). – Житомир, 2008. – С. 217 – 220.
 8. Солсо Р.Л. Когнитивная психология: Пер. с англ. – М.: Тривола, М.: Либерия, 2002. – 600 с.
 9. Уилсон Р.А. Космический триггер. Пер. с англ. – Киев: Янус, 2000
 10. Eldredge John, Stasi. Captivating: Unveiling the Mystery of a Woman's Soul. – Nashville, Tennessee: Thomas Nelson Inc, 2007. – 238 p.
 11. Lakoff G. Metaphors we live by / J. Lakoff, M. Johnson. - Chicago: University of Chicago Press, 1980. – 239 p.
 12. Lakoff, G. Women, fire, and dangerous things: What categories reveal about the mind. – Chicago: The University of Chicago Press, 1987.– 614 p.
 13. Langacker R.W. Foundations of cognitive grammar. V. 1: Theoretical prerequisites / Langacker R.W. – Stanford, CA : Stanford University Press, 1987. – XI. – 516 p.
 14. Zhabotyńska S.A. Shorts, Breeches, and Bloomers: Plurality in Blends // Hougaard A., Steffen N. L., eds. The Way We Think. Odense Working Papers in Language and Communication. – Odense: University of Southern Denmark, 2002. – No 23. – V. 2. – P. 127 – 142.

Науковий керівник:

старший викладач, Журавльова Оксана Михайлівна

Наталія Євтушенко

(Київ)

СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ-КОЛЬОРИЗМІВ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Однією з найбільш актуальних мовознавчих проблем останніх десятиліть є зв'язок мови народу з його національною культурою. У цьому зв'язку набуває актуальності вивчення тих аспектів мови, які певним чином відображають національну ідентичність та специфіку певного народу – носія цієї мови. Одним із таких аспектів є фразеологія. Визначення семантичних особливостей фразеологізмів будь-якої мови дає підстави стверджувати, що компонентний склад фразеологізмів, навіть дуже близьких мов, має свої відмінності. Дане дослідження присвячене фразеологізмам-кольоризмам поширених у всіх мовах.

Феномен кольору цікавив людство з давніх-давен. Спроби розробити теорію кольору сягають ще часів Платона. Ґрунтовно колір як фізичне явище описав І.Ньютон. Люди намагалися пояснити це явище, з'ясувати його дію на мозок і психіку. Однак говорити про колір як про щось визначене не можна, це зумовлено неоднаковим сприйманням даного явища різними людьми. Недивлячись на це різноманітні дослідження феномену «колір» відбуваються постійно. Так, вивченням фізичних якостей спектральних кольорів займається кольорознавство. А вивчення психологічного впливу певних сполучень кольорів – кольорових гармоній - складає предмет естетики кольору.

Уявлення про колір як властивість об'єктів відображати дійсність формується у людини на основі багаторічного особистого зорового досвіду. Життєве поняття про природу кольору відображається в нашій мові, утворюючи різні словосполучення з колірними прикметниками: «blue sea» - «синє море», «green apple» - «зелене яблуко», «white wall» - «біла стіна» та ін. Але природа - велика загадка, і було б неправильним співвідносити колір з предметами зовнішнього світу. У зв'язку з цим К. Юнг пише, що «дійсна природа явищ ... завжди виявляється більш складною, ніж це впливає з безпосередніх спостережень, ... тому немає нічого дивного, що й уявлення про природу світла і кольору, засновані на повсякденному досвіді» [7].

Характерною особливістю чорного кольору є те, що для всіх народів він символізує «погане». В західній традиції це смерть, траур, скорбота, меланхолія, приниження, руйнування. Однак не завжди чорний – символ зла. Це і колір покаяння. Доведено, що чорний колір, як і білий, захищає від дії шкідливої енергетики. Ось чому представники духовенства різних країн і вірувань носять чорну одіж.

Чорний - символ темряви, зла і смерті. Взагалі, всіх злих сил, процесів гниття і затемнення. Тому сторона світу чорного кольору є Північ, а пора року - зима; пора доби - ніч; а напрям - вліво і вниз, тобто в протилежну сторону від руху яскравого Сонця. Чорний - ознака загибелі всього живого, бо живе любить і прагне світла. Цей колір світло «ненавидить», тому постійно по-своєму знищує його – поглинає, виступає символом глибокої жалоби і тяжкого горя. В давнину - слуга Чорнобога і Мари та інших чорних демонічних і хтонічних (тобто підземних) лихих сил [6].

З колоронімом «black» в англійській мові існують такі фразеологічні одиниці як «things look black» - «здається безнадійним», «black as hell» - «непроглядна темрява», «black as sin» - «похмурий», «to know black from white» - «сам собі на думці», «black and blue» - «весь в синцях» та ін. До складу деяких вільних словосполучень лексема «black» увійшла у переносному значенні. У такому значенні фразеологізму ця семантика компонента була взята за основу. Виразно проступають наступні значення лексеми «black»:

1) поганий, страшний – «devil is not so black as he is painted» - «не такий він вже поганий, як його зображують», «to depict in black colours» - «представляти в поганому світлі», «to paint smth. Black» - «показувати в найгірших тонах»;

2) нещасливий, важкий – «a black year» - «чорний, нещасливий рік», а «black day» - «важкий, поганий день»;

3) похмурий, поганий – «black looks» - «похмурі, несхвальні погляди», «to look black» - «мати незадоволений, похмурий, злий вигляд», «things look black» - «справи погані».

Існує група фразеологічних одиниць, яких об'єднує значення «потрапляти в немилість». Вираз «the black book» означає «чорна книга до якої заносять прізвища осіб, що підлягають покаранню». З ним пов'язані такі фраземи, як «black books» - «немилість», «to be in one's black books» - «бути зневаженим кимось», «black list» - «чорний список» та «black mark» - «занесення до чорного списку». Негативне значення цим фразеологічним одиницям надає саме колоронім «black». Дана назва кольору в деяких фраземах може позначати «нечесність», наприклад: «black conscience» - «чорна, нечиста совість», «black market» - «чорний, спекулятивний ринок» [5].

Інші фразеологізми-метафори з компонентом «black» також у своїх значеннях «black» будуть містити «темнее», «сумне» начало:

1) чорний – «as black as a crow's wing», «as black as a raven», «as black as a coal», «as black as ink» (дуже чорний);

2) темний, чорний – «as black as hell», «as black as my hat», «as black as pitch» - «зовсім темно, нічого не видно: хоч в око стрель»;

3) темний, похмурий (про людину) – «as black as a thunder cloud», «as black as sin», «as black as thunder» - «хмара – хмарою»;

Повною протилежністю чорного кольору є білий. У слов'ян білий походить від світла та вогню. Білизна – символ краси, любові. На заході цей колір означає святість, чистоту, відвертість, спокій, триумф духа над плоттю. В той же час у східній традиції білий – символ неба, траур, це кінцевий пункт яскравості та світла, панування добрих сил [2].

Білий колір - символ невинності, чистоти й радості. Він – нейтральний, в ньому закладена чарівна сила денного сонячного світла, що виражає спорідненість із Божественною силою. Цей колір багатий своєю чистотою, бо

несе в собі всю гаму веселкових кольорів, на які розпадається, коли зустрічається з чистими краплями небесної води. Тож у його небесно-світлій чистоті - гармонія всіх кольорів, як в Богові - гармонія цілого світу.

В білих кольорах відбувається Служба Божа на Різдво Христове, Вознесіння і Переображення Господнє, а також на Благовіщення і ранкова Служба на Великдень. На знак того, що людина приходить у світ для світлих справ, обряд хрещення здійснює священник, одягнутий в білі ризи... Тож білий колір - то символ створеного Богом світу, в якому спостерігається розмаїття явищ, з ним пов'язане все видиме, осяяне небесним світлом. В давнину - це колір Білобога, а також колір ангелів, святих і праведників. Білий колір і небесне світло - поняття символічно однозначні, бо з ними пов'язані наступні явища сторона світу - Схід, пора року - весна, пора доби - ранок, а напрям руху - тільки вперед, бо попереду чекає світле і радісне, що нам приносить Сонце. Білий колір - осереддя світлого «правого» світу [6].

Білий - це колір миру, спокою: «to wave / show / fly the white flag» - здатися; показати мирні наміри і добру волю; «white alert» - відбій повітряної тривоги, а сигнал, що небезпека минула; «to stand in a white sheet» - публічно каятися. Але в білого є і негативні значення: хвороба, страх, переляк, самотність, хвилювання: «to be / look white as sheet (ghost, death)» - дуже сильно збліднути (зазвичай від страху або хвилювання); «to be white – hot» - бути розлюченим, доведеним до сказу; «white – knuckle» - подія або подорож, яке викликає сильне хвилювання через його небезпеку. Цей колір може так само означати боягузство: «white feather / liver» - боягуз.

Колірний компонент «white» крім значення «білий», асоціюється також з прикметником «чистий», «цнотливий», «блідий» («a white wedding» - «весільна церемонія, всі атрибути якої підкреслюють цнотливість нареченої», «white light» - «чесне, неупереджене судження»); to turn white - збліднути, побіліти; «white lie» - «свята брехня»; свята брехня - це брехня, сказана для того, щоб не засмучувати кого - небудь, а не з метою вигадки або шкоди комусь; «white night» - «ніч без сну»; «to stand in a white sheet» - «публічно каятися» (To save his life, he had to stand in a white sheet. - Щоб врятувати своє життя, йому необхідно було публічно покаятися); «white elephant» - а) індійський слон, б) що-небудь обтяжливе, невідгдане; подарунок, від якого не знаєш, як позбутися; «white crow» - «біла ворона, рідкість» «to bleed white» - а) знекровити, б) обібрати до нитки, викачати гроші [5].

Отже, ми розглянули психологічне тлумачення та найчастіші випадки вживання тих кольорів, які зустрічаються у компонентному складі фразеологізмів англійської мови найчастіше.

Література:

1. Арнхейм Р. Искусство и визуальное восприятие / Р. Арнхейм - М., 1974.
2. Бастид Р. О чем говорят цвета. Мифы и символы / Р. Бастид // «Курьер ЮНЕСКО», 1958, №6.
3. Иттен Иоханнес Искусство цвета / Иоханнес Иттен - М.: Изд. Д. Аронов, 2000.
4. Кузин В.С. Психология живописи / В.С. Кузин - М.: Оникс 21век, 2005.
5. Кунин А.В. Английская фразеология / А.В.Кунин – М., 1970.
6. Миронова Л.Н. Семантика цвета в эволюции психики человека / Л.Н. Миронова // Проблема цвета в психологии - М., 1993.
7. Юнг К.Г. Феномен духа в искусстве и науке / К.Г. Юнг - М., 1992.

Науковий керівник:

старший викладач Третяк Л.І.

Ірина Солодовиченко

(Київ)

ЛІНГВОКУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ

Нашу статтю присвячено аналізу особливостей перекладу політичного дискурсу, зумовлених впливом екстралінгвістичних факторів, а саме лінгвокультурних. Останнім часом в науці відводиться окрема ніша для вивчення процесу перекладу з урахуванням лінгвокультурних особливостей вихідного тексту з метою віднайти належні способи відтворення тексту оригіналу в тексті перекладу.

Мета дослідження полягає у проведенні аналізу лінгвокультурних факторів впливу на процес перекладу україномовного та англomовного політичного дискурсу, а також у відтворенні екстралінгвістичного аспекту вихідного матеріалу цільовою мовою. Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання низки поставлених **завдань**:

- 1) охарактеризувати дискурс як лінгвістичне явище;
- 2) розкрити суть поняття політичного дискурсу як комунікативного явища та його роль у поза лінгвістичному просторі;
- 3) виявити основні засоби відтворення лінгвокультурних особливостей політичного дискурсу під час перекладу.

Поняття "дискурс" дуже багатозначне. Воно походить від латинського слова *discursus*, що буквально означало "біг у різних напрямках". У науковій літературі, насамперед лінгвістичній, слово дискурс, в основному, вживається як синонім слова текст. Причому під текстом може розумітися не тільки специфічний продукт мовної діяльності, а й будь-яке явище дійсності, що має знакову природу і певним чином структуроване: наприклад, фільми, спектаклі, мітинги, дебати тощо [1, с. 23].

Дискурс – це складний соціолінгвальний феномен сучасного комунікативного середовища, який, по-перше, детермінується (прямо чи опосередковано) його соціокультурними, політичними, прагматично-ситуативними, психологічними та іншими (конституючими чи фоновими) чинниками, по-друге, має "видиму" – лінгвістичну (зв'язний текст чи його семантично значущий та синтаксично завершений фрагмент) та "невидиму" – екстралінгвістичну (знання про світ, думки, настанови, мету адресанта, необхідні для розуміння цього тексту) структуру і, по-третє, характеризується спільністю світу, який упродовж розгортання дискурсу "будується" його репродуцентом (автором) та інтерпретується реципієнтом [3, с. 25].

Політичний дискурс як комунікативне явище включає і наступні важливі характеристики: у політичному дискурсі поєднуються риси різних стилів мовлення: офіційно-ділового (спільні риси – клішованість, формульність резолюцій звітів та інших політичних документів), суспільно-політичного (спільні риси – лексичні одиниці), наукового (спільні риси – значний власний термінологічний фонд, мова політології як науки), стилю художньої літератури (спільні риси – синкретичність, гетерогенність, відкритість політичного словника, емоційне навантаження політичної лексики) [2, с. 9].

Головна мета політичного дискурсу – переконати аудиторію – зумовлює постійну антропосрямованість політичного дискурсу. Це вимагає урахування когнітивних, психологічних і соціальних параметрів аудиторії, рівня освіти, професійної та регіональної належності, віку і статі. На мовному рівні це відбивається на виборі лексичних одиниць, наприклад, спеціалізованої лексики, жаргонізмів, використанні звертань і привітань на мові або відповідному діалекті аудиторії [4, с. 241].

Отже, перш за все зосередимося на способах перекладу, а краще сказати адекватної передачі змісту тексту оригіналу, реалій політичного дискурсу. Переклад реалій передбачає застосування наступних перекладацьких прийомів – транскодування, калькування та описовий переклад. Прийом транскодування включає в себе транслітерацію і транскрипцію. Більшість реалій у політичному дискурсі є загальновідомими, але є і такі, що не мають еквівалентів, адже відносяться до культурних традицій, наприклад, американського народу і тому, не можуть бути зрозумілими українському народові, і потребують описового перекладу. Наведемо деякі приклади:

*У партії Януковича, як у жодній іншій, існує потужне ядро непоправних **апаратників*** [7, с. 1].

*Yanukovich's party contains the largest core of unreconstructed **apparatchiks** of any party* [10, с. 1].

Тут перекладач вдається до прийому транскодування, і додає також закінчення множини в англійському перекладі, з метою передачі екстралінгвального аспекту.

Розглянемо приклад описового, але дуже лаконічного і влучного перекладу, коли повністю переданий зміст і комунікативна інтенція фрази.

*Ми вийшли на бій з укоріненою корупцією, призвали до відповіді українських **магнатів-грабіжників** і сприяли становленню життєво важливого громадянського суспільства* [7, с. 1].

*We began the battle against entrenched corruption, imposed the rule of law on Ukraine's **robber barons**, and encouraged the birth of a vital society* [10, с. 1].

Тож проаналізуємо переклад наступної фрази:

The Senate may vote on the governor's confirmation during the lame-duck session, but the House will probably postpone its vote until next year [9, с. 1].

Сенат, можливо, висуне на голосування питання про ствердження губернатора на своєму засіданні з приводу передачі повноважень новообраному складу. Стосовно палати представників, вона, можливо, відкладе голосування до наступного року [5, с. 1].

Словосполучення ***lame-duck*** доводиться перекладати описово, через те, що воно являє собою реалію відсутню в українському суспільно-політичному житті. Для того, щоб надати адекватний переклад, перекладач повинен володіти потужною базою фонових знань, або у разі можливості звертатися до додаткових джерел інформації.

Звернення до історичних подій, що багато означають для народу, часто зустрічається і у промовах українських політичних діячів. Такі посилання мають свою специфічну мету, а тому дуже важливо надавати уточнення, для того щоб цільова аудиторія змогла зрозуміти всю важливість промови. Наведемо приклад:

У цей день згадаймо героїв, що полягли за Перемогу, мучеників Освенцимів і ГУЛАГів, жертв Голодоморів, депортацій і Голокосту [6, с. 1].

On this day let's commemorate the heroes who died for Victory, martyrs of Nazi and Soviet camps, victims of Holodomor (genocide famine of 1932-33), deportation and Holocaust [8, с. 1].

Оскільки мета перекладу політичного дискурсу – викликати в іншомовного адресата реакцію, подібну до реакції адресатів вихідного тексту, то завдання перекладача ускладнюється ще й тим, що політичний дискурс апелює до ієрархії цінностей, актуальної лише в межах певної культури, для якої політичний дискурс власне створений. Перекладач повинен, перш за все, правильно інтерпретувати вихідний текст, а тоді починати пошук засобів мови перекладу, здатних передати функцію вихідного повідомлення, його прагматику та емоційність. Адекватний переклад не може бути дослівним, адже дуже часто концепти чи реалії, які відсутні в мові перекладу, але наявні в оригіналі, вимагають додаткових пояснень чи тлумачень. Національно-специфічні реалії, особливості мовлення окремих політиків, авторські метафори та ідіоми, які підкреслюють національний колорит політичного дискурсу, завжди викликали значні труднощі для перекладу.

Література:

1. Григорьева В.С. Дискурс как элемент коммуникативного процесса: прагматический и когнитивный аспекты. – Тамбов: Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2007. – 288 с.
2. Жуковець Г.Л. Лінгвориторичні особливості сучасного лейбористського дискурсу Великої Британії: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / - КНУ ім. Тараса Шевченка. – К., 2002. – 21 с.
3. Серажим К.С. Дискурс як соціолінгвальний феномен сучасного комунікативного простору (методологічний, прагматико-семантичний і жанрово-лінгвістичний аспекти: на матеріалі політичного різновиду українського масово інформаційного дискурсу): Автореф. дис. ... д-ра. філол. наук: 10.01.08 / КНУ ім. Тараса Шевченка. – К., 2003. – 32 с.
4. Харламова Т.В. Политический дискурс как отражение общественных процессов // Романо-германская филология. – Саратов: изд-во Саратовского университета. – Вып. 4. – 2004. – С. 240 – 245.
5. Звернення Джона Маккейна на Національному з'їзді членів республіканської партії. – www.ua-reporter.com.ua.
6. Звернення президента України Віктора Ющенка до українського народу під час інавгурації. – 23 січня 2005. – www.yuschenko.com.ua.
7. Тимошенко Ю.В. Вирішальний вибір України // Daily Times. – www.tymoshenko.com.ua.
8. Inaugural address of the President of Ukraine Victor Yushchenko to the Ukrainian people on Independence Square. – 23 January 2005. – www.yuschenko.com.ua.
9. John McCain Address to the Republican National Convention. – www.morningstaronline.co.uk.
10. Ukraine's watershed election // Daily Times. – www.tymoshenko.com.ua.

Андрій Чубань
(Київ)

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ТЕКСТУ ВЕБ-САЙТІВ

Дана стаття присвячена аналізу особливостей перекладу тексту веб-сайтів, що зумовлені їх лінгвокультурною і функціональною специфікою.

Мета дослідження полягає у проведенні аналізу факторів, що впливають на процес перекладу веб-сайтів та визначення основних особливостей перекладу. Реалізація даної мети передбачає розв'язання наступних завдань:

- 1) розглянути веб-сайт як лінгвістичне явище;
- 2) визначити специфіку тексту веб-сайтів;
- 3) визначити основні особливості, що виникають при перекладі веб-сайтів.

Виникнення Інтернету наприкінці 60-х років як ще одного комунікативного каналу передачі даних, а потім як засобу масової комунікації в XXI столітті призвело до появи не тільки глобального інформаційного середовища, але й особливих віртуальних світів, мережних співтовариств, мережної культури й мережної мови, що обслуговують цей сегмент соціальної реальності, що з'явився не настільки давно. І цей «Інтернет-світ» став настільки масштабним, різноманітним, цікавим і непередбачуваним у своєму розвитку й впливі, що цілий ряд учених, що представляють найрізноманітніші гуманітарні дисципліни, почали вивчати мережу.

На думку Іванової Є.В., електронний текст є однією з одиниць Інтернет-комунікації, якій властиві певні риси. Основна характеристика даного явища – гіпертекстуальність, тобто наявність гіперпосилань, за допомогою яких суб'єкт пересувається по тексту [1, с. 3].

Існує безлічі видів електронного тексту: веб-сайт (який може містити в собі всі нижчеперелічені об'єкти); домашня сторінка (має менший масштаб, ніж сайт); електронна бібліотека; електронний журнал; електронний лист; чат (розмови в «прямому ефірі»); гостьова книга, дошка оголошень; колекція програм; каталог (наприклад, віртуального магазину); комерційні оголошення; рекламні банери) [5, с. 1].

Специфіка перекладу веб-сайтів полягає, по-перше, у тому, що текст у цьому випадку не просто носій інформації: найчастіше це основний критерій, яким керується потенційний замовник при виборі послуг тієї або іншої компанії [3, с. 2].

По-друге, робота з текстом веб-сайту нерідко вимагає певних знань у сфері верстки і веб-дизайну. Тому перекладачі, що спеціалізуються в цій сфері, повинні мати навички комп'ютерної верстки й базові знання програмних і мережних засобів, що забезпечують роботу веб-сайта, а також розуміти особливості сприйняття Інтернет-сайтів.

Наприклад, відомо, що інформація з екрана сприймається гірше, ніж з аркуша паперу, тому текст веб-сайту повинен бути написаний просто, доступно й однозначно.

До стилю викладу тексту веб-сайту висувають набагато більш високі вимоги, ніж до багатьох інших текстів, оскільки він націлений на специфічну аудиторію.

У процесі перекладу сайту необхідно враховувати аспекти, які впливають на видимість сайту в пошукових системах. Переклад у цьому випадку буде нерозривно пов'язаний з пошуковою оптимізацією сайту.

Переклад контенту сайту на перший погляд мало відрізняється від традиційного бізнесу-перекладу. Однак, під час перекладу необхідно враховувати концентрацію й повторюваність ключових слів. Один з найважливіших етапів роботи – це підбір і узгодження ключових слів із замовником.

Крім безпосередньо перекладу тексту сайту, необхідно також перекласти всі елементи графіки й оформлення: кнопки, меню, флеш-заставки, а також елементи коду сайту, заголовки, позначки-теги keywords і description та ін.

Переклад сайту – настільки специфічна діяльність, що найчастіше її виділяють в особливий вид послуги, що вже одержав новий термін: *локалізація сайту* [2, с. 4].

Під час перекладу сайту потрібно знати й враховувати особливості стилістики вихідних і одержуваних текстів, а також такі параметри, як доступність, простота й лаконічність викладу інформації. Таким чином, переклад, або локалізація сайту містить у собі [4, с. 1]:

- Переклад сторінок сайту й адаптація інформації з урахуванням специфіки ринку й національного менталітету;
- Переклад програмних модулів сайту;
- Адаптація графічного інтерфейсу й коду сайту – меню, кнопок, елементів коду, призначених для пошукових машин;
- Оптимізація сайту під національні пошукові системи;
- Збірка, тестування й налагодження локалізованого сайту;
- Реєстрація в іноземних пошукових системах і довідниках.

Отже, розглянемо основні особливості перекладу веб-сайтів на прикладі офіційних сайтів деяких авіакомпаній:

1. В процесі перекладу меню сайту виділяється тенденція використання трансформації смислового розвитку для більш чіткого розуміння іноземними користувачами інформації, наданої для ознайомлення. Для більш яскравого уявлення проілюструємо це твердження прикладами

- *Акції – special offers;*
- *Рейси та авіаквитки – flights and bookings;*
- *Корисна інформація – useful notes;*
- *Новини і пропозиції – news and specials* [6, с. 1].
- *Краща пропозиція – best price;*
- *Загальна інформація – company profile* [9, с. 1].
- *Розклад – flight schedule* [7, с. 1].
- *Послуги під час подорожі – travel services* [9, с. 1].

2. Нами була зафіксована тенденція до застосування аналітичного способу вираження змісту українською мовою, і синтетичної його передачі англійською.

- *Для корпоративних клієнтів – corporate offer* [6, с. 1].
- *Програма для корпоративних клієнтів – corporate travel programme* [8, с. 1].

У цьому випадку сполучення слів «корпоративний клієнт» передається одним англійським словом «corporate» з метою спрощення і доступності для іноземних клієнтів. Так само як і переклад словосполучення з прийменником для кластерних словосполучень.

3. Варто відзначити використання під час перекладу присвійних займенників замість назви компанії, установи чи програми англійською мовою та при звертанні до користувача.

- *Повітряний парк «Аеросвіт» – our fleet* [6, с. 1].
- *Які переваги мають учасники Панорама клубу? – What are your benefits as a Panorama club member?* [8, с. 1].

4. Інколи досить вдалі слогани, написані англійською мовою, неможливо передати українською настільки ж вдало, тому спостерігається в перекладі лише передача основного змісту висловлювання. Це відбувається через відсутність в українській мові не тільки прямих, але й подібних аналогів. Наприклад:

- *Wizzit Poland – перельоти в Польщу* [9, с. 1].
- *Choose us, fly with us, stay with us – приєднуйтесь* [8, с. 1].

У першому прикладі був використаний стилістичний прийом каламбуру, коли англійське слово «visit» було трансформоване у «wizzit» з використанням елементу назви відповідної компанії WizzAir.

5. Ще однією рисою лінгвокультурної адаптації під час перекладу є передача україномовних питальних висловлювань стверджувальними англійською мовою.

- *Як дістатися до аеропорту – Getting to the airport* [6, с. 1].

6. Загальною тенденцією перекладу веб-сайтів авіакомпаній є передача одного з розділу меню під назвою «запитання» англійською аббревіатурою FAQ (frequently asked questions), яка знайома всім англомовним користувачам.

Література:

1. Иванова Е.В. Лингвистические особенности электронного текста. – Режим доступу: <http://www.conference.kemsu.ru/conf/aprel2007/>.
2. Особенности перевода и локализации веб-сайтов. – Режим доступу: http://www.into-russian.ru/articles/perevod_i_lokalizaciya_saitov.htm.
3. Перевод сайтов. Что отличает перевод веб-сайтов от других видов перевода? – Режим доступу: <http://www.norma-tm.ru/webtrans.htm>.
4. Переклад та локалізація веб-сайтів. – Режим доступу: <http://www.april.com.ua/ua/web.htm>
5. Crystal David. Keypadshorthand. – Режим доступу: <http://www.davidcrystal.com>.
6. Офіційний сайт авіакомпанії «Аеросвіт». – Режим доступу: <http://www.aerosvit.com>.
7. Офіційний сайт авіакомпанії «Дніпроавіа» – Режим доступу: <http://www.dniproavia.com>.
8. Офіційний сайт авіакомпанії «Міжнародні Авіалінії України» – Режим доступу: <http://www.flyuia.com/ua/main>.
9. Офіційний сайт авіакомпанії «Wizz Air» – Режим доступу: <http://www.wizzair.com>.

Науковий керівник: старший викладач, О.М. Журавльова

Галина Ягелович
(Київ)

СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗМІВ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ УКРАЇНСЬКОЮ

Характерною рисою розвитку сучасної науки є остаточне набуття англійською мовою статусу мови світової науково-технічної літератури. Внаслідок цього переклад науково-технічної літератури з англійської українською мовою вимагає від перекладача-спеціаліста високого рівня професійної майстерності, обумовленого в тому числі знанням лексичних, граматичних та стилістичних особливостей науково-технічних текстів. Знання лексичних особливостей науково-технічної літератури є необхідною умовою, оскільки під час перекладу поруч з інтернаціональними словами, що певною мірою є помічниками перекладача, доволі часто трапляються провокуючі фактори тексту джерела, якими є «фальшиві друзі перекладача».

До дослідження цієї проблематики зверталися такі вчені-лінгвісти, як Л. С. Бархударов, В. В. Виноградов, В. М. Комісаров та ін. Існує достатня кількість досліджень щодо термінології для класифікації згаданого лексичного явища, проте вчені не дійшли єдиної згоди стосовно адекватного відтворення інтернаціоналізмів та псевдоінтернаціоналізмів у перекладі, що і обумовлює актуальність нашого дослідження.

Мета цього дослідження полягає в тому, щоб дослідити типи інтернаціоналізмів та здійснити аналіз способів перекладу інтернаціоналізмів з англійської мови українською.

Зазначена мета потребує вирішення таких **завдань**:

1. дібрати приклади;
2. проаналізувати види інтернаціоналізмів;
3. визначити шляхи та способи досягнення адекватності у перекладі.

Інтернаціоналізм – слова або сполуки, що існують у багатьох мовах з однаковими значеннями, хоч оформлені згідно із закономірностями певних мов [1].

Щодо перекладу інтернаціоналізмів, І. В. Корунець виділяє такі способи: буквений переклад (транслітерація), транскрибування, практичне транскрибування, описовий переклад та переклад шляхом заміни інтернаціоналізмів синонімами.

Зупинимося спочатку на передачі інтернаціоналізмів за допомогою транслітерації. Мовна форма усіх складових частин інтернаціоналізмів значно частіше передається в тих словах, що походять із мови, чия орфографічна система основана на фонетичних законах. Переклад шляхом транслітерації не слід вважати механічним заміщенням кожної літери слова мовою джерела відповідною літерою мови перекладу. У багатьох випадках літера може додаватись, або випускатись, якщо вона не повністю відповідає звуковій або орфографічній системі мови перекладу.

Багато інтернаціоналізмів можна адекватно передати мовою перекладу на основі їх звукової форми. Такий спосіб перекладу, що називають транскрибуванням, забезпечує передачу лексичного значення багатьох інтернаціоналізмів, які походять з англійської, французької та деяких інших мов, в основу орфографічної системи яких покладено історичний або етимологічний принцип.

Усі мови запозичують інтернаціоналізми згідно з власними історично встановленими традиціями. У результаті кожен інтернаціоналізм, з якої б мови він не походив і незалежно від мови джерела, з якої його перекладають, матиме одну й ту саму мовну форму та будову в мові перекладу. Отже, маємо справу з практичним транскрибуванням.

Значення багатьох інтернаціоналізмів неможливо передати одним словом, тому в такому випадку застосовують описовий переклад. У деяких випадках інтернаціоналізми мови джерела в процесі перекладу можна замінити синонімами мови перекладу.

Переклад інтернаціоналізмів, що є складними словами виконують згідно з мовною формою та будовою їх складових елементів [2].

Наведемо кілька прикладів, щоб наочно продемонструвати особливості передачі інтернаціоналізмів засобами української мови:

*Around the turn of the century steel producers began using furnaces that could make steel from leftover scrap instead of using **traditional** raw material alone* [3]. – На початку століття виробники сталі почали використовувати печі, за допомогою яких сталь можна виплавляти із скрапу, а не тільки з **традиційної** сировини [4]. У перекладі повний інтернаціоналізм *traditional* передали за допомогою українського відповідника *традиційний*. Робимо висновок, що перекладач вдався до калькування.

*As the resistance of the **meter** is a fixed quantity, the current in accordance with Ohm's Law is proportional to the voltage* [3]. – Оскільки опір даного **вимірювального приладу** є величина постійна, то, за законом Ома, сила струму пропорційна напрузі [4]. У перекладі частковий інтернаціоналізм *meter* передали за допомогою українського відповідника *вимірювальний прилад*. Робимо висновок, що перекладач вдався до наближеного перекладу.

*The furnace can hold five slabs 26.7 **metres** long* [3]. – Піч вміщає п'ять слябів довжиною 26,7 **метрів** [4]. У перекладі частковий інтернаціоналізм *metre* передали за допомогою українського відповідника метр. Робимо висновок, що перекладач вдався до транслітерації.

*The blast furnace has been the **principal** unit for the production of hot metal from iron ore for over 600 years* [3]. – Більше 600 років доменна піч є **основним** агрегатом для виробництва рідкого металу із залізної руди [4]. У перекладі частковий інтернаціоналізм *principal* передали за допомогою українського відповідника *основний*. Робимо висновок, що перекладач вдався до синонімічної заміни.

*We may say in general that the energy possessed by an isolated body or a system of bodies is constant, that energy can neither be created nor destroyed and this fact is the **principle** of energy* [3]. – В цілому можна сказати, що енергія ідеального тіла чи системи тіл є величина постійна; **Закон** збереження енергії стверджує, що її неможливо створити й знищити [4]. У перекладі частковий інтернаціоналізм *principle* передали за допомогою українського відповідника *закон*. Робимо висновок, що перекладач вдався до синонімічної заміни.

*A **special** form of malleable iron, containing virtually no carbon, is known as white heart malleable iron* [3]. – **Особливий** тип ковкого чавуну, який майже не містить вуглецю, називають білосерцевим ковким чавуном [4]. У перекладі частковий інтернаціоналізм *special* передали за допомогою українського відповідника *особливий*. Робимо висновок, що перекладач вдався до синонімічної заміни.

*Power may be considered as the movement of a **specific** weight at a **specific** distance in a **specific** amount of time* [3]. – Потужністю можна назвати пересування тіла **певної** маси на певну відстань за певний проміжок часу

[4]. У перекладі частковий інтернаціоналізм *specific* передали за допомогою українського відповідника *певний*. Робимо висновок, що перекладач вдався до синонімічної заміни.

Наслідком неуважного ставлення до перекладу “фальшивих друзів” перекладача може бути невиправдане семантичне калькування, порушення норм лексичної сполучуваності, стилістична неадекватність при перекладі на рідну мову та перекручення значення слова, що перекладається. Це твердження може проілюструвати такий приклад:

Variable geometry wings constituted the main feature of the MIG-23, which appeared in 1967 and could attain Mach 3 [3].

Цей термін має такі словникові варіантні відповідники: 1) *геометрія*, 2) *конфігурація*, *форма*, 3) *формат*, 4) *(геометричні) розміри*, 5) *параметри технології*. Тематика тексту, в якому вжито термін, - будова літака МІГ-23, зміст речення стосується побудови крила літака, аналіз семантики лексичних елементів речення свідчить про те, що йдеться про особливості будови крила, а остаточно допомагає визначити значення цього терміну його лівостороння сполучуваність з терміном *variable* – *змінний*. Отже, спираючись на аналіз контекстуальних показників терміну *geometry*, доходимо висновку, що він має значення *конфігурація*. Тоді переклад наведеного речення буде таким:

Головною особливістю літака МІГ-23, що з'явився в 1967 році і міг розвинути швидкість 3 махи, були крила змінної конфігурації [4]. У перекладі частковий інтернаціоналізм *geometry* передали за допомогою українського відповідника *конфігурація*. Робимо висновок, що перекладач вдався до синонімічної заміни.

У результаті проведеного дослідження доходимо висновку, що основними способами передачі інтернаціоналізмів та псевдоінтернаціоналізмів засобами української мови є наближений переклад, транслітерація та синонімічна заміна. Труднощі складають часткові інтернаціоналізми і псевдоінтернаціоналізми, що не мають подібних значень, оскільки вони численніші, можуть бути прийняті за справжні інтернаціоналізми і перекладені невірно.

Література:

1. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / Олена Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – С. 188
2. Корунець І.В. Теорія і практика перекладу (англійською і українською мовою). – К.: Вища школа, 1998. – 175 с.
3. http://books.google.com.ua/books/about/Resource_environmental_profile_analysis
4. http://www.boell.de/download/oecologie/ukr_nip2.pdf

Науковий керівник:

старший викладач Семигінівська Т.Г.

СЕКЦІЯ: ФІЛОСОФІЯ

Галина Паламарчук

(Одеса)

ПІЗНАВАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЛЮДИНИ ЯК ЧАСТИНА ЕМОЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ

В освіті вже з античної форми подавалась філософська культура, як загальна канва, загальна схема для роздумів відносно виховання в цілому.

В контексті цієї ідеї культура може бути інтерпретована, як сукупність досягнень людського суспільства в змісті колективного пізнання мистецтва (інтегративно), науки (диференційовано) та техніки (вибірково).

Культурна людина може бути інтерпретована як людина, що знаходиться на високому рівні культури, тобто яка відповідає її рівню в сенсі дієвого пізнання. Ця схема вміщує багато елементів, які не застаріли і сьогодні, хоч в наш час зміст поняття виховання більш різноманітний, ніж у давніх греків. Це поняття вміщує дві нерозривно пов'язані між собою сторони одного цілого – особистість, як члена суспільства й особистість, як мікрокосм, як *світ індивідуального мислення*, почуттів, бажань.

Парадокс розвитку особистості складається з того, що він має тенденцію закінчуватись при досягненні високого рівня компетентності, коли особистість набуває добре сформовану систему навиків, яка дозволяє її автоматично справлятися з повсякденними завданнями в межах прийнятих нею норм. Механізм творчої поведінки вмикається в тих випадках, коли які-небудь сторони власної діяльності перестають, за думкою особистості, відповідати тим зразкам, які вона прийняла в якості норми. Це може відбуватися при збереженні звичайних обставин оточення і зростання вимог до себе, або в тих випадках, коли зміна зовнішньої середовища примушує людину подивитись по новому на свої норми (людина і людина – це одна норма, людина і машина – інша норма поведінки). Особистість зазнає при цьому стан, який можна назвати кризою компетентності (що й являється поштовхом до розвитку особистості).

В наш час зміст поняття виховання багато в чому спирається на так званий імаго (латиною – образ, вигляд) – розвиток досконально орієнтований по стадіям індивідуального розвитку, так як це проходить й в біологічному змісті. Але особистість може розвиватись тільки в культурі того чи іншого покоління. Тільки при наявності свідомості, постійності можлива культурна творчість. При умові панування тільки одної «змінності» не має культури, не має «духовності». В рамках одного покоління вся культура сприймається, як ціле. Між іншим, багато залежить від ціннісних орієнтирів особистості, а також від рівня творчого потенціалу. Творчо обдарована людина в своїй діяльності орієнтується не тільки на елементарно загальнопоширену норму, але й на ідеал. В діяльності творчих людей стереотипи не складаються в жорстку систему.

В умовах оновлення нашого суспільства назріла необхідність у трансформації сучасного знання, покликаною бути теоретичною основою соціальних перетворень. Якщо початок XX ст. був позначений зміною наукової парадигми, то його кінець з властивими йому бурхливими змінами в галузі науки й техніки порушив перед теоретичною думкою питання про актуальність її революційних перетворень. Основою зазначених змін у суспільствознавстві має стати соціальний досвід — такий елемент спеціально наукового знання, який пов'язує практику та емпіричний ступінь пізнання. Отже, досвід фіксує такий бік людської діяльності, як навички, вміння, уявлення, відношення (цінності, інтереси, потреби тощо). Не дійсність як така постає джерелом знання, а здобутий у практиці досвід. Ґрунтовною особливістю соціального знання було однозначно детерміністське бачення історії, аналогічне науковій моделі XIX століття, в якій віддавалася перевага прямолінійному розвитку. Адже це відповідало фізичним та біологічним уявленням того часу. Отже, потреба в трансформації картини суспільства була пов'язана з виникненням теорій систем, котрі само організуються та само управляються й котрі доповнили еволюційну модель суспільства стохастичною, ймовірною, саморегулюючою моделлю.

Іншим фактором перегляду суспільної теорії постала необхідність подолання вузько дисциплінарного підходу. Різноманітність соціальної практики та соціального досвіду полягає в тому, що вони є переплетенням різноманітних видів соціальної діяльності (політичної, виробничої, споживчої, духовної) та соціальних відношень. Адекватне пізнання соціального досвіду та його теоретичного відображення можливе лише в умовах міждисциплінарного

синтезу суспільних наук. Відтак більшість дисциплін, що утворюють наукову структуру соціального знання, мають дедуктивний, аксіоматичний характер. Насамперед це стосується суспільних теорій — економіки, соціології, філософії, а також кібернетики, інформатики, загальної теорії систем тощо. Потреба суспільства, що розвивається, опинилася в суперечності з нормативним, однозначно детерміністським тлумаченням категорій і законів філософії, які складають загальну методологію управління. В недалекому минулому догматичний зміст цих наук відокремлював їх від практики. Суспільство поставало гомогенною, центрованою системою, позбавленою випадковості в своєму розвитку й орієнтованою на безперервний приріст кількісних пропорцій, виконання ієрархічно розміщених управлінських рішень. Людина була тут лише одним із факторів суспільного розвитку.

Мотивованість людської поведінки надає соціальним системам стохастичного, ймовірного характеру. Якісна різноманітність включених у суспільство підсистем робить соціальну поведінку важко передбачуваною, такою, що нелінійно розвивається під впливом власних внутрішніх регуляторів. Сукупність об'єктів, що входить до поля зору соціальної науки, підлягає дії різноманітних законів. Частина цих законів має загальний характер і може бути краще досягнутою в категоріях більш загальних наук. Водночас інша частина законів є специфічною саме для зазначеної сфери людської діяльності.

Наприклад, такі фундаментальні поняття й категорії управління виробництвом, як принцип ієрархічної побудови організаційних структур, принцип управління за відхиленням, принцип управління на основі зворотного зв'язку, безпосередньо впливають із кібернетики або із загальної теорії систем. Поняття та категорії філософії, соціології використовуються соціальною теорією, коли вона формулює загальні тенденції та цілі розвитку народного господарства, принципи планування, стимулювання, організації виробництва.

Деякі аспекти теорії інформації використовуються при дослідженні процесів прийняття управлінських рішень, при аналізі комунікацій. Багато суперечностей управління виробничою підсистемою суспільства виступають наслідком методологічної розрізненості наук. Це знаходить своє відображення в тому, що виробничі, організаційно-технічні та соціальні відношення в структурі економіки не відповідають одне одному. Суттєво те, що знання про суспільні процеси містять у собі не тільки елементи соціальних та кібернетичних (інформаційних) наук, а й формують таке нове знання, яке не зводиться до жодної з наукових дисциплін формування. Наприклад, формально-логічний ефект генерації нового знання (теорема А. М. Мальцева) доводить існування цього знання у вигляді моделі для всієї нескінченної множини суджень, якщо існують моделі для будь-якої скінченної підмножини цих суджень [1].

Проте розглянемо досвід економічної діяльності. У вступі до книги відомих американських економістів та політиків «Майбутнє, бізнесу» М. Вейс зазначав, що планування стосується не лише бізнесу, не лише сучасної епохи. Люди завжди зверталися до досвіду, шукаючи причини. Здоровий глузд був і залишається важливою частиною інтелектуального базису передбачення [2].

Дескриптивні теорії постійно використовують тимчасові наукові положення та факти, які згодом уточнюються, розвиваються, ускладнюються. Суттєво те, що соціальні експерименти не підтверджують і не доводять теорії, а лише апробують її, здійснюючи первісний аналіз. Адекватною визнається та теорія чи гіпотеза, яка витримує неодноразову перевірку, хоча й може бути спростована новим випробуванням. Соціальний експеримент повинен мати валідність, котра позначається такими вимогами, як якість, репродуктивність, стійкість, адекватність відтворення. На нашу думку, близьке розуміння природи експеримента в управлінні виробництвом властиве Г. П. Щедровицькому, І. С. Ладенко, Ф. М. Бородкіну, В. Ф. Комарову.

Логічною основою наукового синтезу мають стати засоби аналогії або модельної екстраполяції. За допомогою аналогії порівнюються споріднені сторони теорій, що вивчають суспільство в його різних аспектах, але як цілісну систему. Синтезуючий підхід відображає об'єктивну єдність підсистем. Наприклад, технологічну організацію ізоморфно відображає організація людей і структура економічних зв'язків (планування, стимулювання, управління).

Базою подібності може бути й спільність законів, належність процесів до однієї й тієї ж форми руху. Економічні та соціальні явища підпорядковуються головному соціологічному закону розвитку суспільства, що охоплює в «знятому» вигляді й технологічний процес як складову частину способу виробництва.

Взаємопроникнення дисциплін — необхідна умова реалізації теорією її прикладної функції. Опис та вивчення соціального досвіду, визначення та прийняття управлінських рішень слід збагачувати таким міждисциплінарним запозиченням способів принципів та категорій, які відкривають нові аспекти, утворюють простір для евристичного

пошуку, переходу на якісно новий рівень мислення. Внаслідок цього складаються умови для запровадження нового рівня управління. Рух і трансформація знання мають відображати соціальний досвід і шлях його вивчення та опису спеціальними теоріями, на рівні яких може здійснюватися міждисциплінарний синтез концепцій і засобів дослідження. Отже, відображені в законах і категоріях соціальні факти збагатять філософські, соціологічні та економічні теорії, примусять їх по-новому тлумачити закони функціонування суспільства, причини тих чи інших соціальних явищ.

Література:

1. Канторович Л. В., Плиско В. Е. Системные идеи в математике // Философско- методологические основания системных исследований: системный анализ и системное моделирование. М., 1983.
2. Кэмпбелл Д. Модели эксперимента в социальной психологии и прикладных исследованиях. М., 1980.

Наталія Шакур
(Чернівці)

СОЦІОКУЛЬТУРНІ ВИМІРИ ЛЮДСЬКОЇ ЕКЗИСТЕНЦІЇ В КОНТЕКСТІ ВІТЧИЗНЯНОЇ ФІЛОСОФІЇ

Зміна парадигми людської діяльності, пов'язана із трансформацією суспільних реалій в умовах глобалізаційних викликів, загострює питання соціокультурного буття людини, актуалізує необхідність осмислення специфіки її соціокультурного становлення та спонукає до пошуків нових способів морального й фізичного самовдосконалення особистості. У світлі глобалізації філософські питання соціокультурної визначеності набувають першорядного значення, адже їх постановка в сучасному українському суспільстві зумовлюється потребою переосмислення статусу людини в системі національної та світової культури.

Проблема соціокультурного буття людини належить до засадничих в західноєвропейській та українській світоглядно-філософській традиції, однак безпосередньо у центр філософських пошуків в Україні, як і у Європі, вона виходить із середини XIX ст. Плідні спроби філософського обґрунтування існування людини у соціокультурному середовищі здійснили М.Костомаров, П.Куліш, О.Потебня, П.Юркевич, М.Драгоманов, В.Винниченко та ін.

Систематичне звернення до питань соціокультурної визначеності людини у вітчизняній філософській традиції, пов'язане з радикальним переглядом одномірного осмислення людини – як носія свідомості чи суспільних відносин – започатковується внаслідок антропологічного повороту в 60-х роках XX ст. Саме тоді зусиллями вітчизняних вчених – В.Шинкарука, І.Бичка, С.Кримського, М.Поповича, В.Нічик, Г.Горак, В.Горського – на передній план філософування виходять проблеми людини, її самоствердження, способи її включення в соціокультурний процес.

Стрижнем проблеми соціокультурної визначеності людини є відношення «людина-суспільство». Проте проблема ця багатогранна, адже включає в себе різні аспекти людського буття у соціумі. Від свого народження людина, наділена природно-унікальним, одразу вступає у взаємодію із соціальним. Вона занурюється у соціокультурне існування, адже, як істота суспільна, належить до певної національної спільноти, історико-культурного (сімейного, мовного, освітнього тощо) середовища. Соціокультурний вимір людської екзистенції включає в себе також і способи соціокультурного буття. Йдеться про освіту, як спосіб самовдосконалення та самореалізації людини, та культуру, як спосіб долучення до суспільних надбань спільноти, в якій зростає людина.

Без осмислення означених питань неможливі пошуки нової парадигми соціально-економічного, політичного та соціокультурного розвитку, яка б відповідала реаліям становлення постіндустріального суспільства. Тому особливої цінності набуває досвід осмислення проблеми соціокультурної визначеності людини, напрацьований вітчизняними мислителями.

Справжній сплеск антропологічної проблематики в Україні починається від середини XIX ст.. і супроводжується активними пошуками вітчизняних дослідників філософсько-методологічних стратегій, які б дозволили перейти на новий рівень пізнання тієї суспільно-політичної ситуації, що склалася в XIX ст., а також місця і

ролі в ній людини. Це був час, коли загострилися питання буття української людини в українській і світовій культурі, актуалізувалися пошуки способів та шляхів її визначеності, посилилась увага до питань освіти і культури як способів соціокультурної її самореалізації. Причому пошуки в цьому напрямку здійснювалися як внаслідок урахування власної соціокультурної традиції, так і безпосередньо завдяки переосмисленню надбань західноєвропейської філософської думки.

Загалом, в українській філософії людина розглядалась як істота природна, так і громадська. Проте тлумачення питань соціокультурної визначеності в Україні мало свою специфіку, адже під потребами соціокультурного змісту розумілись, насамперед, прагнення людини до самостворення, самовдосконалення, самореалізації, свободи тощо. Водночас, цілком в дусі загальноєвропейської соціокультурної ситуації XVIII – XIX ст., котра характеризувалася підвищенням інтересу до пізнання походження та специфіки становлення кожної нації, в Україні вже перша половина XIX ст. позначилася піднесенням ідеї народності. Особливого звучання вона набула у зв'язку з визвольними змаганнями українського народу за право на самовизначення і потребою звільнення від колоніального гніту. Відтак, інтерпретація соціокультурно визначеної людини з XIX ст.. здійснюється переважно в етноцентричному плані. Осердям пошуків українських мислителів стають питання буття людини в контексті національної та світової культури.

Водночас у творах вітчизняних мислителів початку XX ст. висловлюється переконання в тому, кожна людина – це творча особистість, яка в процесі життя набуває унікального досвіду соціальних взаємодій. Людина, таким чином, розглядається в плюралістичному плані, крізь призму визнання багатоманітності та різноплановості проявів її буття, а тому заперечується можливість досягнення людини в якійсь одній визначеності (наприклад, як носія свідомості чи носія суспільних відносин).

Соціокультурна визначеність людини, на думку вітчизняних філософів, можлива як взаємний обмін, внаслідок якого відбувається взаємне збагачення думками, знаннями, почуттями. Соціокультурну реалізацію мислиться як задоволення людиною духовних потреб, а не матеріальних, адже саме культура виступає рушійним способом становлення людини.

Таким чином, вітчизняні мислителі XIX – початку XX ст. розробляли ідеї соціокультурної визначеності людини з урахуванням національного контексту. Подальший аналіз цих ідей, в т.ч. і способів соціокультурного буття, як вимірів людської екзистенції, на наш погляд, сприятиме вирішенню сучасних світоглядно-методологічних завдань визначення орієнтації людини в українському суспільстві.

Шановні викладачі, аспіранти, студенти!
Державний вищий навчальний заклад
«Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»,
молодіжна громадська організація «Незалежна асоціація молоді»,
студентське наукове товариство історичного факультету
«Комітет дослідження історії та сучасності»

Інформують Вас, що 28-30 квітня 2012 р. буде проводитися IV Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Український науково-інтелектуальний простір: реалії та перспективи розвитку».

Планується робота за секціями:

I. БІОЛОГІЧНІ НАУКИ

1. Систематика та географія вищих рослин.
2. Структурна ботаніка та біохімія рослин.
3. Мікологія та альгологія.
4. Ресурсоведення та інтродукція рослин.
5. Молекулярна біологія мікробіологія.
6. Зоологія.
7. Фізіологія людини та тварин.
8. Біохімія та біофізика.
9. Генетика та цитологія.
10. Біоінженерія та біоінформатика.

II. ГЕОГРАФІЯ ТА ГЕОЛОГІЯ

1. Регіоноведення і регіональна організація суспільства.
2. Спостереження, аналіз та прогноз метеорологічних умов.
3. Гідрологія та водні ресурси.
4. Біогеографія, біоресурсоведення, біорізноманітність.
5. Картографія та геоінформатика.
6. Природокористування та екологічний моніторинг.
7. Техніка та технологія геологорозвідувальних робіт.
8. Ґрунтознавство.
9. Економічна географія.

III. ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ

1. Підвищення ролі державного службовця на сучасному етапі розвитку суспільства.
2. Сучасні технології управління.
3. Взаємодія різних гілок влади.
4. Підготовка державних службовців.

IV. ЕКОЛОГІЯ

1. Стан біосфери та його вплив на здоров'я людей.
2. Екологічні та метеорологічні проблеми великих міст і промислових зон.
3. Радіаційна безпека та соціально-екологічні проблеми.
4. Промислова екологія і медицина праці.
5. Проблеми екологічного виховання молоді.
6. Екологічний моніторинг.

V. ЕКОНОМІКА

1. Банки та банківська система.
2. Зовнішньоекономічна діяльність.
3. Фінансові відносини.
4. Інвестиційна діяльність та фондові ринки.
5. Управління трудовими ресурсами.
6. Маркетинг та менеджмент.
7. Облік та аудит.
8. Математичні методи в економіці.
9. Економіка промисловості.
10. Економіка підприємства.
11. Логістика.
12. Економіка АПК.
13. Регіональна економіка.
14. Економічна теорія.
15. Державне регулювання економікою.
16. Макроекономіка.

VI. ІСТОРІЯ

1. Історія України.
2. Загальна історія.
3. Історія науки і техніки.
4. Етнографія.
5. Усна історія.

VII. МАТЕМАТИКА

1. Диференціальні та інтегральні рівняння.
2. Перспективи систем інформатики.
3. Теорія ймовірностей та математична статистика.
4. Прикладна математика.
5. Математичне моделювання.

VII. МИСТЕЦТВО

1. Музичне мистецтво.
2. Мистецтво танцю.
3. Театральне мистецтво.
4. Фото і кіномистецтво.
5. Мистецтво дизайну.

XIX. ПЕДАГОГІКА

1. Дистанційна освіта у вищій школі.
2. Проблеми підготовки фахівців.
3. Методичні основи виховного процесу.
4. Стратегічні напрями реформування системи освіти.
5. Сучасні методи викладання.
6. Соціальна педагогіка.

X. ПОЛІТОЛОГІЯ

1. Вибірчі технології.
2. Проблеми інтеграції України у світове співтовариство.
3. Відносини України з НАТО.
4. Відносини України з країнами СНД.

XI. ПРАВО

1. Історія держави та права.
2. Адміністративне і фінансове право.
3. Охорона авторських прав.
4. Трудове право та право соціального забезпечення.
5. Карне право та кримінологія.
6. Боротьба з економічними злочинами.
7. Екологічне, земельне та аграрне право.
8. Конституційне право.
9. Цивільне право.
10. Господарське право.
11. Криміналістика та судова медицина.
12. Підприємницьке та банківське право.
13. Кримінально-процесуальне право.

XII. ПСИХОЛОГІЯ

1. Місце психолога на виробництві.
2. Форми роботи психолога-практика.
3. Сучасні тенденції в методології психологічних досліджень.
4. Психологія тероризму.
5. Психолого-виховні проблеми розвитку особистості в сучасних умовах.
6. Клінічна психологія.
7. Загальна психологія.
8. Педагогічна психологія.
9. Психологія розвитку.
10. Психологія праці.
11. Психофізіологія.
12. Соціальна психологія.

XIII. СОЦІОЛОГІЯ

1. Кадровий менеджмент.
2. Сучасні технології соціального опитування.

XIV. СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

1. Комп'ютерна інженерія.
2. Обчислювальна техніка та програмування.
3. Програмне забезпечення.
4. Інформаційна безпека.

XV. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ТА ПРОФЕСІЙНИЙ СПОРТ

1. Фізична культура і спорт: проблеми дослідження, пропозиції.
2. Розвиток фізкультури і спорту в сучасних умовах.

XVI. ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

1. Методика викладання мови та літератури.
2. Риторика і стилістика.
3. Теоретичні та методологічні проблеми дослідження мови.
4. Синтаксис: структура, семантика, функція.
5. Методи та прийоми контролю рівня володіння іноземною мовою.
6. Актуальні проблеми перекладу.
7. Мова, мовлення, мовна комунікація.
8. Українська мова та література.
9. Російська мова і література.
10. Етно-, соціо- та психолінгвістика.

XVII. ФІЛОСОФІЯ

1. Філософія літератури та мистецтва.
2. Соціальна філософія.
3. Історія філософії.
4. Філософія культури.
5. Філософія релігії.
6. Філософія науки.

Оргкомітет конференції планує розміщувати доповіді на Web-сторінці за адресою: <http://www.neasmo.org.ua> (розділ «Інтернет-конференції»).

За результатами конференції буде виданий збірник матеріалів.

Робочі мови конференції – українська, російська, англійська.
Останній термін подання статей – 25 квітня 2012 р. (включно).

Вартість участі в конференції та розміщення статті в електронному збірнику складає:

оргвнесок – 50 грн.

1 сторінка формату А4 – 20 грн.,

мінімальний об'єм статті – 5 сторінок.

Кошти перераховуються на рахунок:

Р/р: 26007007081001

«Філія ВАТ КБ «Надра» Київське РУ»

ВАТ МФО 320564

Одержувач: МГО «Незалежна асоціація молоді».

Ідентифікаційний код за ЄДРПОУ – 26426765.

Призначення платежу: благодійний внесок на проведення конференції, П.І.П. автора статті.

Або на картку Приват банку 4627 0817 2749 0885 (одержувач – **Бобровнік Юрій Вікторович**) та відправити SMS-підтвердження про оплату на моб. 097 923 16 58 (у повідомленні вказати прізвище учасника конференції).

ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

ПІБ автора
за зразком: **Іван Петренко**
(Київ)

Секція, підсекція за зразком: **(ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ**
Методика викладання мови та літератури)

Назва статті (ВЕЛИКИМИ ЛІТЕРАМИ)

Текст статті

(посилання на літературу по тексту у квадратних дужках за зразком [1, с. 23])

Література:

1. Коцур В.П. Історія середніх віків: [у 2-х т.]. – Т.1. Раннє середньовіччя: курс лекцій. / В.П. Коцур, В.О. Балух. – Чернівці: Наші книги, 2009. – 496 с.
2. Пангелов Б.П. Організація і проведення туристсько-краєзнавчих подорожей: навч. посіб. / Б.П. Пангелов. – К.: Академвидав, 2010. – 248 с.

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, Петренко Іван Петрович

Увага!

Після літератури (у правому куті вказується науковий керівник (для студентів та аспірантів)) подаються **відомості про авторів** (П.І.П. (повністю) домашня адреса, код міста, телефон, E-mail, місце роботи або навчання, посада, вчене звання, науковий ступінь).

До участі у конференції приймаються статті **обсягом від 5 до 10 сторінок** набраних у редакторі WORD у вигляді комп'ютерного файлу з розширенням *.doc. Шрифт Times New Roman 14. Міжрядковий інтервал 1,5. Поля з усіх сторін 20 мм. Матеріали на конференцію приймаються електронною поштою за адресою: **neasmo@gmail.com (тема повідомлення: 28-30 квітня 2012 р.)** або на CD-дисках (**дискети не приймаються**) із додаванням друкованих матеріалів + відскановану копію або ксерокс квитанції про сплату оргвнеску. У разі відправки коштів оргвнеску на картку Приват банку ксерокопія квитанції не надсилається (достатньо відправити **SMS-підтвердження**).

Увага! У разі відправки статті та квитанції про оплату оргвнеску електронною поштою, надсилати друковані матеріали Укрпоштою не потрібно!

На одну наукову працю надсилається 1 (один) збірник матеріалів конференції на адресу, вказану у відомостях про автора. Для отримання додаткових екземплярів збірника матеріалів необхідно сплатити їх вартість у розмірі 50 грн. за кожний додатковий примірник. Прохання додаткові примірники замовляти завчасно, вказавши про це у квитанції, що надсилається.

Збірники матеріалів надсилаються на вказану адресу через три тижні після закінчення конференції.

Адреса оргкомітету:

08401, Київська обл. м. Переяслав-Хмельницький, вул. Сухомлинського, 32, кім. 108.

Контактна особа: Бобровнік Юрій Вікторович

Контактні телефони: 8 (097) 923 16 58

E-mail: neasmo@gmail.com

Координатор у ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький педагогічний університет імені Григорія Сковороди» – Кикоть Сергій Миколайович

Тел. 8 097 625 80 83

УВАГА! Роботи з малюнками та таблицями приймаються лише у тому разі, якщо вони подані у форматі JPEG окремим файлом.

РОБОТИ ОБ'ЄМОМ МЕНШЕ 5 сторінок НЕ ПРИЙМАЮТЬСЯ!

ТЕКСТИ, НАБРАНІ МІЖРЯДКОВИМ ІНТЕРВАЛОМ 1,0 НЕ ПРИЙМАЮТЬСЯ!!!

З результатами та форматом проведення подібних конференцій можна ознайомитися за адресою:

<http://conferences.neasmo.org.ua/>

Шановні викладачі, аспіранти, студенти!
Державний вищий навчальний заклад
«Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»,
молодіжна громадська організація «Незалежна асоціація молоді»,
студентське наукове товариство історичного факультету
«Комітет дослідження історії та сучасності»

Інформують Вас, що з 26 до 28 травня 2012 р. проводиться II Міжнародна науково-практична інтернет-конференція
«Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД».

Планується робота за секціями:

I. БІОЛОГІЧНІ НАУКИ

1. Систематика та географія вищих рослин.
2. Структурна ботаніка та біохімія рослин.
3. Мікологія та альгологія.
4. Ресурсоведення та інтродукція рослин.
5. Молекулярна біологія мікробіологія.
6. Зоологія.
7. Фізіологія людини та тварин.
8. Біохімія та біофізика.
9. Генетика та цитологія.
10. Біоінженерія та біоінформатика.

II. ГЕОГРАФІЯ ТА ГЕОЛОГІЯ

1. Регіоноведення і регіональна організація суспільства.
2. Спостереження, аналіз та прогноз метеорологічних умов.
3. Гідрологія та водні ресурси.
4. Біогеографія, біоресурсоведення, біорізноманітність.
5. Картографія та геоінформатика.
6. Природокористування та екологічний моніторинг.
7. Техніка та технологія геологорозвідувальних робіт.
8. Ґрунтознавство.
9. Економічна географія.

III. ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ

1. Підвищення ролі державного службовця на сучасному етапі розвитку суспільства.
2. Сучасні технології управління.
3. Взаємодія різних гілок влади.
4. Підготовка державних службовців.

IV. ЕКОЛОГІЯ

1. Стан біосфери та його вплив на здоров'я людей.
2. Екологічні та метеорологічні проблеми великих міст і промислових зон.
3. Радіаційна безпека та соціально-екологічні проблеми.
4. Промислова екологія і медицина праці.
5. Проблеми екологічного виховання молоді.
6. Екологічний моніторинг.

V. ЕКОНОМІКА

1. Банки та банківська система.
2. Зовнішньоекономічна діяльність.
3. Фінансові відносини.
4. Інвестиційна діяльність та фондові ринки.
5. Управління трудовими ресурсами.
6. Маркетинг та менеджмент.
7. Облік та аудит.
8. Математичні методи в економіці.
9. Економіка промисловості.
10. Економіка підприємства.
11. Логістика.
12. Економіка АПК.
13. Регіональна економіка.
14. Економічна теорія.
15. Державне регулювання економікою.
16. Макроекономіка.

VI. ІСТОРІЯ

1. Історія України.
2. Загальна історія.
3. Історія науки і техніки.
4. Етнографія.
5. Усна історія.

VII. МАТЕМАТИКА

1. Диференціальні та інтегральні рівняння.
2. Перспективи систем інформатики.
3. Теорія ймовірностей та математична статистика.
4. Прикладна математика.
5. Математичне моделювання.

VII. МИСТЕЦТВО

1. Музичне мистецтво.
2. Мистецтво танцю.
3. Театральне мистецтво.
4. Фото і кіномистецтво.
5. Мистецтво дизайну.

XIX. ПЕДАГОГІКА

1. Дистанційна освіта у вищій школі.
2. Проблеми підготовки фахівців.
3. Методичні основи виховного процесу.
4. Стратегічні напрями реформування системи освіти.
5. Сучасні методи викладання.
6. Соціальна педагогіка.

X. ПОЛІТОЛОГІЯ

1. Вибірчі технології.
2. Проблеми інтеграції України у світове співтовариство.
3. Відносини України з НАТО.
4. Відносини України з країнами СНД.

XI. ПРАВО

1. Історія держави та права.
2. Адміністративне і фінансове право.
3. Охорона авторських прав.
4. Трудове право та право соціального забезпечення.
5. Карне право та кримінологія.
6. Боротьба з економічними злочинами.
7. Екологічне, земельне та аграрне право.
8. Конституційне право.
9. Цивільне право.
10. Господарське право.
11. Криміналістика та судова медицина.
12. Підприємницьке та банківське право.
13. Кримінально-процесуальне право.

XII. ПСИХОЛОГІЯ

1. Місце психолога на виробництві.
2. Форми роботи психолога-практика.
3. Сучасні тенденції в методології психологічних досліджень.
4. Психологія тероризму.
5. Психолого-виховні проблеми розвитку особистості в сучасних умовах.
6. Клінічна психологія.
7. Загальна психологія.
8. Педагогічна психологія.
9. Психологія розвитку.
10. Психологія праці.
11. Психофізіологія.
12. Соціальна психологія.

XIII. СОЦІОЛОГІЯ

1. Кадровий менеджмент.
2. Сучасні технології соціального опитування.

XIV. СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

1. Комп'ютерна інженерія.
2. Обчислювальна техніка та програмування.
3. Програмне забезпечення.
4. Інформаційна безпека.

XV. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ТА ПРОФЕСІЙНИЙ СПОРТ

1. Фізична культура і спорт: проблеми дослідження, пропозиції.
2. Розвиток фізкультури і спорту в сучасних умовах.

XVI. ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

1. Методика викладання мови та літератури.
2. Риторика і стилістика.
3. Теоретичні та методологічні проблеми дослідження мови.
4. Синтаксис: структура, семантика, функція.
5. Методи та прийоми контролю рівня володіння іноземною мовою.

6. Актуальні проблеми перекладу.

7. Мова, мовлення, мовна комунікація.

8. Українська мова та література.

9. Російська мова і література.

10. Етно-, соціо- та психолінгвістика.

XVII. ФІЛОСОФІЯ

1. Філософія літератури та мистецтва.
2. Соціальна філософія.
3. Історія філософії.
4. Філософія культури.
5. Філософія релігії.
6. Філософія науки.

Оргкомітет конференції планує розміщувати доповіді на Web-сторінці за адресою: <http://www.neasmo.org.ua> (розділ «Інтернет-конференції»).

За результатами конференції буде сформовано електронний збірник матеріалів, який можна буде скачати в PDF-форматі на головній сторінці конференції за адресою - <http://conferences.neasmo.org.ua/>.

Робочі мови конференції – українська, російська, англійська, французький, білоруська, армянська, азербайджанська, казахська, узбекська, таджикська, киргизська, молдавська, туркменська.

Останній термін подання статей – **24 травня 2012 р.**

Для авторів з України:

Вартість участі в конференції та розміщення статті в електронному збірнику складає:

Оргвнесок – 80 грн. (в оргвнесок входить оплата за розміщення на сайті, верстка макету, редагування текстів).

Об'єм статті – не більше 7 сторінок. Скачати збірник можна буде через 10 днів після проведення конференції.

Кошти перераховуються на рахунок:

Р/р: 26007007081001

«Філія ВАТ КБ «Надра» Київське РУ»

ВАТ МФО 320564

Одержувач: МГО «Незалежна асоціація молоді».

Ідентифікаційний код за ЄДРПОУ – 26426765.

Призначення платежу: благодійний внесок на проведення конференції, П.І.П. автора статті.

Або на картку Приват банку 4627 0817 2749 0885 (одержувач – **Бобровнік Юрій Вікторович**) та відправити SMS-підтвердження про оплату на моб. 097 923 16 58 (у повідомленні вказати прізвище учасника конференції).

ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

ПІБ автора
за зразком: **Іван Петренко**
(Київ)

Секція, підсекція за зразком: **(ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ**
Методика викладання мови та літератури)

Назва статті (ВЕЛИКИМИ ЛІТЕРАМИ)

Текст статті

(посилання на літературу по тексту у квадратних дужках за зразком [1, с. 23])

Література:

3. Коцур В.П. Історія середніх віків: [у 2-х т.]. – Т.1. Раннє середньовіччя: курс лекцій. / В.П. Коцур, В.О. Балух. – Чернівці: Наші книги, 2009. – 496 с.
4. Пангелов Б.П. Організація і проведення туристсько-краєзнавчих подорожей: навч. посіб. / Б.П. Пангелов. – К.: Академвидав, 2010. – 248 с.

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, Петренко Іван Петрович

Увага!

Після літератури (у **правому куті вказується науковий керівник (для студентів та аспірантів)**) подаються **відомості про авторів** (П.І.П. (повністю) домашня адреса, код міста, телефон, E-mail, місце роботи або навчання, посада, вчене звання, науковий ступінь).

До участі у конференції приймаються статті **обсягом до 7 сторінок** набраних у редакторі WORD у вигляді комп'ютерного файлу з розширенням *.doc. Шрифт Times New Roman 14. Міжрядковий інтервал 1,5. Поля з усіх сторін 20 мм. Матеріали на конференцію приймаються електронною поштою за адресою: neasmo@gmail.com (**тема повідомлення: 26-28 травня 2012 р.**) або на CD-дисках (**дискети не приймаються**) із додаванням друкованих матеріалів + відскановану копію або ксерокс квитанції про сплату оргвнеску. У разі відправки коштів оргвнеску на картку Приват банку ксерокопія квитанції не надсилається (достатньо відправити **SMS-підтвердження**).

У разі відправки коштів оргвнеску на картку Приват банку ксерокопія квитанції не надсилається достатньо відправити **SMS з прізвищем автора публікації**.

Увага! У разі відправки статті та квитанції про оплату оргвнеску електронною поштою, надсилати друковані матеріали Укрпоштою не потрібно!

Адреса оргкомітету:

08401, Київська обл. м. Переяслав-Хмельницький, вул. Сухомлинського, 32, кім. 108.

Контактна особа: Бобровнік Юрій Вікторович

Контактні телефони: 8 (097) 923 16 58

E-mail: neasmo@gmail.com

Координатор у ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький педагогічний університет імені Григорія Сковороди» – Кикоть Сергій Миколайович

Тел. 8 097 625 80 83

Участь в конференції це чудова нагода висвітлити свої наукові роботи для студентів, аспірантів та викладачів!

УВАГА! Роботи з малюнками та таблицями приймаються лише у тому разі, якщо вони подані у форматі JPEG окремим файлом.

РОБОТИ ОБ'ЄМОМ БІЛЬШЕ 7 сторінок НЕ ПРИЙМАЮТЬСЯ!

ТЕКСТИ, НАБРАНІ МІЖРЯДКОВИМ ІНТЕРВАЛОМ 1,0 НЕ ПРИЙМАЮТЬСЯ!!!

З результатами та форматом проведення подібних конференцій можна ознайомитися за адресою:

<http://conferences.neasmo.org.ua/>

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ: БІОЛОГІЧНІ НАУКИ

Тетяна Бойко (Переяслав-Хмельницький) СТАН ЗАРАЖЕНОСТІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ	5
Уляна Єфремова, Наталія Личковська (Львів) МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗКРИТТЯ ЛАТЕНТНОЇ АРГІНАЗНОЇ АКТИВНОСТІ ЛІМФОЦИТІВ ПЕРИФЕРИЧНОЇ КРОВІ ДОНОРІВ І ХВОРИХ НА РЕВМАТИЧНІ ЗАХВОРЮВАННЯ	7
Наталія Малашевська, Аліна Захлівна (Ірпінь) СПАДКОВІ ХВОРОБИ ТА КИЇВЩИНА	9
Роман Фафула, Наталія Личковська (Львів) КІНЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ Na^+ , K^+ -АТР-ази ЛІМФОЦИТІВ ПЕРИФЕРИЧНОЇ КРОВІ ХВОРИХ НА РЕВМАТОЇДНИЙ АРТРИТ ТА АНКІЛОЗИВНИЙ СПОНДИЛОАРТРИТ	12

СЕКЦІЯ: ЕКОЛОГІЯ

Надія Другова (Клавдієве) ЕКОЛОГІЧНИЙ МОНИТОРИНГ	14
Андрій Косян (Бородянка), Катерина Хомич (Ірпінь) СТАН БІОСФЕРИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ	15
Ганна Осика, Інна Гарбуз (Ірпінь) РАДІАЦІЙНА БЕЗПЕКА ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ	17
Тетяна Чижик, Інна Кирилук (Ірпінь) ПРОБЛЕМИ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ	19

СЕКЦІЯ: ЕКОНОМІКА

Владислав Авраменко (Хмельницький) ОЗНАКИ РІЗНИЦІ ОПТОВОЇ ТОРГІВЛІ ТА ПОСЕРЕДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	22
Ольга Антіш, Марія Бордян, Інна Насташук (Чернівці) ОСНОВНІ ЗАСАДИ ПОКРАЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ МАЙНОМ ПІДПРИЄМСТВА	23
Ганна Біла (Вінниця) СТВОРЕННЯ СЛУЖБИ ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ	26
Олександр Бойчук (Хмельницький) ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ	29
Аліна Бречко (Переяслав-Хмельницький) АНТИМОНОПОЛЬНА ПОЛІТИКА В УМОВАХ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ	30
Дмитро Коцур (Київ) БАНКІВСЬКА СИСТЕМА УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН, ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ (МАТЕМАТИКО-СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ)	32
Дмитро Діденчук (Переяслав-Хмельницький) КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ВИЗНАЧАЛЬНА СКЛАДОВА ЙОГО УСПІХУ	37
Олена Карбан (Кременчук) АНАЛІЗ КРЕДИТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ БАНКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ	38
Богдан Карван (Хмельницький) АНАЛІЗ КОМУНІКАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ СУПЕРМАРКЕТУ	41
Тетяна Мазняк (Переяслав-Хмельницький) ЕКОНОМІЧНА СУТЬ УПРАВЛІННЯ ПРИБУТКОМ ПІДПРИЄМСТВА	42
Олег Пархоменко (Переяслав-Хмельницький) РОЛЬ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ У ПІДВИЩЕННІ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	44
Мирослава Рибай (Львів) ДІЯЛЬНІСТЬ НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ В УКРАЇНІ	46
Савченко Ольга (Кременчук) КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ РИНКОВИХ ВІДНОСИН	48
Ірина Серединська (Тернопіль) ОСНОВНІ КОРИГУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ ДЛЯ РОЗРАХУНКУ ПОКАЗНИКА EVA	50
Валерія Стащенко (Переяслав-Хмельницький) ХАРАКТЕРИСТИКА ДІЙ МВФ СПРЯМОВАНИХ НА БОРОТЬБУ З ФІНАНСОВО – ЕКОНОМІЧНОЮ КРИЗОЮ 2008-2009 рр.	52
Юрій Табачок (Переяслав-Хмельницький) УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ, ЯК ОДНА З ФУНКЦІЙ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ	55
Богдан Швець (Хмельницький) ФОРМУВАННЯ МАРКЕТИНГОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ СТРУКТУРИ ОПТОВОГО ПІДПРИЄМСТВА	57
Сергій Ярошенко (Київ) РОЗВИТОК ТОРГОВИЩА ФІНАНСУВАННЯ: НЕОБХІДНІСТЬ СТВОРЕННЯ ЕКСПОРТНОГО КРЕДИТНОГО АГЕНСТВА В УКРАЇНІ	59

СЕКЦІЯ: ІСТОРІЯ

Ірина Верховцева (Ізмаїл, Україна) ІВАН ВАСИЛЬОВИЧ ЛУЧИЦЬКИЙ ПРО РОЗВИТОК СЕЛЯНСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ КІНЦЯ ХІХ СТ.	62
Ольга Дегіна (Переяслав-Хмельницький) ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧА ХАРАКТЕРИСТИКА НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ СКВИРЩИНИ	63

Олексій Кривопішин (Переяслав-Хмельницький) БРЕСТСЬКО-ГРАЄВСЬКА ЗАЛІЗНИЦЯ ЯК ОСНОВНА З'ЄДНУВАЛЬНА ЛАНКА РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ ЗІ СХІДНОЮ ПРУСІЄЮ: СПОРУДЖЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ СТ.)	66
Алла Курзенкова (Донецьк) СКАНДИНАВСЬКІ РУНИ ЯК ІСТОРИЧНЕ ДЖЕРЕЛО З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ	69
Валентин Лазуренко (Черкаси) ПОЛІТИКА РАДЯНСЬКОГО КЕРІВНИЦТВА ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕМАНЕНТОМ КОЛЕКТИВНИХ ГОСПОДАРСТВ В РОКИ НЕПУ	71
Олена Лебеденко (Шахтарськ) ВИШИВКА ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ ТРАДИЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ	74
Тетяна Логвинюк (Переяслав-Хмельницький) ВИСВІТЛЕННЯ ПЕРІОДИЧНИМ ВИДАННЯМ РОЛІ НАУКИ У СТВОРЕННІ НОВОЇ ТЕХНІКИ І ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ НАРОДНОГО ГОСПОДАРСТВА	76
Денис Мірошніченко (Переяслав-Хмельницький) ОСНОВНІ ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ САНІТАРНОЇ СЛУЖБИ У КИЄВІ (1874 1996 pp)	78
Людмила Науменко (Переяслав-Хмельницький) ІСТОРИЧНІ ПАМ'ЯТКИ ТА ВАГОМІ ВНЕСКИ В ІСТОРІЮ УКРАЇНИ ДРЕВНЬОГО МІСТА ПЕРЕЯСЛАВ-ХМЕЛЬНИЦЬКОГО	79
Александр Садовой (Одесса) МЕТОД АНАЛИТИЧЕСКОГО ПЛАНИРОВАНИЯ (МАПа)	81
Анастасія Ставицька (Переяслав-Хмельницький) КИЇВСЬКИЙ АРХЕОЛОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ ЯК ПЕРШІЙ ОСЕРЕДОК АРХЕОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ	84

СЕКЦІЯ: МИСТЕЦТВО

Антоніна Лозінська (Переяслав-Хмельницький) РОЗВИТОК ІНТЕРЕСУ ДО МУЗИКИ В УЧНІВ У ПРОЦЕСІ ВЗАЄМОДІЇ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ТА МУЗИЧНОЇ ШКІЛ	86
Юлія Олійник (Переяслав-Хмельницький) ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ НА ОСНОВІ ВИКОРИСТАННЯ ДИДАКТИЧНОЇ ГРИ	87
Сергій Стадник (Переяслав-Хмельницький) СУТІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА МУЗИЧНО-ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ	90

СЕКЦІЯ: ПЕДАГОГІКА

Лариса Берегеля (Богуслав) КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	92
Марина Гром (Полтава) ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ ЛЯЛЬКОТЕРАПІЇ У ГАРМОНІЗАЦІЇ СІМЕЙНИХ СТОСУНКІВ	94
Галина Дегтярьова (Харків) МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ІКТ-КОМПЕТЕНОСТІ ВЧИТЕЛЯ В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ..	96
Ірина Драч (Київ) ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ МАГІСТРАТУРИ	99
Світлана Дьячук (Київ) ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РІДНОЇ МОВИ В УКРАЇНСЬКІЙ ЕТНОПЕДАГОГІЧНІЙ ТРАДИЦІЇ	101
Ірина Козинець (Ніжин) ЕКОНОМІЧНА ОСВІТА ДОРΟΣЛИХ В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙ ТОВАРИСТВА «ЗНАННЯ» УКРАЇНИ	103
Ольга Колоянова (Ізмаїл) ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА ДО ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ	105
Еліна Луговська (Київ) СТРУКТУРА ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ТЕХНІКІВ-МЕХАНІКІВ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА	107
Леся Москаленко (Чернівці) ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ ПРОЕКТІВ ПРИ ВИВЧЕННІ БІОЛОГІЇ У ВНЗ І-ІІ РІВНІВ АКРЕДИТАЦІЇ	109
Світлана Панченко (Глухів) ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ З ДИТИНОЮ	112
Алла Статкевич, Олена Фенчук (Житомир) ВИВЧЕННЯ ДОСВІДУ ВІДКРИТОГО УНІВЕРСИТЕТУ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ У ПІДГОТОВЦІ ВИКЛАДАЧІВ ДЛЯ СИСТЕМИ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ	113
Галина Федорченко, Ольга Курінна (Переяслав-Хмельницький) ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ	115
Галина Федорченко, Людмила Ступак (Переяслав-Хмельницький) ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В О СУХОМЛИНСЬКОГО	117
Галина Федорченко, Ольга Рябоконт (Переяслав-Хмельницький) ВИКОРИСТАННЯ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	119
Тетяна Форостюк, Ірина Керекеша (Переяслав-Хмельницький) «ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗАСОБАМИ НАРОДОЗНАВСТВА»	122

СЕКЦІЯ: ПРАВО

Ганна Губіна (Одеса) ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «МОРСЬКИЙ КОНТРОЛЬ»	125
Юлія Суха (Одеса) РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ СВОБОДИ ДОГОВОРУ У ПРОФЕСІЙНИХ СПОРТИВНИХ ВІДНОСИНАХ	127

СЕКЦІЯ: ПСИХОЛОГІЯ

Наталія Мазур (Полтава) ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ЗАПОБІГАННЯ ВИНИКНЕННЯ ДИСГАРМОНІЙНОГО РОЗВИТКУ У ДОШКІЛЬНИКІВ	130
Валерій Поліщук (Глухів) СУБ'ЄКТИВНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПЕРЕЖИВАНЬ КРИЗИ 17 РОКІВ	132
Андрій Татяничков (Слов'янськ) ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ АДАПТАЦІЇ УЧНІВ ДО НАВЧАННЯ В ОСНОВНІЙ ШКОЛІ	134
Ірина Татяничкова (Слов'янськ) ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНЕ ВИВЧЕННЯ СОЦІАЛІЗАЦІЇ УЧНІВ З ОБМЕЖЕНИМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ НА СТАДІЇ ШКІЛЬНОЇ ТРУДОВОЇ ПІДГОТОВКИ	136
Тетяна Шелег (Черкаси) РОЛЬ МАТЕРІ У РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ	138

СЕКЦІЯ: СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Марина Курілко (Вінниця) ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІР-ТЕЛЕФОНІЇ: SIP ТА IMS	141
--	-----

СЕКЦІЯ: ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ТА ПРОФЕСІЙНИЙ СПОРТ

Дмитро Міхель, Любомир Вовканич (Львів) АДАПТИВНІ ЗМІНИ ПОКАЗНИКІВ ЗОВНІШНЬОГО ДИХАННЯ ВИСОКОКВАЛІФІКОВАНИХ БОРЧИНЬ ВІЛЬНОГО СТИЛЮ	144
--	-----

СЕКЦІЯ: ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

Ольга Гіленко (Київ) ПОДОРОЖНІ НАРИСИ 2000-Х РОКІВ НА СТОРІНКАХ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНЬОГО ЖУРНАЛУ «ВІТЧИЗНА»	147
Віталіна Гур'єва (Черкаси) СВІТОМОДЕЛЮВАЛЬНІ МОЖЛИВОСТІ ФІГУР ПРОТИСТАВЛЕННЯ В ПОЕЗІЇ Е. Е. КАММІНГСА	149
Наталія Євтушенко (Київ) СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ-КОЛЬОРИЗМІВ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ	151
Ольга Денисенко (Київ) ЛІНГВОКОГНІТИВНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ ПЕРЕКЛАДУ	153
Ірина Солодовиченко (Київ) ЛІНГВОКУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ	155
Андрій Чубань (Київ) ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ТЕКСТУ ВЕБ-САЙТІВ	158
Галина Ягелович (Київ) СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗМІВ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ УКРАЇНСЬКОЮ	160

СЕКЦІЯ: ФІЛОСОФІЯ

Галина Паламарчук (Одеса) ПІЗНАВАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЛЮДИНИ ЯК ЧАСТИНА ЕМОЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ	163
Наталія Шахун (Чернігів) СОЦІОКУЛЬТУРНІ ВИМІРИ ЛЮДСЬКОЇ ЕКЗИСТЕНЦІЇ В КОНТЕКСТІ ВІТЧИЗНЯНОЇ ФІЛОСОФІЇ	165

АНОНСИ НАСТУПНИХ НАУКОВИХ КОНФЕРЕНЦІЙ

28-30 КВІТНЯ 2012 Р. проводиться IV Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Український науково-інтелектуальний простір: реалії та перспективи розвитку»	167
26-28 ТРАВНЯ 2012 Р. проводиться II Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД»	169

Збірник наукових праць

Українською, російською та англійською мовами

Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції **«Вітчизняна наука: сучасний стан, актуальні проблеми та перспективи розвитку»** // Збірник наукових праць. – Переяслав-Хмельницький, 2012 р. – 176 с.

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

В.П. Коцур,

доктор історичних наук, професор, дійсний член НАПН України,
ректор ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

Упорядники: Ю.В. Бобровнік, С.М. Кикоть.

Верстка та дизайн: Ю.В. Бобровнік, А.М. Вовкодав, Ю.С. Табачок.

Проведення II Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції
«Вітчизняна наука: сучасний стан, актуальні проблеми та перспективи розвитку»
та видання збірника наукових матеріалів стало можливим завдяки організаційній підтримці
молодіжної громадської організації «Незалежна асоціація молоді»

Відповідальність за достовірність матеріалів несуть автори публікацій.

Матеріали конференції розміщені на сайті МГО «Незалежна асоціація молоді»
за адресою www.neasmo.org.ua (розділ «Наукові конференції»)

Адреса оргкомітету конференції:

08401, Київська обл. м. Переяслав-Хмельницький, вул. Сухомлинського, 32, кім. 108.

На обкладинці зображено Воскресінську церкву (м. Переяслав-Хмельницький).

Підписано до друку 24.03. 2012. Формат 60х84 1/8
Збірник наукових праць видруковано ТОВ «Колібрі 2011»,
м. Переяслав-Хмельницький, Київська область,
www.kolibri.org.ua

[illegible]

ДЛЯ НОТАТОК

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

